

TUDÁS

II MENEIDZSMIENT

A Pécsi Tudományegyetem

Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar periodikája

XVIII. évfolyam 1. szám

2017. április

JUBILÁLÓK

Kocsis Mihály 70 éves	3
Kurucz Rózsa 65 éves	4
Matthias Munkwitz 65 éves	5
Bajner Mária 60 éves	7
Bús Imre 60 éves	8

TANULMÁNY

SAÁGHY ÁGNES Vidékfejlesztési döntések optimalizálása – MIS rendszer	10
PÁL BALÁZS GYULA A hazai tranzitfoglalkoztatási programok elméleti keretei, jellemzői	21
NEMESKÉRI ZSOLT Kína különleges övezetei.....	33
HUSZÁR ZOLTÁN A Pesti Hírlap és Somogy megye (1841–1844).....	43
ZÁDORI IVÁN Az Angol-Csatorna szigeteinek gazdasági pályái: párhuzamok és kihívások	57
MIHÁLYJLOVICS BÉLA Romák esélyei az oktatásban	67
VÁRNAGY PÉTER A cserkészlet szerepe a testi nevelésben Magyarországon a XX. század elején	72
K. FARKAS CLAUDIA Kisebbségek alternatív iskolarendszerei a fasiszta Olaszországban	76

KUTATÁS

BENKEI-KOVÁCS BALÁZS Az informatikai szakmacsoport munkaerőpiaci helyzete	87
CSEH JUDIT – EGERVÁRI DÓRA – HORVÁTH JUDIT BERNADETT – PANKÁSZ BALÁZS A 21. század digitális munkaerőpiaci kihívásai	103
SZILVIA MEHRING-TÓTH – TAMÁS VÁMOSI Developing balanced public life and socialization pattern from gender approach in elementary schools	111
LANGERNÉ BUCHWALD JUDIT – MUIY GYÖRGY A tanulási céllal Ausztriába ingázó magyar gyerekek és szüleik pályaaspirációi és sikernarratívái	118

MŰVÉSZET-ESZTÉTIKA

HUSZ MÁRIA A hét pecsét	127
----------------------------------	-----

PORTRÉ

OROSZI SÁNDOR Egy humanista tudós a történelem és politika csapdájában	141
---	-----

SZIGETHY EMMA	
Velünk élő hagyományok – mindennapra.....	149

KÖNYV–KÖNYVTÁR

MÉNES ANDRÁS	
A magyar vezetésfejlesztés a feltörekvő gazdaságok vezetése között	155
A szaktanácsadás szakszerűsége	157
Új beszerzések	159
Abstract	169
Szerzőink	172

Szerkesztő bizottság: elnök: Krisztián Béla, PTE FEEK címzetes egyetemi tanár; felelős szerkesztő: Bodó László. Tagok: Agárdi Péter professzor emeritus, Kleisz Teréz egyetemi docens, Koller Inez egyetemi adjunktus, Koltai Zsuzsa egyetemi adjunktus, Mészárosné Szentirányi Zita szakoktató, Oroszi Sándor professzor emeritus, Vámosi Tamás egyetemi docens, Zádori Iván egyetemi adjunktus

Kiadja a PTE KPVK
Felelős kiadó: a kar dékánja

Szerkesztőség: 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.

Korábbi számaink elérhetők: <http://kpvk.pte.hu/content/tudasmenedzsment>

ISSN 1586-0698

Kocsis Mihály 70 éves

Vajon mit fog szólni, amikor ezeket a sorokat olvassa? Valószínű azt, hogy erre semmi szükség nincsen. Az életkor nem erény, és ahogy őt ismerjük, nem hátra, hanem előre néz.

Húsz éve dolgozik velünk, az azt megelőző időkről alig tudunk valamit. Azt sem Tőle, hanem azoktól a fel-felbukkanó volt tanítványoktól, akik körbe vették. Minden történet, amiről hallani, siker és öröm. Meglepő, hogy ez a szikár ember mi mindennel nem foglalkozott és lett sikeres és vele együtt a környezete is.

Miből táplálkozik a végtelen türelme, figyelme, odafordulása tanítványhoz, doktoranduszhoz, gyermekeihez és az örömmel várt unokához? Bizonyára a nagycsalád hozadéka, a filozófiai és pedagógiai tudás belsővé érlelődése, amelynek kemény próbája volt a tanyasi iskolákban, szegény gyerekek kollégiumában, majd az egyetemi katedrán, minisztériumi kutatócsoportok világában és a terepen végzett kutatómunka. És hosszú éveken, közel két évtizeden át a néptánc is része volt ennek az életnek. Honnan ez a gazdagság? És táncolt is!

Nehéz elhinni, hogy 70 éves. Mit sem változott azóta, hogy ismerjük, a környezete viszont állandóan; felkérések és pozíciók jöttek és mentek. Kocsis Mihály úgy bánt ezekkel, mint a tenyérbe zárt pillangókkal, úgy is engedte el őket.

Idejének sokszorosát ígérte oda azoknak, akik a segítségét, véleményét, tanácsát kérték, kollégák és hallgatók egyaránt. Nem nagyon volt arra példa, hogy valakinek is nemet mondott volna, és arra sem, hogy ne tartotta volna meg az ígéretét. Többször kapott olyan felkérést, ami nem volt a szakterülete, ilyenkor ifjonti hévvel vetette magát a tanulásba. Az, hogy felkészületlen legyen egy helyzetben, az elképzelhetetlen volt.

Szikársága jellemében is megmutatkozik, magának semmit, másoknak mindent. Olykor a környezete szelíden figyelmeztette, nem szégyen pénzt elfogadni a munkájáért! Ebben az érték-átértékelő világban ő ugyanaz a pedagógus maradt, ugyanazokkal az elvekkel; tisztelve a növendékeket és a kollégákat, támogatva a bennük rejlő lehetőségek kiteljesedését. Nem kívülről kellett ösztönözni. „Önként és dalolva” hozott létre a maga számára egy rendkívül feszesen strukturált életformát. Valószínűleg ez felelt meg a legteljesebb mértékben a belső, mélyebb igényeinek, amely folyamatosan, megbízhatóan és kontrolláltan működhetett olyan szent célok érdekében, mint a család és a munka. Többször kapott olyan felkérést, ami nem volt a szakterülete, ilyenkor ifjonti hévvel vetette magát a tanulásba, az, hogy felkészületlen legyen egy helyzetben, az elképzelhetetlen volt.

Aki vele dolgozott, mindig értelmesnek, fontosnak érezhette a munkáját és magát. Mindig lett egy csapat, egy közösség, ahol érdekes módon mindig több volt a magát és szakmai pályáját építő fiatal hallgató, gyakorló pedagógus. Az utóbbi időben az országos akciókutatásában hozzá szegődő gyógypedagógusok csodákat műveltek az autizmusban érintettek pedagógiai fejlesztésében. Különleges látása van a hallgatókra, biztos kézzel találta meg mindig azokat, akik tehetségükhöz képest kevésbé tudták menedzselni magukat. Hány

ilyen kivirágzás volt? Elég végignézni az OTDK-résztevők eredményeit az elmúlt 10 évben.

Kocsis Mihály keveseket tegez, és kevesen tegezik őt. Habitusában, stílusában nem rideg távolságtartás ez, hanem a partner iránti tisztelet és az emberi kapcsolatok komolyan vétele.

Nagyon gazdag ország vagyunk! Megengedhetjük magunknak, hogy Kocsis Mihály ma ne tanítson!

Isten éltesse!

Kurucz Rózsa 65 éves

Kurucz Rózst jeles és kerek évfordulóján köszöntjük. Oktatói, szervezői, vezetői és kutatói tevékenysége nagyon széleskörű. Életműve olyan sokrétű, hogy külön kötetben is nehezen lehetne összefoglalni, ezért itt csak néhány eleme ragadható ki, felvillantva munkásságának fontos pontjait.

Pedagógus család gyermekeként egyenes út nyílt számára ehhez a pályához. Óvodapedagógusi, majd gyógypedagógusi képesítése után a pedagógia szakot is elvégezte, hogy többet tudjon a munkájához, hivatásához adni, amelyet tudományos minősítéseivel még magasabb szintre emelt.

Korán bekerült a felsőoktatás világába. A Szekszárdon már működő tanítóképzés mellett az óvodapedagógus szak indását segítette a korábbi, középfokú képzésben megszerzett tapasztalatai alapján. Munkájában mindegyik végzettségét hasznosíthatta az egyes tantárgyakat oktatásában.

Kutatói tevékenységében a neveléstörténet vonzotta, a tudományágon belül pedig leginkább a nagy pedagógus egyéniségek munkája, élete, példája. Különböző intézményi és azon kívüli megbízatásokkal pedig elkezdődött vezetői pályafutása is. Munkájának színvonalát rangos szakmai elismerések jelzik.

Külön kell említeni a hallgatókkal végzett mentori tevékenységét. Ez nemcsak feladat volt számára, hanem olyan szemlélet, amely végigkíséri pályáját. A leendő pedagógusok minőségi képzésének alapfeltételeként a kezdeti kutatási lépéseik ösztönzése, segítése állandó jellemzője szakmaiságának. A továbbképzéseket is fontosnak tartotta, ezért ezek tervezésébe és szervezésébe is sok munkát, erőt, időt fektetett.

A kollégákkal való kapcsolatait az oktatási és vezetői tevékenységeken kívül a szakmai műhelyek létrehozása, irányítása is mutatja. Több területen is segítette, segíti a mai napig is kollégáit.

A partnerintézményekkel történő együttműködésben magasabb szintre emelte a hallgatók gyakorlati képzését. Átvette a tanító szak irányítását elődeitől, és ma is végzi ezt a feladatát.

Az elméleti és módszertani tantárgyak fejlesztését közvetlenül és folyamatosan vezette. Az intézményi és szakos akkreditációkban ez a külső szakmai szemlélőknek is egyértelműen megmutatta magas színvonalú munkáját.

Munkabírása is elismerést vált ki kollégái között. Konceptiózus gondolkodása, előre látása nagymértékben segítette az intézmény és a szakok fejlődését. Szakmai terveit a hosszú távú célok alapján a napi munkában sem veszítette szem elől, azok megvalósításában is példát mutatott környezetének.

Oktatói, tantárgyfejlesztői, kapcsolatépítői munkáját is ismerik, elismerik szakmai, pedagógiai körökben. Ezen felül elismertségét hazánkban és külföldön is tudományos munkája reprezentálja. Kutatásait nemcsak annak átfogó, széles spektruma, hanem, az általa legkedveltebb területek mély ismerete, feltárása, új eredmények publikálása jellemzi. Neveléstörténeti kutatásaiban a mai pedagógia kihívásaira adott válaszok lehetőségét is megmutatja, hiszen az elmélet és gyakorlat fejlesztésének gyökerei sok vonatkozásban itt találhatóak. A pedagógusok, kollégák a könyveit, tanulmányait elolvasva segítséget kapnak szakmaiságukhoz, hasznosíthatják ezt a tudást gyakorlatukban. Montessori kutatásai a legjobb példák erre.

Köszönjük Kurucz Rózsa eddigi munkáját, és számítunk rá a pedagógusképzés mai és jövőbeli feladataiban is!

További szép, sikeres életet kívánunk neki!

Isten éltesse születésnapján!

Matthias Munkwitz 65 éves

Prof. Dr. oec. Matthias Munkwitz 1952-ben született Erfurtban.

Felsőfokú tanulmányait Lipszében, Berlinben, Salzburgban és Linzben végezte. 1976-ban okl. közgazdász diplomát kapott a Lipcsei Egyetemen, majd doktori (Dr. oec.) fokozatot 1986-ban szerezte meg a Berliini Gazdasági Főiskolán kultúrgazdaságtan témakörben. 1990–1994 között vállalatgazdaságtani posztgraduális tanulmányokat folytatott a „FernUniversität Hagen”-ben. 1995–1997 között angol nyelvű tanulmányokat folytatott a Salzburgi Egyetemen (International Centre for Culture and Management) és a Linzi Egyetemen. 1997-ben MA diplomát szerzett művészet és média management szakon.

Dr. Matthias Munkwitz felsőoktatási tevékenységét 1976–1990 között a Weimari Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán tanársegédi, adjunktusi beosztásban végezte. Oktatói munkája mellett 1989-ben a tudományos és kutatási rektorhelyettesi hivatal vezetőhelyettese, majd 1990-ben a Zenetudományi Intézet tudományos titkára is volt. 1990–1996 között az Erfurti Euro–Schulen igazgatójaként tevékenykedett. 1996–1999 között a drezdai Institut für kulturelle Infrastruktur Sachsen igazgatóhelyetteseként dolgozott.

Dr. Matthias Munkwitz 2001-től professzori kinevezést kapott a Zittau/Grörlitzi Főiskola Gazdaság- és Nyelvtudományi Karára a vállalatgazdaság és a nonprofit gazdaságtan oktatására.

Munkwitz professzor a világ számos egyetemén és konferenciáján tartott német és angol nyelvű előadásokat, így pl. New Yorkban, Rigában, Vlnusban, Kairóban, Salamancában. Több alkalommal volt a PTE FEEK/KPVK vendégprofesszora.

Munkwitz úr 2009-től a Zittau/Grörlitzi Főiskola Gazdaság- és Nyelvtudományi (mai nevén Menedzsment és Kultúratudományi) Karának tanulmányi dékánhelyettese (Studiendekan).

Professzori és dékánhelyettesi beosztásaiban kiemelkedő szerepet játszott a PTE FEEK és a Hochschule Zittau/Görlitz között 2006-ban megkötött Dual Post Degree MA Bildung Kultur und Management/Kulturális mediáció kettős MA diplomát eredményező képzésben, annak szervezésében és a FEEK/KPVK hallgatóinak németországi tanulmányai segítésében. 2006 óta szoros kapcsolatot ápol a PTE FEEK/KPVK Kultúratudományi Intézetével, több pécsi szakmai program aktív résztvevője volt.

Kutatási területeinek centrumában a következő témák állnak: kultúrgazdaságtan, kultúrmenedzsment és kultúrmarketing, valamint a kulturális infrastruktúra problémái.

Munkwitz professzor számos publikációban, konferencia előadásban bizonyította szakterületén szerzett jártasságát. Jelentős elismertségnek örvend tudományterületén hazájában és külföldön egyaránt. Több tudományos ösztöndíjat és kitüntetést kapott. Számos nemzetközi tudományos projektben vett részt.

Munkwitz professzor sokoldalúságát bizonyítja, hogy Görlitzben barátaival egy dzsessz zenekart alapított és annak ma is aktív zenész tagja.

Prof. Dr. Matthias Munkwitz minden tekintetben megfelelt azon kritériumoknak, amelyeket egyetemünk a címzetes egyetemi tanári kinevezéssel szemben támaszt, ezért a FEEK Kari Tanácsának javaslatára a PTE Szenátusa 2014-ben részére *címzetes egyetemi tanári* címet adományozott.

Sok szeretettel és barátsággal köszöntjük a 65 éves Matthias Munkwitz professzor urat, további jó egészséget és újabb eredményes tudományos tevékenységet kívánnak neki pécsi kollégái és barátai nevében:

Huszár Zoltán és Várnagy Péter

In honour of the 65-year old Prof. Matthias Munkwitz

Matthias Munkwitz, the Honorary Professor of the University of Pécs, the Professor and Vice Dean (Studiendekan) of Hochschule Zittau-Görlitz was born in Erfurt, East-Germany in 1952.

He went to primary and secondary school in his home town, where he took his school leaving exam in 1970. As it was customary at that time, he went to the army for two years. Between 1972 and 1976 he studied economics at the University of Leipzig, where he graduated in 1976.

Between 1976 and 1999 he held different educational and managerial positions at different institutions in Germany, among them at Liszt Ferenc University for Music in Weimar (1976-1990), at Euro-Schulen in Erfurt (director, 1990-1996), at the Institute für kulturelle Infrastruktur Sachsen in Dresden (deputy manager, 1996-1999). In 1982 he won a scholarship at the Hochschule für Ökonomie Berlin, where he studied for further four years, and defended his doctoral thesis in 1986. After that he became a post-doctor student in economics at FernUniversität Hagen, and between 1990 and 1994 he studies at the International Centre for Culture and Management Salzburg bzw. Universität Linz. In 1997 he became the Master of Advanced Studies in Arts and Media Management.

As it is obvious from his CV, Matthias Munkwitz is a prominent personality in the field of his science. He has been working at our partner university Hochschule Zittau/Görlitz (University of Applied Sciences Zittau/Görlitz) since 1999. He is the Professor of Economics, and since 2010 he has been the Vice-Dean responsible for training and education at Hochschule Zittau/Görlitz, Fakultät für Wirtschafts- und Sprachwissenschaften (Management- und Kulturwissenschaften).

Professor Munkwitz has been invited to read lectures in his field by several universities all over the world, including New York, Riga, in Vilnius, in Cairo, in Salamanca etc. In the spring semester of 2010 he was a guest professor at the Faculty of Adult Education and Human Resource Development/Faculty of Cultural Sciences, Education and Regional Development at the University of Pécs. Since 2006 Professor Munkwitz has been playing a prominent role in the operation of the Dual Post Degree MA Bildung Kultur und Management programme. Since then he has been in a close contact with the Institute for Cultural Sciences of the Faculty of Adult Education and Human Resource Development/Faculty of Cultural Sciences, Education and Regional Development, playing an active role in it.

The versatility of professor Munkwitz is shown by the fact that he formed a jazz band with his friend in Germany decades ago and he has been an active member of the band since then.

Prof. Dr. Matthias Munkwitz turned 65 years old on the January 12, 2017. The colleagues of our faculty congratulate him on this occasion. We wish him all the best in his personal life and professional career, as well.

Zoltán Huszár and Péter Várnagy

Bajner Mária 60 éves

Miközben írom ezeket a sorokat, itt van előttem Marika arca, mimikája, ahogyan kijelenti, hogy neki erre semmi szüksége, és hogy nem ez a fontos. Tudom, hogy igaza van, hogy végső soron nem ez számít, de alkalmat ad az írás elgondolkodni és visszapillantani.

Marikát azóta ismerem, hogy beléptem az akkor még Illyés Gyula Főiskola E épületének kapuján és tagja lettem az Idegennyelvi Tanszék és Lektorátusnak. Marika akkor már öt éve ott dolgozott, és a tanszék angol nyelvű szakcsoportjának volt vezetője. Sokat tanultam tőle. Kritikus látásmódot, és a dolgokhoz való logikus közelítést, de azt is, hogy úgy fogadjuk el az életet, ahogyan van, és abból hozzuk ki a legjobbat. Annak idején a legendás E épületben, amikor az idegennyelv-oktatás reneszánszát élte, és mi nyelvtanárok azt tehetjük, amit szerettünk, ugyan más és más érdeklődési körrel, de nyelvet taníthattunk, és együtt egymással, minket érdeklő témákról társaloghattunk, pályázatokon vehettünk részt, és tanulhattunk egymástól. Nagyon imponált az a sebesség és szervezés, ahogyan Marika a PHD-fokozatát megszerezte. Máig emlékszem az E épület konferenciatermében tartott előadására, amelyben a disszertációja témáját – Text and Gender in Charlotte Bronte's Novels – foglalta össze, összeszedettség, tartalmassága mély benyomást tett rám.

A life long learning fogalma vagy talán a mozgásban lenni és mindig újat tanulni, tapasztalni, megismerni Marika mottója, hiszen a fokozat megszerzését követően a Szegedi Tudományegyetem Gazdasági Karán szerzett végzettséget Európa-tanulmányok területén.

Számos tudományos társaság tagja. Azt tudjuk, hogy az MTA köztestületi és a Pécsi Területi Bizottság Irodalomtudományi és Idegennyelvi szekcióinak tagja, ami meglepőbb, hogy tagja a Magyar Szociológiai Társaságnak is.

Belföldön a Pécsi Tudományegyetem több karán, több témakörben és Szegedi Tudományegyetemen, valamint Szlovákiában Révkomáromban volt meghívott előadó, különböző gazdasági, valamint az irodalom és a nők keresztmetszetét érintő témakörökben. Nyelvtudása révén a University of Liverpool, az Athéni Egyetem és az Eszéki Egyetem vendége Erasmus ösztöndíjjal, vagy vett részt konferenciákon, és adott elő, az őt jellemző széles ismeretkörrel, ami a tanár- és tanítóképzésben gyökerezik, folytatódik az irodalommal, átível a kommunikáción a marketing területére. Karunkat ez év februárjában Dél-Tirolban egy Európai Uniós pályázaton, amely az idegennyelv tanításának reformját tűzte ki célul, képviselte másik négy egyetem küldöttei között.

Publikációs tevékenységét a Pécsi Tudományegyetem 2009-ben az Év Publikációja Díj odaítélésével ismerte el. Több OTDK-n sikeres szakdolgozat konzulense és disszertációk külső konzulense külföldi egyetemeken, mint Törökország és Hollandia.

Szervezője a sikeres Mandulavirágzás Tudományos Napok keretében 2011-ben rendezett „Ezredfordulós (de)generációk” című konferenciának, amit hatalmas visszhang és élénk érdeklődés kísérte.

Bár az E épület csapata feloszlott, ki nyugdíjba ment, ki elkerült Szekszárdra és szét-szóródtunk sokféle irányba, de mi ketten valahogyan itt maradtunk. Azóta is különböző intézeteknél, de gyakran együtt működve, beszélgetve. Az itt eltöltött lassan három évtized alatt nagyon sok tárgyat oktattott és szakokat, szakirányokat dolgozott ki. Számomra a legemlékezetesebb és általunk példaértékűnek tartott angol tanító szak kidolgozása és koordinálása is az ő nevéhez fűződik. Ezen kívül dolgozott a felnőttképzésben az Ügyvitel FSZ képzés felelőseként, volt Erasmus-koordinátor és intézeti vezető koordinátor is. Életrajzát tanulmányozva meglepően látom, hogy ezenkívül az Iparkamara szakértője és vizsgáztatója, továbbá a Tempus Közalapítvány pályázati bírálója.

Kedves Marika, a sokszínűség és aktivitás erényei mellett, mint kolléga elmondhatom, hogy precizitása és igényessége önmagával és másokkal szemben, fejlett kritikai érzéke talán nem mindig egyengette útját és könnyítette meg életedet, de sok kolléga elismerését és kollegialitását kivívtad.

Isten éltesen sokáig ezzel a lendülettel, nyitottsággal és megtörhetetlen érdeklődéssel!

Klein Ágnes

Bús Imre 60 éves

Idestova 10 éve, hogy elkezdünk együtt dolgozni. Első közös projektünk témája olyan inspiráló volt, hogy azóta is előszeretettel hallgatják külföldi útjaimon hallgatók és választják kollégák. Akkor, 2007-ben, a gyermekkultúra egy kis szeletkáját kezdtük kutatgatni,

pontosabban azt a kérdést feszegettük, hogy milyen mértékben örökítik át szülők és nagyszülők a német nyelvű mondókákat, versikéket, dalokat és játékokat gyermekeiknek. Azóta ezt sok más közös együttműködés követte, és Imre néhány évre rá megalapította az Illyés Gyula Pedagógusképző Intézet máig is működő és azóta is egyetlen kutatócsoportját, a Gyermekekultúra Kutatócsoportot, amely azóta nemzetközivé nőtte ki magát. Ennek keretében azonban foglalkozik a hallgatók tehetséggondozásával, hiszen neki köszönhetően és szárnyai alatt a színjátszás lendületet kapott az elmúlt néhány évben.

Intézetünk és karunk oszlopos tagja. Ennek a kijelentésnek igazságtartalmát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a csecsemő-és kisgyermeknevelő szak szakfelelőse, tagja volt hosszú éveken keresztül a Kari Tanácsnak és a Szenátusnak, továbbá az Illyés Gyula Szakkollégium alapítója és vezetője volt. Ma is tagja az Intézeti Tanácsnak és tanszékvezetőként felel a Pedagógiai és Pszichológiai Tanszék munkájáért. Számos országos bizottság tagja, mint a Kiss Áron Játéktársaság, amelynek alapító tagja, az MTA Köztestülete, az MTA Pécsi Területi Bizottság Pedagógiai Munkabizottsága, az MTA Pécsi Akadémiai Bizottság Sporttudományi Munkabizottsága, az MTA Pedagógia tudományi Bizottság Didaktikai Albizottsága, valamint a Magyar Sporttudományi Társaság.

A Csecsemő- és Kisgyermeknevelők Országos Bizottságának tagjaként az a megtiszteltetés és munkás feladat érte, hogy részt vett a Képzési és Kimeneti Követelmények elkészítésében, majd a szak hálójának kidolgozásában.

Különösen szívén viseli a magyar nyelvű egyetemekkel való kapcsolattartást bel- és külföldön egyaránt, így nemcsak az ELTE PPK-hoz fűzik jó kapcsolatok, és tanít annak Doktori Iskolájában már két évtizede, vezetett hallgatókat a doktori cím eléréséig, hanem a külföldön folyó magyar nyelvű képzésekhez is. A nyitrai Konstantin Egyetemen, a nagyváradi Partium Keresztény Egyetemen oktató kollégákhoz jó kapcsolat fűzi. Sokan tagjai az általa alapított Kutatócsoportnak is.

Tudományos pályafutásának íve is töretlenül ível előre, hiszen 2015-ben az általa régóta és nagy szeretettel kutatott témájában a játékpedagógia területén sikeresen habilitált.

Publikációs tevékenysége során számos kötet és cikk szerzője, több kötet szerkesztője, konferenciák szervezése fűződik a nevéhez. A Magyar Pedagógiai Társaság Tolna Megyei Tagozata szintén Imre szervezőtehetségének köszönhetően alakulhatott meg sok évtized után újra a megyében.

Elkötelezettsége a pedagógia iránt már gyermekkorában kialakult, hiszen édesapja is pedagógusként dolgozott. Azóta is töretlenül, rendíthetetlenül kitart a szakma mellett, öröködvé annak tradicionális értékei felett. Ehhez és ennek folytatásához kívánunk Neked, kedves Imre, sok-sok további sikeres és eredményes esztendőt!

Klein Ágnes

TANULMÁNY

SAÁGHY ÁGNES

Vidékfejlesztési döntések optimalizálása – MIS rendszer

Bevezetés

A vidékfejlesztés meghatározó keretében a földrajztudomány mindig összetett feladatok megoldására volt képes és ebben korszakonként mindig a legkorszerűbb eszközöket vette igénybe. Ma élhetünk az informatikai eszköztárral (Mucsi. Földrajzi Információs Rendszerek gyakorlati alkalmazása (2016), ami érvényesítendő a vezetést és döntést érintő területeken is (Zoltayné, 2002). Az 1960-as évektől ismert a vezetés számára készített adatorientált döntéstámogató rendszer, a Management Information System (MIS), ami alkalmas a döntések optimalizálására. A MIS jól alkalmazható előre definiálható programozható döntések esetén, de kevésbé alkalmas egyedi, kevésbé strukturált problémák megoldásához. A MIS a döntéshozatali folyamat szakaszaiban (1/feladatmeghatározás és adatgyűjtés, 2/tervezés, 3/választás, 4/ döntés, megvalósítás) a MIS az elsőben és az utolsóban nyújt támogatást.

A cél

A területfejlesztés az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, a rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben (1996. évi XXI. törvény 5.§.).

A magyar területfejlesztési politika az egyensúly megteremtésére törekszik az uniós elvárások és az ország érdekei között. Az eddigi adatbázisokra alapozva erre nagyszabású vidékkutatási program szerveződött (Perger Éva, 2015), amelyek hangsúlyozottak a 2014–2020 közötti uniós terveciklusban. A területfejlesztéshez a hazai kutatások és szervezés eredményeképpen adatbázisok sokasága áll rendelkezésre (pl. Magyar Földtani és Geofizikai Intézet adatbázisai, a földrajzi adatbázisok, a területfejlesztéssel foglalkozó intézmények speciális adatbázisai). A döntések optimalizálásához a korszerű informatika köre biztosít lehetőséget. A tanulmány célja az egyik döntéstámogató rendszer, a MIS megismertetése.

A fejlesztési feladatrendszer

A hazai fejlesztéspolitika fontos eleme a lokalitás újraértelmezése, a vidéki térségek potenciáljának lehető legjobb kihasználása (Kovács Imre, 2012). A tiszaburai fejlesztés célja, hogy a fenntartható fejlődés biztosítása mellett ideális gazdasági, település- és térszerkezet alakuljon ki. Az embereknek legyen lehetőségük lakóhelyük értékeit megőrizni és újakat

teremteni helyi erőforrások felhasználásával. Álljon rendelkezésükre megfelelő infrastruktúra, gazdasági és életkörülményeik mutassanak folyamatosan emelkedő tendenciát: érezzék jól magukat azon a helyen, ahol élnek és dolgoznak. Az identitástudat egy hely és közössége tartós fejlődésének egyik feltétele.

Ezért szükséges, hogy a helyi közösségek mind erőteljesebben bekapcsolódjanak az őket érintő fejlesztési tervek és programok kidolgozásába. A lokális kezdeményezések szerves részét képezzék a regionális és országos koncepcióknak. Szükséges a válsággal küzdő térségek gazdasági megújítása és felzárkóztatása, az innováció térbeli elterjesztése és a területi különbségek csökkentése. A kiemelt térségek egyediiségük és különlegességük folytán sajátos fejlesztést igényelnek.

A fenntartható fejlődés elképzelhetetlen a területfejlesztésben érdekelt együttműködése nélkül. A területfejlesztési politika feladata a horizontális és vertikális partnerségi kapcsolatok kialakításának elősegítése. Tartós eredményt akkor lehet elérni, ha a fejlesztési források nem teljes egészükben külső támogatásként érkeznek, hanem a támogatott közösség is részt vállal belőle. A fejlesztés irányát az érintett közösség és terület sajátosságai határozzák meg. A belülről eredő kezdeményezések képesek arra, hogy a fejlesztés hosszú távon életképes maradjon, és biztos megélhetést nyújtson az embereknek. A fenntartható közszolgálati fejlesztési modell jó összefoglalóját adja Zádori és munkatársai közös cikke (Zádori, Sebők, Nemeskéri, 2016).

Az előbbi – csak részben érintett – feltételek a tiszaburai térségben évtizedek óta nem vagy csak részben teljesültek. A tiszaburai térségben a sokoldalú megközelítés és számos javaslat, kezdeményezés (Koszorú, Szántó, 2000), bevezetett változtatás ellenére évtizedek alatt sem született érdemleges előbbre vivő eredmény, melynek eredői sokfélék (Tombác, Magyar, Mozsgai, 2004). Az okok többretegűek, értékelésük nem az értekezés feladata. Tény azonban, hogy a térség emberi erőforrás minőségében, kapcsolatrendszerében számos negatív meghatározó tényező létezik, amelyek felszámolása vagy befolyásának csökkentése az előrelépés egyik – majdhogynem kizárólagos – feltétele. A kormány – észelve az állandósult nehézségeket – részletekre is ügyelő területfejlesztési politikával ezért közigazgatási úton teremtett az irányi társra jobb helyzetet, majd a fejlesztés megoldására külső erőforrást vont be: a területen a Magyar Máltai Szeretetszolgálat tevékenységére támaszkodva jelölt meg új irányokat, amit kormányhatározatban szabott meg.

Új fejlesztési perspektíva

Az új, 1391/2016. (VII. 21.) Korm. határozat Tiszabó és Tiszabura települések helyzetének rendezéséről magába foglalja, hogy

1. Tiszabó és Tiszabura településeken
 - a) a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (a továbbiakban: Szeretetszolgálat) irányításával történjenek meg a Biztos Kezdet Gyermekház, Tanoda létesítéséhez szükséges előkészületek, a Kormány egyetért a Szeretetszolgálat által az óvodai és iskolai nevelés-oktatás ellátásának, a sportolási lehetőség biztosításának, továbbá a lakhatási feltételek javításának és a szociális program folytatásának támogatásával,
 - b) kerüljön a piaci tevékenység beindítására alkalmas ingatlan a Szeretetszolgálat birtokába,
 - c) folytatódjék a „jelenlét típusú” egészségügyi program a Szeretetszolgálat részvételével,

d) az általános iskolák, óvoda feladatellátásra való tartós alkalmassá tétele, a működéshez szükséges tárgyi feltételek és a közösségi kríziskezeléssel kapcsolatos költségek biztosítása a Szeretetszolgálat részvételével valósuljon meg;

2. az érintett kormányzati szervek Tiszabő és Tiszabura társadalmi felzárkózása és a problémák hosszú távú megoldása érdekében készítsenek komplex intézkedési tervet;

3-4-5. az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény 33. § (2) bekezdésében biztosított jogkörében eljárva Kormány kijelöli a megfelelő anyagi források igénybevételének körét,

6. a közfoglalkoztatási programok tapasztalatai alapján Tiszabő és Tiszabura településeken közfoglalkoztatási program indításának felajánlásával segítsék elő, hogy a települési önkormányzatokon kívül a Szeretetszolgálat és más civil szervezetek, valamint a bevett egyházak közfoglalkoztatóként vehessenek részt a közfoglalkoztatásban;

7. a nemzetgazdasági miniszter Tiszabő és Tiszabura településeken gondoskodjon célzott munkaerő-piaci szolgáltatások és képzések megvalósításáról, valamint vizsgálja meg új munkahelyek kialakításának lehetőségét (1391/20016.Korm.hat.).

Értekezésem korábbi részéhez kapcsolódva a tiszaburai fejlesztés új tényezőjének (a Magyar Máltai Szeretetszolgálat) bekapcsolódása, a tevékenységek folyamatának elemzése, értékelése, operatív és hosszú távú döntések meghozatala összetett tevékenység, melyet a területi feladatok komplex megoldására alkalmas önálló szervezet valósíthat meg. A feladat komplexitása az informatikai eszköztár igénybevételét teszi szükségessé.

A döntések megalapozódása

A feladatok különböző szintjein vezetői döntéssorozatok szükségesek. Ezekben nemcsak az adott folyamatot jellemző paraméterek ismeretére van szükség, hanem legalább ugyanakkora jelentőségű a gyakorlati tapasztalat, a megszerzett ismeretek készségszintű alkalmazása, az adott helyzet reális értékelése is.

A területi tervezés, vezetés és döntés szerteágazó, sokféle optimumot kereső feladatai szükségessé teszik döntéselőkészítés minőségének növelését. Ebben vesszük igénybe a matematikai módszereket. Az erre a célra leggyakrabban igénybe vett módszerek között szerepel pl. a matematikai statisztika, a függvényanalízis, a háló-tervezés meg a lineáris programozás. Ezekkel az úgynevezett analitikus eljárásokkal elvileg meghatározható az „egyetlen” optimális megoldás. Fenti módszerek erősen szabályozottak, ezért felhasználhatóságuk korlátozott. A lineáris programozás esetében például az eljárás lineáris kapcsolatra „kényszerít”, holott a területfejlesztés kérdéseire, folyamataira az ilyen összefüggés ritkán jellemző.

A döntési helyzet kiértékelését segíti, hogy olyan modelleket hozunk létre, amelyek a valóságot utánozzák, a modelleken kísérleteket végzünk és így jutunk az optimum közelébe (bár gyakran nem célunk azt elérni). A szimulációs „jellegű” módszerek nagyobb rugalmasságot, szélesebb körű felhasználást, alternatív megoldási lehetőségeket nyújtanak a különböző szintű döntések meghozatalában. A szimulációs modellezés, illetve a döntéstámogató rendszerek, szakértői rendszerek alkalmazása szűk területre vonatkozó egyedi megoldások, mert a vizsgált problémák különbözőek lehetnek. A szimulációnak és az említett rendszereknek — a jellegükből következően — nincs olyan értelemben vett formális

eljárásuk, mint az analitikus matematikai módszereknek, de segítségünkre lehet a gyakorlatban.

A szimulációs módszerek előnye ismeretében keresnünk kell azon módszerek használatát, melyek nem csak abszolút megoldásokra törekszenek. Az eltérő módszerek nyújtotta lehetőségek a hatékonyabb gyakorlati alkalmazhatóságot segítik.

Az irányítási eszközrendszer fejlesztése sokáig a vezetés korszerűsítésére és az alkalmazottak anyagi érdekeltségi rendszerére irányult. Lényegében változatlanul hagyta a döntési mechanizmust és az információs rendszereket. Az irányítás eszközrendszerei fejlődése, elsősorban a számítástechnika lehetővé teszi az információknak, mint erőforrásoknak széleskörű alkalmazását. Az elmúlt évtizedben a fejlődés hatására az adatok felhasználási területeinek és feldolgozási módjainak számtalan új útja nyílt meg, mellyel a területfejlesztés részben elkerülheti a hatékonyságot veszélyeztető, kockázatos döntési alternatívákat. A területen érintettek, pl. a kisgazdaságok, családi gazdaságok egyik legfontosabb sajátossága, hogy méretüknél fogva érzékenyek, nem rendelkeznek elegendő tartalékkal, ennek következtében nehezen viselik a hatékonyságot veszélyeztető eseményeket. A korábbi nagyüzemi struktúrákban a gazdálkodás keretében nem volt számottevő a szakember hiány. Ma, a piaci gazdasági formában a kisgazdaságok, családi gazdaságok kialakulásával felértékelődik pl. a területfejlesztési szaktanácsadás, mint szolgáltatás szerepe. Igény és lehetőség van olyan eszközök igénybevételére, melyek a menedzsment információs rendszerek, a döntéstámogató rendszerek területén nyújtanak segítséget az érdekelteknek.

A döntéshozatal mechanizmus típusai

A tiszaburai fejlesztési kutatásban szükséges volt újraértékelni a menedzsment, a szervezés és a döntéshozás mechanizmusait, amelyeket eddig alkalmaztunk, mindezeket a területfejlesztési mechanizmusba illesztve. (Regionális elemzési módszerek II. EKTE. Budapest.) Kitént, hogy a területfejlesztés optimalizálásában nagy szerep jut a döntéstámogató eszközrendszernek. Azok az interaktív szoftverek, amelyek adott terület hatékonyabb működését és működtetését, a termelési és üzleti folyamatok előrejelzését, követését és az optimális döntéseket teszik lehetővé, a döntéstámogató rendszerek (Decision Support Systems: DSS) körébe tartoznak.

Legjellemzőbb típusai:

- adatorientált vagy adatvezérelt,
- kommunikáció-orientált vagy kommunikáció vezérelt,
- dokumentumorientált,
- tudásorientált,
- szimuláció- vagy élethelyzet-orientált.

Amikor a területfejlesztés informatikai támogatásáról beszélünk, leginkább az adatorientált döntéstámogatásról beszélünk. Ez elsődlegesen az adatokhoz való hozzáférésre, adatelemzésre, illetve a változatok idősoros megjelenítésére alapoz. Kommunikáció alapú döntéstámogató rendszerről akkor beszélünk, amikor több ember együttes munkáját, strukturált információk rendezését és rendszerezését biztosítjuk. A dokumentumorientált döntéstámogatáskor az alapeszköz a dokumentum (vagy más, nem strukturált adat). A tudásorientált döntéstámogatásnál szakértőt, a területet behatóan ismerő személyt veszünk

igénybe a döntés előkészítésére. A döntést segíti, ha a valósághoz hasonló szimulációkat hozunk létre.

A döntéstámogató rendszerek osztályozhatóak továbbá a fókusz és a folyamat változékonysága alapján is, így beszélhetünk

- múltorientált (vagy operatív) dinamikus folyamatokat elemző rendszerekről, amelyek tipikusan a „mi lett volna ha...?” kérdésekkel foglalkoznak (pl. hogyan lehetett volna elkerülni egy hibát, mennyire volt jó a reakciója egy-egy vezetésnek, mekkora az objektív nyereség egy-egy döntésvégrehajtáson),
- múlt orientált (vagy operatív) statikus folyamatokat elemző döntéstámogató rendszerekről, amelyek egy-egy üzlet, vállalkozás, csoport jelenlegi állapotának (erősségeinek, hiányainak) felmérését célozza,
- jövő orientált (vagy stratégiai) dinamikus folyamatokat elemző rendszerekről, amelyek a jövőt előre jelezni igyekeznek, predikciókat szolgáltatnak (pl. népesség előrejelzés, időjárás-előrejelzés, churn-elemzés)
- jövő orientált (vagy stratégiai) statikus folyamatokat elemző rendszerek, amelyek egy helyzet változásait, trendjeit elemzik.

Az adatorientált döntéstámogató rendszerek hat szintjét szokás megkülönböztetni (a nyers adatoktól a feldolgozott információk felé haladva):

- adatbázisok,
- adattárház,
- adatkinyerés és –tisztítás,
- adatbányászat,
- riportkészítés és vizualizáció,
- kognitív érzékelés: döntés vagy tudás.

A tiszaburai fejlesztés eszköztárát a fenntartható fejlődés adattárának megteremtése és a döntéselőkészítés hatékonyságának érdekében gazdagítja a *MIS – Menedzsment Információs Rendszer* (Robert Schultheis, Mary Sumner, 1998), melyet más területek is igénybe vesznek (pl. Pitlik, 1999, Gyenge, 2000, ill. Zádori, Nemeskéri, 2016).

A MIS rendszerről

A szakirodalomban ellentmondásos a MIS megközelítése. Egyesek szerint a MIS vezetői információ-rendszer, és a többi döntéstámogató rendszer között foglal helyet. Másutt a MIS integrált szervezeti/vállalatirányítási rendszert jelent, amely ideális esetben az összes vállalaton belüli számítógépes rendszert összefogja. Egyesek végrehajtás-orientált és vezetési információ-rendszerről beszélnek, melyek egymással egyenrangúak, és több szinten kapcsolódnak egymáshoz.

Az integrált vállalatirányítási rendszerek széleskörű elterjedésének köszönhetően – a MIS elnevezés az előbbieken leírt vállalatirányítási rendszert takarja. Helytelen a MIS-t vezetői információ-rendszernek fordítani, mert a vezetői információ-rendszer a vállalatirányítási rendszer része, így önmagában nem is létezhet.

A Management Information Systems (MIS, Menedzsment Információs Rendszer) feladata az adatok gyűjtése, feldolgozása, tárolása és visszakeresése. Célja összetett, a fej-

lesztés, a szervezet hatékonyságának ellenőrzése, a termeléshez, valamint a döntések támogatásához adatok szolgáltatása és a fenntartható fejlődéshez szükséges tényezők biztosítása. A vezetői információ-rendszer inputja az területekről származó adathalmaz, outputjai a különböző vezetői szintek számára készített jelentések, melyek lehetnek folyamatosan vagy periodikusan előállított riportok, ad hoc lekérdezésekből származó jelentések, listák, de lehetnek akár a „mi lenne, ha...” típusú próba futtatások eredményei is. A MIS-ek vezetői információrendszer-moduljai grafikus felülettel is rendelkeznek, ahol az információkat grafikus formában is meg lehet jeleníteni.

A vezetés információs rendszere (Management Information System – MIS) számítógépre alapozott rendszer, amelyet a különböző forrásból származó adatok visszanyerésére, csoportosítására és integrálására terveztek, hogy időben nyújtson megfelelő információkat a vezetői döntés-előkészítéshez. A MIS legsikeresebb a rutin, strukturált és megelőző típusú döntésekhez szükséges információnyújtásban, a nagymennyiségű részletes adattárolásban és a lekérdezésben, a tranzakció-feldolgozásokban. A MIS kevésbé hatékony a komplex döntési szituációk támogatásában. Ez azért van, mert a MIS hagyományos módon nem könnyen fejleszthető és a vezetőknek sem egyszerű használni. (Dr. Herdon Miklós, Füzesi István, Rózsa Tünde, 2005). A MIS szoftvercsomag(ok)ból álló rendszer.

A MIS lényeges képességei:

- A szervezeti folyamatok többségét automatizálja és integrálja.
- Szervezeti szinten elérhetővé teszi az adatokat és a gyakorlati megoldásokat.
- Az információk előállítását és az azokhoz történő hozzáférést valós idejű környezetben biztosítja.

A MIS bevezetésének néhány indoka, pl.:

- A pénzügyi rendszer integrálása. A legtöbb szervezetben a különböző részlegek különböző rendszereket használnak. Minden egyes közreműködő egységnek meg van a maga verziója arról, hogy ők mennyivel járultak hozzá a költségekhez, bevételekhez. A MIS a tény egyetlen lehetséges verzióját állítja elő, ami megkérdőjelezhetetlen, mert mindenki ugyanazt a rendszert használja.
- A szükséges információk a MIS rendszerben a rögzítési pillanatban „életre kelnek”, és egészen addig élnek, amíg a feladatot nem teljesítik. Azáltal, hogy ezt az információt egyetlen szoftverben kezelik, nem pedig több különböző rendszerben, melyek nincsenek kapcsolatban egymással, könnyen nyomon követhetők a teljesítések.
- A kutatási, megoldási folyamatok egységesítése és felgyorsítása. A folyamatok egységesítése, és az integrált számítógépes rendszer alkalmazása időmegtakarítást és hatékonyságnövekedést eredményez, csökkenti az alkalmazottak létszámát.
- HR-információk egységesítése. A szervezeten belül dolgozók adatainak egységes kezelése – az adatbiztonságon túlmenően – jelentősen befolyásolja az emberi erőforrás tervezését, a területfejlesztési folyamatokhoz szükséges kompetenciák felmérését, megfelelő képzési programok indítását.

Elvárások az az integrált irányítási rendszerekkel szemben

A rendszer szóhoz többféle jelentés is kapcsolódhat. Beszélhetünk operációs rendszerekről, amelyek számítógéppé teszik a hardvert, és lehetővé teszik a gépek perifériáinak kezelését és az egy szinttel magasabban lévő szoftverek működését. Alapvető szerepet töltenek be a

fejlesztőrendszerek, melyek segítségével programfejlesztés végezhető. A legmagasabb fokon a felhasználói programok, programrendszerek helyezkednek el, mint a döntéstámogató rendszerek (DSS, Decision Support System), közte a TFR – Tranzakció Feldolgozó Rendszer, VIR—Vezetői Információs Rendszer, CsDTR – Csoportos Döntéstámogató Rendszer (együttműködés, információcsere, döntési szabályok rugalmasabbá tétele), FVR – Felsővezetői Információs Rendszer, SzR – Szakértői Rendszer (többtényezős, komplex problémák áttekintése, megoldási javaslatok kidolgozása), OLAP – on-line Analytical Processing, a megfelelő mennyiségű információk biztosítása, modellezés, különböző döntési változók rugalmas kezelése rendszer). További információrendszer-kategóriák: a tranzakció-feldolgozási rendszerek, irodaautomatizálási rendszerek, gyár(tás)automatizálási rendszerek. Ez utóbbi kategória része a CIM (Computer Integrated Manufacturing), az összes CA... kezdetű alkotóelemével egyetemben (CAD, CAM, CAPE, CAST stb.), valamint az ES (Expert System), és mellékesen a MIS is.

A menedzsment és a MIS kapcsolata

A fentiek nyomán az információ-rendszer részrendszerei az adatfeldolgozási és a döntési rendszer. Ha a szabályokat, amelyek alapján a két részrendszer működik, a működés minden elemében és részterületén, illetve alkalmazottjánál és csoportjában a rendszer egésze érdekeinek alárendelve alakítják ki, akkor integrált információ-rendszeréről beszélünk. A MIS rendszer a következő tartalmi kérdésekre tud kielégítő választ adni: – mely és mennyi adatra van szükség?, – mikor van szükség az adatokra?, – kinek van szüksége rájuk?, – hol van szükség rájuk?, – miért van szükség rájuk?, – mennyibe kerül az előállításuk? (Az angol nyelvű irodalomban ezt a felsorolást 5W és 1H listának nevezik).

A MSS és MIS (Menedzsment Support és Information System) rendszerek

A döntési és egyben menedzsmentfunkciók: a célok meghatározása, a tervezés és folyamatirányítás, a döntéshozatal, a végrehajtási utasítások kidolgozása, ellenőrzése. A vezetés döntéseit befolyásolják az előkészítés folyamatai. Az ehhez szükséges alapszint a tranzakció-feldolgozás, amely a jól algoritmizálható és automatizálható adatgyűjtést, adatfeldolgozást fogja át. A tranzakció-feldolgozásra épülnek az algoritmizálható feldolgozások. A tranzakció-feldolgozással szemben azonban már nem elemi adatokkal, hanem aggregátumokkal dolgoznak (pl. termelésalakulás, vendégforgalom, bérszámfejtés, likviditásfigyelés, képzettség-alakulás stb.)

Az angolszász terminológiában a *Management Information System-t* (MIS), (AVIR Kézikönyv, Educatio), vezetői információs rendszerre szoktak (VIR) fordítani. A MIS elsősorban rutin felhasználókat foglalkoztat, ezek nem hoznak döntéseket. A MIS nem egyenlő – erre már utaltunk – a Vezetői Információs Rendszerrel, mert ez olyan számítógép-alapú rendszer, amely optimalizálja az adatgyűjtést, -átalakítást, -kiadást. Mindezt adatbázisokból és információfolyamokból álló összetett struktúrával valósítja meg. Az integrált adatbázis alkalmazkodik a felhasználói információszükségletekhez, rugalmas rendszer. A szervezet összes szükséges információ-feldolgozó tevékenységét ellátja (Szalay Zsigmond Gábor, 2009). A MIS rendszerekben egyre többször alkalmaznak olyan módszereket, melyek túlmutatnak az adott szakterület felhasználói igények szerinti, vezetői szintekhez igazodó információk integrált kezelésén. Ezek a modellek a döntéstámogatás ma-

gasabb szintjére kerülnek, igénybe vesznek tudásbázisokat. A pusztán „információs-jelleget” olyan modellek válthatják fel, melyek lehetővé teszik a "mi van, ha?" / "mi lesz, ha" típusú kérdések kezelését, s ezáltal közvetlenül befolyásolják a döntési hatékonyságot (adott célfüggvény esetén a lehetséges optimális megoldások felkutatását). Az egyes vezetői szintek információs tartalma az egyes szintekben lefelé egyre részletesebb, ezek egyre nagyobb tömegű információt is jelentenek. Fordított irányban egyre összetettebb információkra van szüksége a vezetőknek. Az egyre magasabb szinten hozott döntésekhez kevesebb, ugyanakkor célorientált, összetett információval, egyre bonyolultabb eljárások igénybevételével segíthetjük a döntéshozást.

A MIS igény bevezető:

1. vezetői, termelési és döntési célok meghatározásában,
2. tervezési folyamatokban,
3. egy-egy konkrét folyamatra vonatkozó döntéshozatalban,
4. végrehajtási módok kidolgozásában,
5. ellenőrzési folyamatokban,
6. újabb döntések előkészítésében.

A Menedzsment Információs Rendszerek leggyakoribb típusai

a/ Tudományos Menedzsment Információs Rendszerek (Management Science Information Systems, MSIS), az olyan módszerek egyesítése, melyek a különböző menedzsment tudományok, az operációkutatási- és a kutatásokban alkalmazott kvantitatív módszerek alkalmazásának lehetőségét biztosítják,

b/ A fejlesztések az Integrált Vezetői Információs Rendszerek (Integrated Management Information Systems, IMIS) felé mutatnak. A különböző rendszertípusok a hatékonyságot növelik.

c/ A döntést támogató eszközök között vannak az on-line elemző-feldolgozást lehetővé tevő rendszerek (OLAP– On-Line Analytical Processing). Ezek az Internet lehetőségeit is alkalmazzák, több felhasználó között megosztott, elkülönült multidimenzionális információs rendszereket létrehozva.

d/ Alkalmazásra kerülnek a csoportos döntéstámogató rendszerek (Group Decision Support System – GDSS) is, melyek általában a kisebb vezetői csoportokat támogatják. A csoportos döntéstámogató módszerek akkor alkalmazhatók eredményesen, ha az információk nagyrészt kvalifikációs jellegűek és az emberi intuíció beindítása elsődleges fontosságú, illetve a döntésekben nem vállalható az egyszemélyi döntés (Sántáné Tóth Edit (2000), Szakértői rendszerek). 1. táblázat.

A MIS rendszer értékelése

A MIS-rendszer értékelését nehéz röviden összefoglalni. Ennek több oka is van. Egyrészt a komplex informatikai rendszerrel szemben támasztott igények összességének ismerete senkitől sem várható el, másrészt egy bíráló által megfogalmazott szempontrendszer szubjektív lehet, és az általános szempontok közül is csak a bíráló által legfontosabbnak tartott kérdéseket érintheti.

A tiszaburai térségfejlesztés kutatás tapasztalatai alapján, vállalva a szubjektív értékelést (amely itt nem törekszik teljességre), néhány fontosabb szempont a MIS igénybevitelére:

- a területi fejlesztést komplexen lefedő programcsomag,
- moduláris felépítés, mely lehetővé teszi a funkcionális alrendszerek lépésenkénti kezelését,
- közös alapadatbázisra épülő integrált programrendszer, a rendszer egésze érdekeinek alárendelten kialakított modulokkal.

A döntéstámogató rendszer részeként támogatja a

- nyílt rendszer-architektúrát, amely könnyű upgrade-lehetőséget, hardverfüggetlenséget és a szoftvermegoldások igények szerinti választási szabadságát jelenti,
- a kliensszerver-architektúrát,
- a rendelkezésre álló erőforrások maximális kihasználását,
- lehetővé teszi a többplatformos támogatást,
- a relációs adatbázis-kezelő technológiát,
- elősegíti a rugalmasságot,
- az egyedi igények kielégítését, újabb verziók fejlesztését,
- az internethasználatot,
- az információk a fejlesztés, az értéknövelés „nyersanyag”-ként való kezelését,
- hálózati technológiák alkalmazását, amelyek lehetővé teszik az adott „adatbányászatot”,
- a fejlesztésben érdekelt információcseréi rutinfeladattá tételét,
- széles körű hozzáférést az információkhoz,
- szigorú védelmet a fejlesztés szempontjából fontos adatokkal szemben, a kettő közötti kényes egyensúly megteremtését.

Összegzés

A MIS rendszer a döntéstámogatásban elsősorban rendszerek részeként az adatbázisok és rutinfeladatok megoldásában szükséges eszköz. A területi fejlesztésben a klasszikus súlypontok mellett egyre több új tényező csoport jelenik meg. E tényezők jellemzője, hogy meghatározó a lokális kötődése egy adott településhez vagy régióhoz, annak az erőforrásaira épülnek. A térbeliség erőforrásai között meghatározó az emberi erőforrás. A térbeli specializáció formái, mint az emberi erőforrás, olyan adottság, amely korábban is rendelkezésre állt, de az információs rendszer eszköztárával célorientáltan aktivizálható, s ezzel válik lehetségessé az adott település, térség fellendülése (Rechnitzer, 1993).

A fellendülés feltétele a népesség tudása, mint a regionális fejlődés eleme. Bár a humán erőforrások egyes elemeinek önálló, egyedi áttekintésére készültek tanulmányok, de azok nem valamiféle rendszerben, hanem inkább a szektorális tényezők, vagy a hagyományos területi erőforrások szempontjából értékelték az elmúlt évtized folyamait, illetve abban egy-egy alkotó tényező területi szintű változásait (Tóth–Trócsányi 1997). A humán erőforrások területi dimenzióban történő elemzésénél a MIS rendszerrel jobb hatékonysággal érhető el, hogy ne egyetlen tényezővel, a népességgel jellemezzük a fejlődést hordozó emberi erőforrást, hanem annak hatásmechanizmusaiival. Ezek fejlesztésével érhető el, hogy olyan hátrányos terület, mint a tiszaburai térség a fenntartható fejlődés előnyeire jusson.

Irodalom

- AVIR kézikönyv (2011) Stratégiaalkotás, VIR, stratégia mutató, adattár, felsőoktatási menedzsment (Bángi-Magyar Attila, Farkas Krisztina, Vilmányi Márton, Bálint Julianna, Halász Gábor, Gábor András, Hodász Attila, Hosznyák András). Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest.
- Demeter Attila (2011) *Az Adattár alapú Vezető Információs Rendszer, mint a hatékony információgazdálkodás alapja*. <http://docplayer.hu/287214-Az-adattar-alapu-vezeto-informacios-rendszer-mint-a-hatekony-informacio-gazdalkodas-alapja-2011.html>. Letöltés: 2016. szeptember.
- Földrajzi Információs Rendszerek gyakorlati alkalmazása*. Varga Ágnes (szerk.) Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Központ, Budapesti Corvinus Egyetem; ISBN 978-963-503-628-8; 2016.
- Gyenge Balázs (2000) *Döntést támogató rendszerek alkalmazási kérdései a mezőgazdaságban különös tekintettel a szimulációra és a szakértői rendszerekre*. Doktori értekezés. Gödöllő. Kézirat.
- Dr. Herdon Miklós, Füzesi István, Rózsa Tünde (2005) *Vezetői információs rendszerek*. Egyetemi jegyzet. Gazdasági agrármérnök hallgatók számára. Debrecen.
- Kormányhatározat*. Az 1391/2016. (VII. 21.) Kormány határozat Tiszabó és Tiszabura települések helyzetének rendezéséről.
- Koszorú Lajos, Szántó Katalin (2000) *Integratív térszerkezeti modell – egy térségi szemléletű Tisza-stratégia megalapozása*. Tér és Társadalom. 25. évf., 2. 145-163.
- Kovács Imre (2012) *A vidék az ezredfordulón*. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és tartalmi változásai. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont. Budapest.
- Mucsi László: *A geoinformatika tudomány és a földrajz kapcsolata*. <http://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/baba/Mucsi.pdf>. Letöltés: 2016 szeptember.
- Perger Éva (2015) *A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat együttműködése keretében megvalósult komplex vidékutatási programról*. Tér és Társadalom. 29.évf.,1.2015.3-10.
- Pitlik László (1999) *Esettanulmány: Management Information Systems*. SZIE GTK GMI GINT. <http://miau.gau.hu/miau/06/mis.doc>. Letöltés: 2016 szeptember.
- Rechnitzer János (1993) *Szétszakadás vagy felzárkózás*. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Pécs-Győr.
- Rechnitzer János (2008) *A regionális fejlődés erőforrásainak átrendeződése, új súlypont: a tudás*. Lengyel I., Lukovics M. (szerk.) 2008: Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. JATEPress, Szeged, 13-25.
- Regionális elemzési módszerek*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék- Regionális Tudományi Tanulmányok. 11. kötet. http://geogr.elte.hu/REF/REF_Kiadvanyok/REF_RTT_11/RTT-11-tartalom.htm_Toc102282876. Letöltés: 2016 szeptember.
- Sántáné Tóth Edit [2000] *Tudásalapú technológia, szakértői rendszerek*, Dunaújvárosi Főiskola. <http://www.dcs.vein.hu/lakner/oktatas/szakerto/problematipusok.ppt>Letöltés 2016 szeptember.
- Schultheis Robert, Sumner Mary (1998). *Management Information Systems: The Manager's View*, McGraw-Hill Company, USA.
- Szakértői rendszerek. <http://web.axelero.hu/eszucs7/modell/Modellcsoportos.htm>.Letöltés 2016. szeptember.
- Szalay Zsigmond Gábor (2009) *Menedzsment Információs rendszerek gazdasági elemzése*. Szent István Egyetem. Gödöllő. Doktori értekezés. Kézirat.
- Tombác E., Magyar E., Mozsgai K. (2004): *A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése I. ütemének stratégiai környezeti vizsgálata eredményei*. A Magyar Hidrológiai Társaság 2004. július 7–8-án, Keszthelyen tartott XXII. Vándorgyűlése, 7. Az EU-csatlakozás várható hatásai az árvízvédelemre és a tájgazdálkodásra a Tisza völgyében c. szekciójában tartott előadás írott változata. <http://www.aquadocinter.hu/themes/Vandorgyules/pages/7szekcio/tombacz-magyar-mozsgai.htm>. Letöltés 2016. szeptember.
- Tóth József, Trócsányi András (1997) *A magyarság kulturális földrajza*. Pannónia Tankönyvek, Pécs.

- Vezetés segítése. Pl. Heteyi József (2001) Vezetői döntéstámogató és elektronikus üzleti megoldások Magyarországon. Dr. Sziray József (2002). Vállalati információs rendszerek, KHVM-tanulmány, Széchenyi István Egyetem, Győr, Dr. Sziray József, Gaul Géza, Erdős Ferenc (2006) Vállalati információs rendszerek II., Egyetemi jegyzet, Universitas Kht, Győr. Dr. Sziray József, Gaul Géza (2006). Vállalati információs rendszerek I., Egyetemi jegyzet, Universitas Kht, Győr, Dr. Sziray József (2006) Szakértői rendszerek alapjai, Egyetemi jegyzet, Universitas Kht, Győr. Dr. Sziray József, Gaul Géza, dr. Égertné dr. Molnár Éva (2007) Vezetői Információs Rendszerek. Győr.
- Zádori Iván, Nemeskéri Zsolt (2016) A tudásmenedzsment térségi eszközei. Tudásmenedzsment. 17. 1. 17-35.
- Zádori Iván, Sebők Marianna, Nemeskéri Zsolt (2016) Sustainability, HRM and Public Services. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 4. évf. 2. 42-57.
- Zoltayné Paprika Zita (2002). *Döntéselmélet*. Alinea. Budapest.

A hazai tranzitfoglalkoztatási programok elméleti keretei, jellemzői

Bevezető

Egy ország gazdasági növekedését számos tényező határozza meg rövid és hosszú távon (stratégiák szerepe) egyaránt. Hagyományos értelemben meghatározó tényező a technológia fejlettségi szintje, a tőkefelhalmozás folyamata, a gazdaságok közötti kapcsolat, a termelés nagysága, a szerkezeti változások, a természeti erőforrások, a társadalmi intézmények és a társadalom munkaerejének képzettségi, fejlettségi szintje. A piacgazdaság egyik alapvető jellemzője a humán erőforrás munkaerejének képzettsége, fejlettsége. Ez alapjában határozza meg a termelési eljárásokat. Statisztikai oldalról vizsgálódva megállapítható, hogy a foglalkoztatottak létszáma 2010-től folyamatosan nőtt, a munkanélkülieké egészen 2012-ig alig változott. A 2013-ban realizálódott csökkenés is jelentősen elmaradt attól, mint amit a foglalkoztatás bővülése indokolt volna. Ennek oka, hogy a munkanélküliek (és részben a foglalkoztatottak) táborában folyamatos utánpótlást kapott az inaktívak köréből.

Már a rendszerváltozás óta folyamatosan jelen vannak azok a tényezők, okok, amelyek gazdasági, demográfiai és munkaerőpiaci oldalról támasztják alá a tranzit foglalkoztatási projektek szükségességét és minél szélesebb körben történő jelenlétét. A tranzit foglalkoztatási program egy komplex módon megvalósuló tevékenység, aminek elsődleges célja, hogy a célcsoport számára olyan képzési-fejlesztési-szolgáltatási és foglalkoztatási egységet nyújtson, aminek segítségével minél nagyobb elhelyezkedési esélyt biztosítson a résztvevők számára a lehetőségeikhez és problémáikhoz mérten.

Jelen tanulmány megírásával a szerző célja, hogy összefoglaló módon bemutassa a hazai tranzitfoglalkoztatási programok elméleti jellemzőit (általános jellemzők, célcsoport, struktúra, képzési-fejlesztési-támogatási ismérvek), a programok szükségességét és elsődleges hatásait a képzésben résztvevők munkaerőpiaci esélyeire.

A tranzitfoglalkoztatási programok gazdasági és társadalmi előzményei – hazai demográfiai és munkaerőpiaci környezet jellemzői

Gazdasági, társadalmi, jogi és politikai szempontból fajsúlyos szerepet játszott a rendszerváltás 1988-1990 közötti időszaka hazánk történelmében. Az új helyzet számos lehetőséget és problémát jelentett gazdasági, társadalmi, jogi és politikai téren egyaránt.

Az új politikai berendezkedés, a jogállam jogi, politikai és intézményi kereteinek megteremtése mellett átalakultak a tulajdonviszonyok, idővel túlsúlyra jutott a magántulajdon, amiben jelentős szerepe volt a fejlett országokból érkező befektetéseknek. Az átalakulás súlyos társadalmi-gazdasági megrázkódtatással járt, ami nyomon követhető mind a gazdaság teljesítményének, mind szerkezetének alakulásában, a munkaerőpiaci változásokban, a jövedelmi és fogyasztási viszonyok alakulásában és a területi különbségek erősödésében.¹

¹ Fried, p.20.

A szerző a téma szempontjából a legfontosabb társadalmi és gazdasági jellemzőket veszi alapul.

A *gazdasági változások* (elsődlegesen visszaesés) markánsan makrogazdsági szinten jelentkeztek, amelyek a gazdaság több területén is megfigyelhetőek voltak, pl. GDP, foglalkoztatottak száma, az ipar és mezőgazdaság bruttó termelése.² A hazai gazdasági változások – több kelet-európai országhoz hasonlóan – ugyanazt a helyzetet eredményezték a gazdaság több területén. Az egyik legfontosabb változás a tulajdonviszonyok terén bekövetkezett változás volt: megszűnt az állami és szövetkezeti tulajdon hegemoniája és megerősödött, idővel túlsúlyra jutott a magántulajdon.³ A másik meghatározó változás a fejlett országokból érkező tőkebefektetések voltak, amelyek részben a magánosítás, részben pedig a beruházási folyamatba való bekapcsolódás révén jutottak nagy szerephez.⁴ További gazdasági problémát jelentett a foglalkoztatottság csökkenése, a munkanélküliség megjelenése, a megváltozott jövedelmi viszonyok fogyasztásra gyakorolt negatív hatása. Ezek a változások már egy új gazdasági szerkezet (piacgazdaság) elméleti és gyakorlati kereteit jelentették.

A gazdasági változások nem zajlanak le társadalmi következmények, változások nélkül. A hazai rendszerváltás gazdasági változásaihoz igazodni tudtak a társadalmi rétegek, bár egyes rétegek (pl. szegények, kisebbségben lévők) megsínylelték a változást.

A társadalmi-gazdasági változások egyik legfontosabb színtere a munkaerőpiac volt, ahol talán a leginkább tetten érhető változások mentek végbe. A szocialista tervgazdálkodást a teljes foglalkoztatottság jellemezte, ami párosult a kapun belüli munkanélküliséggel, vagyis a munkaerő alacsony fokú kihasználásával. A piacgazdaságon belül viszont megjelentek a munkahelyek, pozíciók megszűnése, a tömeges elbocsátások, ami a foglalkoztatottság gyors és nagyarányú csökkenését, valamint a nyílt munkanélküliség megjelenését jelentette. A munkavállalók munkával kapcsolatos célja teljes mértékben átalakult: a munkahely megőrzése és az intenzívebb munkavégzés került előtérbe.⁵ Az előbb említett munkaerőpiacon végbement változások gazdasági és társadalmi egyenlőtlenséget teremtett a hazai társadalom rétegeiben. Az egyenlőtlenség megmutatkozott a jövedelmek mértékében (reálérték), ami hatással volt a hazai népesség mindennapjaira.

A rendszerváltozás utáni gazdasági és társadalmi változások nem csupán a gazdasági ágazatokat és folyamatokat, illetve a társadalmi rétegeket érintették, hanem hatással voltak az ország területi egységeire.⁶ Az ország egyes területein – pl. az országhatártól távolabb eső megyék településein – aránytalanságok alakultak ki az alábbi dimenziók mentén: munkalehetőségek (munkaerő kereslete és kínálata), gazdasági teljesítmény, város és falu el-tartó képessége. Ez a folyamat különösen a falusi térségekben élő, alacsony képzettségűek körében jelentkezett erőteljesen, mivel itt a foglalkoztatás alapvetően a mezőgazdasághoz

² Fried, p.23.

³ Fried, p.21.

⁴ Fried, p.21.

⁵ Fried, p.38.

⁶ Fried, p.46.

kötődött. A települések egykori nagy foglalkoztatói, a mezőgazdasági termelősövetkezetek a privatizációt követően átalakultak, illetve megszűntek. Mindezek következtében kialakult egy máig tartó, szinte drámai feszültségekkel terhes munkanélküliség.⁷

Demográfiai és gazdasági szempontból különösen súlyos a roma kisebbség helyzete, mivel a roma lakosság rövidebb idő alatt és tömegesen vált munkanélkülivé. Az országos átlagot hosszú évek óta jelentősen meghaladó munkanélküliség mutatja a térség rendkívül súlyos foglalkoztatási helyzetét. A gazdaság átalakulása létrehozott egy olyan társadalmi réteget, amely gyakorlatilag az élet minden szegmensében perifériára szorult: leginkább az alacsony iskolázottság és az elmaradott területeken való lakóhely jellemzi, körükben igen magas a roma népesség aránya.⁸

A régiókra jellemző aprófalvas településszerkezet szerepet játszik abban, hogy az adott térség hátrányos helyzetének egyéb összetevői is kialakulnak, felerősödnek: a munkahelyek hiánya, a közlekedés okozta nehézségek, s így a munkahelyekhez, oktatáshoz, egyéb szolgáltatásokhoz való hozzáférés problémája, az infrastruktúra hiányosságai. A kistérség tehát többszörösen is hátrányos helyzetű: nincsenek nagy foglalkoztatók, nincs telepített ipar, a termőföld minősége messze az országos átlag alatt van, magas a munkanélküliek száma; minősíthetetlen az úthálózat, a tömegközlekedés nem kielégítő, a települések lélekszáma az 1990-es évek óta folyamatosan csökken, a falvak elöregednek, eltartó képességük csökken.⁹

A tranzitfoglalkoztatási programok általános jellemzői

A tranzitfoglalkoztatási programok a hazai foglalkoztatáspolitikai eszközök palettáján már a 90-es évek közepén megjelentek, mint képzési és fejlesztési lehetőségek az érintettek számára. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált a szakemberek számára, hogy szükséges a társadalom hátrányos helyzetű rétegei számára egy segítő, fejlesztő képzés létrehozása.

A tranzitfoglalkoztatási programok esetében jellemzően az volt a cél az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (továbbiakban: OFA) részéről, hogy civil szervezetek pályázatokon keresztül történő bevonásával komplex módon (felzárkóztatással előkészített, egyégesen iskolarendszeren kívüli, valamely szakképesítés megszerzését célzó, a résztvevők igényeihez teljes mértékben igazodóan) segítsen a résztvevők számára – pl. mentális és pszichoszociális problémák kezelése, az elhelyezkedésben való segítség, alapkompenciák megszerzése.¹⁰

Az OFA először 1996-ban írt ki pályázatot a civil szervezetek számára vállalva a projektek anyagi támogatását, de megkövetelte a civil szervezetektől az általa meghatározott sikerfaktorokat (pl. szakmai végzettség, elhelyezkedés a program végén, stb.), a legkülönbözőbb feltételeknek, előírásoknak való megfelelést és a programok során a folyamatos ellenőrzést. 1997 óta összesen 15 szervezet kapott támogatást az OFA-tól, legtöbbször több egymást követő szakaszban. A 15 szervezetből az idők során kihullott 6, a többi még 2001 tavaszán is folytatta elkezdett tevékenységét. A kihullott szervezetek nagyobb része önként

⁷ Vámosi

⁸ Vámosi

⁹ Vámosi.

¹⁰ Györgyi – Mártonfi, p.5.

mondott le a folytatásról, mert nem tudott, vagy nem akart megfelelni az előírt feltételeknek, kisebb részük a támogatás megvonása miatt maradt ki.¹¹

A tranzitfoglalkoztatási programok esetében a legnagyobb kihívást a résztvevők (célcsoport) kiválasztása jelentette, ami alapjaiban képes volt determinálni a program sikerességét. A sikeres kiválasztási folyamat (differenciált módszereket és szempontokat jelentett) végén olyan résztvevői lettek az egyes programoknak, akik teljes mértékben megfeleltek a program bemeneti elvárásainak és a jobb képességeik hozzásegítették őket a program normál idejű befejezéséhez. A gyengébb képességű résztvevők sok esetben deficitessé tették a képzést – több pénzre volt szükségük a képzésük során, mint amit az OFA támogatni tudott. A képzési idő esetleges túlnyúlása magában hordozta az amúgy sem elhanyagolható lemorzsolódás veszélyét, amit egyik tranzitfoglalkoztatási program esetében sem lehet kizárni. A lemorzsolódás veszélye elsősorban két tényezőre vezethető vissza: egyfelől a résztvevő készségeire, képességeire és hajlandóságára, másfelől pedig a tranzitfoglalkoztatási program iskolarendszerű (szigorú szabályok megkövetelése és betartatása) jellegére.

Az OFA részéről fontos szempont volt a megbízható civil szervezetek „alkalmazása”, ami a 90-es évek közepére még nem jelentett stabil működési mechanizmusokat a civil szervezetek oldaláról. Sok esetben olyan civil szervezetek vettek részt a tranzitfoglalkoztatási projektek kivitelezésében, akiknek a főtevékenysége elsődlegesen jelentette ezt a képzési, fejlesztési tevékenységet. Ily módon a háttérszervezet és a projektszervezet ket-tősség az esetek többségében együttesen jelent meg adott szervezetnél. Döntő jelentőségű a programok esetében a civil szervezet jogállása (egyesület vagy alapítvány), hiszen a két forma közötti jogállásbeli különbségek kihatottak a programok sikerére – pl. voltak olyan szervezetek, akik üzleti (haszonszerzés) célból hoztak létre programot.

A tranzitfoglalkoztatási programok hatékonyságának további elengedhetetlen feltételei az alábbiak: infrastruktúra, kapcsolatrendszer, szakemberek (pl. mentorok, szociális munkások, oktatók), pénzügyi kondíciók.

Az infrastruktúra nélkülözhetetlen eleme a civil szervezeteknél a tranzitfoglalkoztatási programok feltételrendszerének. Viszont egyértelműen lehatárolható infrastrukturális elemeket nem lehet általános módon meghatározni, mivel mindegyik tranzitfoglalkoztatási projektnek más és más célkitűzései, igényei és követelményei vannak. A kitűzött célok és az infrastrukturális jellemzők kölcsönös egymásra hatásban állnak egymással, viszont a mindenkori cél az optimális összhang megteremtése.¹²

Az infrastrukturális adottságok mellett a másik nagyon fontos hatékonyságot befolyásoló tényező a civil szervezet kiépített kapcsolatrendszere. Ez a kapcsolatrendszer akkor működik jól, ha képes kiszolgálni a tranzitfoglalkoztatási programok hármasságát, vagyis a képzési, foglalkoztatási és segítségnyújtási célokat. Ha a civil szervezet kapcsolatrendszerére nem jellemző ez a hármasság, akkor nehézség jelentkezhet a program során. A kapcsolatrendszer sikerességét tovább befolyásolhatja a civil szervezet elhelyezkedése földrajzi szempontból. A program sikeressége szempontjából döntő jelentőségű, hogy városi vagy vidéki körülmények adják a program területi kereteit. Amennyiben a civil szervezet által vállalt tranzitfoglalkoztatási projekt egy kisebb településen szerveződik, akkor fennállhat annak a veszélye, hogy a település elszigetelt környezete vagy a civil szervezet

¹¹ Györgyi – Mártonfi., p.6.

¹² Györgyi – Mártonfi., p.20.

kevésbé tapasztalt vezetője akadályoztató tényező lesz a projekt sikerének. Ezzel szemben a városi körülmények kedvezőbb feltételeket biztosíthatnak a tranzitfoglalkoztatási projekt számára, hiszen a személyes háttérrel a megfelelő intézményi szerveződések akár helyettesíthetők.

Nagyon fontos tényező a kapcsolatrendszer a tranzitfoglalkoztatási program vége felé, amikor a résztvevők a munkaerőpiacra való belépés előtt vannak. Ilyenkor a civil szervezet igénybe veszi a meglévő kapcsolati tőkéjét a minél pontosabb munkaerőpiaci igények feltérképezésére a résztvevők érdekében. Ezért gyakran felkérnek a civil szervezetek munkaerőpiaci szakembereket, hogy pontos információkkal szolgálhassanak a résztvevők számára.¹³

A kapcsolatrendszerhez szorosan igazodik a következő hatékonyságot befolyásoló tényező, a szakemberek megléte, vagyis a személyi és szakmai összetétel. Szakemberek terén elsődlegesen a civil szervezeten belüli vezetőre és alkalmazottakra kell gondolnunk, illetve a tranzitfoglalkoztatási projekt működéséhez szükséges oktatókra, mentorokra és a segítő szociális munkásokra. A személyi összetétel egyik kulcsszereplője a civil szervezet vezetője, aki meghatározó szerepet tölt be alapítóként és működtetőként egyaránt a szervezet életében. Természetesen mindezt úgy tudja elérni sikeres vezetőként, hogy képes összeegyeztetni a szervezeti célokat a szervezeten belüli egyének céljaival. A civil szervezet egy organikus egység, aminek legfőbb célja a sikeres tranzitfoglalkoztatási program lebonyolítása és így a vezető mellett az alkalmazottaknak is minden esetben egységként kell helytállniuk.

A tranzitfoglalkoztatási programok jellegzetességei

A tranzitfoglalkoztatási programnak három fő jellegzetességét lehet elkülöníteni:

- Olyan program, amelynek végső célja a – lehetőleg az elsődleges – munkaerőpiacra való tartós beilleszkedés. Célcsoportja: azok, akik számára ez külső segítség nélkül reménytelen, de legalábbis kockázatos.
- Olyan program, amely három, egymással a konkrét program igényei szerint összehangolt pillérre támaszkodik. Ezek (nem fontossági sorrendben):
 - Képzés (amely lehet betanító vagy képesítést nyújtó, vagy a tartós foglalkoztatást elősegítő egyéb képzés)
 - Foglalkoztatás (amely – általában, de nem feltétlenül, a program egészében vagy egy részében – támogatott foglalkoztatás)
 - Segítés (amelybe beleértjük a pályairányítást és az utógondozást, a szociális munkások és pszichológusok, pszichopedagógusok stb. tevékenységét, amely az egyén személyiségének megerősítését és körülményeinek stabilizálását célozza, végeredményben azt, hogy az egyén képes legyen felelősséggel élni az életét)
- Olyan program, amely eredményét személyre szabott, a személyre különböző képzettségű szakemberek által odafigyelő tevékenységgel kívánja elérni.¹⁴

¹³ Györgyi – Mártonfi, p.21.

¹⁴ Györgyi – Mártonfi, p.55-56.

A tranzitfoglalkoztatási programokba bevontak (célcsoportok) jellemzői

A tranzit programba bevontak általános jellemzői jól meghatározhatók: többségük alulképzett, szakmai végzettségük sokszor nincs, illetve ha van is – főleg az idősek esetében – az nem releváns a munkáltatók számára. Zömében munkanélküliek, jelentős részük tartósan munkanélküli, esetleg pályakezdő. Az anyagi és jövedelmi helyzetüket a szegénység, zömében mélyszegénység jellemzi. Az esetek többségében a túlélésre berendezkedett emberekről van szó.¹⁵

A tranzit projektek elsődleges *célcsoportját* az élő aktív korú munkanélküliek alkotják.

A munkanélküliek esetében érdemes figyelembe venni azt a tényt, hogy sokan vannak, akik regisztrálatlan munkanélkülinek számítanak. Az ő esetükben két réteg van jelen: egyik részük már teljes mértékben elesett mindenféle támogatási lehetőségtől, másik részük pedig teljes mértékben a periférián helyezkedik el, alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek és ennek következtében nem fognak együttműködni a munkaügyi hatóságokkal.¹⁶

A célcsoport kiválasztásánál ezen az egy jellemzőn felül külön figyelmet kell fordítani az alábbi tényezőkre:

- nagycsaládot ellátó, vagy idős, beteg hozzátartozót gondozó nőkre,
- 16-25 év közöttiekre, ill. a 45 év felettiesekre,
- nehezen megközelíthető helyen lakókra,
- megváltozott munkaképességűekre,
- alacsony iskolai végzettségűekre,
- azokra a családokra, ahol a létfenntartást biztosító jövedelem nem áll a család rendelkezésére,
- ill. ahol a munkanélküliség már generációkon át öröklődik.
- roma származásúakra.¹⁷

A fenti tényezők sokszínűségéből is látszik az, hogy szükséges a tranzitfoglalkoztatási programok tipizálása a célcsoport szempontjából. 2001-ben Györgyi Zoltán tett egy kísérletet az addigi tapasztalatokra építve a tranzitprogramokat a célcsoportok szerint tipizálni:

1. fajta célcsoport:

- iskolai kudarcokat elszenvedő, az iskolarendszertől kihulló, pályakezdés előtt álló, vagy sikertelen kezdeti lépéseket tett, az iskoláskoron alig túl lévő, komoly szociális hátránnyal induló fiatalok. *Cél:* Enyhíteni az iskolarendszer diszfunkcionális működésének következményeit, a fiataloknak szakmát adni, őket munkakultúrára szocializálni.

2. fajta célcsoport:

- az iskolából kisebb-nagyobb, képességeikkel nem igazolható kudarcokkal kikerülő, további életútjuk kezdeti lépéseit tekintve tanácstalan, sokszor szociális hátterük miatt labilis fiatalok. Olykor szakmunkás végzettséggel vagy érettségivel is rendelkeznek, képezhetők. *Cél:* Segítés a pályaválasztás munkaerőpiacra vezető lépésének

¹⁵ Vámosi

¹⁶ Györgyi – Mártonfi, p.8.

¹⁷ Vámosi

megettélében, a fiatalok lecsúszásának megakadályozása vagy magasabb röppályára segítése.

3. fajta célcsoport:

- fiatal vagy középkorú felnőttek, akik a tartós munkaviszony után a munkaerőpiacról kiszorultak vagy kiszorulóban vannak, egykori szakmájukban kevés esélyük van az elhelyezkedésre, de szociális-mentális kondícióik alapján segítséggel jó eséllyel integrálhatók: *Cél:* Visszavezetés a legális munkaerőpiacra, általában foglalkozásváltással és humán segítő szolgáltatás nyújtásával.

4. fajta célcsoport:

- rehabilitációra szoruló (egykori) szenvedélybetegek, súlyos mentális és/vagy szociális problémákkal küzdők. *Cél:* A teljes lecsúszás, gyakorlatilag a pusztulás megelőzése, ideális esetben az elsődleges munkaerőpiacra, de legalábbis a támogatott munkához segítés.¹⁸

A tranzitfoglalkoztatási programok struktúrája

A tranzit programok általános értelemben vett struktúrája modulokból és a hozzájuk rendelt tevékenységekből, feladatokból áll. Az egyes modulok azokat a funkciókat és célokat tartalmazzák, amelyek alapjaiban teszik lehetővé a résztvevők képzési, fejlesztési, szolgáltatási és foglalkoztatási lehetőségeit. Általános értelemben az alábbi modulokat lehet elkülöníteni: *a projekt eredményes működéséhez szükséges feltételek megteremtése, toborzás, a projektbe vonás kiválasztása, a szerződéses kapcsolat biztosítása, opcionális jelleggel a képzéshez szükséges szolgáltatások, az elhelyezkedést segítő szolgáltatások, az új munkahelyek felkutatása, a munkába helyezés elősegítése, a képzésbe, munkába helyezés, a támogató szolgálat kialakítása, a célcsoport számára biztosított folyamatos szolgáltatások, a célcsoport családjaik (környezetük) számára biztosított szolgáltatások, emberi és szervezeti erőforrások fejlesztése, projektműködtetés és önértékelés.*

A fenti modulokat figyelembe véve a tranzit programok a gyakorlatban három fő szakaszból állnak:

- előkészítő szakasz (általában 1-3 hónap),
- foglalkoztatással egybekötött képzési szakasz (általában 13-15 hónap),
- elhelyezkedés és utógondozás szakasza (általában 6 hónap).¹⁹

*Az előkészítő szakaszban a projektrésztvevők felkutatása, tájékoztatása történik meg. A résztvevők közül a projekt szempontjából leginkább „érintettek” kiválasztása van. Ehhez társul egy ráhangolódás az előttük álló feladatokra. Megtörténik a pályaorientációjuk, felzárkóztatásuk, ami elsődlegesen az ismereteik megújítását, felfrissítését fogja jelenteni. A képzésbe bevont szakembereket tájékoztatják a program alapvető céljairól, a képzésbe bevontakkal kapcsolatos speciális jellemzőkre, körülményekre.*²⁰

¹⁸ Györgyi – Mártonfi, p.62-63.

¹⁹ Eszik, p.44.

²⁰ Eszik, p.44.

A *foglalkoztatással egybekötött képzési szakaszban* a foglalkoztatás igényeinek megfelelő módon fog lezajlani a kiválasztás folyamata, a pályaorientáció tematikus része. A munkamotivációt szükséges erősíteni a munkával kapcsolatos attitűdökkel párhuzamosan, hogy a képzésbe bevontak munkakultúrája és munkavégző képessége az elvárásoknak megfelelően alakuljon. Szükséges, hogy a program során az elméleti és gyakorlati képzési részek megfelelő arányt képviseljenek. Cél lehet valamilyen kulcsképesség, kulcskompetencia fejlesztése is.²¹ A kulcskompetenciák mellett fontos szempont a készségek megléte is, ami alapjaiban határozhatja meg a foglalkoztatás lehetőségét. A probléma az, hogy a készségek oldaláról sok esetben a foglalkozásokat és a képzés elért szintjét együtt értelmezik – vannak esetek, amikor csak az egyiket vagy a másikat. Számos helyen új elemként vizsgálják az ezek mögött meghúzódó alapvető készségeket, nemegyszer felbontva ezeket többféle, például szociális, műszaki és személyes készségekre.²² A tranzitprogramoknál is lehet példa arra, hogy az előbb említett készségek egyszerűen „hiányoznak” a képzésbe bevontaknál.

A harmadik szakasz a *nyomon követés, utógondozás*, aminek célja, hogy a projektből kilépők közvetlen segítséget kapjanak az új munkahelyükön történő sikeres beilleszkedésükhöz és esetleges (egyéni, családi, munkahelyi) problémáik vagy kríziseik megoldásához is. A projekt eredményeként az utánkövetés 6. hónapjának végén kell munkavisztonnyal rendelkeznie a résztvevőnek. Ebben a szakaszban a képzésbe bevont számára a projekt keretén belül már nem fizethető munkabér, ugyanakkor a kimenetként elvárt munkában maradáshoz szükséges támogató szolgáltatások (pl.: szociális munkások nyomon követő, támogató munkája) a finanszírozására támogatás megigényelhető.²³

A tranzit programok képzés-fejlesztési jellemzői

A képzési programot úgy kell megtervezni és felépíteni, hogy az teljes mértékben figyelembe vegye a konkrét tevékenység (a foglalkoztatás) célját jelentő produktum létrehozásának folyamatát.²⁴

A programok *pedagógiai tevékenységében* két meghatározó összetevő van. Az egyik komponens a rendelkezésre álló képzésbe bevontak aktuális felkészültsége, ismerete, tapasztalata, ami az esetek döntő részében meglehetősen alacsony szintű. A másik összetevő a szakképzési folyamat erős szabályozottsága a szakmai-és vizsgakövetelmények révén. Ennek köszönhetően meglehetősen szűk mozgástér áll rendelkezésre a képzésben résztvevő oktatók számára.²⁵

A programok során alkalmazott módszertan jelentős részét nem kísérletezték ki. A konkrét program megvalósulása bír döntő jelentőséggel, hiszen ez határozza meg a bevontak körét, a szakmát, a közreműködő vállalatot, a gyakorlat konkrét helyét stb.²⁶

A módszertan részét képezik a különböző tréningek (pl. tanulástechnikai tréning, önismereti tréning), amelyek saját módszertannal rendelkeznek. Ezen tréningek fejlesztő hatása

²¹ Eszik, p.44.

²² Fazekas– Varga, 270 p

²³ Eszik, p.44.

²⁴ Kádár

²⁵ Vámosi

²⁶ Vámosi

célzottan valósul meg a képzésbe bevont személy valamely egyéni készségére vonatkozóan. Ezek fejlesztése szükségszerű, hiszen ezek hiányában nem tud „haladni” a képzés többi szakaszában, és veszélybe kerülhet a sikeres vizsga.²⁷

A program nagy része nem személyre szabott, de a mentorálás viszont lehet az, főleg ha célok kijelölésével kezdi a mentor a közös munkát. De ez már alapvetően a szervezeti hatékonyságból fakad.

A tranzitfoglalkoztatási programok SWOT analízise

A tranzit programok jelenléte – beleértve a kísérleti szakaszt – már közel 20 évet ölel fel a hazai foglalkoztatás területén. A folyamatos jelenlét indokoltá teszi egy klasszikus SWOT analízis elvégzését a tranzit programokat illetően, hogy a jövőre nézve mik lehetnek azok az irányvonalak, amelyek képesek lesznek biztosítani a programok színvonalas további működtetését. A szerző felsorolás jelleggel összegzi a szakemberek korábbi (2001) tapasztalatait, amelyek alapjaiban irányadóak a közeljövőben induló tranzitfoglalkoztatási projektekhez. Ezek a jellemzők kiegészítésre kerülnek a közelmúltban végbement programok tapasztalataival, jellemzőivel.

Erősségek:

- Szoros szakmai és pénzügyi kontroll, amely támogató magatartással párosul.
- Alapos tervezés, és a tervekthöz való – korlátozott, de rugalmas – elszakadás lehetősége.
- Stabil finanszírozás a projekt ideje alatt.
- Átgondolt rendje és magas színvonala a külső és az önellenőrzésnek.
- Partneri, tárgyalásos viszony a program vezetője és a projektek menedzsmentje között.
- Az elméleti és a gyakorlati tudás megbecsülése és ápolása.
- A tranzit program fejlődőképességük bizonyult, története egyúttal egy innovációs és tanulási folyamat.
- A program működtetőinek elhivatottsága, szakmai tartása.
- A célcsoport egyes személyeire való sokirányú odafigyelés, mint kitűzött cél és mint gyakorlat.
- A projektek szervezetépítő, szervezetfejlesztő hatása, és az erre való tudatos odafigyelés az OFA részéről.
- A program tartalmaz utógondozást. A védett állapotból való kikerülés folyamatos, a kapcsolattartás lehetősége gyakran megmarad védett állapot gyógyító erejű környezetével.²⁸

A tranzit programok működése során kialakult néhány olyan szervezet (pl. Szigetvári Kultúr-és Zöld Zóna Egyesület), amely képes nagyobb volumenben működtetni komplex munkaerőpiaci programokat, illetve alkalmasak a megszerzett tudás, tapasztalat átadására. Elméleti és gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakemberek „nevelődtek ki”, így beszélhetünk egy kialakult tranzit szakmaiságról. Szoros szakmai és pénzügyi kontroll jellemző, így megteremthető a finanszírozás folytonossága, biztonsága. A képzésbe bevont résztvevők ismeretében alapos tervezésre van lehetőség.²⁹

²⁷ Vámosi

²⁸ Györgyi– Mártonfi, p. 71.

²⁹ Török

Gyengeségek:

- Formális mutatók alkalmazása a projektek eredményességi kritériumaiként.
- Labilis egzisztenciális helyzet néhány működtető szervezetben, a sikeres pályázásnak való kiszolgáltatottság.
- A hátrányos helyzetek egy olyan részhalmazának figyelmen kívül hagyása – részint a programok korlátozott száma, részint már a pályázati kiírás következtében –, amely tranzitálható lenne az elsődleges munkaerőpiacra.
- A hátrányos helyzetű rétegek „lefölözése”, a formális paraméterek mellett azok kiválasztása, akikkel a legkönnyebb teljesíteni a vállalásokat.
- Nagyon különböző projektek és célcsoportok számára nagyon hasonló finanszírozású, időtartamú és felépítésű projektek.
- Tranzitálni általában csak akkor lehet, ha van hova. A helyi munkaerőpiac korlátokat szab.
- Az utógondozás olykor nyűg, néha formalitás, csak egyes projektekben szerves része a programnak és a szellemiségnek.
- Külső, OFÁ-n kívüli szervezetek bevonása a projektfinanszírozásba.³⁰

Előnyt jelentene továbbá az, ha az egyes projektekben a megadott létszámon túl is lehetne egyéneket bevonni a projektekbe (pl. szakmával rendelkező munkanélküli, de munkaerő-piaci ismeretei hiányosak vagy nincs munkatapasztalata stb.). Ebben az esetben megoldás lehetne a fejkvóta finanszírozás, hogy a futó projekt pénzügyi részét ne befolyásolja a létszám esetleges növekedése. A tranzitfoglalkoztatás ismertsége alacsony mértékű a fontosságához képest, így szükséges lenne regionális és megyei szinten is komolyabb intenzitású PR munkára. Problémát okoz, hogy az egyes projektek között a szakembergárda kénytelen több képzésben helytállni, így bizonyos esetekben nem képesek pl. a projekt résztvevőinek nyomon követésére.³¹

Lehetőségek:

- A projekt komplexitása következtében a szinergikus hatások felerősödhetnek.
- A „tranzit szakma” kifejlődése, esetleges intézményesülése, ennek áttételes hatásai.
- A tranzit szakma legkiválóbb egyéniségei jelentős potenciált hordoznak egy – a tranzit elterjedése esetén bevetendő – „új generáció” kinevelésére.
- A projekt közben szükségszerűen kiépülő kapcsolatrendszer mobilizálása további együttműködések céljára.
- További külföldi példák szélesebb körben való megismerése, a külföldi tapasztalatok szélesebb terítése, a „tranzit szakma” nemzetközi beágyazódásának elősegítése.
- A munkaügyi szférával való együttműködés által „példamutatás”, illetve a két szféra – munkaügyi nagyrendszer és civil szféra – lehetőségeinek plasztikus, mindenki számára jól látható szétválása.³²

Lehetőség van nagyobb volumenű, komplex munkaerőpiaci programok lebonyolítása. Az esetek többségében sort lehet keríteni az elméleti és gyakorlati tapasztalattal rendelkező

³⁰ Györgyi– Mártonfi p. 71.

³¹ Török

³² Györgyi– Mártonfi, p. 72.

szakemberek tudásának összegzésére. Több kezdeményezés szolgálja a már kialakult kapcsolatrendszerek, együttműködések továbbfejlesztését, szakmai tapasztalatok cseréjét. Lehetőség van többféle finanszírozási konstrukció közül választani, ami differenciáltan nyújthat támogatást a programban résztvevőknek.³³

Veszélyek:

- A rövid- és hosszú távú hatás megkülönböztetésének hiánya, megelégedés a rövid távú, a program idejére eső vagy azt követő eredményekkel.
- A vállalások teljesítése, mint másodlagos cél a szerződéskötés után előnyben részesül az elsődleges céllal szemben.
- Több, nagyjából azonos program lebonyolítása esetén a tartós pszichés terhelés miatti kiégés, rutinizálódás, rosszabb esetben az „ügy” egyesek számára már csak „buli” marad („megélhetési tranzitos”).
- Amíg a programba bevonhatók nagyságrendje jóval kisebb a megcélzott, helyben megszólítható célcsoportnál (amíg sok potenciális résztvevőből lehet „kimazsolázni” a résztvevőket), addig könnyen megeshet, hogy átcsúszik a projekt egy munka melletti, jobb esetben azon alapuló képzési programba.
- A célcsoport számára „nélkülözhetetlen” szürke és fekete gazdaság lehetőségeinek elhanyagolása, kiiktatása. (a két szék között a pad alá esés veszélye.)
- A célcsoport differenciáltságát, mely fajlagosan eltérő időt és pénzt igényel, nem sikerül leképezni, és a programok egy része valóban fölöslegesen drága lesz (mert olcsóbban is elérné a célt).
- A gyenge motivációjú, de potenciálisan tranzitálható réteg kimaradása a tranzit áldásaiból.
- Nem tranzitálható – azaz az elsődleges munkaerőpiacra „ésszerű”, a döntéshozók számára elfogadható léptékű ráfordítással nem visszavezethető célcsoport kezelése, és tranzit projekteken belül védett, támogatott állásokban tartása. Ilyen környezetekben a tranzit diszkreditálódhat (már talákoztunk ilyen példával is).
- A tranzit elterjedése esetén a szakma „felhígulása”, mind az elhivatottság, mind a hozzáértés vonatkozásában.
- A tranzit lehetőségének a beszűkülése esetén egy jelentős tudáspotenciál leépülése, más irányban – feltehetőleg a for-profit szférában – való hasznosulása.³⁴

Minden egyes tranzitprogram esetében számos vállalásra van terv, viszont a nem élet-szerű indikátorok teljesítése negatív hatással van a program elsődleges céljaival szemben. Fennállhat annak a veszélye, hogy a tranzit elterjedésével felhígulhat a szakma, és esetlegesen hozzá nem értők is bekerülhetnek a képzési folyamatokba. Több, nagyjából azonos volumenű projekt lebonyolítása esetén fennállhat a burnout (kiégés) veszélye, ami magával vonhatja az érdektelenséget, közömbösséget a program alapvető célkitűzéseivel szemben. A helyi munkaerőpiac „állapota” nagy mértékben meghatározza a tranzitálás lehetőségét.³⁵

³³ Török

³⁴ Györgyi– Mártonfi, p. 72-73.

³⁵ Török

Összegzés

A hazai tranzitprogramok szükségessége vitathatatlan a tartósan munkanélküliek és inaktívak számára, hiszen ez a képzéssel támogatott foglalkoztatás lehet az egyedüli esély a számukra, hogy visszakerüljenek az elsődleges munkaerőpiacra. Mivel a tranzitprogramok többféle szakterületet, társadalmi szolgáltatást, ellátási formát olvaszt egybe, így komplex módon tud segítséget nyújtani a képzésbe bevontak számára. Nagymértékben képes az integrálásra, hiszen érték- és jövedelemteremtő munkát képesek végezni a programot sikeres zárók.

A tranzitprogramba bevontak lehetőséget kapnak arra, hogy a hiányosságaik és hátrányos helyzetük ellenére felzárkózzanak a munka világához vezető úton. Az előbb említett jellemzőkben teljesül ki a tranzit-filozófia³⁶ lényege, mely szerint „nem küldi vissza az iskola infantilizáló világába” a segítségre igényt tartókat, mert valamilyen mértékű jövedelmet biztosít a program. Továbbá segítséget adnak a programok a munkavállalói szerephez tartozó felelősség megélésében.³⁷

Bibliográfia

- Fazekas Károly – Varga Júlia (szerk.) (2013): *Trendek és előrejelzések*. Munkaerő-piaci prognózisok készítése, szerkezetváltás a munkaerőpiacon. MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest. p.270.
- Eszik Zoltán: *100 szó a tranzitfoglalkoztatásról*. Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület, 2006.
- Fried Mónika (2011): *A társadalmi-gazdasági változások néhány vonása az elmúlt 20 évben (1989-2009)*. In: Statisztikai szemle. 89. évfolyam, 1. szám.
- Györgyi Zoltán – Mártonfi György: *Vissza a munkaerőpiacra – A tranzitfoglalkoztatási program tapasztalatai*. Oktatókutató Intézet, Budapest. 2001.
- Kádár Erika: *Tranzitfoglalkoztatási programok (kísérleti szakasz 1996-2005)*. Elektronikus kiadvány, Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület.
- Török Béla, dr.: *Tranzitfoglalkoztatás jellegű projektek – jó gyakorlat bemutatása*. Konferencia előadás. Budapest, 2014. december 4.
- Vámosi Tamás, dr.: *Felzárkóztató programok hatásvizsgálata című kutatás*. A tranzitfoglalkoztatási programok. Pécs, 2015.

³⁶ Eszik, p.9.

³⁷ Eszik, p.9.

Kína különleges övezetei

1. Bevezető

Kína 1979-ben négy tartományát nyilvánította különleges gazdasági övezetté. A különleges jogosítványokkal felruházott területek, települések, térségek szerepe Kínában – hasonlóan a világ más területeihez – nem példa nélküli, a korábbi történeti korokban is alkalmazott eszközként jelent meg a kereskedelmi kapcsolatok folyamatos biztosítása, a versenyképesség fokozása, a modernizáció, az elmaradt területek felzárkóztatása, valamint a regionális különbségek mérséklése érdekében. Jelen tanulmány a kínai külkereskedelmi kapcsolatok rövid áttekintése mellett a különleges gazdasági övezetek jelentőségének vázlatos bemutatására vállalkozik.

A cikket Kocsis Mihály tanár úr tiszteletére szeretném ajánlani, akinek példája számomra talán mindenkinél jobban mutatja, milyen fontos a tudományos kutatás szigorú etikai normáknak megfelelő, komoly művelése.

2. Előzmények, párhuzamok

A gazdaságtörténetet vizsgálva a különféle gazdasági szabályozások, korlátozások intézményesülésével az engedmények, kedvezmények, jogok, kiváltságok megjelenése szinte párhuzamosan történik az egyes közösségekben, társadalmakban. E jelenségek logikája, hogy a korlátozások alól lehetnek kivételek, amelyekre a normák, szankciók nem, vagy csak részben vonatkoznak. A különleges státusz azonban csak akkor maradhat fenn hosszabb távon, ha a korlátozások által érintett terület elismeri, eltűri, vagy adott esetben éppen biztosítja, hogy a másik területen más szabályok, más normák szerint történjenek a dolgok, másrészt pedig lehetővé teszi az átjárhatóságot, ha úgy tetszik, megadja/meghagyja a lehetőséget, nem zárja be a kiskaput. Az esetek többségében a gyakorlati példák azt mutatják, hogy az ilyen szituációk akkor tarthatók fent hosszabb távon, ha win-win szituációról beszélünk, tehát az érintett felek profitálnak az adott helyzetből és érdekeltek a helyzet további fenntartásában. Ha ezek az érdekek sérülnek, az erősebb szereplő kísérletet tehet (és az esetek többségében tesz is) az innentől kezdve már inkább negatív anomáliának tekinthető szituáció felszámolására.

A többé-kevésbé zárt, alapvetően az erős fenntarthatóság kihívásaival szembesülő társadalmak, közösségek jelentős részét a modern kor egyre intenzívebben globalizálódó gazdasági, társadalmi folyamatai alapvetően eltűntették. A korábbi történeti korokban az egyes területek földrajzi és természeti jellegzetességei, adottságai határozták meg döntően, hogy az egyes közösségek létre tudtak-e hozni hosszabb távon is működő gazdasági-társadalmi rendszereket. Az egyes folyamatok logikája alapvetően napjainkban sem változott meg, a különbség leginkább abban nyilvánul meg, hogy a korábban hangsúlyosabb környezeti, földrajzi dimenziók mellett egyre erőteljesebben jelenik meg a gazdasági kihívások köre és a folyamatos versenyképesség biztosítása. (Zádori, 2008, Barakonyi-Zádori, 2016)

A fenti folyamatokra szemléletes európai példa a Brit Csatorna-szigetek különleges, koronagyarmat-státuszából fakadó helyzete, amely az Egyesült Királyság és a szigetek 1204 óta fennálló sajátos viszonyrendszerére vezethető vissza, ahol mindkét fél profitál a különleges státuszszabályok által fenntartott helyzetből. Az elmúlt több mint 800 év egy olyan folyamatos és sikeres adaptáció története, ahol a szigetek sikeresen tudnak alkalmazkodni azokhoz a gazdasági változásokhoz, amelyek befolyásolására, alakítására komoly ráhatásuk nincsen, ugyanakkor sajátos helyzetükből fakadóan időről-időre képesek olyan termékek és szolgáltatások biztosítására, amely a külvilág számára érdekesek. A különféle történeti korokban más és más gazdasági tevékenységek biztosítják a szigetlakók jólétét és jóllétét, legyen szó gyapjútermékek előállításáról, hajóépítésről, kalózkodásról és csempészetéről, virág- és zöldségtermelésről vagy idegenforgalomról, és végül, a II. világháborút követő évektől a pénzügyi szolgáltatások kibontakozásáról. (Zádori, 2010)

A fenti folyamatok lényegében tértől és időtől függetlenül az emberi társadalmakban, közösségekben megfigyelhető jelenségként segíthetik elő, vagy éppen korlátozzák a kereskedelmi tevékenységeket és a gazdasági fejlődést. E jelenségek, hasonlóan a világ más területeihez, Kína esetében is szemléletesen nyomon követhetők. A következőkben Kína e múltbeli és jelenbeli kereskedelmi jellegzetességeit mutatja be a tanulmány.

3. Kína (kül)kereskedelmi sajátosságai

Kína korai kereskedelmét a külkereskedelem kevésbé határozta meg, a már ekkor jelentős területtel és erőforrásokkal rendelkező ország alapvetően önellátó volt, a külkereskedelem hosszú időn keresztül szinte kizárólag ritka, nem köznapi használatra szánt termékek, luxuscikkek kereskedelmét jelentette. Érdekes adalék, hogy Kína belső kereskedelmét, illetve különösen külkereskedelmét nem kínai kereskedők bonyolították, a kereskedelem a kínai történelem folyamán hosszú időn keresztül egyfajta idegen jelenség maradt, legalábbis a tradicionális társadalmi értékrend szempontjából (Ecsedy, 1979). Ez a kereskedelem azonban, ahogyan Ecsedy Ildikó is többször visszatér erre idézett könyvében, nem a mai értelemben vett igazi külkereskedelem, hanem sokkal inkább az ország hivatalnokrendszere által erősen szabályozott keretek között működő, erősen hullámzó, az idegenekkel folytatott kényszertranzakciók és diplomáciai jellegű kölcsönös ajándékozások sora egy önellátásra törekvő gazdaságban, amely döntően luxuscikkek kiáramlását jelenti, míg az elsősorban vándorkereskedők által lebonyolított belső kereskedelem az önállást hivatott kiegészíteni a helyi közösségekben.

A külkereskedelem elsősorban az ország határvidékein, a kormányzat által kijelölt piachelyeken bonyolódik, az idegenek nagyobb tömegű beáramlása az országba nem jellemző, az árucikkek pedig közvetítő kereskedők során jutnak el a Selyem-útnak nevezett úthálózaton keresztül a nyugati világba. Az eltérő intenzitással működő „kezdetleges” kereskedelem tehát hosszabb időn keresztül fennmarad, és az évszázadok óta ebben a formában működő rendszerbe csöppennek be egy jelentősebb kihagyás után az 1500-as években az európai nemzetek képviselői, akik a korábbi szárazföldi utak összeomlását követően a tenger felől közelítve, egészen más típusú logikával kívánnak bekapcsolódni e hatalmas ország gazdasági folyamataiba, próbálják kikényszeríteni az európai értelemben vett kereskedelmet és igyekeznek tartósan megvetni a lábukat a területen.

Elsőként a portugálok érnek el komoly sikereket, elfoglalva a mai Makaó szigetét 1557-ben Dél-Kínában, majd az 1685-től megindul a kereskedelem a külföldiekkel. A talán legintenzívebb jelenlét angoloké, a Brit Kelet-Indiai Társaság elsőként létesít kereskedelmi lerakatot az 1600-as évek végén Kantonban (Guangzhou). A kínai kormányzat 1760-ban a kereskedelmi kapcsolatok korlátozását kezdeményezi és Makaón kívül gyakorlatilag Kanton marad az egyetlen kikötő, ahol a külkereskedelemre a szigorú szabályokat betartva lehetőség nyílik. A kereskedelmi hajóknak először Makaóban ki kell kötniük, majd felvenni a kínai kormányzat engedélyével rendelkező kalauzt, aki a Gyöngy folyón történő felhajózásra engedélyt kapott hajókat a Kanton városától 20 kilométerre keletre található Whampoa szigetére irányítja, ahol az áruk kirakása, illetve az árucseré ténylegesen megtörténik. Az ebben a formában engedélyezett kereskedelem azonban nem jelenti a kereskedők Kantonban történő megtelepedésének engedélyezését: az európai kereskedők kizárólag a kereskedelmi szezonban tartózkodhatnak a szigeten, ezután vissza kell, hogy vonuljanak a kínai területen lévő, de portugál fennhatóság alatt álló Makaóba.

A kereskedők a városba sem mehetnek, családtagjaikat sem vihetik magukkal, sőt, a kínai nyelv elsajátítását sem engedélyezik a hatóságok. Az angol kereskedők megjelenését követően hamarosan holland, francia, dán, svéd és később amerikai kereskedő társaságok is létesítenek hasonló lerakatokat a folyó szigetein, ahol a kínai vámellenőrzést és vámtételek megfizetését követően nyílik lehetőség a hozott áruk kirakására, illetve a kereskedelem lebonyolítására. Az európai-kínai kereskedelem így teljes állami kontroll alatt, szigorú szabályok szerint bonyolódhat csupán, anélkül, hogy az európaiak, intézményeik, kultúrájuk, termékeik számottevő mértékben eljutnának, vagy lényegi hatást gyakorolnának a szárazföldi Kínára.

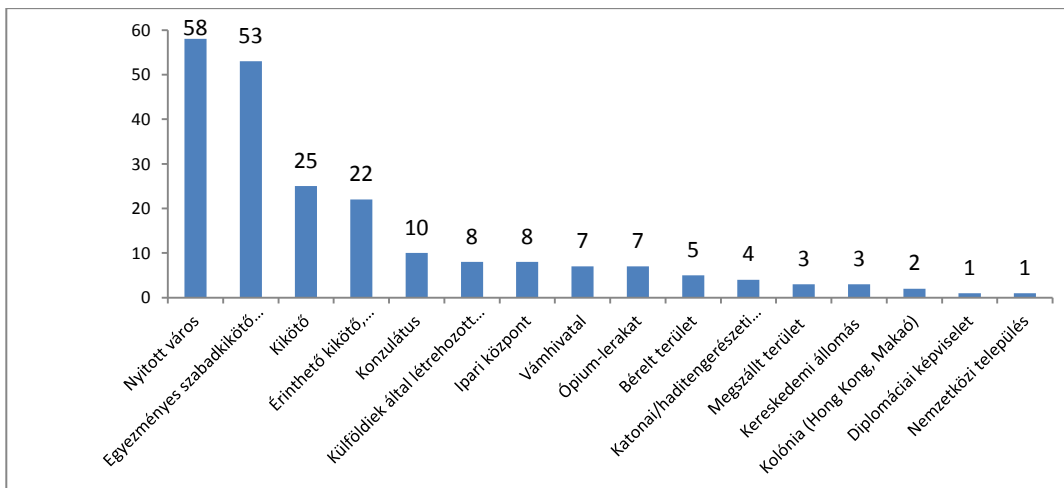
A tea, selyem és porcelán ellenértékét, mivel Kína csupán mérsékelten érdeklődött az európai kereskedők által behozott áruk iránt, rendszerint ezüstben fizették meg. A brit kereskedők azonban hamar rájöttek arra, hogy a Brit Kelet Indiából behozott ópium jó cserealap, és annak ellenére, hogy a kínai kormányzat többször is kísérletet tett (1729, 1799) az ópium behozatalának korlátozására, illetve betiltására, az illegális kereskedelmet azonban saját bürokratikus intézményrendszerének működési anomáliái, illetve a rendszerint korrupt kormányzati tisztviselők miatt nem tudta kiküszöbölni, így a korábban a kínai áruk ellenértékéül szolgáló ezüst egyre kisebb mennyiségben folyt be a kincstárba. A helyzet az ópiumfogyasztás tiltása ellenére történő intenzív elterjedésével még inkább súlyosabbá vált, ami hamarosan nyílt konfliktusokhoz, majd az első Ópiumháború kirobbanásához vezetett (1839-1842), amely Kína vereségével, és a Nankingi-egyezmény aláírásával zárult.

Kína kénytelen volt hozzájárulni több kikötő megnyitásához, jelentős kártérítés fizetéséhez, valamint Hong Kong szigetének a briteknek történő átadásához is. A Kína számára előnytelen, sértő és megalázó szerződés hamarosan újabb konfliktus kirobbanásához vezetett, amely szintén Kína vereségével és további engedmények megadásával zárult (Második Ópium-háború, 1856-1860). Az ópium behozatala tovább folytatódott, amellet, hogy a térdre kényszerített Kína egyre intenzívebb európai kereskedelmi jelenlétet kellett, hogy elviseljen. Természetesen történtek további próbálkozások, mint például az ún. Boxer-felkelés (1899-1901), amit éppen az európai, Kínában is érdekelt (nagy)hatalmak segítségével vertek le, nem hozott lényegi változást (csupán azt, hogy a gyarmatosításban érdekelt nemzetek további kedvezményeket, koncessziókat kaptak a lázadás leverését követően), mint

ahogyan a császárság megszűnése sem. Az igazi komoly fordulat egyfajta átrendeződés volt a „piac” újrafelosztásával az I. világháborút követően, amikor a vesztes hatalmak területeire a győztesek tették rá a kezüket, ez azonban már a végjáték volt, mivel a II. világháború alatt és ezt követően gyarmati jelenlét megszűnt, kivéve a továbbra is angol fennhatóság alatt álló Hong Kongot és a portugál Makaót.

Robert Nield 2015-ben publikált könyvében részletes, átfogó képet ad a külföldi jelenlét különböző formáiról, az 1840 és 1943 közötti, egyezményes kikötői (Treaty Port Era) időszaknak nevezett periódusban. A különböző státuszú, angol, német, orosz, francia, japán, olasz és portugál érdekeltségek meglepően nagy változatosságot mutatnak abban a tekintetben, hogy az egyes szituációkban az érintett szereplőknek milyen jogokat, jogosultságokat sikerült a kínai féllel kialakítaniuk/kiharcolniuk. Megjegyezzük azonban, hogy a kitűnő összefoglaló munkában Tientsin (Tianjin) város esetében nem jelenik meg az Osztrák-Magyar Monarchia a boxer-lázadás leverésében játszott szerepét követően szerzett (magyar szempontból jelentős, de egyébként meglehetősen jelentéktelen méretű) koncessziós területe, ahogyan hasonló, belga koncesszióról is csak egy korabeli térkép másolata tájékoztat a kiadványban. A 108 hektár területű, 1901 és 1917 között létező (jogilag az I. világháborút követő békeszerződések következtében elvesztett) osztrák-magyar gyarmatról Jamrik Levente tollából olvashatunk (Jamrik, 2011).

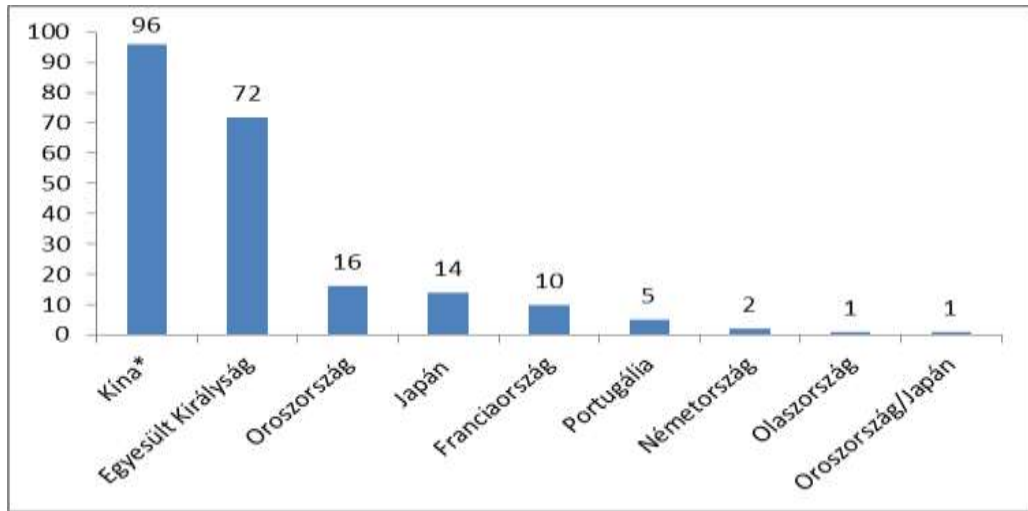
1. ábra: Az idegen jelenlét meghatározó formái a 1840–1943 közötti időszakban

(Forrás Nield, 2015 alapján saját szerkesztés)

A Nield által azonosított helyek tökéletesen beleilleszthetők a tanulmány elején felvázolt „lehatárolási” logikába: Az ópiumháborúk következtében egyre kiszolgáltatottabbá váló Kína kevésbé tudja a korábbi, a külföldiekkel történő kereskedést csak néhány, kijelölt helyen biztosító politikáját érvényesíteni és egyre inkább rákényszerül, hogy különböző feltételek mellett a hasznot remélő idegeneket beengedje a területére. Az adott országok természetesen igyekeznek minél több jogosultságot, kedvezményt, speciális bánásmódot vagy éppen különálló státuszt kikényszeríteni és kiharcolni, ami az esetek többségében sikerül is. E sok esetben különleges jogállású területeken pedig olyan gazdasági, társadalmi folyamatok figyelhetők meg, amelyek a speciális státuszról fakadóan eltérő szabályok szerint működnek, mint Kína többi területén.

2. ábra: Az idegen jelenlét országok szerint a 1840–1943 közötti időszakban

(Forrás Nield, 2015 alapján saját szerkesztés)

Megjegyzés: Kína esetében kínai területen, részben kínai fennhatóság alatt álló külföldi érdekeltségek, külföldiek által használt helyek szerepelnek (kikötők, vámhelyek, nyitott városok, külföldiek által lakott településrészek/koncessziók, illetve külföldiek használt üdülőhelyek)

A fenti területek jellemzően határterületek, tengerparti sáv települései és kikötői, a hajózható folyók mellett fekvő, jól megközelíthető városok, eleve központi jellegű területek, a szomszédos országokhoz legközelebb fekvő, velük határos vidékek és érdekszférák (Japán, Oroszország), vagy éppen a külföldiek által létrehozott és jellemzően általuk is használt üdülőterületek, üdülőtelepülések (hegyvidéki területek, tengerpart). Természetesen nem minden külföldi „projekt” váltja be a hozzá fűzött reményeket, nem feltétlenül sikerül komoly gazdasági haszonra szert tenni minden esetben (a korábban már említett osztrák-magyar koncesszió sem tekinthető igazi sikertörténetnek), illetve a speciális státuszú helyzetek „leosztása” sem statikus, a gazdasági, politikai viszonyok változásával, átalakulásával (pl. az I. világháború veszteségeinek kiesése), vagy éppen gazdaságpolitikai orientációk módosulásával is történhetnek térnyerések, átrendeződések (pl. 1918-tól, tehát az I. világháborút követően a japán jelenlét megnövekedése tapasztalható, és pl. az 1. ábrán látható 8 ipari központ mindegyike Japánhoz köthető).

Annak ellenére, hogy a kínai társadalom jelentős része meglehetősen rossz szemmel tekint a külföldiek térnyerésére, az ország kiszolgáltatottságára és az idegellenesség, a barbárok lenézése sem változik meg, Kína bizonyos tekintetben profitál a fenti folyamatokból: egyrészt a vezető pozícióban lévő hivatalnok-réteg, politikusok, a kínai újkapitalista vállalkozók, magasabb társadalmi státuszban lévő kínaiak természetesen sok esetben élvezik a speciális státuszból fakadó előnyöket, másrészt, ha nem is túl nagy sebességgel, de megindul az ország modernizációja, új termelési technikák elterjedése, valamint a nyugati civilizáció eredményeivel, vívmányaival és anomáliáival történő intenzívebb ismerkedés, amely összességében hozzájárul az ország alkalmazkodóképességének fokozódásához és

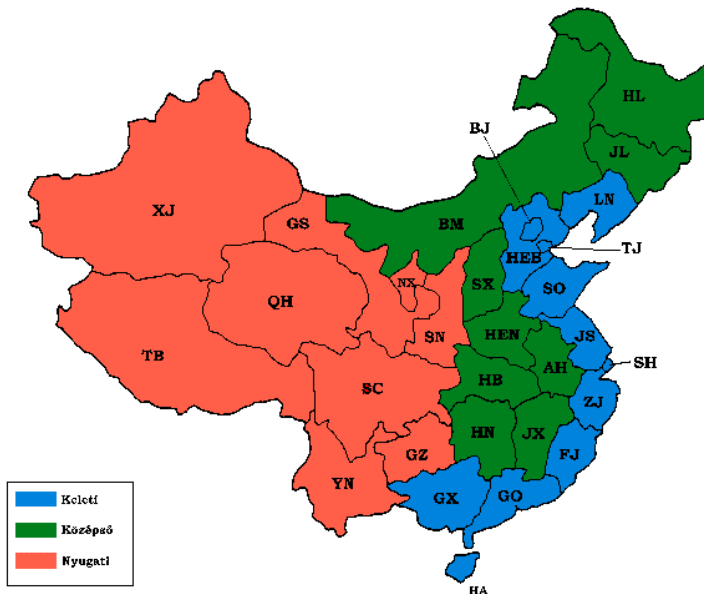
segíthet abban is, hogy megismerve az „ellenség” működési logikáját, egy esetleges későbbi, igazi függetlenség esetén Kína önállóan is képes legyen megállni a helyét a világban.

A britek 1943 januárjában aláírják azt az egyezményt, amelyben Hong Kongtól eltekintve, lemondanak minden extraterritoriális jogokról Kínában. A megszállt kínai területek felszabadulása és a japán vereség a korábban jelentős japán térnyerést is megszünteti, a kommunista hatalomátvételt követően pedig néhány egyedi esettől eltekintve (pl. az 1950-es évek közepéig a szovjetek Port Arthurt és Dairent megszállva tartják) megszűnik a korábban több, mint 100 éven keresztül tartó intenzív külföldi befolyás. A külföldi, elsősorban a profit és a gyors meggazdagodás motiválta beruházások és fejlesztések helyére az állam által irányított, a hatalmas ország régiói között tapasztalható különbségek csökkentését célzó regionális politika lép, amelynek az 1970-es években kezdődő újragondolásával a felzárkózás és versenyképesség fokozása érdekében újra megjelennek a speciális státusszal, különleges jogállással rendelkező területek.

4. Regionális politika és a különleges gazdasági övezetek

A kínai regionális politika a maói redisztributív politikától a jelenleg érvényben lévő szabályozásig jelentős változtatásokon ment keresztül. A nyolcvanas éveket megelőzően a Kínai Népköztársaság megalakulása utáni első három évtizedben a befektetések a fejlettebb parti övezetektől a szegényebb belső területek felé irányultak. Ez az orientáció, amely a köztudatban Mao Ce-tung nevéhez fűződik, egyrészt korrigálni próbálta a szelektív regionális fejlettségi szinteket, másrészt hozzájárult az ország belsejében található nyersanyagkészletek és erőforrások kiaknázásához, végül nemzetvédelmi szempontokat jelenített meg.

3. ábra: A Hetedik ötéves tervben megjelenő háromrégiós felosztás

Forrás Nemeskéri, 1998

A poszt-maoi értékelés elsősorban a gazdasági hatékonyság figyelmen kívül hagyását és a jelentősebb gazdasági fejlődés hiányát róttta fel e politikának. Teng hatalomra kerülésével az 1970-es évek végén, a nyolcvanas évek elején élesen megváltoztak a regionális politika prioritásai. Ennek keretében a keleti part menti terület fejlesztése került előtérbe, ami végeredményben gyors gazdasági növekedést, az ország belső és parti területei közötti fejlettségi különbségek elmélyülését és egyben erős gazdasági fejlődést eredményezett. A hetedik ötéves tervben már ténylegesen megjelent a három gazdasági övezet (keleti part menti, központi és nyugati régiók).

Az egyes régiók – sajátosságainak megfelelően – speciális feladatokat kaptak:

- Keleti part menti régió: export-orientált iparosítás, nemzetközi kereskedelem,
- Központi régió: agrárgazdaság és energiaipar fejlesztése,
- Nyugati régió: állattenyésztés és ásványi kincsek kitermelése.

A komparatív előnyök tanának előtérbe kerülését Kína 1970-es évek végén kezdődött világgazdasági nyitása is alátámasztotta. A nemzetközi cikluselmélet szerint a fejlett országok egyre inkább eltávolodnak a hagyományos munkaintenzív iparágaktól és magasabb hozzáadott értékű szektorok felé fordulnak. Kína számára komparatív előnyt jelent hatalmas emberi erőforrás bázisa, ami lehetővé teszi a munkaintenzív, export-orientált iparágak fejlesztését. Ezen iparágak termékeit a világpiacon értékesítve jelentős tőkéhez juthat, ami az infrastruktúra és a technológia folyamatos fejlesztésére fordítható. E politika gyakorlati alkalmazásának sikeres példáját mutatták az újonnan iparosodott országok.

4. ábra: Különleges gazdasági területek (SEZ) elhelyezkedése 1996-ban

Forrás Nemeskéri, 1998

- Jelmagyarázat: ● Különleges gazdasági terület
▲ Gazdasági és technológiai fejlesztési övezet
■ Kiemelt gazdasági központ

A keleti területek export-vezérelt fejlődése nagyban hozzájárult a nyitott zónák kialakításához. A nyitás során gazdaságpolitikai eszközök alkalmazásával (állami infrastruktúra-fejlesztés, pénzügyi és jogi szabályozás) kedvező gazdasági környezetet hoztak létre a nemzetközi kereskedelem számára.

A nyitott zónák egyes típusai kialakulásuk időrendi sorrendjében a következők:

- különleges gazdasági övezetek (1979-ben Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen és 1988-ban Hainan),
- nyitott parti városok (1984-ben 14 város: Dalian, Qinhangdao, Tianjin, Yantai, Qingdao, Lianyungan, Nantong, Sanghaj, Ningbo, Wenzhou, Fuzhou, Kanton (Guangzhou) Zhanjiang és Beihai),
- szabadkereskedelmi zónák a nyitott városokban (1993),
- nyitott gazdasági övezetek (1985 után, Jangce-delta, Gyöngy-folyó deltatorkolata, Fujian tartomány déli része, a Sandong-félsziget, a Liaodong-félsziget, Hebei és Kuangxi).

A nyitott zónák gazdasági kialakításuk óta folyamatosan erőteljes növekedési tendenciát mutatnak, az ország, egyben a világgazdaság leggyorsabban fejlődő területei. A kínai szakirodalomban a fenti nyitott övezeteket összefoglaló néven a keleti régió "arany partvonalának" nevezik. A keleti partvonal előtérbe kerülése legjobban a kedvezményes politikák területén figyelhető meg. Ezek a keleti partmenti régió fejlesztését részesítik előnyben a belső területekkel szemben, a következő eszközök alkalmazásával:

- 1.) A partmenti terület nagyobb állami beruházásokban részesül (kölcsonök, szubvenciók formájában és közös központi-helyi projekteken keresztül);
- 2.) A nyitott partmenti területek magasabb deviza visszatartási arányokat élveznek az általuk kitermelt külföldi fizetőeszközök tekintetében;
- 3.) Néhány partmenti tartomány előre meghatározott mértékű átalányösszeget fizet be a központi költségvetésbe, ami a bevételek növekedésével nagyobb fiskális autonómiához vezet (pl. Guangdong);
- 4.) A partmenti területeken magasabbak a munkabérek;
- 5.) Az elsődleges (primer)- és agrártermékek árai jóval alacsonyabbak, mint az ipari termékeké és a késztermékeké. Ez az árolló kedvez a partmenti területeknek, ám fokozottan sújtja a belső régiók fejlődését, hiszen a keleti régiókban előállított magas árú termékek megvásárlásához alacsony árú és feldolgozottságú termékeket kell értékesíteniük;
- 6.) A partmenti területek, különösen a nyitott zónák magasabb szabadságot élveznek a pénzügyi források visszaforgatásában (hitelpiacok, kötvénypiacok, magán pénzintézetek működése).

A 7. tervidőszakban tehát a keleti területek fejlesztése már prioritást kapott, ezeknek az időszak során technológiailag fejletté, exportorientálttá és a külföldi befektetések számára vonzóvá kellett válnia. A központi régió kulcsszerepet kapott az energiaipari projekteken, a nyersanyag-előállításban, illetve a feldolgozóipari kapacitások és az élelmiszeripari termelés bővítésében. A tervben a nyugati régió további fejlesztését az ásványkincsek kitermelése és az állattenyésztés dominanciája jellemezte. A terv a hangsúlyt a három régió kompetitív előnyeinek minél jobb kihasználására és a köztük kialakítandó horizontális gazdasági kooperációra helyezte.

A kínai kormány 1990-ben határozatot hozott Sanghaj új Pudong kerületének fejlesztéséről és nyitottnak nyilvánította a Jangce folyó menti városokat, gazdasági és technológia-fejlesztési övezetnek nyilvánítva a területeket. 1992 után egy sor szárazföldi határ menti várost nyilvánítottak nyitottnak és az ország belső részeiben fekvő tartományok és autonóm területek fővárosait is megnyitották a külföldiek előtt (CRI, 2010). A korábban említett különleges gazdasági övezetek, nyitott városokon, szabadkereskedelmi zónákon és nyitott gazdasági övezeteken kívül csúcstechnológia-fejlesztési övezetek (összesen 54, ebből 28 a parti régiókban és 26 az ország belső területein), gazdasági és technológiafejlesztési zónák (32 a parti területeken és 22 a belső területeken) és export-feldolgozó zónák (54) is létrejöttek nagy és közepes városokban az elmúlt időszakban.

Természetesen további speciális területeket jelentenek a Kínában szintén nagy számban működő határterületek és gazdasági együttműködési zónák, szoftverfejlesztési parkok, egyetemi tudásparkok és kiemelt turisztikai üdülőterületek is (China Knowledge, 2014). A fenti nyitott térségek fontos szerepet töltenek be az egyre inkább nyitott gazdaság fejlesztésében, az exporttevékenység növelésében, a deviza előteremtésében, valamint a korszerű technológia behozatalában is.

5. Összegzés

Kína az 1970-es évek végétől megindult nyitási politikájának fontos elemei az aktuális regionális fejlesztési célokat szolgáló, a központi gazdaságpolitikai intézkedések szerves részét képező területi politikák, amelyek bizonyos területek, térségek, települések különleges jogosultságokkal, kedvező feltételekkel történő felruházását jelentik, ezáltal megkülönböztetve, önkényesen lehatárolva azoktól a területektől, ahol mindez nem történik meg.

Ezek a folyamatok meglehetősen hasonlítanak Kína korábbi történeti periódusaiban tapasztaltakra, ugyanakkor lényeges különbségként figyelhető meg, hogy a korábban jellemző kiszolgáltatottság helyett a kormányzat, illetve bizonyos esetekben a helyi hatóságok alakítanak ki olyan feltételeket, amelyek a (kül)világ, az idegenek számára érdekesek lehetnek. E különleges státuszú területeket vizsgálva 46 terület, illetve település esetében figyelhető meg, hogy azok a korábban már vizsgált, 1840 és 1943 közötti periódusban is rendelkeztek speciális jogosítványokkal és a jelenben is, akár több szereppel és tevékenységgel is felruházva töltenek be fontos gazdasági szerepkört. E 46 település közül 21 brit, 11 kínai, 4 japán, 2 francia, 2 portugál, 1 német, 1 pedig orosz-japán előzményekkel rendelkezik. A brit előzmények esetében a települések kétharmada a múltban egyezményes szabadkikötőként funkcionált, míg a kínai előzmények esetében mindegyik település nyitott város volt a korábbi időszakban. Megállapítható tehát, hogy a korábbi, imperialista periódusban valamilyen többletfunkcióval felruházott települések és térségek több mint ötöde napjainkban is speciális szerepkörrel rendelkezik, és a települések, térségek újra kijelölésénél, ha nem is kizárólagos módon, de bizonyos mértékben szerepet játszik a múltban betöltött szerepkör és különleges státusz.

A speciális státuszú területek sorát gazdagítja Kína két különleges adminisztratív régiója, az 1997-ben, illetve 1999-ben újra Kína szerves részévé vált Hong Kong és Makaó is. E területek vonzó geostratégiai pozíciója és sajátos autonómiája a múltban és a jelenben is nagymértékben kedvezett kereskedelmi és egyéb tevékenységek kibontakozásának. Mindkét különleges státuszú hely olyan kínálattal rendelkezik, amelyek a külvilág számára érdekesek, másrészt Kína is érdekelt Hong Kong és Makaó speciális jogállásának további

fenntartásában. A két rendszer azonban meglehetősen sérülékeny: addig működik, amíg termékei és szolgáltatásai versenyképesek, kereskedelmi kapcsolatok és importlehetőségek hiányában, saját természeti erőforrások, illetve Kína kedvező hozzáállása nélkül egyik különleges terület sem működőképes. (Zádori, 2016)

A változó külső gazdasági kihívások és a piaci verseny a tanulmányban vizsgált különleges területeken, időről időre újabb gazdasági tevékenységeket generálnak. Ezek sikeressége, hosszabb távú fenntarthatósága a korábbi időszakoktól eltérően már nem a gyarmattartó országok és kolóniai közötti kapcsolaton múlik, hanem a központi vezetéssel fennálló sajátos viszonyrendszer menedzselésével érhető el a jövőben.

Bibliográfia

- Barakonyi, Eszter és Zádori, Iván (2016): *Cultural aspects of the challenges of the sustainability of the medium-sized cities in the region of Southern Transdanubia, Hungary*. REVISTA ROMANA DE STATISTICA 12, 61-70.
- China Knowledge (2014): *Introduction to China Industrial Parks*.
<http://www.chinaknowledge.com/Manufacturing/Introduction.aspx?subchap=3&content=7>
- CRI (2010): *A különleges gazdasági övezetek és a tengerparti nyitott városok*. China Radio International. <http://hungarian.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30503.htm>
- Daryanani, R. (szerk.) (1994): *Hong Kong 1994*. Government Information Services, Hong Kong.
- Diamond, J. és Robinson, J. A. (szerk.) (2010): *Natural Experiments of History*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Ecsedy I. (1979): *Nomádok és kereskedők Kína határain*. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 16. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Jamrik L. (2011): *Az Osztrák-Magyar Monarchia Kínai gyarmata*. http://falanszter.blog.hu/2011/01/19/az_osztrak_magyar_monarchia_kinai_gyarmata
- Nemeskéri, Zs. (1998): *Nyugati elméletek a kínai valóság tükrében – a kínai regionális politika fejlődése 1980-1996 között*, Tér és Társadalom 4, 105-115
- Nield, R. (2015): *China's Foreign Places. The foreign Presence in Cina in the Treaty Port Era, 1840-1943*. Hong Kong University Press, Hong Kong
- Palan, R. (2003): *The Offshore World. Sovereign Markets, Virtual Places, and Nomad Millionaires*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- World Bank (2016): GDP per capita, PPP. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?order=wbapi_data_value_2014+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=asc
- Zádori I. (2008): *Csatorna-szigetek történetileg változó gazdasági-társadalmi kihívásai*. In: Tér és Társadalom, 2008. 2 szám, pp. 203-228.
- Zádori I. (2010): *Paradicsomteremtéstől az adóparadicsomig a Csatorna-szigetek gazdasági kihívásai és válaszkísérletei*. Szakmai Szemle – A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának kiadványa, 2010. (2010) 2. 59-71. p.
- Zádori, I. (2016): *Cultural aspects of sustainability challenges of is land-like territories: case study of Macau, China*. Ecocycles 1:(2) pp. 35-45.

A Pesti Hírlap és Somogy megye (1841–1844)

*„Ígérem hogy szennyes érdekek vezetni soha sem fognak,
meggyőződésemm nem lesz eladó, és sem a’ hatalmasok komor tekintete,
sem polgártársaim heve soha meg nem tántorit.”¹*
(Kossuth Lajos)

Bevezetés*

A sajtó egy adott kor közösségi, társadalmi tudatának tükré, a sajtótermék szerzőinek, szerkesztőinek, ill. az újság technikai előállítóinak közös szellemi és materiális produkciója, amely igazából csak akkor „él”, ha a célközönség befogadói affinitást mutat iránta. Ha az újság előállítói nem találják meg potenciális olvasóikat, akkor a tevékenységük és a sajtó-vállalkozás eleve kudarcra van ítélve, várható élettartama a finanszírozó szándékának és tőkeerejének függvényében határozható meg. Természetesen a történelemben bőven találunk példákat arra, hogy egy sajtótermék és potenciális közönsége, „befogadói” őszintén soha sem találtak egymásra, de a kor „politikacsinálói” sajtót jól felfogott érdekeiknek megfelelően, befolyásolási szándékkal, hatalmi helyzetükkel élve és visszaélve hosszú ideig, nagy példányszámban adtak (és adnak mai is) ki olyan lapokat, amelyek burkoltan, vagy nyíltan a közéleti, politikai „agymosásban” játszottak/játszanak szerepet.

A sajtó és annak története szerves része a művelődéstörténetnek, társadalmi tudatformáló eszköz, tanúja és alakítója a politikai közgondolkodásnak, közvetítője a különböző ideológiáknak és művelődési ismereteknek.²

A jelen tanulmányban vizsgált, Kossuth Lajos által 1841–1844 között szerkesztett Pesti Hírlap nemcsak a politikai, társadalmi közéletében vált meghatározó tényezővé kora média- és kommunikációkultúrájában, hanem azt követően is sok vonatkozásban viszonyítási pontnak számított. Hogy mindez hogyan alakult ki és a Pesti Hírlap milyen módon emelte be Somogy megyét az 1840-es évek első harmadának közéletébe, ezt szándékozom tanulmányomban vázlatosan összefoglalni.

A Pesti Hírlap Kossuth Lajos szerkesztésében

A 19. századi magyar reformkor – amelynek periódushatáraival kapcsolatban eltérő vélemények sokaságával találkozhatunk³ – a feudális magyar társadalom polgári átalakításának szerteágazó kérdéseit hozta felszínre és ezek megoldásának különböző módozatait vitatta

* A témát egy korábban megjelent tanulmányomban Dél-Dunántúlra (Baranya, Somogy, Tolna, Zala megyére) vonatkoztatva már feldolgoztam. A jelen dolgozatomban a fontosabb Somogy megyei cikkeket mutatom be. Lásd: Huszár Zoltán: *Cikkek, reflexiók Dél-Dunántúlról a Pesti Hírlapban (1841–1844)* In: *Történetek Baranyából. Dolgozatok a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének műhelyéből* 2. Szerk.: Gyánti István, Kiss Zoltán. Pécs 2016. pp. 43-65. (Csorba Győző Könyvtár Kiadványai; 4.) ISBN: 978-963-9043-13-8

¹ Pesti Hírlap, 1844. jún. 30.

² Szabolcsi, 11.

³ u. o.

meg az 1830–1840-es években az országgyűléseken, a megyegyűléseken, a kaszinókban, hogy a „társadalmi nyilvánosság” akkori legfontosabb néhány helyszínét említsem csak. A társadalom átalakításának reformkori nagy közéleti vitái során a bécsi udvar és a magyar liberális reformellenzék közötti összeütközések a legváltozatosabb formákat öltötték. Elég, ha az 1832–1836-os,⁴ az 1839–1840-es,⁵ az 1843–1844-es⁶ országgyűléseket előkészítő követválasztásokra, illetve az országgyűléseken elfogadott törvényekre gondolunk. Mindezek mellett azonban nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az 1830-as évek utolsó harmadában a bécsi udvar metternichi politikájának részét képezték azok a koholt perek a reformellenzék kiemelkedő, sok vonatkozásban szimbolikus vezetői ellen, amelyeknek következményeként báró Wesselényi Miklós megtörtén és megvakulva, Lovassy László örülten, Kossuth Lajos pedig a „szólásszabadság mártírjaként” népszerűségében megerősödve került ki a börtönből.⁷

A közéleti kérdések iránt érdeklődő társadalmi rétegek számára a hivatalos és nem hivatalos álláspontokról a kéziratos formában készített és magánlevelezés útján az 1830-as években terjesztett, a Kossuth korai hírlapírói munkásságának részeként ismert *Országgyűlési Tudósítások*,⁸ majd a *Törvényhatósági Tudósítások*⁹ számoltak be. A feudális társadalom lebontásában és a polgári liberális átalakulás területeinek bemutatásában, azt támogatva viszont a *Pesti Hírlap* lett az a médium, amely az 1839–1840-es országgyűlés után megélnéköző közéleti pezsgés részeként érdekes és korszerű szerkesztési elvekkel tudta a problémákat olvasóinak bemutatni és értelmezni.¹⁰

1840 tavaszától változás állt be a bécsi udvar politikájában. Az egyre népszerűbb liberális ellenzék „leszerelése” érdekében megváltozott Metternich herceg,¹¹ a mindenható birodalmi kancellár belpolitikája. Az „engedmények” politikai eszközével igyekezett az ellenzék vitorláiból a szelet kifogni, amelynek részét képezte a cenzúra tevékenységének „felpuhítása” is. A cenzúra 1840 után Budán, a Helytartótanács Tanulmányi Osztályán belül megalakult új, központi könyvvizsgáló hivatal részét képezte. Ennek vezetője az osztály elnöke, báró Mednyánszky Alajos lett, aki fiatalon maga is ellenzéki szellemű irodalmárnak indult. Róla írta Jókai Mór: „*kormányhivatalnok volt, de felvilágosult fő s alkotmányos érzelmű kapacitás*”.¹² A politikai önkény nyomásának lazulása, elsősorban a városokban és különösen Pest-Budán azt eredményezte, hogy a sajtó iránti társadalmi érdeklődés megélnékült, aminek következtében a sajtótermékek és a megjelent példányok száma is jelentős mértékben megnövekedett. Pest-Buda a sajtónak is köszönhetően ekkoriban vette át végleg az ország politikai, közéleti és irodalmi központjának szerepét. Az 1840-es évek elején a

⁴ Mérei 203–210.

⁵ Mérei 212–213.

⁶ Mérei 222–223.

⁷ Wesselényi pere: Mérei 756–757. Az ifjak pere: Mérei, 758. o.; Kossuth pere: Mérei 764–765.; Mérei 210–212.

⁸ Szabolcsi 384–389.

⁹ Mérei 759–760.; Szabolcsi, 393–403.

¹⁰ Szabolcsi, 665–678.

¹¹ Tarján; lásd: Niederhauser Emil: Talleyrand – Metternich. Budapest, Pannonica Kiadó. 2004.

¹² Szabolcsi 660. A cenzúra működéséről lásd: Szabolcsi, 676.

posta 12 ezer példányt szállított a hazai és külföldi lapokból. A Pest-Budán megjelent sajtótermékekből 1842-ben 9551 példány került postai forgalomba. A legnagyobb példányszámot a *Pesti Hírlap* érte el, amelyből ekkoriban 4112 példányra előfizettek, helyben pedig 442 példányt adtak el.¹³

A Pesti Hírlap indulásában is Metternich közvetlen beavatkozását érzékelhetjük. Ennek eredményeként a lapalapítástól anyagi hasznot is remélő, a bécsi politikai rendőrséggel is intenzív kapcsolatban álló Landerer Lajos elintézte a lapindítási engedélyt. „[1840] Deczember 28 vagy 29-ik napja volt – írja Kossuth –, midőn Landerer úr azon kérdéssel lépett szobámba: nem volnék-e hajlandó [1841] januárius kezdetével mindenesetre megindítandó Pesti Hírlapjának szerkesztését magamra vállalni.” „Meggondolta-e – felelt Kossuth –, hogy szerencsétlen nevem bizonyos helyeken nem a legjobb ajánló, s nem tart-e tőle, hogy ha lapjának szerkesztését én reám bízva, a Pesti Hírlap napvilágot soha nem lát?” De Landerer megnyugtatta, hogy ezt ő már Bécsben elintézte. „A kormány – mondotta – jelenleg azon meggyőződésből indul, hogy Magyarország alkotmányos ország lévén, azt másképp kell kormányozni, mint az ausztriai örökös tartományokat, s hogy a magyar nemzet [...] megérett annyira, miszerint minden véleménynek a méltányosság, törvényesség és illendőség határain belül szabad kifejezés engedtettsék.”¹⁴ Csak azt hallgatta el Landerer, hogy bécsi „megbízóinak” eleve megígérte Kossuth eltávolítását abban az esetben, ha a szerkesztő tevékenysége a kormánynak kellemetlenné válna. Kossuth tehát elvileg teljes szerkesztői jogkörrel láthatta el feladatát. A szerkesztői tiszteletdíját 2500 példány előfizetőig évi 1200 forintban állapították meg, ezt követően minden újabb 100 előfizető után pedig további 50 forinttal nőtt a honorárium. A szerződő felek nagy valószínűséggel előre látták, hogy a lapjuk kelendő árucikk lesz a piacon.¹⁵ Kossuth szerkesztői javadalmazásának reálértékét a korabeli piaci árucikkek és azok árának ismeretében lehet igazán megítélni. A lap indulása után fél évvel a Pesti Hírlap 1841. június 12-i számában megjelent a Medárd-napi vásár árjegyzéke, ami viszonyításul szolgálhat a szerkesztői honorárium nagyságára, ill. vásárlóerejére vonatkozóan.¹⁶

A szerkesztő számára nem túl hosszadalmas, de a „színfalak” mögött azért sok hivatali szintet megjárt szerkesztői felkérés eredményeként 1841. január 2-án Kossuth Lajos felelős szerkesztő jegyzésével megjelent a Pesti Hírlap első száma, ami ettől kezdve 1844. június 30-ig hetente két alkalommal – szerdán és szombaton, 1842. január 6-tól, a 106. számtól csütörtökön és vasárnap – növekvő példányszámban látott napvilágot.

„Most, midőn e lapokat megnyitom, örömmel van szerencsém értesíteni a’ tisztelt közönséget, hogy semmit el nem mulasztottam, mi által a’ lap érdekességét emeljem, és szives szándékomat, a’ közkíváнатnak megfelelni, tetteleg bizonyítsam. Úgy vélem, e’ szándékomnak fényesb tanuságát adhatám, mint az által, hogy a’ szerkesztés vezérlésére Kossuth Lajos urat kértem meg, kit ezennel a’ t. közönségnél, mint e’ lapok szerkesztőjét, bemutatni hazafiúi szives örömemre szolgál. Landerer Lajos”¹⁷

¹³ Szabolcsi, 661

¹⁴ Szabolcsi 667–668.

¹⁵ Szabolcsi, 667.

¹⁶ Pesti Hírlap, 1841. jún. 12. Lásd Medárd napi vásár árjegyzéke!

¹⁷ Pesti Hírlap, 1841. jan. 2.

Kossuth szerkesztői beköszöntőjében a lapszerkesztés alapvető elvi és gyakorlati teendőit összefoglalva az alábbiakat írta: „*Midőn a' tulajdonos kiadó ur eme' nyilatkozása következtében szerkesztéshez fogunk, olly meggyőződésből teszszük azt: hogy a' napnak tömérdek szükségei között alig van egyegy sürgetőbb, mint olly időszaki lap, melly a' nemzet életének hű tükre legyen; közzé, nemzetivé tegye öröm 's bánatnak, hűség 's törvényességnek, bajnak 's hiánynak minden érzetét, mellyet a' nemzet szívében egy hangrezgésre találni köz, magas és szent érdekek jogosítanak; és szabad tért nyisson az észnek, értelemnek, jóakaratnak, hogy szükkeblűséget, mint elbizakodást egyaránt kerülve, vak előszeretet, vak előgyűlölség nélkül, higgadt kebellet 's ama' mérséklettel és illedelemmel, melly a' jó szándék és igazság bélyege, megvitassák és előkészítsék a' napnak nagy kérdéseit, mikben e' honnak jövődjé rejtezik.*”¹⁸

A Pesti Hírlap elsősorban nem tipográfiai vonatkozásai miatt számított újszerűnek a magyarországi sajtópalettán, hiszen a hetente kétszer megjelenő, 4 ívlap, azaz 8 oldal terjedelmű újság formailag beleillett a korabeli lapok közé, viszont rovatai és azok tartalma alapvető újdonságot jelentettek.¹⁹ Ha a lap „rovatait” nézzük, akkor vezércikkből, fővárosi, vidéki és külföldi tudósításokból, valamint „Értekező” részből állt. Mindezek közül a legnagyobb hatásúnak a vezércikk számított, amely a magyar sajtóban a Pesti Hírlap megjelenéséig ismeretlen műfaj volt. Kossuth minden valószerűség szerint az angol The Timesban először 1785-ben megjelent sajtóműfajt adaptálta a magyar viszonyokra.²⁰ A vezércikkek döntő többségét ő írta, szám szerint 216-ot az általa jegyzett 365 számban.²¹ A lap többi írásainak szerzőségét illetően Kossuth ezt írta: „minden eredeti czikkely, mellynél más név vagy jegy nem áll, vagy beküldöttnek nem jelettetik, vagy nem pusztá híradás, vagy kútfőkre nem hivatkozik, természet szerint a szerkesztőé”.²²

A lap profilját a szerkesztő vagy a reformellenzék, a Nemzeti Kör legjobb tollforgatói által írt vezércikkek alapozták meg, amelyek teljes újdonságnak számítottak a magyar újságírásban.²³ A vezércikkek a polgári átalakulás legfontosabb témáit vették vizsgálat alá, aktuális problémákat, közéleti, társadalmi ellentmondásokat bemutatva. A vezércikkek tematikája rendkívül sokszínű. Ha az 1841. év első negyedét nézzük, világosan látszik

¹⁸ Pesti Hírlap, 1841. jan. 2.

¹⁹ Szabolcsi, 667.

²⁰ Vezércikk: hivatalos szervezet adja ki valamilyen a közvélemény-formálás legalkalmasabb eszköze közérdekű eseménnyel kapcsolatban. A lap vezető híre, anyaga, ami a napi politikai vagy gazdasági eseménnyel foglalkozik és a szerkesztőség politikai, közéleti álláspontját mutatja be. Lásd: <http://www.doksi.hu/get.php?order=DisplayPreview&lid=1464>

²¹ Szabolcsi, 669.

²² Pesti Hírlap, 1841. jan. 20.

²³ A vezércikkek írói Kossuth Lajoson kívül „Így, a megjelenés sorrendjében, egyebek között Szentkirályi Móric, Fáy András (hármát), Pulszky Ferenc (ötöt, nem számítva a névtelen „polemikus élczetek”), Bezerédy István (hármát), Balogh János (kettőt), Trefort Ágoston, Pázmándy Dénes, Csányi László, Perczel Mór (kettőt), Gorove István. S velük együtt, tőlük nemegyszer nehezen elválaszthatóan, felbukkannak olyan, a mozgalomhoz szorosan kapcsolódó értelmiségiek, mint Fábian Gábor, Ludvigh János vagy a mérnök Vállas Antal. Van, akit csak kezdőbetű (SzG, AB, HI) jelez, vagy esetleg csillag – ez utóbbi alighanem Vahot Imre volt. De a főrangúak közül is több szerző akadt, így gróf Pejachevics János, aki négy cikket is írt közigazgatási problémákról, főleg a vámkérdésről, aztán gróf Andrassy Károly és természetesen br. Wesselényi Miklós, kinek hosszú vezércikke hét folytatásban látott napvilágot.” Szabolcsi 669.

Kossuth szinte minden társadalmi jelenség iránti érdeklődése, nyitottsága. Közülük, a teljesség igénye nélkül, csak néhányat emelek ki eredeti helyesírással. A *Pénz szűke*,²⁴ a *Nyelvünkügye*,²⁵ a *Nemzeti színházunk jövődjöje*,²⁶ *Betyárkodás*,²⁷ amely a pesti magyar ifjúság elitélendő cselekedeteit ostorozza, *Pálinkamirigy*,²⁸ amely „*miképen bármennyire jövedelmezők legyenek is a' szeszfőzőházak, mi mégis a' pálinkát azon átkok közé számítjuk, mellyek a' népen igen nyomasztón fekszenek. [...V]együk fel már most, hogy honunkban egész vidékek vannak, mellyek a' szesz italok közül egyedül a' legkártékonyabbat, a' pálinkát ismerik – egész vidékek, [...] hol a' pálinka azon feneketlen örvény, melly a' népnek lelki testi erejét, nyomorgó szogalma minden gyümölcsét elnyeli; hogy ez a' földbirtokos gazdáknak sokhelyütt legfőbb, csaknem egyedüli jövedelme; hogy az egész roppant vidékeken a' nép erkölcsi életébe annyira beszövedött, miszerint a' falusi biráskodás, községigazgatás, adó-kivetés, népügyintézkedés attributumának dija 's föltételének tekintetnék [...]*”²⁹ A *Szelid tortura*, amelyben a kínvallatások embertelen és törvénytelen voltát mutatja be Kossuth. „*A' kinfaggatás (tortura) az 1791: 42. t. cikkelyben eltöröltetett [...]* [ennek ellenére] *,a' tortura él, és uralkodik csanem mindenütt az egész honban.*”³⁰ A nem nemesek birtokszerzési képtelenségéről szól a *Birtoktalanság*³¹ című vezércikk. A *Gyermekgyilkolás* című írásban a csecsemő- és gyermekgyilkosságok társadalmi okait, ill. következményeit tárja kendőzetlenül az olvasók elé: „*Ha törvény, erkölcsstan, vallás és ezekre sarkaló közvélemény a' kérdést igenlőleg döntik el, 's a' status nem gondoskodott intézetekről, mellyeknek tikai gyalázatot elhárítanak: ám irjon a' törvényhozó Draco kezeivel büntetőtörvényeket, a' gyermekgyilkolást ki nem irtandja; mert a' közönséges gyalázattóli félelem erősebb leend, mint a' vérpadtóli félelem, 's annál erősebb, mentül több szemérem, több becsületérzés lakik, mentül kevésbbé romlott a' szív a' szerencsétlen lányban, kinek vesztére ifju vér lángheve 's az asszonykebel szelid lágysága és alkalom, meg őrdögi lelkű ügyes csábitó és az érzelmek legégiebbje összeesküdtek.*”³² A Fáy András által kidolgozott *Pesti reform[átus]. főiskola* létrehozásának tervezetét ismertette agitál Kossuth a tanintézmény megalapítása és a szükséges anyagi erő összegyűjtése mellett: „*A' mi egy nemzetnél nevelés ügyében történik, a' nemzetnek történik, bármellyik templomban imádkozzék is a' tanító növendékeivel. És így nemzeti érdeklő az. Kitünőleg nemzeti érdekű pedig, midőn olly vallásbeli felekezetről van szó, melly a' magyar ajku nép két ötödrészét teszi, mellynek két millió tagja [van]*”³³

A *Halál és nyomor* c. vezércikkben³⁴ – a Rókus kórház igazgatójának statisztikája alapján, a nyomor következményeiről kapunk megrázó, szinte naturalista képet.

²⁴ Pesti Hírlap, 1841. jan. 6.

²⁵ Pesti Hírlap, 1841. jan. 9.

²⁶ Pesti Hírlap, 1841. jan. 13.

²⁷ Pesti Hírlap, 1841. jan. 16.

²⁸ Pesti Hírlap, 1841. jan. 20.

²⁹ u. o.

³⁰ Pesti Hírlap, 1841. jan. 23.

³¹ Pesti Hírlap, 1841. jan. 30.

³² Pesti Hírlap, 1841. febr. 3.

³³ Pesti reform. [református] főiskola. Pesti Hírlap, 1841. febr. 6.

³⁴ Pesti Hírlap, 1841. febr. 10.

A reformkor egyik legfontosabb, központi belpolitikai témájáról, az *Örökváltságról* 1841. február 13-án közölt a lap vezércikket, amely ifj. Bezeredy István „Értekező” rovatban megjelent írására reflektál.³⁵ Ifj. Bezeredy apja „*Kokasd*” [ma Kakasd Tolna megyében] településen lévő birtokának megvételéről és jobbágymegváltásáról számolt be roppant aprólékossággal. Kossuth vezércikkében megállapította, hogy „*Bezerédynk nagyfontosságú levele is már ismert dolognak tevén föl, leginkább annak megmutatása körül forog, hogy a' földesuraknak saját magányérdekök hozza magával minél gyorsabban létesíteni urbéri örökváltság-kötéseket.*” Itt még természetesen az önkéntes örökváltságról van szó.

A *Kisededóvás* címmel közölt vezércikk az oly fontos és Brunszvik Teréz által Magyarországon is meghonosított, Festetics Leo gróf irányítása alatt működő „*kisededóvo-intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület*”-ről szól, „*mert e' századnak emberszerető gondolatai között nem tudunk üdvösebbet, mint a' kisededóvás gondolatát*”³⁶

A *Halottas házak* hiányáról közölt megrázó vezércikket a lap, amelyben „*Surányban, Bereg Vármegyében, Bay József táblabíró*” tetszhalottként került eltemetésre, majd két év múlva a családi sírbolt ismételt kinyitása után szerencsétlen táblabíró „*a' kettős halált halt boldogtalannak teteme az ajtóüreg egyik szögletében összezsugorodottan a' földön hever.*” A konkrét esetből Kossuth általános következtetést von le, ami viszont már kemény bírálat kora közállapotait illetően: „*ideje nyiltan kimondani, hogy az egészségi politia általában véve honunkban a' legnyomorultabb lábön áll; bölcsőtől kezdve egész siringlan.*”³⁷

A „*Nemzeti játékszin ügye*” is gyakori témája volt a lapnak. A színházi élet kialakuló sztárkultuszát, a színészek túlzott fizetésének kicsikarását utasítja el a szerző: „*ugy ezen tulságos pénzkövetelésekre is ki kell mondanunk, hogy a' minő váratlan épen a' nevezett egyedeknél e' jelenet, szintolly botránkoztató.*”³⁸ A *Bünperben* a bíráskodás szakszerűtlenségét és embertelenségét veszi górcső alá egy konkrét ítélet kapcsán, majd megállapítja, „*Ne kívánjuk szivtelenül, hogy még a' szent igazság is csak kiváltság legyen.*”³⁹

A *Gyermekkórház* című írásban egy nagyon fontos társadalmi, szociális problémát mutat be olvasóinak Kossuth. A másfél éve Pesten működő kórház és igazgatójának pozitív tevékenységét állítja szembe a roppant nehéz helyzettel, hiszen az intézmény „*Egyesület műve, nem a' hatáságé vagy közállományé.*” Pedig mindenkinek tudnia kell, hogy „*a' gyermekvilág elhanyagolt állapotja miatt a' népesség igen nagy része már az élet első éveiben elvész; mert a' halottas lajstromok bizonyítása szerint (a' mennyiben illyeseket itt-ott fehér hollókint láthatni) a' halottak fele része, néha fej[I]énél több, kis gyermekből áll. A' lelencz és árva gyermekek közt pedig ezen arány az iszonyodásig nő. Száz közül alig marad 10–20 életben.*”⁴⁰

A feudális viszonyok lebontásának másik nagy akadály a *ősiség*⁴¹ törvénye – amely a nemesi birtok forgalomképtelenségét garantálta – minden reformkori országgyűlés egyik

³⁵ Pesti Hírlap, 1841. febr. 13.

³⁶ Pesti Hírlap, 1841. febr. 24.

³⁷ Pesti Hírlap, 1841. márc. 3.

³⁸ Pesti Hírlap, 1841. márc. 6.

³⁹ Pesti Hírlap, 1841. márc. 10.

⁴⁰ Pesti Hírlap, 1841. márc. 13.

⁴¹ Pesti Hírlap, 1841. márc. 23. [20!]

sarkalatos kérdésévé vált. Kölcsey Ferenc és Deák Ferenc is foglalkozott az ősiség törvényének eltörlésével az 1832-1836-os országgyűlésen, sikertelenül. *Ismét Ősiség*⁴² a címe a következő vezércikknek: „*hazánk az ősiségnek súlyos jármát még most is viseli [...] azon akadályok közül, mik haladásunkat gátolják, egyik 's talán legsúlyosabb az ősiség.*”

A bemutatott vezércikkekből kitűnik, hogy milyen kérdések foglalkoztatták a *Pesti Hírlap* szerkesztőjét, Kossuth Lajost és munkatársait, akik a lap társadalmi kapcsolatrendszerét a vidéki tudósításokkal igyekeztek kiszélesíteni és erősíteni.

A *Pesti Hírlap* gyorsan népszerűvé vált az olvasóközönség körében, Pesten és vidéken egyaránt. 60 előfizetővel indult 1841 januárjában, de első 17 száma úgy elfogyott, hogy újra kellett nyomni. Négy év múlva, 1844 elején pedig közel 5200 előfizetője volt már a lapnak.⁴³

Terjedelmi okok miatt nem foglalkozom a *Pesti Hírlap*ban megjelent Kossuth reformpolitikája és Széchenyi István reformelképzelései összeütközésének részleteivel. A reformkort elindító „legnagyobb magyar” *Kelet népe*⁴⁴ című vaskos munkájával akarta fél évvel a *Pesti Hírlap* megjelenése után Kossuthot az általa radikálisnak tartott változások előkészítésétől eltántorítani, mint tudjuk, sikertelenül. A témának hatalmas szakirodalma van.

Az alábbiakban a *Pesti Hírlap* Somogy megyére vonatkozású cikkeit mutatom be.

A Pesti Hírlap Somogyról – 1841

Kossuth *Pesti Hírlap*jában „Megyei dolgok” címmel jelent meg az a rovat, amelynek cikkeiről a vidéki levelezők hálózata gondoskodott. A dél-dunántúli régió megyéiről – Baranyáról, Somogyról, Tolnárol és Zaláról összesen 47 írás jelent meg az első évben: Baranyából 18, Somogyból 13, Tolnából 9, Zalából 7 „levéltárca” vagy más, rövidebb tudósítás érkezett a szerkesztő asztalára. Többségük a „Megyei dolgok” rovatot gazdagította, de volt írás, amiből vezércikk lett, és olyan is, ami (helyre)igazítás vagy cáfolat céljából született.

Ha ezeket az írásokat egyenként megnézzük, azt fogjuk látni, hogy a tudósító, vagy, ahogy akkor nevezték, levelező (Baranyából Mecseki, Somogyból Záborszky Alajos, Tolnából Tóth Ferencz, Zalából Kossár József) az esetek többségében (a 47-ből 19 alkalommal) a megyei közgyűlésekről küldött összefoglalót. Érdekes módon ezek, a megyéket összevetve, nem álltak szükségszerűen összhangban egymással. Míg Baranyában például alig esett szó a vegyes vallásúak házasságokról, addig Zalában 4 írás is született ugyanebben a tárgyban (Somogyban és Tolnában 1-1). A leggyakoribb téma minden kétséget kizáróan az újonczállítás volt mindegyik megyében, ami néha a közgyűlések napirendi pontjaként, máskor valamilyen érdekesség kapcsán került terítékre.

Az 1841. télutó (február) 1-én⁴⁵ Kaposváron megyei közgyűlésre került sor, ahol három fő kérdés szerepelt a napirenden: „az újonczállítás és a' vegyes házasságok, mellyek Somogyban annyiból még különösb érdekel is birtak, mennyiben az első, előzményeiben komoly és sajnos következtésü zavargással indult meg; a' második pedig húrokat pendit,

⁴² *Pesti Hírlap*, 1841. márc. 24.

⁴³ Buzinkay #8

⁴⁴ Széchenyi #b1

⁴⁵ http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/februar__bojtelo_hava__teluto__jegbonto_hava

mellyek megyénkben még a' felebaráti szeretetnek boldogító korában olly erősen hangoztak egybe, hogy eddig a' türelmetlenségnek vakbuzgó keze azokat széthangolni képes nem volt.⁴⁶ A tudósítás szerint, a közgyűlés a sokat vitatott vegyes vallású felek házasságánk ügyét az 1790/91. évi XXVI. tv. alapján szándékozott kezelni.⁴⁷ Ezen kívül napirendre vetették „az adózó nép által közmunkába szolgáltatni szokott napszámok meghatározása”-t.⁴⁸

Az újoncállítás lassú és körülményes ügye két hónappal később is visszatérő hír volt Somogyban. Különösen felháborította a tudósítót az újoncok helyettesítésének ügye, amiért a hadköteles ifjú családjának jelentős összeget kellett fizetni, ha nem akarta, hogy fia berukkoljon katonának. *„Az ujonczok kiállítására, melly télutó közepe óta tart, mindeddig sem végződött el; kevés azonban már a' hiány, 's a' hiteles avató-jegyzék szerint tegnap még 51 legény kivántatott. – Somogy 774 ujonczot ad, ...A' helyettesítetteknek száma már 420-at meghaladott ... E' tárgy jövő törvényhozásaink komoly figyelmét annál inkább fogja megkivánni, minél szomorúbban tapasztalható, mikint a' katonaságtól idegenkedés népünknel még olly nagy, hogy nem ritka eset, midőn szülék, kiket isten három-négy fiuval áldott meg, sőt magok is még ép, dologra alkalmas emberek, mégis gazdasági állapotjoknak igen nagy megerőltetésével, a' legjózanabb tanács ellenére is, készek azon egy fiokat, kit a' sors a' több közül talált, megváltani.”*⁴⁹ További nehézséget jelentett a katonaaállításnál az ifjak fizikai alkalmatlanságának nagy száma, amelynek okaira is tett utalást a szerző: *„Még egy sajnos tapasztalásunk van az ujonczállítás körül: népünk testileg aljasodik! hibás, gyenge, apró legényt felette sokat kellett visszautasítani, úgy hogy nálunk vannak helységek, mellyek maig sem adták ki járandóságukat, mert egy sincs köztök katonának való! – Mi ennek az oka? Egyik, főbb, legalább a' korai házasság...”*⁵⁰

Szinte minden megye, így Somogy esetében is tényszerű információkat kaptak az olvasók a sanyarú börtönviszonyokról, az ott raboskodók emberhez méltatlan körülményeiről: *„Szomorú tanusítása ez annak, hogy büntető évnegyedes törvénykezési rendszerünk mellett számtalan vádlott és gyanús, de gyakran büntetlen egyedek is több hónapokig sanyarú fogságot szenvedni kénytelenek; rabjaink iszonyú száma pedig kétségkívül igazolja más részről azt, hogy a' mogyorófát abroncsra jó sikerrel, – de bünösök javítására csak kárral lehet forítani ... Tömve levén tehát megyei fogházunk rabokkal ... A' megyei fogházban levő 306 rab közül 294 férfi, 12 asszony; ezek közül gyilkos 20, rabló 41, gyermekgyilkos 3, gyújtogató 1, öncsonkító 2, vallástagadó 1, vigyázatlan lövöldöző 1, lólopó 34, tolvaj 56, csavargó 3, nősparázna 1, verekedő 2, káromkodó 1, hamislevélkiadó 1, orgazda 20, pinczefölverő 8, katonai szökevény 3, lázító és zendülő 81, utonálló 7.”*⁵¹

A megye útjainak közmunkában – jobbágytelkek szerint arányosan – történő építése *„a' közmunkáknak a' szegény, kivált a' somogyi szegény adózó népnél mostani sok új terhei mellett”*⁵² – nagyon keservesen haladt. Mindennek ellentmondásos helyzetét tárta Záborszky olvasói elé: *„a' megyei határtalan közmunkáknak eddigi bitang állását*

⁴⁶ Pesti Hírlap, 1841. febr. 17.

⁴⁷ 1790/91. évi XXVI. törvénycikk a vallás ügyéről; <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4900>

⁴⁸ Pesti Hírlap, 1841. febr. 17.

⁴⁹ Pesti Hírlap, 1841. ápr. 7.

⁵⁰ u. o.

⁵¹ Pesti Hírlap, 1841. máj. 26.

⁵² Pesti Hírlap, 1841. ápr. 21.

javítandó”⁵³ szándékkal. Egy hónappal később közgyűlési közmegegyezéssel sikerült a job-
bágyi közmunka éves mértékét meghatározni: „az egész telkes gazdák évenként 12 vonós,
vagy 24 gyalog, a' házas zsellérek 4, a' házatlanok pedig 2 gyalog napszámokat szolgál-
janak”⁵⁴ A somogyi közmunkában történő útépités később Kossuth egyik vezércikkében is
visszaköszönt. A magyarországi utak áldatlan helyzetét vizsgáló vezércikk a somogyi pél-
dát pozitív módon állítja olvasói elé: „Előttünk fekszik nemes Somogy megye küldöttségé-
nek a' közmunkák szabályozása iránti javaslata, melly már megyei határozattá vált. ...
lehet[e]len meleg hálával nem adózni a' lelkes [somogyi] választmánynak, melly ezernyi
erkölcsi és anyagi akadályok dacára buzgón közremunkált, hogy az adózó nép közterhei-
nek határa, mértéke legyen; és lehetlen meleg hálával nem adózni a' nemes megyének,
melly az üdvös javaslatot határozattá emelé”⁵⁵ 1841 nyarán jelentős aszály lehetett „So-
mogy országban”, ami a katonák beszállásolását és ellátását is nagyban veszélyeztette,
amiről az alábbiakat olvashatjuk: „a szerfeletti nagy szárazság szülte igen szűk termés, de
különösen a' zöldés és mindennemű hüvelyes vetemények tökéletes hiánya miatt (mikkel
szokta leginkább a' szegény adózó a' nála illy alkalomkor nagyobb számmal szállásoló
katonákat tartani) közakarattal minden ellenmondás nélkül gyorspostán küldendő felírást
határoztak az iránt, hogy az idén katonai fegyvergyakorlás megyénkben ne tartassék”⁵⁶
Ugyanebben a számban egy szomorú igali esetről is tájékoztatta a rendeket a vármegye
közgyűlésének elnöke, miszerint „Igal mezővárosában 104 épület hamuvá égett, a'
károsított lakosok fölsegélésére czélszerű rendeletek tétettek, egyszersmind az ott szállá-
soló katonaság más helységekre osztatott szét”⁵⁷ A lap lelkesen számolt be arról, hogy
„Somogy rendei olvasóintézetet, casinót, a' megyében juh-, lótenyésztő- és lóverseny-tár-
saságot alapítottak saját költségükön; Mátyás szobrára 700 pftot ajánlottak”⁵⁸ és 30 örö-
kös tag írta alá az „iparegyesületi ívet a' felállítandó intézettel együtt”⁵⁹

Záborszky a korabeli társadalmi problémák egyik legfontosabbjára is utalt írásában,
amikor a nemesi birtokok kötelező felméréséről számolt be. „Istennek hála! lehet valahára
remélni a' nemesi adózás kivetése igazságosb kulcsának föltalálását.”⁶⁰

Kossuth szerkesztői megjegyzését olvashatjuk az írás végén, amely Somogy megye
társadalmának érdeklődését a korabeli közügyek iránt: „de nem tudunk megyét az egész
országban, nem egyetlenegy sem, mellyet nagyobb részvét minden közügy iránt 's több
és szivesebb áldozati készség jellemzene. Fogadják a' nagylelkű alapítók még egyszer, és
fogadja különösen Záborszky Alajos ur legbuzgóbb hálánkat.”⁶¹

⁵³ u. o.

⁵⁴ Pesti Hírlap, 1841. máj. 26. (Somssich Pál tudósítása. A jeles közéleti személy, Somssich Pál életrajzát lásd: <http://www.kislexikon.hu/somssich.html>)

⁵⁵ Pesti Hírlap, 1841. jún. 9. Vezércikk (Utak)

⁵⁶ Pesti Hírlap, 1841. aug. 11.

⁵⁷ u. o.

⁵⁸ u. o.

⁵⁹ u. o.

⁶⁰ u. o.

⁶¹ u. o.

A Pesti Hírlap Somogyról – 1842

A somogyi levelező, egyébként nemesi reformpolitikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő, majd miniszteri tanácsos és kormánybiztos Záborszky Alajos⁶² 1841-es aktív közreműködése után meglepően ritkán, és Hainer Ignácznál jóval szűkszavúbban számolt be Somogy megye eseményeiről. Összesen 5 cikket küldött a Pesti Hírlapnak. Ebből négy közgyűlési tudósítás volt.

A somogyi tudósító tömörebben, célratörőbben fogalmazott; tudósításaiban tartózkodott a „kiterőktől”, írásai ezáltal szárazabbak, ugyanakkor informatívak lettek. Az év első közgyűlésén egy súlyos járványról számoltak be: *„A' tisztjelentések sorában igen kellemtelen hatással lepettünk meg azon értesítés által, miszerint a' himlő, mind az apró, mind idősb gyermekeken, de még felnőtt embereken is rendkívül 's kártékonyan uralkodik.”*⁶³ A somogyi tudósító tisztjelentésekről, a megye hatóságáról, új bankjegyek bevezetéséről, az országgyűlési utasítások fölveteléről, a hazánkön átvezető kereskedelmi utak készítésére alakítható társaságokról, kapcsolódó törvényi változásokról írt, az országos trendekhez igazítva mondandóját.⁶⁴ Fontosnak tartották a megyei közgyűlés munkájának, ill. döntéseinek nyilvánosságra hozását; *„az országos ügyekben kiküldött választmány valahányszor jelentést teend, a' tárgyak közhirre tétessenek; mire ujra kijelentetett: hogy a' megye rendei a' nyilvánosság ösvényen haladva, valamint eddig is tudtára adták a' megyei közönségnek az országgyűlési utasítások fölvetelére és elhatározására rendelendő közgyűlés határnapját, ugy adandó alkalommal ezt jövődöben is előre tudatni el nem mulasztandják.”*⁶⁵

Két hónappal később Záborszky, a száraz, lényegre törő stílusáról ismert tudósító a közbecsületességről, a közterhekről és azok viseléséről, az adófizetési hagyományokról, többek között *„a' megyei hatóságok közhitére bizott közadóról”* és a közadót sújtó hanyagságról és hűtlenségről írt szenvedélyes hangú cikket.⁶⁶ Mindez azt is jelenti, hogy érzékenyen reagált a közt érintő problémákra, felvetve a legfontosabb kérdéseket, ha másért nem, hát azért, hogy felhívja a döntéshozók figyelmét a jelenség súlyára. A megye főpénztárnoka ugyanis „megbukott”, azaz sikkasztott. *„... hivatalosan kiviláglik: hogy tiz és több éveket meghaladó időszakig és szinte 1835-ik esztendeig folytonosan főpénztárnoki tisztséget viselt T. P. volt főpénztárnokunk 13,335 ezüst forintban, mint pénztárhányban, a' kitett nehézségeken kívül marasztaltatván, – megbukott! ... nagy számú kisgyűlés közhatározatánál fogva, mindjárt a' gyűlés után első alispánunk, az e' végre kinevezett zártató és illető főszolgabíró és eskütt urakkal, kiküldeték T. P. ur vagyonának tüstinti zár alá vételére.”*⁶⁷

Egy írását K. Á. monogrammal jegyző táblabíró a *„boldogító törvények pontos végrehajtását”* és a *„megyei bölcs végzések szigorú teljesítését”* emeli ki cikkében.⁶⁸ „El nem mulaszthatom ezen rendszernek és főnökünk pontosságának eredményéről a' magyar hazát

⁶²Záborszky Alajos lásd: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. Budapest 1891 <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/z/z30865.htm>

⁶³ Pesti Hírlap, 1842. febr. 13.

⁶⁴ u. o.

⁶⁵ u. o.

⁶⁶ Pesti Hírlap, 1842. ápr. 24.

⁶⁷ u. o.

⁶⁸ Pesti Hírlap, 1842. júl. 17.

örömmel tudósítani”, írja, mintegy kiegészítőként a május 2-án tartott közgyűlésről szóló tudósításhoz.

Záborszky 1842. augusztusi és novemberi tudósításában a tőle megszokott precizitással, országos palettán elhelyezve számolt be a megyei közgyűlésen elhangzottokról. Írásából kiderül, hogy az augusztusi közgyűlésen, mivel „*el nem hárítható akadályok 's halogatást nem szenvedő ügyek miatt*” nem lehetett jelen, ő maga is levelezőt „alkalmazott” – egy bíró barátját kérte meg, hogy jegyezze fel számára a legfontosabb dolgokat, és az alapján készítette el tudósítását.⁶⁹ Ezúttal a pénztárak ügye került terítékre, helyesebben a megbukott pénztárnokok áldatlan ténykedése miatt keletkezett hiány, amely a „*volt pénztárnok vagyonainak eladása által tökéletesen pótolható*”.⁷⁰ Szó esett továbbá a közgyűléshez érkezett megyei körlevelekről, amelyek az egyes megyékben elfogadott javaslatokról, eseményekről és botrányokról adtak hírt a küldötteknek. Utolsó, novemberi tudósítását⁷¹ már a közelgő országgyűlés jegyében írta, majd ismét az országos közügyeket tárgyaló megyei levelezések kerültek terítékre, hangsúlyozva, hogy „*Somogyot, csak alkalom legyen, elmaradástól féltetni nem kell*”⁷². Ezen levelezések apropóján szót ejtett a közvélemény érdeklődésére még mindig számot tartó vegyes házasságokról, örökösödési eljárásokról, a postabér közérdeket sértő felemeléséről, amelyet alkotmányellenes indirekt adózásnak minősítettek, és mint ilyen, megszüntetésre javasoltak, végül azokról az adományokról, amelyeket a begyűjtésük után a közgyűlésen keresztül juttattak el az árvák javára. Végezetül kiűzték a következő évi első közgyűlés időpontját.

A Pesti Hírlap Somogyról – 1843

Az 1843–44-es országgyűlés közeledtével megváltoztak a Pesti Hírlap belső arányai. A követutasítások kidolgozása, majd a követválasztás időszakában annyira felduzzadt a *Megyei dolgok* rovata, hogy a *Külföldi Hírekre* és az *Értekező* rovatra néha nem maradt hely. A helyi követállítási viták gyakran országos jelentőségűvé terebélyesedtek. A Pesti Hírlap döbbenetesen számolt be azokról az erőszakosságokról, amelyek során a maradi, viszszahúzó erőknek a „tömegnemesség” közreműködésével egymás után több megyében sikerült a reformellenzék jelöltjeit megbuktatni. Kossuthot felháborították e riasztó esetek. „*érzékenyen hatván kebleinkre ama' rémitő hir, hogy [1843] ápril. 4-kén estve a' nemesek Kehidán (Dek Ferencz jószágán) gyilkolást követek el*”.⁷³ A hátrahúzó erők rettentő eszközül használták fel a házi adó közös (nemes és jobbágy) viselésének bevezetése ellen a bocskoros nemesség tömegét, amely felbőszítve és megvesztegetve mindenre kész volt, nehogy kiváltságát elveszítse. Innen eredeztethetők azok a véres és erőszakos jelenetek, amelyek az 1843–44-i országgyűlést több megyében megelőzték, pl. Zalában is.⁷⁴ Kossuth úgy érezte, a köznemesség a megyerendszer sírját ássa ezzel a hozzáállással, amely odáig fajult, hogy Zala megyében Deák Ferencet ütötték el az országgyűlési követségtől.

⁶⁹ Pesti Hírlap, 1842. aug. 25.

⁷⁰ u. o.

⁷¹ Pesti Hírlap, 1842. nov. 13.

⁷² u. o.

⁷³ Pesti Hírlap 1843. ápr. 13.

⁷⁴ A magyar sajtó története I. A Hírlap programja. Belső reform. <http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/181.html>

A megyei rovat azonban azonnal elapadt, amikor Pozsonyban 1843 májusában megnyílt az „új diéta”. A *Hírlap* nagy részben *Országgyűlési Tudósításokká* változott át, miután szerkesztője kifejtette, hogy ilyenkor a sajtónak „*e fontos időszak chronographjává*” kell lennie. Mindez nem gátolta meg a lapot abban, hogy továbbra is a reformellenzék ügyét támogassa.

Külön tudósítónak Kossuth Vahot Imrét küldte Pozsonyba, de a szerkesztő maga is több alkalommal töltött hosszabb-rövidebb időt az országgyűlés színhelyén. Az első, igen részletes országgyűlési tudósítás 1843. május 25-én került az olvasók elé.⁷⁵ Ezután egy hétig még a vezércikk is elmaradt, s a lap mindjárt az országgyűlési beszámolóval indult.

Ezzel párhuzamosan érdekes arányeltolódást figyelhetünk meg a dél-dunántúli tudósítások egymáshoz való viszonyában is. Bár a baranyai Hainer Ignác továbbra is szorgalmasan írta a cikkeit, közel sem volt olyan „termékeny”, mint az előző évben. Az akkori 16-hoz képest most „csak” hatszor jelentkezett. A somogyi és tolnai levelezők aktivitása is csökkent, ugyanakkor e két megyében 1-1 új tudósító is megjelent: Somogyban erről egy P. aláírás tanúskodik, míg a tolnai Tóth Ferencz mellett egy Tóth István nevű tudósító is „csatasorba” állt.

A somogyi levelező, Záborszky Alajos 1843. évi követválasztásról három tudósításban számolt be. „Május 1-ső napján követ- és tisztválasztás tartatván, követekké közfelkiáltás utján legelőbb Somssich Pál ’s azután Tallián János a’ nemesség szemebetűnő többsége által... kikiáltattak.”⁷⁶ A május 10-i, csütörtöki számban⁷⁷ a követválasztás utáni ünnepi felvonulásról kapott részletes beszámolót az olvasó. Ugyanebben a számban egy rövid közlést is találhatunk arról, hogy „az adó [házi adó] kérdése mai közgyűlésünkben, reggeli 10-edfél órától délutáni 3-adjfél óráig tartott küzdés után, két vagy három vokstöbbséggel megbukott.”⁷⁸ Ebben a szimbolikus tartalmú ügyben nem sikerült elérni a „közteherviselés” megvalósítását Somogyban. (Korábbi két tudósításában főképpen helyi témákat érintett, köztük az adó-kérdést, amelyet szinte mindegyik megye közgyűlése tárgyalt.)

A Pesti Hírlap Somogyról – 1844

Az 1844-es év első számában a levelezőit szólította meg Kossuth. Megköszönte nekik addigi tevékenységüket, és arra kértre őket, hogy „*férfiasan kitűnű hő közredolgozásuk*”-kal továbbra is álljanak a lap és a köz szolgálatára.⁷⁹ A szerkesztő távozását, ill. annak körülményeit jól foglalja össze – egyebek mellett – Esztergár László tanulmánya.⁸⁰

Négy hónap elteltével ismét személyes üggyel állt Kossuth az olvasói elé. A kósza hírek és a külföldi lapokban megjelenő cikkek hatására úgy érezte, nyilatkoznia kell a levegőben

⁷⁵ Pesti Hírlap, 1843. máj. 25.

⁷⁶ Pesti Hírlap, 1843. máj. 7.

⁷⁷ Pesti Hírlap, 1843. máj. 10.

⁷⁸ Pesti Hírlap, 1843. máj. 4.

⁷⁹ Pesti Hírlap, 1844. jan.

⁸⁰ Esztergár Lászlótól: Adalékok Kossuth Lajos hírlapírói pályájához. In: Magyar Könyvszemle, 1901. 1. füzet 1-19. o.

lógó szerkesztő-váltás ügyében. „Tisztelettel értesitem tehát a’ közönséget, hogy én Landerer Lajos ur Pesti Hírlapját a’ folyó félévén túl szerkeszteni nem fogom; tehát folyó évi junius végével a’ Pesti Hírlappali minden viszonyom tökéletesen megszűnik.”⁸¹

Két lapszámmal később ismét a levelezőihez intézett üzenetet. „Akár hova dőljön bár *journalisticsai* még bizonytalan jövődöm, minden esetre kötelességemnek ismerendem, e’ szellemi munkában is részt venni, ’s a’ nagy kérdés nagy épületének hű munkásai közt szorgalmasan dolgozni”,⁸² írta, majd felszólította őket, hogy megyéikből, a szerkesztő költ-ségére, mielőbb juttassák el a laphoz a közlésre érdemes adatokat.

A „szerkesztő búcsúszava” végül 1844. június 30-án jelent meg a lap hasábjain, vezércikk formájában. „Tudtam, hogy a’ pálya nehéz; tudtam hogy göröngyel, ’s – tövisekkel telt; tudtam hogy ezer kicsinyded érdekek roppant szörnyetege állandó utamba; és érzém hogy erőm gyöngye, és tehetségeim olly nyomorúk; de hoztam magammal hajthatatlan szilárd szűz akaratot, hoztam a’ meggyőződés lángmelegét, a’ hon szeretet szent ihletését, ’s az ezer vész, ezer viszontagság között soha meg nem rezzen férfi-kebelnek megtörhetetlen vas türelmét. Így léptem fel előtted o hon! a’ nehéz pályán.”⁸³ Ennek a nehéz pályának az állomásait ismertetve kitért azokra a célokra, amelyeket, hazafiságát, emberségét megőrizve, „lelke sugallatát” követve a legnagyobb akadályok közepette is próbált megvalósítani, majd köszönetet mondott mindazoknak, akik nehéz munkájában segítettek. Emlékeztette olvasóit arra az ígéretre, amellyel újságírói pályáját kezdte, és amelytől egyetlen pillanatra sem tágitott: „Ígérem hogy szennyes érdekek vezetni soha sem fognak, meggyőződésem nem lesz eladó, és sem a’ hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaim heve soha meg nem tántorit.”

Somogy korábbi rendszeres levelezője, Záborszky Alajos egyetlen tudósítással sem jelentkezett a Kossuth névvel jelzett 1844-es esztendő első félévében. A lap hasábjain közölt két részletes megyei beszámolót V. monogrammal jegyezte a szerző. Az első, amely az 1844. februári közgyűlést tárgyalta, április 14-én került az olvasók elé.⁸⁴ Somogyban is terítékre került az országgyűlésben is megvitatott magyar nyelv helyzetének érzelmektől fűtött tárgyalása; „a’ magyar nyelv ügyében tett ötven éves kísérleteknek jelen eredménye biztos meggyőződést szülhet bennünk, hogy kívánataink kétségtelenül sü[i]kert fognak aratni.”⁸⁵ Ez már előrevetíti a magyar nyelv 1844-től hivatalossá vált országgyűlési megszavazásának ügyét.⁸⁶ Ezt követően „megyei kihágásokat” és ezekkel kapcsolatos indítványokat vettek sorra (pl. vesztegetéssel vádolt követek hivatalvesztése), részletesen kitérve a megye hatáskörére. A május 7-én kezdett közgyűlésről a május 19-i számban tudósított a somogyi levelező.⁸⁷ Ezen a gyűlésen ismét szó esett a vegyes házasságokról, a szülők gyermekeik neveltetése felett kötött szerződéseiről, a telekdíjról, a bányászatról, a zsidók általános emancipációjáról és Jankovics Ferencz végrendeletének a végrehajtásáról.

⁸¹ Pesti Hírlap, 1844. ápr. 11.

⁸² Pesti Hírlap, 1844. ápr. 18.

⁸³ Pesti Hírlap, 1844. jún. 30.

⁸⁴ Pesti Hírlap, 1844. ápr. 14.

⁸⁵ u. o.

⁸⁶ 1844. évi II. törvénycikk a magyar nyelv és nemzetiségről <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5255>

⁸⁷ Pesti Hírlap, 1844. máj. 19.

Ezek voltak az utolsó megyei tudósítások, amelyek Kossuth Lajos szerkesztésével kerültek be a Pesti Hírlapba Somogy megyéből, eljuttatva az ország olvasóközönsége elé a megye lakosságát foglalkoztató, gyakran országos fontosságúvá duzzadó híreket. A három és fél éves korszaknak véget vető, olvasókhöz intézett bejelentés egyben egy új korszak kezdetét is jelentette – egy Kossuth nélküli korszak kezdetét a Pesti Hírlap történetében: „Lemondván az eddigi szerkesztő a’ Pesti Hírlap’ vezetéséről, ugy hiszem, kedves dolgot cselekedtem az olvasó közönségnek, midőn Szalay László⁸⁸ urat ezen lap’ szerkesztésére megkértem. Hálás köszönetet mondván a’ t. cz. olvasó közönségnek eddig pártfogásaért, a’ Hírlapot ezentulra is hazafiui szives indulatiba ajánlom. Landerer Lajos.”⁸⁹

Az új szerkesztő a következőképpen jellemezte kapott feladatát: „...az időszaki sajtó’ utján szerkesztő képében fellépni, nehéz feladás, nehéz kivált Kossuth mellett vagy után, és azon közönség előtt, melly benne a’ magyar politicalai journalistica’ alapítóját, az ország’ egyik legfényesebb capacitását tiszteli – méltán.”⁹⁰ Szalay ezen megállapítására Kossuth méltán rászorgált a Pesti Hírlap élén végzett szerkesztői tevékenységével.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Pesti Hírlap hasábjain Kossuth Lajos szerkesztésében a közvéleményt tájékoztató, orientáló és formáló liberális hangvétellű újságírás vette kezdetét Magyarországon 1841-ben, amelyben Somogy megye történéseit is bekapcsolva és megmutatva az országos és a helyi ügyek azonos és eltérő voltára tudott következtetni az értő olvasó.

Bibliográfia

- Pesti Hírlap CD-ROM *Kossuth Lajos hírlapírói munkássága*. Pesti Hírlap (1841–1844), Hetilap (1846–1847), Kossuth Hírlapja (1848). PC CD-ROM, Arcanum Adatbázis Kft.
- A magyar sajtó története I.* 1705–1848 Fszerk.: Szabolcsi Miklós
<http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/index.html>
- Buzinkay Géza: *Kis magyar sajtótörténet*. <http://Vmek.Oszk.Hu/03100/03157/03157.Htm#8>
- Kőhegyi Mihály: *A Tolna Megyei Levéltár Családi Iratainak Repertóriumuma I-II*. In: Levéltári Szemle, 2002/3.sz. <http://www.natarch.hu/szemle/20023/kohegyi.htm>
- Magyar Életrajzi Lexikon* 1000 – 1990. Szerk.: Kenyeres Ágnes, Arcanum Adatbázis Kft. Budapest 2001 <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC02469/02618.htm>
- Magyarország Története 1790–1848 5/2.* K. Fszerk.: Mérei Gyula, Szerk.: Vörös Károly. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980
- Magyarország Története A 19. században*. Szerk.: Gergely András. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- Niederhauser Emil: *Talleyrand – Metternich* (Pannonica Kiadó. Budapest, 2004)
- Gróf Széchenyi István: Kelet Népe. Pozsonyban Nyomtatta Wigand Károly Fridrik. 1841.
<http://mek.niif.hu/05500/05533/05533.htm#b1>
- Szinyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1891
<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/z/z30865.htm>
- Tarján M. Tamás: Metternich herceg születése. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1773_majus_15_metternich_herceg_szuletese/

Az internetes hivatkozások letöltési ideje: 2017. április 9.

⁸⁸ Szalay Lászlóról lásd: A centralista Pesti Hírlap. In: A magyar sajtó története I. 1705–1848. <http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/187.html>

⁸⁹ Pesti Hírlap, 1844. 07. 04. csütörtök, 366. sz.

⁹⁰ u. o.

Az Angol-Csatorna szigeteinek gazdasági pályái: párhuzamok és kihívások

Bevezetés

Egyes területek sikeressége, versenyképessége több esetben az adott térség sajátos helyzetéből fakad, amelyet korábbi történelmi előzmények, különleges, nem tipikus gazdasági-társadalmi kapcsolatrendszerek és nem utolsósorban történelmi véletlenek is jelentős mértékben befolyásolhatnak. A területi különbségek vizsgálata, okainak feltárása, illetve az egyes területek gazdasági, társadalmi helyzetének javítására tett lépések (amelyek döntően rövidtávon próbálnak változásokat generálni az adott területen) viszonylag hosszú időre tekintenek vissza. Nagy kérdés azonban, hogy e beavatkozások képesek-e hosszabb távon a területi hátrányokkal rendelkező térségek/társadalmi csoportok kihívásait kezelni, illetve a fejlesztésre tett kísérletek mellett képesek-e az adott területen intézményi fejlődést is generálni, amely hosszú távon akár a humán tőke minőségének és mennyiségének növekedését eredményezheti (lásd Daron Acemoglu, Francisco A. Gallego, James A. Robinson közelmúltban megjelent tanulmányait). Ezek a napjainkban a közgazdasági gondolkodás fókuszában lévő institucionalista megközelítések egy-egy terület, térség vizsgálatánál egyfajta hidat képezhetnek a földrajzi és közgazdasági szemlélet között, feltérképezve a humán tőke és az intézmények szerepét¹ egyes térségek hosszú távú gazdasági fejlődésében.

Jelen tanulmány az angolul English Channel-nek, franciául La Manche-nak nevezett csatorna szigeteinek gazdasági, fejlődési pályáinak vázlatos, összehasonlító elemzésére koncentrál. Az utolsó jégkorszak végéig e szigetek egybefüggő szárazföldet alkottak a normandiai partvidékkel, illetve a brit partok mellett elhelyezkedő szigetek is csak a tengerszint megemelkedésével „keletkeztek” és szakadtak el a kontinenstől. A vizsgált terület szigetei esetében, amelyek meglehetősen hasonló földrajzi, természetföldrajzi adottságokkal rendelkeznek, fejlődési pályáikat tekintve jelentős különbségek mutatkoznak.

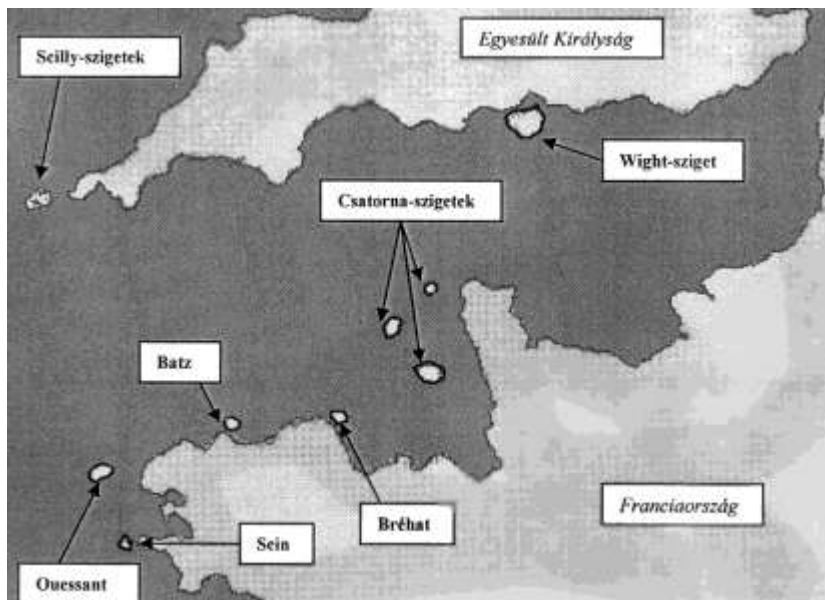
E különbségek a földrajzi elhelyezkedés (a Brit-szigetekhez, vagy Franciaország partjaihoz esnek-e közelebb), az adott szigetek mérete, földrajzi elhelyezkedése és természeti erőforrásai (elsősorban a korábbi történelmi korokban, a rendelkezésre álló erőforrások mekkora lakosságszám ellátását képesek biztosítani) mellett alapvetően a Csatorna által elválasztott két gazdasági, politikai hatalom, az Egyesült Királyság és Franciaország múltbeli viszonyrendszerének alakulására vezethetők vissza. E sajátos viszonyrendszer eltérő intézményeket, igazgatási, közigazgatási rendszereket és az autonómia különböző fokozatait eredményezi annak függvényében, hogy az adott szigetek melyik gazdasági, politikai egységhez tartoznak, illetve a két ország hogyan és milyen mértékben befolyásolta a múltban, és befolyásolja a jelenben az egyes szigetek gazdasági, társadalmi struktúráit, igazgatását.

¹ a tanulmány későbbi részében vizsgált Csatorna-szigetek humán erőforrás fejlesztéssel kapcsolatos stratégiái a JOURNAL OF EDUCATIONAL SCIENCES folyóiratban olvashatóak (Zadori, 2016)

A következőkben a Csatorna nagyobb szigeteinek vázlatos bemutatására kerül sor, meghatározva az a 3 szigettípust, amely a vizsgált térségben, hasonló adottságokkal rendelkező területeken eltérő fejlődési pályákat eredményez.

Csatorna-szigetek

A Csatorna-szigetek Normandia partjai előtt helyezkednek el. Területükön két kormányzóság található, a 98 069 fő lakossággal rendelkező és 116 négyzetkilométer területű Jersey és a hozzá kapcsolódó kisebb szigetek, illetve a 66 297 fős, 65 négyzetkilométer területű Guernsey Kormányzóság a hozzá tartozó Alderney, Sark, Herm, Jethou szigetével és néhány kisebb szigettel együtt.² A szigetek az Egyesült Királyság koronagyarmatai, az Egyesült Királysághoz kizárólag az angol koronán keresztül kapcsolódnak, mivel a mindenkor angol uralkodó egyben Normandia hercegi címét is viseli. Az Egyesült Királyság kormánya csupán a védelemért és külkapcsolatokért felelős, minden egyéb ügy, beleértve az adórendszert is a kormányzóságok hatáskörébe tartozik.

Forrás: saját szerkesztés

A szigetek nem tagjai az Európai Uniónak és nem is társult tagjai, csupán korlátozott, speciális kapcsolatuk van az EU-val, amit az Egyesült Királyság csatlakozását deklaráló 1972-es törvénye szabályoz.³ Ezen rendelkezések szerint a szigetek részei az EU vámterületének, a közösségi vámtarifák, adóterhek és egyéb mezőgazdasági importkvóták szabályozzák a kereskedelmet abban az esetben, ha EU-n kívüli országról van szó és a tagországokkal a szabad kereskedelem, áruk és szolgáltatások szabad áramlása valósul meg. Más szabályozás nem vonatkozik kötelező jelleggel a szigetekre.⁴

² CIA The World Factbook (2016)

³ A Brexit hatásai jelen pillanatban még nem látszanak tisztán, de várhatóan nem befolyásolják érdemben a jelenlegi speciális helyzetet, a szigetek továbbra is az EU vámterületének részei maradnak.

⁴ Zádori I. (2008): Csatorna-szigetek történetileg változó gazdasági-társadalmi kihívásai. In: Tér és Társadalom, 2008. 2. szám, pp. 203-228.

Az utolsó jégkorszak végéig a szigetek egybefüggő szárazföldet alkottak a normandiai partvidékkel, csak a tengerszint megemelkedésével szakadtak el a kontinenstől. A feltárások szerint emberi jelenlétnek megközelítően 5000 éve vannak nyomai a szigetekon. A leszakadás azonban csak lassan ment végbe, és a későbbi korokban is viszonylag könnyen elérhető volt a szárazföldről, a gazdasági, társadalmi, kulturális tevékenységek tekintetében a lényeges folyamatok megegyeztek a kontinensen tapasztaltakkal. Időszámításunk szerint 56-ban kerülnek a Csatorna-szigetek római fennhatóság alá. Guernsey római neve Sarnia, és a rómaiak elsősorban kereskedelmi bázisként használták. Jersey-t Caesarea-nak, és Alderney-et Riduna-nak hívták. A későbbi korokban elsősorban a part menti hajózási útvonalak tekintetében volt jelentőségük a szigeteknek (bronzkor: ón és ólomforrások a Brit-szigetokről, már a római fennhatóság előtt is) és bár erősek a tengeráramlások, sok a szikla és a szirt, amelyek néhol különösen veszélyessé teszik a hajózást a világon szinte a legnagyobb ár-apály különbséggel együtt, a szigetek már ebben a korban fontos szerepet töltek be a tengeri kereskedelemben. Guernsey esetében kedvezőbbek a kikötési feltételek, Jersey esetében ugyanakkor a mezőgazdasági tevékenységek jutottak lényegesebb szerephez.

933-ban a szigetek viking fennhatóság alá kerülnek, amikor Rollo fia, Hosszúkardú Vilmos a Normandiai hercegséghez csatolja őket. A következő jelentős dátum 1066, amikor Hitvalló Edward halála után kialakult trónviszályt követően Hódító Vilmos, Normandia hercege elfoglalja Angliát, és királlyá koronázzák. Ettől az időponttól kezdve az angol koronához tartoznak a Csatorna-szigetek, de már ekkor saját önkormányzattal rendelkeznek. 933-tól 1204-ig a szigetek Normandiához tartoztak, elsősorban normann, világi és egyházi földbirtokosok uralma alatt, akik folyamatosan különféle kedvezményekkel próbáltak telepéseket a szigetekre csábítani, illetve próbálták megtartani a népességet, ami nem volt „nehéz”, mert a klasszikus jobbágyság a szigetekon, ellentétben a szomszédos francia területekkel, soha nem jött létre. 1204. újabb fordulópontra volt a Csatorna-szigetek történetében. Ebben az évben János angol király II. Fülöp Ágost francia király hadműveleteinek eredményeképpen elvesztette Normandiát. A szigetlakóknak el kellett dönteniük, hogy továbbra is hűségesek lesznek az angol koronához, vagy az elfoglalt Normandiával együtt francia fennhatóság alá kerülnek. Angliát választották: ezért 1215-ben az immár Földnélküli János angol király bizonyos jogokat és privilégiumokat adományozott, amelyek lehetővé tették az Angliától független önkormányzatiságot.

Az 1204-es változások természetesen nem szüntetik meg a korábbi évszázados kereskedelmi, kulturális, családi, egyházi és egyéb birtokkapcsolatokat azonnal. Az egyik legerősebb kapcsolat az egyházi kapcsolat: 1204 előtt 14 normandiai egyház rendelkezik fiókegyházzal (és természetesen jövedelmekkel) a szigetekon, továbbá 2 normann püspökségnek és egy normann főesperességnek vannak birtokai és egyéb kintlévőségei Guernsey-n és Jersey-n. Ez nyilvánvalóan azzal jár, hogy a „jó gazdák” az egyházi kintlévőségeiket rendszeresen kontrollálják, és az adókat beszedik. A Csatorna-szigetekon található a 25 parókia még 1414-ben is a normann apátságok és egyházak fiókegyházaiként működik, csak 1568-ban kerültek angol felügyelet alá, amikor végül a winchesteri egyházkerülethez csatolják őket.

A szigetek hadászati stratégiai jelentősége miatt elkövetkező 200 évben a franciák nincsenek túlságosan kibékülve azzal, hogy a szigetek az angol fennhatóságot választották,

ezért több alkalommal megkísérlik elfoglalni a szigeteket, de a pusztításon kívül tartósan nem sikerül megvetni lábukat a Csatorna-szigeteken. Az „ütközőzóna” szerepkör a későbbi történeti korokban sem sokat változik, nem véletlen, hogy az elmúlt évszázadok folyamán komoly erődítési munkák zajlanak a szigeteken, amelynek jelentős része a mai napig láátható és fontos részét képezi a szigetek kulturális örökségének, turisztikai kínálatának.

A Csatorna-szigetek jelenlegi sikeressége és versenyképessége az Egyesült Királyság és a szigetek 1204 óta fennálló sajátos viszonyrendszerére vezethető vissza, ahol mindkét fél profitál a különleges státuszszabályok által fenntartott helyzetből. Az elmúlt több, mint 800 év egy olyan folyamatos és sikeres adaptáció története, ahol a szigetek sikeresen tudnak alkalmazkodni azokhoz a gazdasági változásokhoz, amelyek befolyásolására, alakítására komoly ráhatásuk nincsen, ugyanakkor sajátos helyzetükből fakadóan időről-időre képesek olyan termékek és szolgáltatások biztosítására, amely a külvilág számára érdekesek. A különféle történeti korokban más és más gazdasági tevékenységek biztosítják a szigetlakók jólétét és jóllétét, legyen szó gyapjútermékek előállításáról, hajóépítésről, kalózkodásról és csempészetéről, virág- és zöldségtermelésről vagy idegenforgalomról, és végül, a II. világháborút követő évektől a pénzügyi szolgáltatások kibontakozásáról.⁵

A Csatorna-szigetek és e szigetekhez hasonló jellegű pénzügyi központok felfutása az 1960-as évektől kezdődően indul meg, leegyszerűsítve a nemzetközi pénzügyi rendszerben bekövetkező változások hatására az onshore szabályozás elől „menekülő” onshore cégek offshore kötnék ki. Bár külső változásokra és az onshore szabályozásra a szigeteknek számottevő befolyása nincsen, számtalan olyan versenyképességi tényezővel rendelkezhetnek, amelyek a pénzügyi terület irányába történő elmozdulást nagymértékben elősegíthetik, és természetesen a külső szereplők számára is felértékelődhetnek a speciális státuszú szigetek, ahol bizonyos szabályokon kívüli, vagy a fennálló keretfeltételek kikapuit kihasználó tevékenységekre nyílik lehetőség. E fénykor azonban nem feltétlenül tart örökké, így a jelen lényeges kérdése a régi-új diverzifikációs lehetőségek (pl. turizmus, web-alapú gazdaság) felé történő elmozdulás mellett az, hogy hogyan lehet úgy a jelenlegi kedvező helyzetet eredményező tényezőket fenntartani, hogy közben a külső testületek, szereplők elvárásainak, előírásainak is többé-kevésbé meg tudjanak felelni.

A Csatorna egyéb, angol és francia szigeteit tekintve a 15-16. századtól szintén megfigyelhető a kereskedelmi tevékenységekbe történő intenzívebb bekapcsolódás, majd a csempészettől elkezdve a hajóépítésig, vagy éppen a zöldség-, és virágtermelésig itt is megtalálhatók a Csatorna-szigetek egyes időszakokat jellemző tevékenységeihez hasonló „válaszok”. Ezeket a szigeteket is az alkalmazkodási kényszer nyomta folyamatosan olyan lehetőségek kiaknázásának irányába, hogy az esetek többségében növekvő népesség ellátása és a jólét adott szintje fenntartható legyen, másrészt ugyanazon gazdasági-társadalmi környezetben lejátszódó tevékenységekről van szó, de a méretekben és az egyes folyamatok intenzitásában hatalmas különbségek mutatkoznak.

Scilly-szigetek (Isles of Scilly)

A szigetcsoport megközelítően 45 kilométerre helyezkedik el a szárazföldtől. Hasonlóan a Csatorna-szigetekhez, az ember megtelepedésének nyomai közel 4000 évesek, az első kö-

⁵ részletesen Zádori, 2008; Zádori, 2010

zösségek a Cornwall-félszigetről vándorolnak ide, és a szigetek azóta is folyamatosan lakottak. Később az 1. és a 3. század között a római fennhatóság alá kerülnek. A szigetek azonban soha nem élveznek olyan autonómiát, mint a Csatorna-szigetek, közigazgatásilag évszázadokon keresztül a cornwall-i hercegséghez tartoztak, és rendszeresen bérlők kezelték és irányították a szigeteket.

Napjainkban az alig több mint 16 négyzetkilométer területen 2300 fő él, és bár saját önkormányzattal rendelkeznek (Council of Isles of Scilly), a szigetek nem függetlenek, Cornwallhoz, illetve a South West England régióhoz tartoznak. Gazdasági tevékenységeket tekintve a 15-16. századig alapvetően önellátásról beszélhetünk, majd ettől kezdve hasonló jellegű, de jóval kisebb volumenű tevékenységek figyelhetők meg, mint a Csatorna-szigeteken. A tengeri kereskedelemben történő bekapcsolódás lehetőségei erősen korlátozottak, de halászat, a tengeri hínár gyűjtése és feldolgozása, később a csempészet, és hajóépítés a 18. század közepétől komolyabb szerephez jut a szigetek gazdasági életében, a rengeteg zátony és nehezen hajózható partmenti vizek a szigetek mellett haladó forgalmas tengeri útvonalak miatt pedig a révkalauz-tevékenységeknek, és nem utolsósorban a hajótörésekből származó plusz források növekedésének kedveznek.⁶ A 19. század közepétől a virág-, és zöldségtermelés felfutása figyelhető meg, a nagyrészt fagymentes időjárás, és a viszonylag enyhe éghajlat miatt előbb érnek be a virágok, zöldségek, mint a szárazföldön. Az egyre fokozódó verseny, illetve a vitorlások eltűnése nehéz helyzetbe hozza a szigeteket, amelyből a 20. század elejétől a rendszeres hajó –, majd később repülőjáratok beindulásával a turizmus jelenti a kivezető utat. Napjainkban a mezőgazdasági tevékenységből már egyre kevesebben élnek, ugyanakkor meghatározó szektorként a turizmus jellemző és a lakosság jelentős része ebből él. Az idegenforgalom a kedvezőnek mondható éghajlat és természeti adottságok ellenére erősen szezonális⁷, ahol leginkább kisvállalkozások dominálnak, igazán komoly fogadó kapacitások nélkül.

Wight-sziget (Isle of Wight)

A sziget a maga 380 négyzetkilométerével a legkisebb megye és legnépesebb választó körzet az Egyesült Királyságban. A Wight-sziget az utolsó jégkorszak vége után vált szigetté, amikor, hasonlóan a Csatorna-szigetekhez, az emelkedő tenger elvágtatta a szárazföldtől, de a parttól való csupán néhány kilométernyi távolság igazi elszigeteltséget soha sem jelentett. A normann hódítás egy új pozíciót hozott létre (Lord of the Isle of Wight), a szigetet tehát különálló egységként és nem valamelyik partmenti terület részeként igazgatták, azonban 1293-ban az utolsó normann birtokos, Lady Isabella de Fortibus halála előtt eladta a Wight-szigetet I. Edward angol királynak. Több évszázadon keresztül elsősorban a mezőgazdasági tevékenységek domináltak, az enyhe éghajlat miatt a 18. századtól kezdve főleg uborkát, paradicsomot, fokhagymát és egyéb zöldségeket, valamint szőlőt és levendulát termeltek. Korábban a szarvasmarha-tartás és a tejtermékek előállítás is jelentős volt, de napjainkban ez már minimálisnak tekinthető.

⁶ Crispin Gill: *The Isles of Scilly. The Island Series.* David&Charles, 1975

⁷ A szezonális turizmus a Csatorna más szigeteihez hasonlóan ebben az esetben is szezonális munkavállalást eredményez, ahol a szükséges munkaerő jelentős része a szomszédos, szárazföldi területekről, vagy éppen Közép-Kelet Európából érkezik. Komolyabb gazdasági tevékenységek esetén, hasonlóan más területekhez, a munkaerőkölcsönzés sajátos formái is megfigyelhetők. Az európai, illetve a közép-kelet európai trendekről részletesen olvashatunk Nemeskéri Zsolt és szerzőtársai (Nemeskéri, 2010) munkájában.

A 19. század elejétől itt is megfigyelhető néhány hajóépítő műhely felfutása, de koránt sem olyan szinten, mint a Csatorna-szigetek esetében. A 19. század második felétől a sziget jelentős üdülőhellyé kezd válni, majd miután Viktória királynő felépítteti az Osborne House nevű nyári nyaralóját, a Wight-sziget hamar az európai uralkodóosztály kedvelt nyaralóhelyévé válik. Napjainkban a fő iparág, egy-két speciális ipari tevékenységen kívül (ilyen például a szélturbinákhoz a lapátokat gyártó Vestas nevű cég), továbbra is a turizmus, különösen a rendezvényturizmusnak vannak komoly hagyományai a szigeteken, a rockfesztiváloktól kezdve a komoly hagyományokra visszatekintő, évről évre ismétlődő nagy vitorlásversenyekig (Cowes Week – Sailing Regatta, Admiral's Cup, Commodores' Cup). A rendszeresen ismétlődő rendezvények több százezer embert csábítanak a 138.000 fő lakossággal rendelkező szigetre, ahol e nagyszámú turista jelentős része belföldi.⁸

Ponant-szigetek⁹

A Franciaország nyugati partjainál elhelyezkedő több száz partmenti sziget közül csupán 15 lakott folyamatosan: Chausey, Bréhat, Batz, Ouessant szigetei az Angol-Csatornában, Bretagne északi partjainál helyezkednek el, a többi sziget pedig Bretagne nyugati, illetve déli részén (Molène, Sein, Glénan, Groix, Belle-Île en Mer, Houat, Hoëdic, Ile aux Moines, Arz, Yeu, Aix).¹⁰ A 100 és 5000 fő közötti lakossággal rendelkező szigetek szárazföldről való távolsága (a távolság néhány 100 métertől 20 km-ig terjed), és eltérő mérete jelentősen meghatározza fejlődésüket, gazdasági, társadalmi viszonyrendszerüket. Éghajlatukat tekintve a telek enyhébbek, a nyarak hűvösebbek, mint a szárazföldön (korai zöldségek, virágok termelése itt is megjelenik). A szélfelőli oldalakon erős az erózió, az egyébként is vékony, de termékeny talaj szinte teljesen hiányzik, a szélalatti oldalon kedvezőbb feltételek, az emberi települések is itt találhatók. Csapadék viszonylag kevés, e szigetek nem igazán képeznek természetes akadályt és tengerszint feletti magasságuk sem számottevő.

Korábbi gazdaságukat tekintve a fő megélhetési forrást a halászat és a mezőgazdasági tevékenységek jelentették, de a mezőgazdaság volumenét tekintve meg sem közelítette az előbbit, sokkal inkább arról volt szó, hogy a helyi igényeket, vagy a helyi szükségletek egy részét ki tudják így elégíteni. A szigetek férfi lakossága számára további lényeges megélhetési forrást jelentett évszázadokon keresztül a kereskedelmi hajózás és haditengerészet is. A szigetek lakosságának ugrásszerű növekedése a 18. és a 19. században jelentkezik, néha egészen nagy népsűrűséget eredményezve, például az 0,58 négyzetkilométeres, a múlt században fontos halászati központként funkcionáló Sein-szigeten a népsűrűség 2213 fő volt négyzetkilométerenként 1936-ban.¹¹ Nyilvánvaló, hogy ennek a hatalmas népességnek

⁸ Wight-sziget hivatalos turisztikai oldala, <https://www.visitisleofwight.co.uk/>

⁹ Louis Brigand, Bernard Fichaut, Maurice Le Demezet: The changes that have affected the Breton Islands (Brittany – France): A Study Based on Three Examples: Batz, Ouessant and Groix. In: Sustainable Development and Environmental Management of Small Islands. Edited by W. Beller, P. d' Ayala and P. Hein. Man and the Biosphere Series, Volume 5, 1990. UNESCO Paris. pp. 197-213.

¹⁰ <http://www.iles-du-ponant.com/en/presentation-1>

¹¹ Louis Brigand, Bernard Fichaut, Maurice Le Demezet: The changes that have affected the Breton Islands (Brittany – France): A Study Based on Three Examples: Batz, Ouessant and Groix. In: Sustainable Development and Environmental Management of Small Islands. Edited by W. Beller, P. d' Ayala and P. Hein. Man and the Biosphere Series, Volume 5, 1990. UNESCO Paris., p. 200.

az ellátása külső források nélkül lehetetlen lett volna. Ez a helyzet azonban csak „ideiglenes”, hamarosan hanyatlás következik be, és az előbb említett Sein esetében 1975-ben csak 605 fő az összlakosság, jelenleg pedig alig haladja meg a 200-at.

A Ponant-szigetek a helyi önkormányzati szinten kívül nem élveztek semmiféle autonóm, vagy bármilyen megkülönböztetett státuszt, közigazgatásilag napjainkban is 6 különböző francia szárazföldi megyéhez és 4 régióhoz tartoznak. Egyedül Bretagne régiója rendelkezik egyfajta specifikus sziget-politikával, amely megpróbálja kezelni a periférikus helyzetből adódó problémákat. A 15 lakott sziget közötti kapcsolatokat az Association Les Îles du Ponant nevű szervezet fogja össze, amely az idegenforgalmi kínálat koordinált megjelenítése mellett a szigetek speciális helyzetéből származó kérdésekben igyekszik állást foglalni, közös érdekeiért kiállni, és azon munkálkodik, hogy a szigeti közösségek továbbra is aktív és attraktív közösségek legyenek, gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból egyaránt. A jelenlegi gazdasági tevékenységeiket tekintve elsősorban az erősen szezonális idegenforgalomnak van komolyabb jelentősége, a „hagyományos” turisztikai kínálatot kiegészítve néhány érdekes kezdeményezéssel: ilyen például az 1999 óta Ouessant szigetén minden évben megrendezésre kerülő könyvvásár (Island Book Fair), melyek különféle, elsősorban francia nyelvterületen működő kiadók hagyományos bemutatkozásán túl elsősorban „sziget-témákkal” kapcsolatos kiadványok köré szerveződnek, kiállításokkal és konferenciákkal kiegészítve.¹²

A Csatornában elhelyezkedő két nagyobb sziget, Batz és Ouessant jól példázza, hogy a többé-kevésbé ugyanazon természeti, illetve gazdasági térben elhelyezkedő francia szigetek milyen fejlődési pályát futnak be. A mindössze 3,5 négyzetkilométeres Batz-szigeten az 1700 körüli 750 fős lakosság az 1700-as évek végére már 1000 fő fölé emelkedik, egészen az 1911-es 1363 fős „csúcsig”, onnantól kezdve megindul a hanyatlás, 1982-ben a lakosság csupán 745 fő a szigeten, napjainkban pedig alig 574. Az 1700-as évekre minden művelhető földterületen mezőgazdasági termelés folyik, szinte teljesen eltüntetve az eredeti ökoszisztémákat. A népesség növekedésével párhuzamosan egyre többen kerestek megélhetési lehetőséget a hajózásban: az 1800-as évek elején a férfi lakosság 50%-a a tengereket járta, 1846-ra ezek aránya már a 70%-ot is elérte.¹³ A sziget termékeny területei és a többi szigetnél is felbukkanó hínár-üzlet¹⁴ is sokakat vonzott a szárazföldről: egy 1868-as dekrétum lehetővé tette, hogy nem szigetlakók is bekapcsolódhassanak a hínár-üzletbe, ami újabb lökést jelentett a helyi gazdaságnak és a szárazföld közelsége is elősegítette a folyamatos kereskedelmi kapcsolatokat. Jelenleg a meghatározó turizmus mellett a korábbi korok gazdasági, elsősorban helyi mezőgazdasági tevékenységei figyelhetők meg a szigeten.

A 15,6 négyzetkilométer területű Ouessant szigetének lakossága 1700 körül 1400 fő volt, 1760-ra 1900, majd visszaesik 1600-ra 1790-ben, 1911-ben egyaránt 2500, 1982-re pedig visszaesik 1255-re. A szárazföldtől viszonylag nagyobb távolságra elhelyezkedő

¹² <http://www.enezgreen.com/en/destinations/atlantic/france/ouessant>

¹³ Ezért nevezték a szigetet a „nők szigetének”, ahol a gazdasági tevékenységek jelentős részét a férfiak hiányában, nők irányították.

¹⁴ Érdekes helyi gazdasági tevékenység és keresett exportcikk korábban a tengeri hínár: a parton összegyűjtött, illetve a kövekről, sziklákról leszedett növények egy részét frissen, a többit feldolgozva használták fel: megszáritották, elégették, és a hamu, ami sok nyomelemet, magnéziumot, káliumot tartalmaz, főleg talajjavításra került felhasználásra.

sziget meglehetősen elzárt volt a külvilágtól, és nem volt természetes jó kikötője sem. A 18. században szinte csak marha és juh pásztorok népesítették be. A 18. század második felében azonban sok szigetlakót soroztak be a haditengerészetbe (a francia hadikikötő, Brest csak egy ugrás!), akik számtalan, korábban ismeretlen kórt hoztak be a szigetre, amely a népesség jelentős csökkenését okozta. A 19. század közepétől kezdve egyre népszerűbb a kereskedelmi hajózás, és egyre kisebb a jelentősége a hagyományos agrártevékenységeknek, az állattenyésztés hanyatlásnak indul, és a továbbra is eléggé elzárt szituációból sok esetben a kitörési lehetőség a kivándorlás. Az egyszektoros gazdasági specializáció azonban jelentősen sérülékennyé teszi a helyzetet: 1954-ben még 300 fő volt a kereskedelmi hajózásban foglalkoztatottak száma, de ez a szám az 1980-as évekre 114-re esett vissza.¹⁵ A szárazföldi hatóságok és a regionális szervek megpróbálnak segítséget nyújtani új gazdasági tevékenységek felé történő elmozduláshoz: a megoldás ebben az esetben is a turizmus lehet hosszabb távon.

Végül érdemes szót ejteni a Csatorna-szigetekhez legközelebb eső Chausey szigetéről is. A mindössze 3,5 km hosszú és 1,5 km széles, jelenleg 12 fős lakossággal rendelkező, a Csatorna-szigetek, valamint a francia szárazföld között elhelyezkedő apró szigetet hosszú időn keresztül komoly rivalizálás folyt Franciaország és Anglia között. A korábban a Mont-Saint-Michel-i apátságához tartozó Chausey-t 1204 és 1499 között egyfajta előretolt helyőrségként Jersey-ről kormányozták, majd elhagyták az angolok, minden bizonnyal azért, mert a kis területű szigetet, amely fekvésén kívül nem rendelkezett igazi, a külvilág számára is érdekes kínálati elemekkel, a 100 éves háborút követő időszakban már nem volt érdemes tovább tartani.

Összegzés

A Csatorna szigeteinek kedvező fekvése, az európai centrumterületek felemelkedésével többé-kevésbé párhuzamos fejlődése, két markáns, és egymással szembenálló kultúra határán elhelyezkedő ütközőzóna volta alapvetően kedvező feltételeket biztosít a sikeres adaptációs megoldásokhoz. A 15-16. századtól kezdődik meg a szigetek bekapcsolódása egyre intenzívebben a regionális és a nemzetközi kereskedelembe és a különféle gazdasági tevékenységekbe. A Csatorna szigeteit tekintve 3 jellegzetes típus különíthető el: az első csoportba a Csatorna angol oldalán elhelyezkedő szigetek tartoznak, viszonylag kevés önállósággal és a szárazföldhöz hasonló gazdasági, fejlődési pályákkal. Ugyanez a helyzet a Franciaország partjainál elhelyezkedő szigetek esetében is, ahol a jelenlegi állapotot egyrészt a földrajzi elhelyezkedés, másrészt a két rivális ország múltbeli territoriális „viselkedése” határozza meg. A harmadik csoportot a Brit-Csatorna szigetek, Guernsey és Jersey jelentik. A csoportképző ismérv ebben az esetben is a territorialitás, ahol a szigetek sajátos autonóm helyzetüknek és speciális státuszuknak köszönhetően az első két csoporttól eltérő fejlődési pályát futnak be, ahol a magasabb fokú önállóság több mint 800 éve sajátos versenyképességi tényezőként biztosítja a két kormányzáság sikerességét.

A Csatorna-szigetek vonzó geostratégiai pozíciója és az 1204 óta fennálló sajátos autonómiája kedvezett a sok esetben szintén sajátos kereskedelmi tevékenységek kibontakozásának. E kapcsolatrendszerben azonban a szigetek nem alárendelt szerepkörben, hanem

¹⁵ Uo. p. 207.

kvázi egyenrangú félként próbálták kihozni az adott gazdasági-politikai szituációból a lehető legjobbat, ami hosszú távon vizsgálva a két kormányzóságot, összességében sikeresnek bizonyult. Kereskedelmi kapcsolatok már az egészen korai periódusokban is megfigyelhetők, amelyet a kontinens és a Brit-szigetek közelsége, valamint a szigeteknek a kereskedelmi hajózásban betöltött különleges szerepe eredményez, hiszen a sajátos földrajzi fekvés és kikötési lehetőségek miatt az erre a korra jellemző partmenti hajózáshoz a szigetek kedvező adottságokkal rendelkeznek.

Az intenzívebb közvetítő, illetve nemzetközi kereskedelembe történő bekapcsolódás különösen a 16. századtól indul be látványosan, amikor a növekvő népesség ellátásából fakadó problémák és az adott kor gazdasági szükségleteinek megfeleltethető, rendelkezésre álló erőforrások kimerülése miatt egyre nagyobb diverzifikációs kényszer nehezedik a Csatorna-szigetekre. A folyamatosan változó külső gazdasági kihívások, nemzetközi cserearány-változások és a piaci verseny időről időre újabb és újabb gazdasági tevékenységeket generálnak a szigetekeken. A sikeres adaptációk folyamatosan biztosítják a vizsgált szigetgazdaságok fenntarthatóságát, számottevő külső segítség nélkül, ugyanakkor az évszázadok óta jól működő folyamatokban kitüntetett szerephez jut az Egyesült Királysággal fennálló sajátos viszonyrendszer fenntartása és menedzselése is.

A Csatorna-szigetek esetében sajátos kettősség, passzív és aktív kapcsolatrendszer egyaránt megfigyelhető a tenger „használatával” kapcsolatban. A 16. századig alapvetően a passzív kapcsolat dominál, kis volumenű kereskedelmi aktivitással, de ettől kezdve, hasonlóan Angliához, a földrajzi felfedezések hatására az aktív kapcsolatrendszer lesz dominánsabb. A szigetek nyitottabbá válnak, majd a 19. századi rendszeres hajójáratok beindulásával, valamint az egyre intenzívebbé váló hajóépítési tevékenységekkel még nagyobb lehetőségek nyílnak meg Guernsey és Jersey előtt. Ez a felfutás az 1870-es évekig tart, amikor a Csatorna-szigetek, más hajóépítési és komoly kereskedelmi szállítási kapacitásokkal rendelkező szigetekhez és szárazföldi kikötőkhöz hasonlóan, képtelenek megküzdeni az új technológiával, a gőzhajózás kihívásaival, vége a „3W” (wood, wind and water) gazdaságnak, az 1900-as évek elejére a korábban virágzó tengeri kereskedelmi szerepkör hamar a múlté lesz, „külső” szereplőkre hagyva a szigetek kereskedelmének koordinálását.

A II. világháború évei ugyanakkor rávilágítanak e rendszer sérülékenységre is: a kereskedelmi kapcsolatok és a korlátozott importlehetőségek hiányában a korábbi népességszám és életminőség nem tartható fenn. A német megszállás évei alatt az új, kritikus feltételek miatt megfigyelhető a többé-kevésbé önellátó rendszerhez való visszatérés, de a szisztematikus központi irányítás és kontroll ellenére sem biztosítható a helyi közösségek és a megszállók szükségleteinek folyamatos kielégítése. E sajátos történelmi helyzet arra enged következtetni, hogy a vizsgált szigetek fenntarthatósága – bármennyire is rugalmas és a sérülékenység csökkentésére irányuló átgondolt stratégiákkal rendelkező területekről van szó – a jólét és jóllét csak külső erőforrások bevonásával működtethető.

Az Angol-Csatorna további szigeteinek vázlatos áttekintéséből nyomon követhető, hogy ugyanazon földrajzi, gazdasági térben, nagyjából hasonló jellegű adottságokkal rendelkező szigetek az anyaországgal való sajátos autonómia és föderalisztikus kapcsolatrendszer nélkül nincsenek abban a helyzetben, hogy a Csatorna-szigetekhez hasonló pályát futtassanak be. Az egyes példákat áttekintve a vizsgált szigetek mindegyike többé-kevésbé

azonos történeti periódusban kezdett benépesülni. A földrajzi szempontból és az erőforrások tekintve is meglehetősen eltérő jellegzetességeket mutató szigetek történetében a kezdeti többé-kevésbé önellátás elég hamar átvált a külső kereskedelmi kapcsolatok irányába, és abba, hogy az egyes periódusokat vizsgálva sikerül-e mozgósítható erőforrásokat, a külvilágot is “érdeklő” versenyképes elemeket találni, melyeket képesek kamatoztatni, ki tudják-e használni speciális pozícióikból fakadó előnyeiket, képesek-e úgy menedzselni az anyaországokkal, háttérterületekkel kapcsolatos viszonyrendszerüket, vagy nem? Az egyes válaszokra azonban sok esetben a nem tipikus szituációk, történelmi véletlenek is komoly hatással bírnak. A külvilági trendek időről időre átértékelik a jól bevált gazdasági tevékenységeket, komoly strukturális kihívások rendszeresen történő jelentkezése figyelhető meg, amelyek folyamatosan új irányok felé nyomják a vizsgált szigetgazdaságokat.

Irodalom

- A People of the Sea. *The Maritime History of the Channel Islands*. Edited by A. G. Jamieson. New York (USA), Methuen&CO, 1986
- A *World of Islands*. An Island Studies Reader. Ed: Godfrey Baldacchino. Prince Edward Island, University of Prince Edward Island, 2007
- Ásványi Zs. - Bankó Z. - Barakonyi E. - Egerszegi Z. - Kártyás G. - László Gy. - Nemeskéri Zs. (2010): *A nemzeti, illetve határokon átnyúló munkaerő-kölcsönzés alakulása, hatása a foglalkoztatásra és a gazdasági folyamatokra*: Kutatási zárótanulmány. Szerk.: Ásványi Zsófia, Nemeskéri Zsolt. Dél-Dunántúli Humánerőforrás Kutató és Fejlesztő Közhasznú Nonprofit Kft, Paks.
- Brigand, L. – Fichaut, B. – Le Demezet, M. (1990): *The changes that have affected the Breton Islands* (Brittany – France): A Study Based on Three Examples: Batz, Ouessant and Groix. In: Sustainable Development and Environmental Management of Small Islands. Edited by W. Beller, P. d’Ayala and P. Hein, 1990. Paris, UNESCO (Man and the Biosphere Series, Volume 5)
- Calder, N. (1986): *The English Channel*. New York, Viking Penguin Inc.
- D. Acemoglu, J. Robinson (2013): *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Business, New York
- Diamond, J. és Robinson, J. A. (szerk.) (2010): *Natural Experiments of History*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Everard, J. A. – Holt, J. C. (2004) *Jersey 1204: The forging of an island community*. London, Thames & Hudson
- Gill, C. (1975): *The Isles of Scilly. The Fortunate Islands; Around The Waterways. The Island Series*. Devon (UK), David&Charles
- Johnston, P. (1994): *A Short History of Guernsey. 4th Editon*. Channel Islands, Guernsey Press Co.
- Le Rendu, L. (2004): *Jersey: Independent Dependency? The Survival Strategies of a Microstate*. Bradford on Avon (UK), ELSP
- Moore, D. W. (2005): *The Other British Isles. A History of Shetland, Orkney, the Hebrides, Isle of Man, Anglesey, Scilly, Isle of Wight and the Channel Islands*. North Carolina (USA), McFarland & Company Inc.
- Zádori I. (2008): *Csatorna-szigetek történetileg változó gazdasági-társadalmi kihívásai*. In: Tér és Társadalom, 2008. 2. szám, pp. 203-228.
- Zádori I. (2010): *Paradicsomtermesztéstől az adóparadicsomig a Csatorna-szigetek gazdasági kihívásai és válaszkísérletei*. Szakmai Szemle - A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának kiadványa, 2010. (2010) 2. 59-71. p.
- Zádori, I. (2016): *Education Challenges of Guernsey*. Revista de Stiintele Educatiei Journal of Educational Sciences 34:(2) p.

Romák esélyei az oktatásban

Témaválasztásomnak elsősorban személyes indítékai vannak. Előző munkám során több alkalommal nyílt lehetőségem az esélyegyenlőséggel foglalkozni, az egyik szakdolgozatomat is ebből írtam, jelenlegi tanulmányaim során kutatásom is e témakörhöz kapcsolódik.

Az 1990-es rendszerváltással a társadalom nem minden szereplője nyert, legnagyobb vesztesei közt tarthatjuk számon a romákat. Kutatások bizonyítják, hogy a 90-es éveket követően a romák munkanélküliségének aránya rendkívüli mértékben emelkedett.

A munkahelyek elvesztésének egyik oka a valószínűleg a romák alacsony iskolázottsága volt, hiszen ha az elhelyezkedni akaróknak nincs megfelelő végzettsége, akkor az kiszorul a munkaerőpiacról, hátrányos helyzetbe kerül a társadalom többi tagjával szemben. A romáknak nem csak a szakképzetlenségükkel, hanem az előítéletekkel is meg kell küzdeniük. Ezek a problémák részben a megfelelő oktatás hiánya és a saját kulturális gyökereikben keresendő. A romák nagy része idejekorán abbahagyja az iskolát, a fiatal felnőttek számára részben a közoktatás intézményeiben, részben pedig az iskolarendszeren kívüli felnőttoktatás számos formájában kell azokat a módszereket, képzési irányokat meghatározni, amelyek alkalmasak arra, hogy csökkentsék a roma népesség aluliskolázottságát és ezen felül olyan szakmai végzettséget biztosítsanak számukra, ami biztonságos munkaerőpiaci jelenlétet garantál. A tanulás, a továbbképzés, a szakképzés lehet az egyetlen kiút.

Egyenlőtlenségek a rendszerváltás után

A 90-es években végzett kutatások megerősítik, hogy az oktatási rendszer „teljesítmény-lejtőre” sodródott. A vizsgálatok kimutatták, hogy főként az általános iskolai teljesítményhanyatlás településfüggő, ez pedig finanszírozási problémákra vezethető vissza.

„Egy olyan országban, ahol a lakosság egyharmada a létminimum alatt, egy másik harmad pedig létminimum közeli szinten él, az iskolázás költségei csak igen korlátozott mértékben terhelhetők az iskolahasználókra”¹

Jó középiskolákba nem, vagy csak nagyon nehezen juthatnak be a szegényebb társadalmi csoportokba tartozó fiatalok. A középiskolai tanulmányokra való felkészítést az általános iskolai oktatás színvonala nem biztosítja minden esetben, ezáltal az ún. „második iskola”² a továbbtanulás szükséges feltétele lett. Azonban a szegényebb társadalmi rétegek – köztük a romák – a különórák anyagi terheit nem tudják vállalni, így esélykülönbségeik már az alapiskola szintjén rögzülnek, ezzel eldöntve további esélyeiket. Habár a hátrányos szociális helyzetű gyerekek és ezen belül a roma gyermekek oktatásának fontosságát a rendszerváltás utáni kormányok mindegyike elismerte, például a 90-es évek elejétől kiemelt költségvetési támogatást kaptak a kistéleplési általános iskolák (amelyekbe köztudottan sok roma gyermek jár), majd bevezették az ún. etnikai fejkvótát, és 1996-tól a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatását segíteni hivatott speciális támogatás is járt az

¹ Gázsó 207. p.

² Gázsó 214. p.

iskoláknak. Mindemellett 1994 és 1998 között a KOMA (Közoktatási Modernizációs Alap) számos olyan kezdeményezést támogatott, amely speciális intézményi formában, speciális tantervvel vagy speciális pedagógiai eljárásokkal az oktatását kívánta javítani. Ugyanezt tette a Soros Alapítvány Közoktatási és Roma programja is amellet, hogy ösztöndíj formájában is támogatta a roma gyermekek középiskolai és felsőfokú továbbtanulását.

Ezek a kormányzati törekvések azonban nem voltak képesek ellensúlyozni sem a roma családok romló szociális helyzetéből és a lakóhelyi adottságokból (kistelepülések, depressziós térségek) származó iskoláztatási hátrányokat, sem a többségi társadalmi környezet előítéletes magatartását. Egyes vélemények szerint pl. a felzárkóztatási támogatás bevezetése a roma tanulók oktatási helyzetének a javítása helyett a szegregáció növelésének eszközévé vált.

Fontosnak tartom itt megemlíteni az óvodáztatás kérdését, hiszen az iskolai életmódra, az általános iskola követelményeihez való alkalmazkodásra fel kell készülni a mai iskolásoknak, különösen az iskola világától eltérő szociokulturális helyzetű családok gyerekeinél nem elegendő az általános iskola követelményeihez a spontán érés a legtöbb esetben.

2014. szeptember 1-jétől a 3 életév betöltésétől kötelező az óvodai nevelésben való részvétel³, ennek ellenére a roma szülők egy része, lévén otthon van, nehezen engedi, viszik gyermekeiket az óvodákba. Ahol „az anyuka ügyis otthon van” (nem dolgozik) és amúgy sem szorgalmazza olyan nagyon, hogy a gyerek óvodába járjon idejekorán, könnyebben tekintenek el attól, hogy az óvoda esetlegesen kedvező szocializációs hatását kiaknázzák, azaz nem járatták a gyerekeket, gyakran a roma kisebbséghez tartozókat, az intézményekbe. Holott általában ezek a családok nélkülözik a legjobban azokat az ismereteket, melyekre nagy szükség van az iskolában.

Az integrált nevelés az óvodákban megvalósul ugyan, amennyiben vannak integráló és integrálandó gyermekek. Ugyanis egyre több olyan falusi óvodai csoport, városi óvodai közösség van, amely csak roma gyermekekből áll, azaz a nem roma minta hiányzik, s ellenpólusként minden nagyobb településen megtaláljuk az „elitóvodákat”, akik szándékaik ellenére, a gyermekeket beírató s ezzel a szegregációt megvalósító szülők jóvoltából többnyire csak magyar gyermekeket nevelő intézmény.

Az óvoda szerepe hangsúlyos, kihagyhatatlan a szociokulturális nevelésben és az iskola-előkészítésben.

Az alacsony iskolázottságú szülők gyermekeinél – főként a falvakban, ahol az oktatás színvonala alacsonyabb a városi iskolákénál – az iskolázási esélyegyenlőtlenség szélsőséges formáival találkozhatunk: „az alacsony iskolázottságú társadalmi csoportok gyermekeinek 15-30 százaléka, a roma tanulóknak pedig több mint fele rendszerint olyan kudarcot szenved, amely eleve marginalizált társadalmi helyzetet, esetleg életre szóló munkanélküliséget vagy eltartottságot determinál”.⁴ A szegregátumokban élő gyermekek szülei vagy be sem fejezték az általános iskolát, vagy legfeljebb általános iskolai, néhány esetben szakmunkás végzettséggel rendelkeznek. Kimutatható, hogy az apa iskolai végzettsége nagy százalékban befolyásolja a fiatal legmagasabb iskolai végzettségét.

Eddigi tapasztalataim alapján elmondhatom, hogy Gázsó meglátásai a romáknál hatványozottabban érvényesülnek. A jelen oktatási rendszerben a szociális háttér az iskolázási

³ Nemzeti Köznevelési törvény 2011. évi CXCV. tv. 8.§.

⁴ Gázsó 213. p.

esélyeket rendkívüli mértékben differenciálja, a rendszer az esélyegyenlőtlenségek újratermelődését eredményezi.

„Nyilvánvalóvá vált, hogy az iskola, mint a társadalom alrendszere, nem képes a többdimenziós társadalmi egyenlőtlenségrendszer megváltoztatására vagy kompenzálására, ugyanakkor azonban esélyteremtő szerepe megkérdőjelezhetetlen.”⁵

Az állítás abban a tekintetben is igaz, hogy bármennyire is haladt előre a roma gyermekek oktatása, bármennyi voltak sikeres kezdeményezések, lépések, a globalizáció hatásait is magán viselő, s önmagában is egyre változó, egyre gyorsabban fejlődő képzési igények messze meghaladják a lehetőségek fejlődésütemét, a lemaradás egyre nő.

A romák és az oktatás kapcsolata

Amikor a romákra irányuló oktatáspolitikáról van szó, akkor őket olyan célcsoportnak tekintjük, amelyet a mindenkori kormányzat az oktatás speciális eszközeivel integrálni törekszik a társadalomba. Ebben az értelemben a romák a társadalom intézményeivel, mindenekelőtt az iskolával a többséghez képest eltérően viselkedő népcsoport. Olyan emberekről van szó, akik számára részben idegen az iskola, következésképpen gyermekeik nem jutnak el azokig a képzettségi szintekig, amely az adott társadalomban szokásos és kívánatos. E magatartás mögött a mindennapi tapasztalás és a tudományos kutatás nem az egyéni adottságokat, hanem jellegzetes kultúrspecifikus vonásokat mutat ki. Ezekkel a csoportokkal a velük foglalkozó politikai két szinten találkozott: országos és helyi szinten. Tehát a falvak, városok irányítása, az oktatási intézmények működtetése során.

Jelenleg a magyar közoktatás egyik neuralgikus pontja a romák sikertelensége. Ez nemcsak az oktatást, hanem a romák szociális- társadalmi és politikai helyzetét is érinti, és a többség-kisebbség viszonyára is hatással van.

A roma tanulók sikertelenségében számos probléma ötvöződik, melyek koncentráltan hatnak a tanulók teljesítményére. A diákok többsége többszörösen hátrányos helyzetű, családjuk szociálisan a perifériára szorult, és a többség felől érkező sztereotípiák torzítják egészséges önképüket.⁶

A romák sikertelenségének egyik s talán a leggyakoribb oka a tanulatlanság és a szak-képzettség hiánya. Még mindig úgy gondolják a romák közül sokan, hogy az iskola az egy rossz dolog, kötelező és nem kedvelik nem is szeretnek iskolába járni. Azt tartják, hogy a magyarok társadalmá: a kötelező iskolába járással bünteti a romákat. Nehéz és nagy feladat megértetni velük, hogy az életben a boldoguláshoz meg kell küzdeni, be kell integrálódni, illeszkedni. A jelenlegi munkaerőpiacon való megfelelés csak a szakember számára elérhető.

Most már nem elég egy szakirányú végzettség, hanem egyre többen kényszerülnek átképzésre, továbbképzésre.

Ezen a munkaerőpiacon a romák esélye a legrosszabb. Az általános iskolát sem végezték el sokan, illetve nem fejezték be. A romák körében, főleg az idősebb korosztálynál, még mindig nagy dolognak számít a diploma, de akár még a jogosítvány is.

Ezen a katasztrofális helyzeten változtatni csak teljes társadalmi összefogással lehet.

⁵ Meleg 11. p.

⁶ Gúti. 54. p.

Az oktatási rendszernek figyelembe kell venni a romák sikeres oktatásának a sajátosságait. Rendkívül fontos az iskolaválasztás, mégpedig az esélyegyenlőség, az egyenlő eredmények stratégiája. A pozitív diszkrimináció politikájának egyik sarkalatos kérdése az iskolaválasztás. Általános az a kép, hogy a hátrányos helyzetből induló tanulók legtöbbször hátrányos helyzetű iskola diákja. Ezeknek az intézményeknek a finanszírozása leginkább akkor lenne hatékony, ha a pénzügyi szükségletet az iskolák egy általános kritérium-rendszerben határoznák meg, amely magába foglalná a külső tanácsadást, a tanárok célirányos továbbképzését, a tanulók tanulási folyamatának folyamatos értékelését. A helyes iskolaválasztáson kívül még feltétlen szükség van a romáknak az eddigi életmódjukon, életszemléletükön változtatni. Az eddigi kutatásaimban már tapasztaltam, hogy ez részben meg is történt, de nem elégséges.

Az életben való boldogulásának sok összetevője van. A motiváltság és egy jól felépített jövőkép sokat segíthet az indulásnál. Helyes jövőkép kialakításában elsődleges szerepe a családnak van. Főleg akkor, ha fel tud nézni valakire, vagy a család jó példával jár előtte. Vagy van a gyermek környezetében sikeres roma, aki az elért anyagi, és egyéb javait elsősorban a tanulmányait, szakképzettségének köszönheti, vagy nincs és ekkor leginkább a médiumok roma mintái érvényesülnek. (Érdeemes volna elemeznünk a médium-minták tanulóokra való hatását.) Hogyha a szülők tanultabbak, szakképzettek, akkor valószínűleg gyermekeik is könnyebben helytállnak az iskolapadban. A családi iskolázottság, műveltség és a gyermek iskolázottsága közötti szoros összefüggés a szociológiai kutatások egyik legalaposabban vizsgált és bizonyított területe külföldön és Magyarországon egyaránt.

Szeretnék végén pedig egy jó példát bemutatni, amely átmeneti megoldást jelenthet a fentiekben vázolt problémákra, de mely a Bogdán János Közösségi Házban a KLIKK kialakulásáig működött. Az átszerveződött az oktatásban már nem volt meg a helye, bár véleményem szerint szükség volna rá, s hatékonyabb volna a középiskolák dolgozói iskoláinál vagy a munkanélküli fiatalok felnőttképzésénél.

Egy, elsősorban felnőtt roma fiatalok számára létrehozott, második esélyt adó iskola volt. Sajátosan működő, de sok sikert elérő, roma közösség által létrehozott, érettségig adó, két éves esti gimnáziumi tagozatot mutatok be. Az itt 2005-2010 között végzett vizsgáldásom során megállapítottam a következőket: szükség van a felnőttképzésre, különösen a roma fiatalok képzésére. Továbbá arra is, hogy figyelembe vegyék a roma diákok sajátosságait, és a fiatal felnőttekhez amúgy is szükséges, átlagosnál empatikusabb, nagyobb figyelemmel és türelemmel végzett oktatást kell megvalósítani. A folyamatban a tanárok személyisége, a pedagógusok elfogadottsága is, kiemelten fontos. A diákokkal történő személyes találkozásaim alkalmával minden diák szóba hozta, hogy nagyon jók a vizsgált iskolában a tanárok.

Az esti tagozatokra történő jelentkezés önkéntes volt és a diákok kezdeményezték a képzést. Nyilvánvaló az is, hogy érettebbek és a továbbtanulás egy fellépő igény volt náluk. Ezen túl fontos az oktatásnak helyet adó roma közösségi ház is, saját intézményük, amit magukénak is gondoltak a képzés során. A közösségi házban a legmesszebbre menőkig figyelembe vették a romák igényeit. Nem is panaszkodtak semmire, kivéve a nehezen teljesíthető követelményekre. Ugyanakkor a partner illetve az oktatást lebonyolító iskola garantálta a hitelességet. A megszerzett érettségi bizonyítványt a nagykanizsai Zsigmond Vilmos és Széchenyi István Szakképző Iskola állította ki a megfelelő vizsgák után, amely

megfelelt minden követelménynek. Az iskola vizsgálata során bebizonyosodott, hogy roma fiatalokat is fel lehet készíteni az életben való boldoguláshoz, ha megfelelő módszereket használnak az oktatásukhoz.

Nagyobb eredményt lehet elérni, ha figyelembe veszik az oktatás szereplői a romológusok kutatásai által elért eredményeket, továbbá a felnőttoktatás be tudja tölteni azt a szakadékot, ami az oktatási rendszer hiányosságának a következménye. Ez megoldható hátrányos helyzetű roma felnőttek két éves érettségis oktatásában is. Az iskolarendszerű felnőttoktatásban megfelelnek, jók az alkalmazott módszerek és a közvetített tartalmak azon társadalmi csoportok igényeinek, amelyek számára ez az oktatás jelenti a társadalmi integrációnak a lehetőségét.

Vizsgálódásom során már megállapítottam, hogy nagy volt a lemorzsolódás, azt feltételeztem, hogy az iskola komoly elvárásokat követelt meg a diákoktól, nem mindegyikük volt kész arra, hogy azt teljesítse. De voltak a lemorzsolódásnak a fiatal felnőtt korra jellemző egyéni szociális problémái is (például az apró gyermeket nevelő, érettségiző fiatal anyáiban).

Az osztályukat közösségnek tartották. Egymással sorsközösséget alkotnak, mert valamennyien hasonló nehézségekkel küzdenek. Köze volt a jobb eredményekhez, hogy a tanárokat szeretik és tisztelik, és azt érzik, hogy a tanárok is emberszámba veszik őket. Az oktatás eredményességét mutatja, hogy egyre több felnőtt jelentkezett a programra a későbbiekben is, és néhányan már főiskolai, egyetemi hallgatóként látogattak, látogatnak vissza a közösségi házba. Az új oktatási szerkezetben is meg kellene ezt formát találni.

Irodalom

Boreczky Ágnes et al (2007): *Családok távolból és félközlelől*. Gondolat.

Meleg Csilla (2006): *Az iskola időarcai*. Dialóg Campus.

Gaszó Ferenc (2006): *Társadalmi struktúra és iskolarendszer*, in: *Társadalmi metszetek* (szerk. Kovách Imre), Napvilág Kiadó, 207-224.

Gúti Erika (2001): *Romák és az oktatás* Iskolakultúra, Pécs.

KSH és nemzetközi jelentések, statisztikák

A cserkészzet szerepe a testi nevelésben Magyarországon a XX. század elején

„Álmukban most a játék izgalma úzi őket,
A szálló fürge labda s a könnyű métabot,
De tán csiráznak már a szem-nem-látta mélyen
Nehéz, komoly csirák, végzethozó magok.”¹

A Magyar Cserkészszövetség alapításától kezdve (1912) nagy hangsúlyt fektetett az ifjúság nevelésében a testi-lelki személyiségfejlesztés harmonikus egyensúlyára, akárcsak napjainkban, a XXI. század elején.

A következőkben szeretném felhívni a figyelmet néhány olyan eseménysorozatra, amelyek rávilágítanak azokra a csomópontokra, ahol evidensen tükröződik, konkrét tényekkel igazolódik, hogy a század elején (1912-1932) a cserkészzet és a sport milyen egymást támogató kölcsönösen segítő kapcsolatban voltak Magyarországon.

Ismeretes, hogy a *Stockholmi Olimpiai Játékok* (1912-ben) reflektorfénybe állították a Lord Baden-Powell által létrehozott század eleji Cserkész Mozgalom (Scouting for Boys) jelentőségét a sportteljesítmények fokozására a fiatalok világában. E jelenség felismerésének annak idején a világ sportsajtója is erőteljesen hangot adott a különböző érdekelt országokban, így hazánkban is (lásd *Magyar Cserkész, Zászlónk* stb. ifjúsági lapokban). Nem véletlen, hogy a húszas években nálunk kiadott „Sport Enciklopédia” külön fejezetben foglalkozik a még „gyerekkorát” élő cserkészettel, sportszemmel.

Hadd idézzük fel a világ- és magyar cserkészzetnek néhány jellemzőjét, kapcsolatát a sporttal, illetve különbözőségét: „A cserkészzet lényege egy új fiútípus kialakítása (akkor még éppen születőben volt a leánycserkészzet – megjegyzés tőlem), amely az egészségesebb, erősebb, életrevalóbb, gazdagabb és nemesebb a jelen egyoldalú vérszegény és fél-szeg típusainál. A cserkészzet célja a fiúkat komoly jellemnevelés, egészséges testedzés és gyakorlati ügyességfejlesztés által a cserkészőtörvény és fogadalom alapján jó honpolgárokká nevelni. Minden egyéb pedagógiától különbözően ezt a nevelést a cserkészzetben voltaképpen maga a fiú végzi. A cserkészzet merőben gyakorlati, valami és az átélés erejével neveli az embert egész emberré... A család és a cserkészzet együtt neveli a férfit: a család adja a fészek melegét, a cserkészzet pedig a férfias erényt. Hogy a családban el ne puhuljon a fiú, jó, ha az élet kemény küzdelmeit megszokja a cserkészzet keretei között. A cserkész-tábor legnagyobb értéke: férfiképző ereje.

A cserkészzet tehát nem az iskola kiegészítője, nem a sport, a turisztika megnevelése, nem testnevelés, nem ügyességek fejlesztése, nem jellemnevelés, vagyis nem részleges munka, hanem *életrendezés* (kiemelés tőlem). S minthogy az egész fiút veszi kézbe minden

¹ Sík, 95. o.)

lelki és testi erényével együtt, ezért a cserkészzet világa olyan gazdag, mint maga az eleven élet.”²

Érdeemes megjegyeznünk, hogy a múlt század húszas éveiben az Amerikai Egyesült Államokban 40 olyan egyetemi tanszék működik, ahol speciálisan is foglalkoznak a cserkészzet pedagógiájával. Hazánkban ugyancsak ebben az időben neves professzorok – köztük Karácsony Sándor, Sik Sándor, Teleki Pál egyetemi előadásaikban foglalkoznak a cserkészzet pedagógiai kérdéseivel. Szerintük a cserkészzet nem csupán forma, hanem egész életre szóló testi-lelki program. Hazánkban is – akárcsak a világ sok országában is azonos etikai alapra, a nemzettudat erősítésére, a világhumanizmus eszmekörére – a cserkészttörvények megélésére alapították a mindennapi gyakorlatot, így a testedzéssel való kapcsolatrendszert is.

Londonban 1920-ban megalakul a „Nemzetközi Cserkésziroda”, majd vele párhuzamosan a nemzetközi cserkész-konferenciák más-más államokban. A dán konferencián (1924) már 34 nemzet küldöttei tanácskoztak. Svájcban (Kandersteg, 1926) már negyven nemzet küldöttei vettek részt, köztük a magyarok is. Sportvonatkozásokról lévén szó, külön ki kell emelnünk, hogy a dániai cserkész világbajnoki versenyeken (Koppenhága, 1924) az összetett eredmények így alakultak: 1. Amerikai Egyesült Államok (181 pont), 2. Anglia (172 pont), Magyarország (166 pont). A Magyar Cserkész 8-9. száma teljes egészében, több mint húsz oldalon keresztül³ foglalkozik a világtalálkozó eseményivel, szellemiségével, elért sikereivel. Egy összesítő táblázatra hívjuk fel a figyelmet, amely számadatokkal vizsgálja a cserkészzetben folyó testi nevelés sportsikereit, mutatja be a cserkész-világbajnokság eredményeit:⁴

	Külső megjelenés stb.	Tábori készség (3 órai tábor)	Énekek, kiáltások	Nemzeti táncok	Tábori szórakozások	Cserkészverseny I.	Cserkészvers. II. (Canoe)	Őrsi akadály- verseny	24 órai cserkész- kirándulás	Úszás	Táborozás (tökéletesítések)	Összesen	Helyezés
1. Amerika	17	17	17	13	18	11	20*	18	20	16	14	181	1
2. Ausztria	13	13	18	12	11	9	9	13	14	18	12	142	6
3. Chile	15	13	10	7	10	10	4	10	0	0	12	91	11
4. Dánia	13	19	17	14	10	-	17	-	-	16	10	-	-
5. England (Anglia)	18	19	15	17	18	13	12	10	18	16	16	172	2
6. Finnország	-	-	-	-	-	-	18*	-	-	13	-	-	-
7. Franciaország	15	15	9	13	12	13	13	10	14	12	10	136	8
8. Hollandia	16	16	5	15	12	10	13	15	12	11	10	135	9
9. Hungária	16 (6)	17 (2)	13 (5)	14 (4)	18 (1)	14 (1)	13*(2)	11 (8)	14 (5)	17 (2)	19 (1)	166	3
10. Itália	8	11	15	11	0	10	9	13	13	10	11	111	10
11. Luxemburg	10	10	5	0	11	7	10	0	0	12	10	75	12
12. Norvégia	19	16	9	7	17	12	15	17	14	14	18	158	4
13. Poland (Lengyel.)	17	17	13	15	12	10	15	13	15	10	18	155	5
14. Svájc	18	9	14	6	18	9	11	14	15	10	15	139	7

² Kunszt, 1928. 312. o.

³ Magyar Cserkész, 1924. 8-9. sz. 113-136. o.

⁴ U. o. 130. o.

1927-ben volt a Nemzetközi Víz Jamboree Helsingörben. Ezt Dániában vízi cserkészeti alapításának tizenötödik évfordulója alkalmából rendezték. E versenyeken a magyar cserkészek végeztek a legmagasabb pontszámmal. Figyelemreméltó volt különösen e tény, mert cserkészeink teljesítménye felülmúlta a „tengerjáró” (angol, dán, német, stb.) nemzetek fiainak eredményeit. Két ezüst- és két kristályserleget hoztak haza a jubileumi versenysorozatról.

Talán éppen az előbbieken említett eseménysorozatok hívták fel a figyelmet arra, hogy Magyarországon is erőteljesen kell foglalkozni az ifjúság testi nevelésével párhuzamosan a lélek-szellem vonulatával. Ennek fokozására adottak voltak már a tízes évek gyökerei akkor, amidőn Sík Sándor cserkész-pap vezetésével (neves költő, katolikus szerzetes, egyetemi tanár) nagyszabású vizitúrát szerveztek a magyar cserkészek a Vág folyón. A kéthetes, tutajokon levezetett túrán 105 magyar cserkész vett részt hazánk 12 településéről. Kalandos, kemény vállalkozás volt az esemény. Úgy tűnik, e megmozdulás nyomán jött létre 1920-ban a Magyar Vízicserkészlet Zsembery Gyula irányításával. Ebben az évben cserkészeink a Dunán kívül végigevezték a Siót, Kapost, Zalát, Rábát, Lajtat, vitorláztak a Balatonon, összesen mintegy ezer kilométert megtéve.

Sík Sándor vezetésével (1922) magyar cserkészküldöttség vett részt a Cserkészvezetők Nemzetközi konferenciáján Párizsban. Számunkra ez azért volt különlegesen jelentős, mert először számoltunk be hazánk cserkész sport eseményeiről. Büszkén jelenthettük ki, hogy fiataljaink személyiségfejlesztésében a lélek-test egyensúlyt a sport művelésével tehetjük igazán harmonikussá.

Sík Sándor neve közismerten fogalommá vált a magyar cserkészlet történetében. Most, e rövid fejtegetés után egy másik versének részletével fejezem be mondanivalómat:

*„Fejes vagy rúgás jobb-e startoláshoz?
De most lessük, lélegzetvisszafojtva,
Hogy karol már tizedszer oda-vissza
Hosszan elnyúló csillanó testével
A világbajnok Halmay!”⁵*

Halmay Zoltán neve e versszak végén nem véletlen: a cserkészvezető költő „meghajrázza” a múlt század elejének úszóbajnokát.

A kitűnő magyar sportolót, aki a III. Nyári Olimpiai Játékokról (Saint Louis, 1904.) két aranyérmét hozott haza, megdöntve az Egyesült Államok úszóinak eredményeit, akik csak a második helyre kerültek. Halmay Zoltán időeredményei az aranyért: 50 yardos gyorsúszásban 28,0 p, a 100 yardos távon 1:02,8 p. Persze Halmay abban az időszakban még nem lehetett cserkész, hisz ahogy a Nemzet Színesze Sinkovits Imre egy, a rendszerváltozás évében vele készített riportban⁶ mondja: „Lord Baden-Powwel – akit a cserkészek röviden csak Bi-Pi-nek szólítottak – 1908-ban Londonban alapította a cserkészmozgalmat. Ez a mozgalom a gyermekek önmegvalósítási igényességére, a természetszeretetre és a bajtársiasság utáni vágyra épített. Magyarországon 1912-ben alakult meg a Magyar Cserkészszövetség. Eleinte nem ment könnyen, de diófát sem azért ültet az ember – mondja a 10 éven

⁵ Sík, 132. o.)

⁶ Szabad Föld, 1989. július 25-i száma

át cserkészkedő kiváló művészünk (1938-1948) – hogy maga szedje le a gyümölcsét.” Reméljük és bízunk benne, hogy a ma cserkészete is növel-nevel az elvetett magból sarjadó, eredményeket felülmúló magyar sportolókat.

Irodalom

Dréhr Imre, 1928.: *A sport enciklopédiája II.* (Enciklopédia Rt. kiadása)

Hermann Győző (szerk.), 1924.: *Magyar Cserkész* (A Magyar Cserkészszövetség Hivatalos Lapja, V. évf. 1-12. sz., Bp.)

Kunszt Henrik, 1928.: *A cserkészlet* (In: A sport enciklopédiája II.)

Rózsaliógeti László, 2009.: *Magyar Olimpiai Lexikon. Ötkarikás Érmeseink 1896-2008.* (Corvina Kiadó)

Sík Sándor, 1996.: *A magam módján. Válogatott költemények* (Új Ember Kiadó, Budapest; szerk. Rónay László)

Kisebbségek alternatív iskolarendszerei a fasiszta Olaszországban

A „Ventennio” évei során az Itáliai-félszigeten az oktatáspolitikai különös tengely mentén mozgott. Benito Mussolini „feketeinges diktatúrájában” olyan önálló pedagógiai rendszer formálódott ki, ahol az oktatás és nevelés kérdései kulcsfontosságúvá emelkedtek, ám elsődleges értelmezési keretüktől jelentősen eltávolodott tartalmakkal kiegészülve. A politikai rendszer vezetői ugyanis az iskolai szintér fő feladatát abban látták, hogy – „a fasizmus szolgálóleányaként” – teremtsen meg és erősítsen a nacionalista és fasiszta tudatot a fiatal generációkban, a társadalom minden rétegében. Az iskolát átjárta a fasiszta ideológia (REZZETTI, 2005).

A fasiszta Olaszország (oktatás)politikájának sajátossága volt a kisebbségekkel szembeni diszkrimináció. A kormányzat az 1920-as évek derekától bezáratta a Dél-Tirolban működő német iskolákat, a 30-as évek végén pedig a zsidó közösséggel szemben fogalmazott meg jogkorlátozó rendelkezéseket, kizárva őket az állami oktatásból. A témaválasztás fontosságát részben az adja, hogy a két világháború közti olasz oktatásügy kérdései a hazai neveléstörténeti kutatók figyelmétől javarészt távol estek (K. FARKAS, 2015a; K. FARKAS, 2015b), másfelől a kutatás a korszakban a dél-tiroli németeket és a zsidókat az iskolai szintéren ért diszkriminációra világít rá, új optikával, párhuzamba állítva, és szélesíteni kívánja a korszakkal kapcsolatos ismeretek körét. A tanulmány feltárja és értelmezi, hogy mely kormányzati szándék húzódott meg az 1920-as évek derekán a Dél-Tirolban lévő német iskolák bezárásának hátterében, milyen közösségi válasz született mindezzel, és milyen jelentőségük volt az ún. Katakombaiskoláknak. Az írás vizsgálja továbbá, hogy milyen politikai indítékok vezettek az 1930-as évek végén a zsidók állami oktatási intézményekből történő kizárásához, mit jelentett a diszkrimináció és az ún. zsidó iskolák az érintettek számára. A tanulmány a szélesebb (oktatás)politikai összefüggések, és a történeti mikrofolyamatok vizsgálatára is hangsúlyt helyez. Jelen kutatás analitikus jellegű, értelmező, a forráselemzés, tartalomelemzés és a szintetizáló elemzés módszerét alkalmazza. Elsődleges forráscsoportként a korabeli vonatkozó oktatásügyi jogszabályok szolgáltak, továbbá – speciális és fontos forráscsoportként – a diszkriminációt átélt emberek visszaemlékezései. A másodlagos forrásokat az olasz fasizmus politikatörténetére és oktatáspolitikájára vonatkozó szakirodalom jelentette (CAFFAZ, 1988; CHIAPPANO, 2005; GABRIELLI, 2015; PALERMO, 2011; SARFATTI, 2009, DI MICHELE, 2010, stb.).

A fasiszta korszak első jelentős oktatáspolitikai intézkedéscsomagja az 1923-as ún. Gentile-reform volt, amely jelentős változásokat hozott az olasz iskola világába (K. FARKAS, 2015b; NIGRO, 2014). Alapját törvényerejű rendeletek alkották, politikai értelemben „cseppfolyós” nevezhető: nem közvetlenül a fasizmus ihlette, autoriter és liberális metódusoknak egyaránt helyet adott (MAZZATOSTA, 1978; GAUDIO, 1995; NIGRO, 2014).

A Közoktatásügyi Minisztérium (1929-től Nemzeti Nevelés Minisztériuma) élén sűrűn váltották egymást a miniszterek, az évek előrehaladtával pedig a Gentile reform mind nagyobb változásokon ment keresztül. A Fasiszta Nagytanács által 1939 elején elfogadott „Carta della Scuola” programpontjai a nevelést már egyértelműen politikai tevékenységként írták le.

A fasiszta indoktrináció a rendszer fennmaradását szolgálta (K. FARKAS, 2015b). A korszakban az iskolai erőtér fokozatos faszálódott, a harmincas évek végére pedig már a „rasszista” jelző is ráillett. A rendszer nem tűrte a különbözőséget, a kisebbségek – vallási, nemzeti – üldözésnek voltak kitéve.

Az első világháború után, az 1919. szeptember 10-i Saint Germain-i békeszerződés értelmében Ausztria elveszítette ősi tartományának, Tirolnak a Brenner-hágótól délre eső részét. Az Olaszországhoz került mintegy 74 000 km² kiterjedésű területen 250 000 ember élt, közülük azonban az 1910-es népszámlálás során csak 2,9% vallotta magát olasz nemzetiségűnek (LOZOVIUK, 1993). A Brenner-hágó természetes határként és törésvonalként húzódott Észak- és Dél-Tirol között. A Dél-Tirolban élő mintegy 220 000 német hirtelen egy új állam határai között ébredt, kisebbségi helyzetben. A békediktátum nem kötelezte Olaszországot a Dél-Tirolban élő kisebbségek jogainak tiszteletben tartására. Kezdetben elhangzottak olyan ígérek, miszerint az annektált területeken élők megőrizhetik iskoláikat, egyesületeiket és intézményeiket, a dolgok azonban másként alakultak (HARTUNGEN, 2002; ADAMI GALLO, 2013).

1923-ban az új hatalom megalakította Trentino tartományt, amely Dél-Tirolt is magában foglalta. A Fasiszta Nagytanács 1923. július elsején megszavazott egy programtervet Alto Adige jövőjéről, „Rendelkezések Alto Adige-ről” címmel (TOLOMEI, 1923). A főbb pontok az alábbiak voltak: 1. Alto Adige és Trentino egy tartománnyá történő egyesítése, Trento központtal; 3. az állampolgárság felülvizsgálata; 5. a német bevándorlás megakadályozása; 6. az 1921-es népszámlálás felülvizsgálata; 7. az olasz nyelv a hivatalos nyelv; 11. a „Südtirol” és a „Deutsch-Südtirol” nevek használatának tilalma; 12. a „Der Tiroler” című lap beszüntetése; 13. a német helységnevek olaszosítása; 14. a helységekben a feliratok olaszosítása; 15. az utcanévek olaszosítása; 16. a német családnevek olaszosítása; 23. támogatás az olasz nyelv és kultúra terjesztésére; 24. olasz óvodák és elemi iskolák létesítése; 25. olasz középszintű iskolák létesítése; 29. szigorú ellenőrzés az egyház felett; 32. a katonai hadosztályok számának növelése Alto Adige-ben (FLAIM, 2010a; TOLOMEI, 1923).

Egy 1923. októberében kelt rendelet értelmében – a Gentile-i reformcsomag részeként – „a Királyság összes iskolájában a tanítás az Állam nyelvén történik. Azon helységekben, ahol hagyományosan más nyelvet beszélnek, ez tananyag lesz, plusz órák keretében.” (RD, n. 2185, 1923, 6505). A rendelet alapján a második nyelv oktatása kötelező a kisebbségi nyelvet beszélők számára, számukra szüleik és törvényes gondviselőik feladata, hogy jelezzék az igényt. A kisebbségi nyelv tanítási programjait a Közoktatásügyi Minisztérium felügyeli. A 6. paragrafus arról beszél, hogy amennyiben nem tudnak megbízni a második nyelv tanításával az adott iskolában dolgozó tanítót, a módszertani igazgató, a tanfelügyelő és a tankerületi igazgató jóváhagyásával olyan szakképesítéssel rendelkező tanerőt bíznak meg az oktatással, aki azt egyidejűleg több iskolában, (kisebb csoportokban) látja el (RD, n. 2185, 1923). A 17. paragrafus tartalmazta azt az előírást, mely szerint az 1923/1924-es tanévtől kezdve az elemi iskolák első osztályaiban a tanítás nyelve az olasz lesz, a rendszert

felmenő jelleggel vezetik be, míg a teljes elemi és középszintű oktatás olasz nyelvűvé válik. A kisebbségi nyelvet „plusz órákban” van lehetőség tanítani és tanulni (RD, n. 2185, 1923). Ez utóbbi inkább a látszat fenntartására szolgált, a valóságban léteztek eszközök arra, hogy „elbátortalanítsák” azokat, akik szerettek volna élni a 17. paragrafusban megfogalmazott lehetőséggel.

Az oktatási szférára hárult az a feladat, hogy olaszokat varázsoljon a rebellisnek tartott dél-tiroli németekből. Az iskola világában evidenciává vált az „olaszosítás” és a „tisztogató”, itt a harcot az olasz kormányzat a német nyelv használata ellen vívta. 1927/1928-ra a teljes elemi oktatási szint olasz nyelvűvé vált. A rendelkezés a középiskolákat is hasonlóan érintette: 1927-ben néhány papi szeminárium kivételével minden német nyelvű középiskola bezárt (DI MICHELE, 2010; LOZOVIUK, 1993; ADAMI GALLO, 2013).

Az oktatási diszkriminációra a közösség hamarosan annak jelentőségéhez mért választ adott. Ebben kiemelkedő szerepe volt Michael Gamper-nak – katolikus pap, a „Tyrolia” Kiadó elnöke és a „Volksbote” szerkesztője –, aki erőteljes munkába kezdett. Próbálta felrázni a közvéleményt, hogy semmiképpen se szakadjanak el az anyanyelvtől, javasolta, hogy magánúton tanulják a nyelvet, és felvetette, hogy német nyelvű iskolákat kell nyitni. 1923 novemberében a „Volksbote” hasábjain így írt: *„Képzeljétek el, milyen lesz, ha a gyerekeitek, akik most kötelezően olasz iskolába járnak, felnőnek... Legtöbbjük már egy levelet sem fog tudni megírni nektek az anyanyelvén. [...] Azt kell tennünk, amit az őskeresztények. Amikor már nem voltak biztonságban, [...] az üldözésre válaszul az otthonaikba húzódtak. Itt együtt imádkoztak és ápolták a vallást. Amikor az üldözők ide is utánuk értek, akkor a földalatti sírkamrákba, a katakombába menekültek”* (FLAIM, 2010b:51). 1923 novemberében azt javasolta: *„Ameddig nem szereztük vissza, küzdelemmel a német iskolánkat, nem marad más, mint az otthoni tanítás. [...] Hányszor ismétlem, hogy neked kell, német anya, megtanítanod a gyermekedet a német betűre”* (FLAIM, 2010b:51).

A német családok nem akarták elveszíteni az anyanyelvű oktatás lehetőségét. Az anyanyelv ápolása természetesen a szülők feladata is volt, de nem mindenki tudta gyermekét megtanítani a gót betűs írásra, ráadásul dialektust beszéltek, így különösen nehéz volt átváltani az irodalmi nyelvre. Sok esetben a szülők, vagy a nagyobb testvérek vállalták a tanítást, de ez nem volt mindig megoldható vagy elegendő. 1923-ban legálisan kezdett formálódni a magántanítási hálózat, a falvakból kiinduló helyi kezdeményezés nyomán. Itt jutottak szerephez a tanításból elbocsátott német tanítók, akik kieső jövedelmük pótlásaként próbálkoztak magánóraadással, hogy szerény megélhetéshez jussanak. A magánkurzusok nem jelentettek titkos-illegális tevékenységet. Ez az „oktatási háló” azonban nem tudott sokáig fennmaradni: az emberek szegénysége is akadály volt annak, hogy a német szóhoz ily módon jussanak hozzá, majd főleg a folyamatos fasiszta presszió, a tanítók és a szülők megfélemlítése miatt (FLAIM, 2010b).

1924-től „földalatti” iskolákat kezdett szervezni a közösség, ezek voltak az úgynevezett Katakombenschule-k (Katakombaiskolák). A titkos iskolákat az anyanyelvű oktatás lehetőségétől megfosztott gyermekeknek hozták létre. Fenntartásukban jelentős szerepet vállalt a katolikus egyház és persze a családok, anyagi lehetőségeik függvényében, érkeztek külföldi támogatások is. A Katakombaiskolák megalakításában kiemelkedő érdemeket szerzett többek között Michael Gamper, Josef Noldin, Maria Nicolussi, Hildegard Seeber

Meghin, Eduard Reut-Nicolussi. „Gamper főleg a Katakombaiskolák finanszírozásával foglalkozott. [...] ő gondoskodott a tankönyvekről, a tanítók kiképzéséről” (FLAIM, 2010a:57). Sikerült egy szerteágazó „földalatti” iskolahálózatot megteremteni.

A szervezet tényleges teherhordói a tanítók voltak. Nagy felelősséget igényelt a kiválasztásuk. Felkészítő kurzusokat szerveztek számukra, el kellett sajátítaniuk a megfelelő módszertant, és a tanfolyamok arról is meggyőzhették őket, hogy nincsenek egyedül, sokan tevékenykednek a hálózatban és vállalnak kockázatot a német nyelv megőrzéséért (COSSETTO, 2010). Helene Rössler visszaemlékezésében feleleveníti, miként kezdett tanítani a titkos iskolahálózatában. Egy napon, amikor hazaért az iskolából, három kislány csengetett be a házukba, akik megkérték, hogy tanítsa őket németre. Helene Rössler azt felelte: „Igen, ezt sokan szeretnék.” (HAGER, 2015). A kislányok második elemibe jártak. Megbeszéltek egy időpontot, aztán Helene Rössler hetente egyszer tanította őket. A tanítáért semmilyen díjazás nem járt. Megküzdött azzal, hogy nem állt rendelkezésre megfelelő taneszköz, kezdetben csak egy ábécéskönyve volt. „Egy szép régi ábécéskönyv volt, azt használtuk, és a gyerekek örömmel jöttek és elkezdték a német írás tanulását.” (HAGER, 2015). Amint elterjedt a híre a közösség körében, hogy németre tanít, sok anya hívta őt a gyermekeihez. Josefa Haller Auckenthaler 1930 és 1940 között, parasztcsaládok szobáiban tanította a német nyelvet. Így emlékezett: „Mielőtt a Katakombaiskolában a tanítást elkezdhettem, egy fogalmazást kellett készítenem, amit értékelték. Ha ez jó sikerült, taníthatott az illető a Katakombaiskolában, egyébként nem.” (WALTER ÉS REICH, 2015).

A gyerekek második elemiben kezdtek el járni a Katakombaiskolába, mert addigra már tudtak írni és olvasni. A német ábécé magánházak padlásain, pincéiben, istállóiban juthattak csak szerephez. Miután a kisdíjak hazajöttek az „olasz iskolából”, elmentek, hogy megtanulják a német betűket, olvassák a régi ábécéskönyveket, tábláskáikra felírják az első szavakat, titokban és csendesen. Hanna Goldmann úgy emlékezett, hogy a katakombaiskolai tanulás során mindig az asztalon volt a gyerekek előtt egy játék, a „Mensch-ärgere-Dicht-nicht” és ha jött valaki, azonnal a fiókba dugták a füzeteiket és a játékkal kezdtek el foglalkozni (GOLDMANN, 2015).

A Katakombaiskola-hálózat sikeres működésének egyik titka a szigorú szabályokban rejlett. A gyerekeknek évenként mintegy 50 órájuk volt. A csoportokban legkevesebb három, legfeljebb hat gyermek lehetett; a tanítás nem kezdődhetett reggel hét óra előtt és nem taníthattak este hét óra után; az érdekteleneket ki kellett zárni a Katakombaiskolából; a tanítónőknek szigorúan meghatározott program szerint kellett haladniuk. A tanítanivaló a lényegre korlátozódott. A tankönyveket főleg a tanítók szolgáltatták. Sokszor csak lapokat vittek magukkal, vagy egy füzetet, mert azokat könnyebb volt szállítani, elrejteni. Az előírások betartása azonban sokszor nem sikerült, mert a gyerekek délután négy óra után értek haza az iskolából, pihenniük kellett, kikapcsolódni, mert fáradtak voltak. Így gyakran este hat és tíz óra között is tanultak. A vasárnap a német nyelvű hittané volt. A tananyag sok memoritert tartalmazott (COSSETTO, 2010).

A katakombaiskolai tevékenység titkossága miatt a gyerekek sajnós folyamatos stressznek voltak kitéve. Sok esetben még a katakombaiskolai oktatásban részt vevő családok sem tudtak a másiktól. Ha a tevékenységre fény derült, a tanítónők szigorú büntetésre számíthattak, börtönre, vagy arra, hogy otthonuk elhagyására kényszeríthetik őket. A fasiszta rendszer szemében ugyanis politikai disszidensek voltak. A szülőket és tanítókat is félelem

kerítette hatalmába. Az alábbi visszaemlékezés megvilágítja a szituációt: „Amikor megszervezték a katakombaiskolákat, a tanárnő eljött anyámhoz és kérdezte, megengedné-e, hogy odajárjunk. Anyám nemet mondott és elküldte, mert félt a fasisztáktól, meg aztán szegények voltunk. [...] a németet, az írást, az olvasást anyámtól tanultam” (FLAIM, 2010:55). Mindezt Martha Ebner is kiemeli: „az odavezető úton nagyon óvatosnak kellett lenni, hogy senki ne kövessen. A füzetemet mindig a kabátom alá dugtam. Akkoriban félelemben éltünk.” (WALTER ÉS REICH, 2015).

Anna Schwarz di Meltina két éven keresztül, 1938-ban és 1939-ben dolgozott a Katakombenschule-ban. Így emlékezett az ott töltött időre: „Veszélyes volt, nagyon veszélyes, és télen sítalpon is elmentem a legtávolabbi helyre is. [...] kis papírokat kaptunk, utasításokkal, hogy hová kell mennünk tanítani. Elrejtettük a ruhánk alá. A tanítás végeztével, este sítalpon mentem haza” (MICLET, 2014:30). Hamarosan elkezdődtek a találgatások. „Ő lehet, hogy nem is dolgozik, mindig síelni jár; nekünk bezzeg dolgoznunk kell” (MICLET, 2014:30). Visszaemlékezésében említi, hogy az ábécéskönyv mellé saját anyagokat állított össze a tanításhoz. „*A teljes ábécéskönyvet lapokra szedtük, mert így jobban el lehetett rejtteni.*” (HAGER, 2015). Fedőneve „Salten A” volt. Mint emlékezett, „*mindenkinek volt fedőneve. Létezett egy hosszú lista. Ha a német iskolát vissza akartuk szerezni, minden helységben, minden községben egész Dél-Tirolban kellett hogy legyen Notschullehrerin.*” (HAGER, 2015). Tanítói tevékenysége úgy ért véget, hogy valaki feljelentette, és menekülnie kellett. Hanna Goldmann édesanyja a titkos hálózatban tanított, őt többször is letartóztatták, de mivel gyermeket várt, elengedték (GOLDMANN, 2015).

Az iskolák világát erősen németellenes propaganda járta át, ez a rezsimmel szemben ellenséges magatartást váltott ki. Az nemkülönben, hogy a gyerekektől a fasiszta értékrenddel történő kritika nélküli azonosulást várták el. „Kettős értékrenddel” szembesültek: az olasz iskolában azon kellett versengeni, hogy „ki a jobb fasiszta”, a délután pedig a gót betűk felfedezésére várt.

1934-ben Dél-Tirolban már egy német nyelvű tanító sem volt. Új tanítók érkeztek, Itália különböző megyéiből, többségükben fiatalok, akik számára nem jelentett problémát a lakhelyváltás, az új környezet. Sokan azonban csak egy évig maradtak, a tanárcserék állandósultak, mert egyáltalán nem volt könnyű ebben a közegben dolgozni-élni. Tipikus volt, hogy az olasz tanárokat ellenségesen fogadták a helyiek, és gyűlölet övezte a személyüket, Olaszország „követeként” tekintettek rájuk (COSSETTO, 2010). A Katakombaiskolák mintegy másfél évtizeden át, az 1940-es évek elejéig működtek és töltötték be küldetésüket.

A Mussolini-rezsim időszámítása szerinti XVI. évben – 1938-ban – zsidóellenes intézkedések, akár derült égből villámcsapás, érték az olasz zsidókat. Számukra az 1860-as évek voltak a „szépségesen szép, viruló esztendők”, írja Giorgio Bassani „Finzi Continiék kertje” című regényében (BASSANI, 1962:28). Olaszország születése hozta meg számukra a régóta áhított polgári egyenlőséget és „minden reménykedésre, szabad vállalkozásra biztatta” (BASSANI, 1962:28). Az író oldalakkal később új élethelyzetben mutatja be a zsidókat, egy 1938-as olasz napilapból kölcsönvett idézettel: „A jövőben [...] azokat a fiatalokot, akikről megállapítást nyer, hogy a zsidó fajhoz tartoznak, kivétel nélkül el kell távolítani az összes alsó-, közép- és felsőfokú iskolából.” (BASSANI, 1962:78).

A hír igaz volt. Véget értek a „viruló esztendők”, az antiszemita politika hivatalosan kezdetét vette. Benito Mussolini rendszere visszafelé haladt a jogegyenlőség útján. A fasiszta állam kevesebb, mint húsz év alatt leépítette a jogbiztonságot, és 1938-ban eljutott a polgárok egyenlőtlenségének kimondásáig (LUPO, 2005).

Az olasz zsidókat az iskolában érte először diszkrimináció a fasiszta Olaszországban, amely a „legkényesebb területnek számított” (Stefani 1988:95), és az egyik legföltettebb is volt, mindkét részről: zsidó oldalról, és az ellenséges rezsim szemszögéből is. A fasiszta rezsim egy kicsiny közösség ellen indított támadást. 1938-ban Olaszországban 58 412 embernek volt legalább egyik szülője zsidó és 46 656 ember vallotta magát zsidónak. Ez a teljes népesség egy ezrelékének felelt meg (SARFATTI 2009:141).

A nevelési-oktatási szféra „zsidótlanítása” szerves eleme volt egy szélesebb politikai (ezzel együtt nevelésügyi) paradigmának. Mussolini az oktatás szférájában minden kormányellenes elemmel le kívánt számolni, hogy újabb kaput nyisson az olasz nép ideológiai homogenizációja felé. Zsidók elleni programja e ponton szervesen összekapcsolódott az olasz nép „teljes fasizálásának” programjával (is) (K. FARKAS, 2015a). A rezsim a zsidók kizárásával egyúttal a nem zsidóknak is üzent. A fasizmus az „új ember megteremtése” negatív utópiájának bővületében élt, a fiatal olaszokba bele akarta nevelni saját felsőbbrendűségüket, egyúttal a „zsidók” alsóbbrendűségét (GABRIELLI, 2015).

Az iskolai szintéren bevezetett zsidóellenes intézkedések kevéssé ismertek, holott időben megelőzték az 1938. november 17-i keltezésű, „Az olasz faj védelmét szolgáló rendelkezések” című fajvédelmi kerettörvényt (ELMO, 1939). A „Fajvédelmi intézkedések a fasiszta iskolában” címet viselő 1390. sz. Törvényerejű Rendelet 1938. szeptember 5-én kelt. A rendelet értelmében állami, állami felügyelet alatt álló, vagy nem állami iskolába, amely törvényesen elismert végzettséget ad, bármilyen rendű és szintű is az intézmény, nem vehetnek fel zsidókat (betű szerint „zsidó fajú” egyéneket). Zsidókat egyetemen nem alkalmazhatnak tanársegédi állásban és egyetemi magántanári címet sem szerezhetnek. 1938. október 16-i határdátummal a zsidó tanárokat felfüggesztik állásukból, ugyanez érvényes az igazgatókra, az elemi iskola felügyelő személyzetére, a tanársegédekre, az egyetemi segédszemélyzetre és az egyetemi magántanárookra. Elbocsátás várt az Akadémiák, az Intézetek, a Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társulatok zsidó tagjaira. Zsidónak azt tekintette a rendelet, aki zsidó szülőktől származott, akkor is, ha nem gyakorolta az izraelita vallást (RDL, n. 1390, 1938). A jogi dokumentum tartalomelemzése arra világít rá, hogy a kormányzat az oktatás terepének tökéletes „zsidómentessé” tételét kívánta végrehajtani, mégpedig igen rövid idő alatt.

A zsidók oktatásával kapcsolatos következő szabályozás az „Elemi iskolák létesítése a zsidó fajú gyerekek számára” címet viselte, 1938. szeptember 23-i dátummal. Az 1630. sz. Törvényerejű Rendelet szerint a zsidó közösségek a Nemzeti Nevelés Minisztériumának jóváhagyásával elemi iskolákat nyithattak. Előírás volt, hogy állami tankönyveket használnak. Az iskolák fenntartási költségeit az izraelita hitközségeknek kellett állniuk, és itt taníthattak zsidó tanárok. A jogszabály értelmében a diákoknak a vizsgákat állami bizottság előtt kellett letenniük (RDL, n. 1630, 1938).

A zsidók oktatásának ügyében további jogszabályt hoztak 1938 november 15-én, amely „Az olasz iskolában alkalmazott fajvédelmi intézkedések összevonása és összehangolása egy jogszabályban” címet kapta. Az 1779. sz. Törvényerejű Rendelet legfontosabb pontja

az volt, hogy az izraelita hitközségek, vagy zsidó magánszemélyek létrehozhatnak közép-szintű oktatási intézményeket a zsidó gyermekek számára. A zsidó egyetemi hallgatókat érintő rész szerint a már megkezdett egyetemi tanulmányokat – ideiglenes rendelkezésként – folytathatják (RDL, n. 1779, 1938). A zsidóellenes rendelkezéseket minisztériumi körlevél- és táviratáradat egészítette ki (TANTI, 2002).

Joggal feltételezhető, hogy az 1938. szeptember 5-i dekrétum által kiváltott hatás – nemcsak a zsidó közösségben – kényszerítette a fasiszta kormányzatot az említett korrekciós intézkedések megtételére, melyek lehetővé tették zsidó elemi- és középiskolák létesítését. Az iskolai kirekesztés következményeiről az olasz nyelvű forrásokban különböző adatok szerepelnek. A leggyakrabban az alábbiak: 96 egyetemi tanár, 133 egyetemi tanársegéd, mintegy 200 egyetemi magántanár, 200 egyetemi hallgató, 279 középiskolai igazgató és tanár, több mint 100 elemi iskolai tanító, 1000 középiskolai és 4400 elemi iskolai tanuló került kizárásra (FELTRI, 1995; PALERMO, 2011; CAFFAZ, 1988).

A zsidókkal szembeni oktatási diszkrimináció következményeiről olasz nyelvű forrásmunkák szintetizáló elemzése és visszaemlékezések tartomelemzése révén, makro- és mikrotörténeti optikával érdekes vélemények rajzolódnak ki. A kizárás híre feldúlta a tanárokat és a diákokat egyaránt. A velencei Roberto Bassi az 1938/1939-es tanév első napján, október 16-a reggelén elment az iskolába, és beült a padba. Tanárnője, a fasiszta érzelmű De Nardis, aki egyébként mindig egyenruhában járt, hosszas politikai monológot tartott a gyerekeknek, amiből azok gyakorlatilag semmit nem értettek. Azt fejtegette, hogy a Duce szerint „hazaárulók vannak köztünk. Hallgattam és kicsit rosszul esett, amikor azt mondta, hogy a mi osztályunkban én vagyok egyedül a haza ellensége. Felállított és kiküldött a teremből. Meg kell mondanom, nagyon fáj, mert még soha nem küldtek ki az osztályból.” (BASSI, 2009). Az iskola igazgatója, Bressan Tanár Úr azonban odament hozzá és vigasztalni kezdte: „Nyugodj meg. Meglátod, minden jóra fordul.” (BASSI, 2009).

Paolo Ravennát és Giampaolo Minerbit egy napon hívatta tanárnőjük, Vera Dallarmi. „Rövid jelent volt. 38 októbere volt, az első iskolai napok egyike másoknak, de nem nekünk. A tegnapi még szigorú tanárnő megváltozott: 'Ha valamire szükségetek lenne – mondta – jusson eszetekbe, hogy mindig a tanárokat maradok.' Elmosolyodott, majd kikísért minket. Tehát nem voltunk egyedül.” (RAVENNA, 1988:39). A tanárnő szavai a fiúkat arról győzték meg, hogy a fasiszta közeg őt nem változtatta meg. Ugyanakkor fájdalmas volt rádöbbenniük arra, hogy mások, a barátok elmaradtak, a ritka utcai találkozások alkalmával nem is üdvözölték őket. Oka lehetett, hogy a nem zsidó közösség is félt és kockázatosnak tartották, ha zsidókkal mutatkoznak és tartanak kapcsolatot.

Cesare Cases a zsidóellenes rendeletek és intézkedések váratlanságát emeli ki. Szerinte semmit nem lehetett érzékelni a zsidók ellen készülő viharról, és az iskolába „nem visszatérni [...] egyszerűen valami abszurd volt” (COEN, 1988:32). Ezt az álláspontot erősítik Wanda Lattes szavai is: „Aztán jöttek a zsidótörvények, amelyek nagyon kemények voltak, és most visszagondolva, több volt, mint szörnyű embertelenség, és [...] a gyerekeket kivetették az iskolából, az emberek nagyrészt az állásaikból, egész sereg egyetemi oktatót, [...] egyik napról a másikra, előkészítés nélkül. [...] nem mehettünk többé iskolába, sok gyerek járt hasonló cipőben; de ez csak az első jel volt. [...] elvesztettük [...] a megszokott életünket.” (LUCCI, 2001:57).

Az állami oktatásból történő kizárás a szülőknek is nehéz élethelyzet volt. Enzo Levi így emlékezett: „Valahányszor amikor az árja gyerekek kiabálását hallottam, akik a közeli iskolából hazafelé tartottak, arra gondoltam, hogy nem mostanában lesz, amikor mi is hazatérhetünk az iskolából és a gyerekeinket, szégyenünkre, nem tartják méltónak arra, hogy a többiekkel együtt tanuljanak az állami iskolában” (COEN, 1988:32).

A zsidó iskolák létesítését az 1938 szeptember 23-i és november 15-i rendelkezések mint „lehetőséget” említették, a közösség azonban egyértelműen „parancsként” értelmezte. Biztosítani kellett a fiatalok oktatását. Új fejezet kezdődött a zsidó iskolák megnyitásával. A nagyobb zsidó hitközségek, mint például Milánó, Trieszt, Róma, Velence, Torino, Firenze, Genova, Livorno, iskolákat alapítottak, esetleg a már meglévő-működő iskoláikat bővítették további osztályokkal. Nem mindenütt jött létre azonban zsidó iskola. Visszaemlékezésekből kitűnik, hogy ahol a kis lélekszámú közösségek nem tudták megszervezni, nagyon hiányzott az érintetteknek. Nápolyban például családi körben tanultak a diákok, Goriziában ingyenes magánkurzusokra mehettek a gyerekek, Mantovában és Pisában sem sikerült zsidó iskolát szervezni.

Sokhelyütt azonban igen, és a reménytelen helyzetből való kitorést jelentette, nagy boldogságot diák és tanár számára, reményt, ismét egyenlőnek érezhették magukat másokkal. Annamarcella Falco Tedeschi szavaival: „a csoda megvalósult: két hónappal a faji törvények kibocsátása után elkezdte működését az általános iskola felső tagozata és a középiskola” (FALCO TEDESCHI, 2010). Lina Corinaldi emlékei szerint „nagyon szép volt a zsidó iskola. A zsidó gimnáziumot a Zsidó Hitközség közelében létesítették azokkal a tanárokkal, akiket az utcára küldtek az állami iskolákból és egytől-egyig kitűnő tanárok voltak. Nagyon szép emlékem ez, csodálatos” (COEN 1988:103).

A kormány elismerte a zsidó iskolákban szerzett végzettséget. A program a „Vallás” kivételével megegyezett az állami iskolákéval. Belső életüket tekintve azonban ezek az intézmények teljesen más képet mutattak, mint Mussolini „fasiszta iskolája”, amit „megtisztítottak” a zsidóktól: „szabadok” volt. Egy hajdani zsidó diák emlékeiben így őrződött meg: „A tény maga, hogy az iskolában tanár és diák tulajdonképpen ’áldozat’, a szabadságmegvonó törvények miatt, egészen különösképp formálta a tanár-diák viszonyt és az iskolának határozottan antifasiszta jelleget kölcsönzött.” (MONETA, 2002).

Önellentmondásnak tűnő, hogy a fasiszta kormányzat a zsidó iskolák belső életével nem foglalkozott. A zsidó diákok izolált világba kerültek, zárt tanítási-tanulási színtérre, ahová nem hatolt be a fasiszta nevelési doktrína. A zsidó iskola jelentőségét Bruna Schreiber, a Trieszti Zsidó Iskola egykori diákja úgy összegezte, hogy „az állami iskolákból történő kizárás azzal fenyegetett, hogy elveszi tőlünk a jövőnket. A zsidó iskola ezt próbálta részben pótolni, a napi iskolai feladatokkal, a felelésekkel.” (GROSS, 2008). Ines Levi Colla, a Bolognai Zsidó Iskola iskola egykori tanára szerint „a légkör [...] békés volt, akkor is, ha nagyon izoláltak voltunk. [...] Persze, szórakoztunk is, de a tanulásra komoly gondot fektettünk. [...] Talán nem is gondoltunk bele, hogy ezek a „normál” órák segítettek nekünk megőrizni a nyugalmat olyan időkben, amelyek egyre nehezebbek lettek.” (LEVI COLLA, 2012). A zsidó iskolákat egy 1943-as keltezésű kormányzati rendelkezés bezárásra kényszerítette. Működésük fél évtizede alatt mintegy ötezer, az állami iskolákból kiszorított elemi- és középiskolás diák kapott lehetőséget arra, hogy tanuljon.

A források áttekintése és elemzése révén összefoglalóan kijelenthető, hogy a kisebbségekkel szemben megfogalmazott diszkriminatív oktatásügyi rendelkezések a fasiszta oktatáspolitikára kerülését mutatják. A fasiszta kormányzat belső jellemzőiből fakadt, hogy úgy a pár évtizede anektált Dél-Tirol németjeivel, mint a sok évszázada az országban élő zsidókkal szemben a jogfosztás nyelvét beszélte: a németekkel szembeni oktatásügyi irányelvek hívószavai „olaszosítás” és „asszimiláció” voltak, a zsidókkal kapcsolatosak pedig a „fajvédelem” és a „disszimiláció” fogalmi körében mozogtak. E rendelkezések lényegileg azonos forrásokból nyerték indítékaikat, egy nagyobb politikai paradigmának – „az olasz nép teljes és tökéletes homogenizációja” – képezve részét.

Mindkét diszkriminációt elszenvedett közösség gyermekei a „fekete iskola” áldozatainak tekinthetők. A dél-tiroli németek válasza az anyanyelvű oktatás lehetőségétől történő megfosztásra az ún. Katakombaiskolák hálózatának megszervezése volt, amely illegális mozgalomként segítette megőrizni a kulturális identitást. A „szellemi fajvédelemből” táplálkozó, zsidók elleni oktatási jogfosztásra adott közösségi válasz-parancs a zsidó iskolák legális megszervezése volt.

Megfogalmazható, hogy a dél-tiroli németek, majd pedig a zsidók által ösztönös önvédelmi mechanizmusból létrehozott „saját iskolarendszerek” méltóságteljes választ jelentettek a rezsim rendelkezéseire, oktatási lehetőséget és a közösséghez tartozás érzését adták az érintett közösségeknek.

Irodalom

- 15.7.1923: Ettore Tolomeis 32 „Provvedimenti per l’ Alto Adige”.
<http://www.uibk.ac.at/zeitgeschichte/zis/library/19230715.html> (2015.08.02.)
- Adami Gallo, Margit (a cura di) (2013): Manuale dell’ Alto Adige. Giunta Provinciale di Bolzano, Bolzano. <http://www.provincia.bz.it/usp> (2015.08.02.)
- Bassani, Giorgio (1962): Finzi-Continiék kertje. Magvető, Budapest.
- BASSI, Roberto (2009): Ricordi d’infanzia di Roberto Bassi. Bambino ebreo perseguitato dalle leggi razziali BRUNI, Elsa (2005): Greco e latino: le lingue classiche nella scuola italiana (1860-2005). Armando Editore, Roma.
- CAFFAZ, Ugo (a cura di) (1988): Discriminazione e persecuzione degli ebrei nell’ Italia fascista. La Giuntina, Firenze.
- CHARNITZKY, Jürgen (1996): Fascismo e scuola. La Nuova Editrice, Firenze.
- CHIAPPANO, Alessandra (2005): Il fascismo e l’ antisemitismo di stato. In: Minerbi, Alessandra (a cura di) 1938-1945 *La persecuzione degli ebrei in Italia*. Fondazione CDEC, Milano. 14-20.
- COEN, Fausto (1988): Italiani ed ebrei: come eravano. Casa Editrice Marietti, Genova.
- COSSETTO, Milena (é.n.): Dalla scuola asburgica alla Katakombenschulen: vita quotidiana a Fascismus und Nazismus. <http://www.emscuola.org/labdocstoria/storiae/Dossier/Dossier02/pdf-it/dossier2-03-07ScuolaAA.pdf> (2010.10.11.)
- Elmo, Luciano (1939): La condizione giuridica degli ebrei in Italia. Baldini&Castoldi, Milano.
- FALCO TEDESCHI, Annamarcella (é.n.): Testimonianza.
<http://www.binario21.org/testimonianze/annamarcellafalcotedeschi.htm> (2010.03.09.)
- FELTRI, Francesco Maria (1995): Il nazionalsocialismo e lo sterminio degli ebrei. La Giuntina, Firenze.
- FLAIM, Letizia (2010a): Scuole italiane in Bassa Atesina.
<http://www.emscuola.org/labdocstoria/storiae/storiaeRD/StoriaE-2010-123/strumenti/pdf/Scuole03.pdf> 11-26. (2015.07.28.)
- FLAIM, Letizia (2010b): Le „Katakombenschulen” in Bassa Atesina.
<http://www.emscuola.org/labdocstoria/storiae/storiaeRD/StoriaE-2010-123/strumenti/pdf/Scuole07.pdf> 51-70. (2010.11.18.)

- GABRIELLI, Gianluca (2015): Come nacque la „scuola di razza”. In: CESP (Centro Studi per la Scuola Pubblica) (a cura di): *Sui banchi del regime*. CESP, Bologna. 20-24.
- GABRIELLI, Gianluca (2012): Scuola di razza. <https://scienzeumanegiudici.wordpress.com/2012/03/03/gianluca-gabrielli-scuola-di-razza-1-razzismo-e-societa-italiana-2-gli-anni-del-fascismo-e-quelli-delle-classi-ponte/> (2012.04.10.)
- GROSS, Daniela (2008): Gli alunni della scuola ebraica 70 anni dopo le leggi razziste. <http://moked.it/triestebraica/2008/12/02/trieste-70-anni-dopo-le-leggi-razziste-gli-alunni-della-scuola-ebraica-s%E2%80%99incontrano/> (2010.03.05.)
- Goldmann, Hanna (é.n.): Mutter lehrt in Katakombenschule. http://www.virtuelles-haus-der-geschichtetirol.eu/jart/prj3/vhdgt/main.jart?contentid=1239028816462&personen_id=1236865510966&rel=de&reserve-mode=active&videos_id=1248123657303 (2015.08.30.)
- HAGER, Maria (é.n.): Ehemalige Katakombenschullehrerinnen berichten Rössler. 1. Helene Rössler. 2. Anna Schwarz http://www.emscuola.org/dofras/scuole/scuole_ted/M_Curie/interviste.htm (2015.08.04.)
- HARTUNGEN von, Christoph H. (2002): Breve storia contemporanea dell' Alto Adige (1928-2002) Consiglio della Provincia autonoma di Bolzano, Bolzano http://www.giovani.consigliobz.org/smartedit/documents/download/storia_alto_adige.pdf (2015.08.04.)
- K. FARKAS Claudia (2015a): Jogfosztástól a zsidó iskolákig. Fajvédelem és oktatáspolitikai a fasiszta Olaszországban. Belvedere Meridionale, Szeged.
- K. FARKAS Claudia (2015b): Olasz pedagógiai modellek. PTE FEEK, Pécs.
- K. FARKAS Claudia (2015c): Olasz pedagógiai modellek. Virágmandula Kft., Pécs.
- LEVI COLLA, Ines (é.n.): Ricordi di un' insegnante della Scuola Media Ebraica di Bologna. http://www.comunitadibologna.it/index.php?option=com_content&task=view&id=7 (2012.02.02.)
- LOZOVIUK, Petr (1993): Tirol – kettéosztott tartomány az egyesülő Európában? *Regio*, 1993/3. 21-33. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00015/pdf/02.pdf> (2015.08.01.)
- LUPU, Salvatore (2005): *Il fascismo*. Donzelli, Roma.
- MAZZATOSTA, Teresa Maria (1978): *Il regime fascista tra educazione e propaganda 1935-1943*. Nuova Universale Capelli Editore, Bologna.
- MICLET, Renzo (é.n.): *Storie di scuola*. <http://www.emscuola.org/labdocstoria/storiae/Rivista/Rivista05/download/StoriaE06-2004.pdf> (2014.01.12.)
- MONETA, Laura (2002): *Nascita, crescita e vicissitudini della scuola ebraica di Milano*. <http://www.morasha.it/tesi/mnta/mnta01.html> (2009.01.07.)
- NIGRO, Pietro Antonio (é.n.): *La Scuola in Italia dalla legge Casati all' Autonomia scolastica*. http://www.istitutodegasperi-emilia-romagna.it/pdf/nigro_1.pdf (2014.06.06.)
- OTTOLENGHI MORTARA, Luisella (1989): *Testimonianza*. In: *Le leggi razziali del 1938. Ricordare perché non accada mai più*. Spazio Libri Editori, Ferrara. 99.
- OVASSA, Carla (1986): *Intervista*. In: Caracciolo, Nicola: *Gli ebrei e l' Italia durante la guerra 1940-1945*. Bonacci, Roma. 172-175.
- PALERMO, Giulio (2011): *L' Università dei baroni*. Edizioni Punto Rosso, Milano.
- RAVENNA, Paolo (1989): *Testimonianza*. In: *Le leggi razziali del 1938. Ricordare perché non accada mai più*. Spazio Libri Editori, Ferrara. 38-42.
- REGIO DECRETO 01.10.1923. n. 2185. Ordinamento dei gradi scolastici e dei programmi didattici dell' istruzione elementare *Gazzetta Ufficiale*, 24.10.1923. 6505-6507.
- REGIO DECRETO LEGGE (RDL) 5 settembre 1938-XVI, n. 1390. *Provvedimenti per la difesa della razza nella scuola fascista*. <http://www.olokaustos.org/archivio/documenti/italia/380905-1390.htm> (2012.03.13.)
- Regio Decreto Legge (RDL) 23 settembre 1938-XVI, n. 1630. *Istituzione di scuole elementari per fanciulli di razza ebraica*. <http://www.olokaustos.org/archivio/documenti/italia/380923-1630.htm> (2012.03.13.)

- Regio Decreto Legge (RDL) 15 novembre 1938-XVII. n. 1779. Integrazione e coordinamento in unico testo delle norme già emanate per la difesa della razza nella Scuola Italiana. In: Elmo, Luciano (1939): *La condizione giuridica degli ebrei in Italia*. Baldini&Castoldi, Milano. 167-170.
- SARFATTI, Michele (2009): Contenuto e modalità della persecuzione antiebraica dell' Italia fascista 1938-1943. In: Garlati, Loredana – Vettor, Tiziana (a cura di): *Il diritto di fronte all' infamia nel diritto*. Giuffré Editore, Milano. 137-146.
- STEFANI, Piero (1989): Testimonianza. In: *Le leggi razziali del 1938. Ricordare perché non accada mai più*. Spazio Libri Editori, Ferrara. 95-98.
- TANTI, Giovanna (a cura di) (2002): La politica razziale del fascismo. Documenti dell' Archivio di Stato di Pisa. Quaderni del Centro per la didattica della Storia. Bandecchi&Vivaldi, Pontedera.
- TOGNARINI, Ivano (coord.) (2002): Il vecchio libro. La scuola del ventennio fascista: balilla e piccole italiane, soldati e massaie. Edizione Polistampa, Firenze.
- WALTER, Carolin – REICH, Elisabeth (é.n.): Ehemalige Katakombenschullehrerinnen berichten 3. Josefa Haller Auckentaler. 4. Martha Ebner
http://www.emscuola.org/dofras/scuole/scuole_ted/M_Curie/interviste2.htm (2015.08.04.)

BENKEI-KOVÁCS BALÁZS

Az informatikai szakmacsoport munkaerőpiaci helyzete

Elemzés statisztikai és empirikus adatok vizsgálatára támaszkodva

Bevezetés

A Globális Versenyképességi Index alapján Magyarország a világgazdaságban a 60. pozíciót foglalta el a Világgazdasági Fórum 2014/2015. évi felmérésének adatai alapján¹. Az elmúlt évek gazdasági fellendülése részben azon tényezők mentén valósult meg, amelyeket a Magyar Kormány az Új Széchenyi Tervben² kitörési pontként megfogalmazott. Az alábbi tanulmány célja, hogy egy kiemelt fontosságú gazdasági terület – az informatikai szektor-szakképzési háttéréként szolgáló szakmacsoport esetében megvizsgálja az OKJ szakmaszerkezet működését.

A vizsgálat során törekedtem a triangulációra: a statisztikai adatok másodelemzését komplementer módon kvalitatív mérésel egészítettem ki. A vizsgálat komparatív statisztikai eleme helyzetképet ad az aktuális trendek nemzetközi vonatkozásaira (németországi és franciaországi példák). A szektor képzéseinek empirikus vizsgálatához az interjúk felvétele 2016 május és július között zajlott. Ezért az adatelemzés során feltárt nézetek elsősorban a 2016. év közepén³ tapasztalható gondolkodásmódot és helyzetképet tükrözik.

A kutatás elméleti keretként Kirkpatrick négy szintű képzés-értékelési modelljére⁴ támaszkodom. Az IKT szektor képzési portfólióinak munkaerőpiaci szempontú vizsgálatakor számomra elsősorban Kirkpatrick modelljének harmadik és a negyedik elemzési szintje tűnt kiemelt fontosságúnak, amelyek viselkedésváltozás és kompetenciakészlet alakulását; valamint a képzések szervezeti hasznosulását érintik (Kirkpatrick-Kirkpatrick, 2013). Ezek figyelembevételével törekedtem a munkaadók szempontjainak elemzésére, a képzések hatékonyságának értékelésére, és egy olyan szektor-specifikus projekcióra, amely az aktuális képzési portfólió értékelése mellett potenciális fejlesztési javaslatokat is tartalmaz. A félíg-

¹ Schwab, 2014, 33.

² Nemzetgazdasági Minisztérium, 2011.

³ Fontos ennek hangsúlyozása, mivel a digitális oktatás fejlesztése azóta is folyamatosan napirenden van hazánkban. 2016 őszén a kormányzat elkészítette Magyarország Digitális Oktatási Stratégiáját is, amire az alábbiakban kitérek bővebben is.

⁴ A több mint ötven éve megalkotott Kirkpatrick-modell (1954) használata ma is elterjedt különféle típusú és szintű képzési programok kutatásakor: egyaránt alkalmazzák átfogó kormányzati felmérések (Kirkpatrick-Kirkpatrick, 2012); a szakképzési célzatú programok (Armatas-Papadopoulos, 2013); céges tréningek hatékonyságának mérésére (Rosendale, 2013); valamint a felsőoktatási képzések értékelésére (Praslova, 2010; Rajeev-Madan, 2009).

strukturált interjú kérdéseinek összeállításánál támaszkodtam továbbá Patrick et alii (2008) átfogó vizsgálatára.

Az IKT szektor jellemzői a munkaerőpiaci trendek szemszögéből

Magyarország Kormánya felismerte az informatikai iparágban rejlő gazdasági potenciált, és 2014-ben elfogadta a *Nemzeti Infokommunikációs Stratégiát* a szektor fejlesztése céljából. A stratégiát a *Zöld Könyv* elnevezésű akcióterv egészíti ki, amely a 2014-2020 közötti időszakra az átfogó stratégiához igazítja az operatív teendőket, négy fő pillérre támaszkodva: 1. Digitális infrastruktúra. 2. Digitális kompetenciák. 3. Digitális gazdaság⁵. 4. Digitális állam.⁶

Az átfogó stratégia fő célja, hogy Magyarország a nemzetközi szintű jó mutatói tekintetében megőrizze pozícióit, a jelenlegi lemaradásait pedig ledolgozza, és létrejön egy digitális ökoszisztéma hazánkban⁷. Sokan úgy ítélik meg, „*hogy az informatika Magyarország potenciális kitörési pontja. Ehhez azonban a globális versenyben sikeres stratégia és a kormányzat, az iparág és az oktatás szoros partnersége szükséges.*”⁸ Ezt elsősorban arra alapozzák ezen szakértők, hogy a termelő iparágakhoz viszonyítva alacsonyabb és gyorsabb beruházásokkal, szinte kizárólag emberi erőforrásokra támaszkodva, magas hozzáadott szellemi tőkével képes az iparág exportképes termékekkel megjeleníteni a globális piacon, és növelni a hazai GDP-t.

A fejlesztések mozgatórugója az a tény, hogy jelenleg világszerte az informatika a legdinamikusabban fejlődő iparág: „*Az elmúlt évtized informatikai boomján túl a hosszútávon is felívelő trendnek az is meghatározó faktora, hogy nemcsak az IKT-ágazat cégei nőnek és sokasodnak, hanem az informatika valamennyi egyéb iparágba, a vállalatok és a közigazgatás folyamataiba, valamint a lakosság digitális mindennapjaiba is mélyen beágyazódik, és a hatékonyság és termelékenység meghatározó tényezője.*”⁹

Az informatikai munkaerőpiacon foglalkoztatottak számával kapcsolatban született elemzések felhívják arra a figyelmet, hogy a KSH adatok – az adatfelvétel során alkalmazott ágazati nomenklatúra használatának következtében – feltehetően alulbecsülik a ténylegesen a szektorban foglalkoztatott személyek számát. (Bell Research Jelentés, 2015, 98.)

A KSH statisztikai adatgyűjtése alapján 2008 és 2014 közötti időszakban az alkalmazottak száma 115 és 128 ezer fő között mozgott, a foglalkoztatottaké pedig átlagosan 178 ezer fő volt. Ez a munkavállalóknak a teljes nemzetgazdaságon belül 4-5%-át, a versenyszférára vetítve pedig 6-7%-át jelenti. A válságot követő negatív hullám elsősorban az IKT iparág feldolgozóipari szegmensét érintette, ahol jelentős visszaesés volt tapasztalható az

⁵ Egyrészt a szűkebben értelmezett IKT szektor, másrészt az általa biztosított elektronikus (kereskedelmi, banki, stb.) szolgáltatásokat igénybe vevő vállalkozások külső és belső informatikai rendszerei.

⁶ Zöld Könyv, 2014, 4.

⁷ A digitális ökoszisztémát a következőképpen határozza meg a dokumentum: „Egy olyan elosztó, alkalmazkodó, nyílt társadalmi-technikai rendszert értünk, amelyet az önszerveződés, skálán való mérhetőség és a fenntarthatóság jellemez, illetve amelyben felhasználók (lakosság, vállalkozások, kormányzat) milliói és eszközők tízmilliói kommunikálnak egymással, tartalmak és alkalmazások tízezreit igénybe véve a nagy adatforgalmat biztosító szélessávú hálózatok segítségével.” Nemzeti Infokommunikációs Stratégiai, 11.

⁸ Bell Research jelentés, 2015, 81.

⁹ Többek között Bell Research jelentés, 2015, 81.

adott időszakban (60.300 főről 41500 főre csökkent a munkavállalók száma). Ezzel szemben az IKT szolgáltató alszegmensében folyamatosan nőtt a foglalkoztatás (59 800 főről 74 000 főre). Az ágazat munkaerőpiaci szerkezetváltásával párhuzamosan jelentősen nőtt a szellemi foglalkozásúak aránya, akik jellemzően a szolgáltató alszegmensben tevékenykednek (66%-ról, 73%-ra)¹⁰.

Ezek az adatok nem tartalmazzák azon nem IKT-vállalatoknál alkalmazott informatikusokat (például rendszergazdákat), ahol az informatika kiszolgáló-támogató jellegű feladatokat lát el. Ennek aránya változó, amit a szervezetek informatikai feladatainak eltérő mennyisége határoz meg. Ezen a területen alsó határértékű becslések alapján megközelítőleg további 50 ezer fő dolgozik informatikusként hazánkban. (Uo.)

A Bell Research 2015 jelentése három forgatókönyv szerint („visszafogott tervek”; „kikínázott potenciál”; „új piaci szereplők”) készített előrejelzést azzal kapcsolatban, hogy mekkora lehet a szektor munkaerőpiaci felvétel az elkövetkező két évben. A legoptimistább szerint 22 ezer fő számára nyújthat munkahelyet a szektor, a legkevésbé pozitív esetben pedig évente kevesebb, mint 4000 fővel nőhet az ágazat. Valójában a vállaltok piaci növekedésének a korlátját ma a megfelelő szakember hiány jelenti a területen, amit a szakmai elemzéseken túl a napi média hírek is megerősítenek¹¹. (Erre az interjúk elemzése során még bővebben visszatérünk.)

Ez a tendencia világviszonylatban is megfigyelhető: a Manpower Group *Talent shortage survey* – 2015. évi elemzése – amely a fejevadászok és a HR-esek szemszögéből tart tükröt a munkaerőpiacról –, azt jelzi, hogy az IKT szakember a 9. pozícióban szerepel a 10 legkeresettebb munkavállaló-típus között. Az IKT munkakörök keresettsége az európai és közel-keleti aggregát munkaerőpiaci adatok szerint erősebb (8. hely), ami Európán belül megegyezik az osztrák és a francia országos adatokkal (8. hely). Ezzel szemben Németországban a 4. helyen, Magyarországon pedig az 5. helyen kiemelt szerepel a rangsorban a vizsgált szakterület. Hazánk tehát azon országok közé tartozik, ahol az elemzés szerint jelenleg legnagyobb a képzett informatikai szakemberek iránti igény.

Érdekes és tanulságos komparatív módon összevetve az informatikusok iránti munkaerőpiaci keresletet egy nyugat-európai példával. A Francia Munkaügyi Minisztérium megbízásából készült friss (2016. február) elemzés arra hívja fel a figyelmet – hasonlóan a hazánkban publikált Bell-jelentéshez-, hogy az informatikai munkaerőpiacon az intézményesült statisztikai nomenklatúrák nehezítik az adatgyűjtést¹². A hivatalos francia statisztikai rendszerben megjelenő informatikai munkavállalók száma mindösszesen 560 ezer fő volt, ami francia munkavállalók 2,11%-a lenne, amit a minisztériumi jelentés alulbecsültnek ítél. Az informatikai szakmákban jellemzően egyetemi szintű végzettségekkel helyezkednek el Franciaországban, a területen a legnagyobb friss pályakezdők aránya, és legfiatalabb életkorú az ágazat¹³.

¹⁰ Ennél részletesebb adatokat a forrásként felhasznált Bell Research jelentés tartalmaz. (2015, 99-101.)

¹¹ http://index.hu/gazdasag/2016/07/04/22_ezer_informatikus_keresetik/ 2016. július 04.

¹² Ministère du Travail, 2016, 2-3.

¹³ Uo, 6-7.

A munkaerőpiaci igényt érzékelve az ágazat intenzíven együttműködik a szakpolitikával, aminek eredménye az Irinyi terv¹⁴ elindítása, valamint a Digitális Oktatás Stratégia (2016)¹⁵ kidolgozása is. Emellett a terület fejlesztése számos konferencia tematikájául szolgált az elmúlt évben¹⁶. A Digitális Oktatási Stratégiában (a továbbiakban: DOS) az informatika oktatás általános helyzetének fejlesztése elemzésre került, minden oktatási szintet érintve, a köznevelést, a középfokú oktatást, a felsőoktatást és a felnőttkori tanulást is beleértve.

A DOS rámutat, hogy az informatikai szakmacsoportban a szakközépiskolai képzőhelyek számának csökkenése és az elinduló szakképesítések számának visszaesése egyaránt megfigyelhető volt 2013-2015 közötti időszakban (Vö. 1. táblázat).

1. számú táblázat: Az informatikai képzések hozzáféréseinek változása (2013–2015)

	2013	2014	2015
Informatikai szakképzéseket oktató közép fokú intézmények száma	185	168	108
Informatikai szakképesítések száma	378	249	225

A stratégiában megfogalmazott cél, hogy mind az iskolarendszerű szakképzésben, mind pedig a felnőttkori tanulás esetén növekedjék az informatikai szakmákra beiratkozók aránya (DOS, 61. és DOS 114.). Az alábbiakban az informatikai szakmacsoport képzési portfóliója kerül elemzésre, amelynek bemutatását a DOS részletesen nem tartalmazza.

Az informatikai szakképzési portfólió sajátosságai, komparatív helyzetképpel

Az Országos Képzési Jegyzékben a jelenlegi informatikai szakmák elődjei 1993 óta folyamatosan jelen voltak, azonban tartalmukban és formájukban jelentős átalakuláson mentek át a szakmaszerkezeti felülvizsgálatok alkalmával. A 2016-ban elfogadott Országos Képzési Jegyzékben¹⁷ 13 szakma tartozik az informatikai szakmacsoportba, amelyek részben a rendszerüzemeltetés és –karbantartás, illetve tájékoztatás¹⁸ (5 szakképesítés), részben az alkalmazott informatikai szakterületek (4 szakképesítés), részben pedig a fejlesztő munkakörök (3 szakképesítés) területeihez kötődnek. (Lásd 2. számú táblázat.)

Az informatikai szakképzettségek között szerepel 10 önálló, és 3 szakmai ráépülés, aminél a bemeneti feltétel egy megszerzett OKJ szakmai végzettség. A *Szoftverfejlesztő* képesítést elvégzők számára a *Mobilalkalmazás fejlesztő* és a *Multimédia-alkalmazásfejlesztő* biztosíthatna szakmai specializációs lehetőséget. A *Térinformatikus* végzettség pedig a földmérő szakmára ráépülő, IT szaktudással kiegészülő geodéziai végzettséget ad.

¹⁴ <http://magyaridok.hu/gazdasag/digitalis-gazdasag-fejlodes-motorja-448150/>

¹⁵ 2016. második felében az IKT szakterülethez kapcsolódóan négy állami stratégia is megjelent: Magyarország Digitális Gyermekevédési Stratégiája; Magyarország Digitális Exportfejlesztési Stratégiája; Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája; Magyarország Digitális Startup Stratégiája.

¹⁶ A szakmai események közül kiemelhetjük a Smart konferenciát (Várkert Bazár, 2016. május 23.) vagy az Infotér konferenciát (Balatonfüred, 2016. november 08-10.).

¹⁷ 25/2016. (II. 25.) Korm. rendelethez az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről szóló 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendelet módosításáról

¹⁸ Az IT mentor sajátos szakmai végzettséget ad, és eltér kissé a többi informatikai szakmától. A végzetettek tevékenységüket adminisztratív és tájékoztató jelleggel elsősorban az e-Magyarország pontokon látnák el, az SZVK-ban szereplő meghatározás szerint, feladatuk a digitális szempontból írástudatlan állampolgárok felzárkóztatása, ügyintézésének segítése lenne.

2. számú táblázat: Az informatikai szakmacsoport képzései (2016)¹⁹

Rendszerüzemeltetés, szervezés, szerelés és karbantartás, illetve tájékoztatás	Számítógép-szerelő, karbantartó (34)
	Irodai informatikus (52)
	IT mentor (54)
	Informatikai rendszerüzemeltető (54)
	Információrendszer-szervező (55)
Alkalmazott informatikai szakterületek	CAD-CAM informatikus (54)
	Gazdasági informatikus (54)
	Műszaki informatikus (54)
	Térinformatikus (55)
Fejlesztő munkakörök	Szoftverfejlesztő (54)
	Mobilalkalmazás fejlesztő (55)
	Multimédia-alkalmazásfejlesztő (55)
	Webfejlesztő (55)

Saját összeállítás: a 2016. évi OKJ alapján

Az OKJ informatikai szakmastruktúrája egyaránt képes lefedni a szoftver, valamint a hardver igénnyel együtt járó munkaköröket. Emellett számos esetben speciális szaktudást biztosít a végzetteknek (például gazdasági-, műszaki-informatikai, vagy CAM-CAM programozás területén).

A diverzifikált szakmastruktúra és a manifeszt munkaerőpiaci igény ellenére azonban az tapasztalható, hogy a szakképzésben résztvevők száma vizsga-nyilvántartási adatbázis²⁰ adatai, valamint az OSAP adatbázis²¹ felnőttképzési statisztikái alapján is kifejezetten alacsony. A részvételi számok összevetve a többi szakterülettel, nem tekinthetők kiemelkedően jelentősnek a 2014. évi adatok alapján²².

Az informatikai képzések három nagyobb csoportja esetében külön-külön mutatjuk be a 2014-i részvételi statisztikákat a 3., 4. és 5. számú táblázatban.

3. számú táblázat: A rendszerüzemeltetéshez kapcsolódó szakképzéseket megszerzők száma

Az adatok forrása	A szakképesítés megnevezése					Összes
	Számítógép-szerelő, karbantartó (34)	Informatikai rendszergazda (54) ²³	Infokommunikációs halozatépítő és üzemeltető (54) ²⁴	IT mentor (54)	Irodai informatikus (52)	
VNY	400 fő	322 fő	837 fő	7 fő	Új típusú szakmai végzettség, előzménye nem volt 2014-ben.	1566 fő
OSAP	96 fő	139 fő szerzett részszakképesítést	62 fő	7 fő		304 fő

Forrás: saját összeállítás az NSZFH adatbázisai alapján

A rendszerüzemeltetéshez kötődő informatikai szakmák esetében (3. számú táblázat) az iskolarendszerű szakképzésben tanulók aránya igen jelentős a felnőttkori tanulásban

¹⁹ A képzések neve utáni zárójelben található számok az OKJ-s szintbeli besorolásukat jelzik.

²⁰ <https://vny.nive.hu/>

²¹ <https://statisztika.nive.hu/>

²² Az NSZFH Vizsga-nyilvántartási adatbázis adatai alapján például 4611 szakács, és 104 diétás szakács, valamint 3560 aranykalászos gazda, és 2849 targoncavezető szerzett szakmai végzettséget 2014-ben.

²³ Az „Informatikai rendszerüzemeltető” (54) szakmai előzménye.

²⁴ Az „Információrendszer-szervező” (55) szakmai előzménye

résztvevőkéhez képest. A *Számítógép-szerelő, -karbantartó*, a *Rendszergazda*, valamint *Hálózatépítő-rendszerüzemeltető* képesítések közül ez utóbbi kiemelkedik. Iskolarendszerű intézményi háttérrel közel kétszer annyi szakember végzett itt, mint a többi szakmákban, és ez egyben az egész szakmacsoport legnépszerűbb képzése lett. Az *IT mentor* és az *Irodai informatikus* szakmák életképessége a 2014. évi adatok alapján nem meggyőző.

4. számú táblázat: *Alkalmazott informatikai szakterületen szakképzést szerzők száma*

A szakképesítés megnevezése					Összes
Adatok forrása	CAD-CAM informatikus (54)	Gazdasági informatikus (54)	Műszaki informatikus (54)	Térinformatikus (55)	
VNY	434 fő	402 fő	92 fő	25 fő	953 fő
OSAP	128 fő	51 fő	0 fő	18 fő	197 fő

Forrás: saját összeállítás az NSZFH adatbázisai alapján.

Az alkalmazott informatikai szakmák esetében (4. számú táblázat) a *CAD-CAM informatikus* és a *Gazdasági informatikus* képesítések számíthatnak stabilnak és népszerűnek. A *Műszaki informatikus* szakma a felnőttek esetében nem is indult el, *Térinformatikus*ból pedig egy-egy csoportnyi tanuló végzett mindössze 2014-ben. A kurrens igényű szakképesítések (*CAD-CAM informatikus* és *Gazdasági informatikus*) esetében azt látjuk, hasonlóan a rendszerüzemeltetési területhez, hogy négyszerese-nyolcszorosa az iskolarendszerű tanulók aránya felnőttkori résztvevőkéhez képest.

5. számú táblázat: *Fejlesztő munkakörökhöz kapcsolódó szakképzéseket megszerzők száma*

Fejlesztő munkakörök					Összes
Adatok forrása	Szoftverfejlesztő (54)	Mobilalkalmazásfejlesztő (55)	Multimédia-alkalmazásfejlesztő (55)	Internetes alkalmazásfejlesztő (55) ²⁵	
VNY	184 fő	45 fő	0 fő	96 fő	325 fő
OSAP	35 fő	2 fő	0 fő	10 fő	47 fő

Forrás: saját összeállítás az NSZFH adatbázisai alapján.

A fejlesztő-típusú informatikai szakképesítések (5. táblázat) esetében 2014-ben jelentősebb létszámmal a *Szoftverfejlesztő* és az *Internetes alkalmazásfejlesztő* szakképesítést végezték el iskolarendszerű képzésben. Ezek a képzések nagyon alacsony vizsgázói létszámokkal voltak jelen a felnőtt célcsoportban. A ráépülésként akkreditált *Mobilalkalmazásfejlesztő* és *Multimédia-alkalmazásfejlesztő* szakképesítések közül csak az előbbi indult el, fél száz szakembert kibocsátva a munkaerőpiacra.

Az NSZFH vizsga-nyilvántartási adatbázisa alapján mindösszesen 2844 fő tett szakmai vizsgát a szakmacsoport képzésein, ezen belül pedig a rendszerüzemeltetés területén 1566 fő, alkalmazott informatikai szakterületeken 953 fő, fejlesztő munkakörökben pedig 325 fő került ki a munkaerőpiacra.

Az OSAP statisztikája alapján mindösszesen 548 felnőtt tanuló szerzett informatikai szakképzettséget a vizsgált évben: a rendszerüzemeltetés területén 304 fő, alkalmazott informatikai szakterületeken 197 fő, fejlesztő munkakörökben pedig 47 fő abszolált.

²⁵ A „Webfejlesztő” (55) szakképzettség szakmai előzménye.

Ezek a vizsgázói létszámok más szakképesítésekhez viszonyítva (vö. 23. lábjegyzet) kimondottan alacsonynak mondhatóak, különösen a fejlesztő munkakörök esetében, amelyek a legdinamikusabban fejlődtek az elmúlt években.

A magyar statisztikai helyzetképet az alábbiakban komparatív szempontból, németországi és franciaországi példákkal árnyaljuk. A hazai statisztikát a németországi adatokkal összevetve, megállapítható, hogy a végzetek száma alapján a szakterület képzései a német rendszerben sem az első helyeken szerepelnek. Németországban 2013-ben képzési volumenében a legnépszerűbb a kiskereskedelmi eladó (Kaufmann im Einzelhandel – 63 351 fő), a tehergépjármű-műszerész (Kraftfahrzeugmechatroniker – 62 292 fő), a vállalati üzletkötő (Industriekaufmann/-frau –53 532 fő), az ipari gépész (Industriemechaniker /-in – 47 324 fő), és a bolti eladó (Verkäufer/ -in –45 360 fő) szakképesítések voltak²⁶.

Az informatikai szakképzések a német struktúrában rendszerint a középmézőnyben találhatóak, a *szoftverfejlesztő* szakképesítés kivételével, melynek képzési volumene kifejezetten alacsony (6. számú táblázat). A német rendszer ugyanakkor az informatikai szakmacsoportban jóval kevésbé diverzifikált a magyarnál: mindössze öt szakmában folyik képzés, melyek közül egy tartozik a rendszerüzemeltetési szakterülethez (*rendszergazda*), továbbá kettő fejlesztő-típusú munkakörökre képez (*alkalmazásfejlesztő és szoftverfejlesztő*), valamint kettő kereskedelmi-értékesítési irányultságú (*informatikai és telekommunikációs és értékesítő*, valamint *IT-kereskedő*).

6. számú táblázat: Az informatikai szakmacsoport képzési portfóliója Németországban

Képzés neve (A képzés neve németül)	Német FEOR szám	Létszám 2013-ban
Informatikus- rendszergazda (Fachinformatiker – Systemintegration)	43102	16 455 fő
Informatikus- Alkalmazásfejlesztő (Fachinformatiker – Anwendungsentwicklung)	43412	10 908 fő
Informatikai- és telekommunikációs értékesítő (Informations und Telekommunikationssystem Kaufmann)	43232	4329 fő
Informatikai értékesítő / IT kereskedő (Informatikkaufmann / Informatikkauffrau)	43112	3150 fő
Szoftverfejlesztő (Mathematisch-technischer Softverentwickler)	43412	522 fő

Forrás: BIBB, 2015: 61-62

A magyar szakképzési rendszerben is volt korábban '*IT kereskedő szakképesítés*' (OKJ száma: 54 481 03 0010 54 04), azonban ez a szakképesítés 2012-ben a szakmaszerkezet felülvizsgálatakor megszüntetésre került.

A francia oktatási rendszerben az informatikai szakképzések másodlagosak a felsőoktatási képesítések²⁷ mögött. Ez jól érzékelhetően meg is jelenik a diplomások nemzetközi szintű összevetése kapcsán: évente az Európai Unióban közel 110 ezer egyetemi fokozatot

²⁶ BIBB, 2015.

²⁷ A francia felsőoktatásban 3 alapszakon, 23 mesterszakon és további 23 ún. munkaerőpiac-orientált alapszakon ('Licence professionnelle') lehet informatikai képzésekben részt venni. (Ministere du Travail, 2016, 33.) A munkaerőpiac-orientált alapszakokról (licence professionnelles) lásd bővebben Benkei-Kovács-Molnár-Pongrácz, 2015, és Benkei-Kovács, 2009.

szerző diplomás informatikus 20%-a rendelkezik franciaországi képesítéssel.²⁸ Ugyanakkor már a középiskolában lehetséges informatikai specializációt választani az érettségire való felkészülésnél is, és több szakmai szervezet, valamint a Francia Tudományos Akadémia, is fokozatosan sürgeti az ilyen irányú fejlesztéseket²⁹. A francia felsőfokú szakképzések szintjén komoly átalakítások zajlottak az elmúlt években, hogy piacképesse tegyék a szakmai végzettségeket, intenzív és hosszabb időtartamú szakmai gyakorlatokkal és projekt-munkák beépítésével gazdagítva az iskolarendszerű képzéseket³⁰.

A hazai szektorális empirikus vizsgálat eredményeinek bemutatása

Az empirikus vizsgálat módszertana, és általános jellemzői

Az empirikus vizsgálat keretében 12 interjúalannal készült félig-strukturált mélyinterjú 2016 május és július között. Az interjúkérdéseket a Kirkpatrick-modell, valamint a külföldi és hazai szakképzés kutatások módszertanát figyelembe véve alakítottam ki. A személyiségi jogok és szakmai pozíciók védelmében *Titoktartási és adatvédelmi nyilatkozatot* kapott minden megkérdezett, akiktől *Hozzájárulási engedélyt* kértem, az adatok, kódolt, anonim és nem beazonosítható módon történő közvetlen hivatkozására, a kutatás-etikai normáknak megfelelően (Babbie, 2001. Corbin-Strauss, 2015). A 40 és 70 perc közötti időtartamú interjúk rögzítésére hangfelvétel készült, melyek legépelését követően a szöveg kódolása és feldolgozása az Atlas.ti szoftvercsomaggal történt meg.

Az interjú során a kérdezői attitűdnél figyelembe vettem Babbie ajánlásait: a „jó indulatú érdeklődő” pozíciójába helyezkedve kerestem fel a megkérdezetteket, aki az interjúalanyaitól sokat „tanulhat a területen” (Babbie, 2001, 339.)

Az interjúkat (IA01 – IA 12) három különböző intézménytípusban vettem fel: öt esetben állami vagy magán fenntartású szakiskolában; három esetben informatikusokat kereső, és őket folyamatosan interjúztató HR szakemberrel; három esetben informatikai vezetőkkel és egy esetben pedig az informatikai szektor fejlesztésén dolgozó érdekvédelmi szervezet munkatársával. Az interjúalanyok kiválasztásánál a szakmai jártasság garanciájaként minimálisan 10 éves szakterületi munkatapasztalatot vettem szűrőként. (Ettől egy esetben tértem el, egy junior pozícióra toborzó fejező interjúja esetében.)

A vizsgált intézményekben megközelítőleg 20 ezer fő dolgozik, és 2500 szakképzésben résztvevő tanul. Mennyiségileg ezért emblematikus súlyt képviselnek az általuk vallott nézetek: különösen mivel a szektoron belül hasonló típusú intézményekben jelenleg azonos típusú problémákkal találkozni. Ennek redundanciáját az általunk feltárt interjúsorozat is igazolja.

A különböző intézménytípusokban felvett interjúk célja, hogy minél több oldalról közelíthessük meg az elemzés során a szakképzések megítélését, hasonlóan a 360 fokos visszajelzések módszertanához (Klein:2008).

A szakmai mélyinterjúk a következő főbb témaköröket ölelték fel: a szakterület közel-múltbeli változásait, és a változások feltételezhető prognózisát, a területen jelentkező szakemberigényt, a munkaerőpiaci utánpótlást, és a szakképzések típusainak megítélését, a hoz-

²⁸ Ministère du Travail, 2016, 38.

²⁹ Académie des Sciences, 2013.

³⁰ Ministère du Travail, 2016, 26.

zájuk kapcsolódó szakmai gyakorlatok jellemzőit. Szakképző intézmények esetébe nagyobb hangsúlyt kaptak a képzési programok tartalmi elemei, a végzett tanulók nyomon követésére, és a vállalati szférával való együttműködés megvalósulása. A vállalati szakemberek esetében jelentősebb súlyt kaptak a toborzás-kiválasztás, a belső képzés, és a frissen végzettek bevalásának, főbb erőneinek és hiányosságainak témakörei. Külön figyelemmel vizsgáltam a szakképesítések presztízsét, összevetve más képzési szintek képesítéseivel, valamint az informatikai szakmák portfóliójának lehetséges bővítésére vonatkozó nézeteket.

Az interjúalanyok fogékonyan és nyitottan reagáltak a megkeresésre és szakmai kérdéseimre, hozzáállásuk, nyitottságuk, optimista várakozásuk segítette munkámat, amelyet ezúton is nagyon köszönök.

Az interjúk kvalitatív elemzése

Az empirikus adatok jelen tanulmányban az alábbi három témakörben kerülnek elemzésre: nézetek a munkaerőpiac szektorális helyzetéről és trendjeiről; a szakmacsoportba tartozó szakképzések megítélése; és vélemények a szakmai végzettséget szerzettekről.

A munkaerőpiac helyzetének és trendjeinek megítélése

Az informatika területén a munkaerőpiacon jelenleg rendkívül intenzív pezsgés tapasztalható, emellett igen aktív a szakmai és a tudományos eszmecsere, a fejlesztést-fejlődést kísérő diskurzus³¹ zajlik. A szektor tudatosan lép fel a szakma népszerűsítéséért kampányok keretében is, mint a Telekom által támogatott *Legyél Te is informatikus*³² program, amely a http Alapítvány és az IVSZ (Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége) szakmai támogatásával kerül megrendezésre.

A megkérdezettek is egyöntetűen a magas munkaerőpiaci keresletet hangsúlyozták, amelynek megoldása vagy megoldatlansága a fejlődés egyik fontos tényezőjévé válik az utóbbi években. A HR szakemberek körében ez a nyitott és betöltetlen állások dömpingjével párosul: *„Több nyitott pozíciónk van, mint amennyit be tudnánk tölteni. Nagyon nagy szükség lenne átképzésekre. Tehát mi is azt látjuk, hogyha mi magunk nem lépünk, és esetleg nem kezdünk el átképezni (persze ez óriási investíció és ezt ki kell dolgozni) akkor ennek következményei lesznek, mivel egyre többen lefelé mennek... Tehát nincs annyi képzett, és gyakorlott szakember, mint amennyire szükség lenne.”*³³

Ez a magas kereslet megváltoztatta az informatikában dolgozó munkavállalók „morálját” is, ami egyrészt az elkényelmesedést jelenti, másrészt – legalább is az őket igen aktívan kereső HR-fejlesztőkkel szemben – egyfajta elkerülő attitűdöt generált: *„Kevesen szeretnének mozdulni. Az, hogy feladunk egy hirdetést IT pozícióra, és várunk, hogy ki fog jelentkezni... – Na, ezzel a módszerrel ma már nem tudunk teljesíteni. Utána kell mennünk a jelölteknek, és keresnünk kell. Vannak jelentkezők, de arányaiban kevesen, abból nem*

³¹ 2016 tavaszán számos jelentős konferencia zajlott Magyarországon, a szakterület heterogenitásából kifolyólag az informatikai fejlesztések előkerülnek minden területen, ahol a K+F szerepet játszik, megjelenik az Agrár-expotól (<http://agromashexpo.hu/> – 2016. január 27), vagy a Smart 2016 konferenciáig (<http://smconf.hu/> – 2016. május 23.), amely régió meghatározó mobiltechnológiai és startup fókuszú konferenciájává vált.

³² www.legyelteisinformatus.hu

³³ IA04, informatikusokat toborzó fejvadász, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

*tudunk határidőre és jól teljesíteni.*³⁴” A precizitás, és a megfelelési morál visszaesett bizonyos tekintetben, a bevett társadalmi normákat és kapcsolatokat néhányan emiatt kevésbé veszik komolyan, mások a gyors váltásokat helyzet-specifikusnak, és elfogadhatónak látják: „Beszélgetek más fejedelmekkel, barátokkal – és bizony előfordul, hogy le van egyeztetve az interjú, visszaigazolja, várja az ügyfél... És kapom az ügyféltől a telefont, hogy nem jelent meg a jelölt. Emiatt szó szerint most már külön értékelem azt, hogy a jelölt felhív, hogy „nem tudok megjelenni”, vagy, hogy „közben találtam egy másikat”. Ez úgy gondolom, hogy egy nagyon rossz irány. És ez egy általános értékrendbeli probléma ma egyébként, hogy alapvetően emberi kapcsolatainkban kicsit kezdünk, ...hogy ez a „bármikor bármit lecserélhetek világ”, ez most az emberi értékrendben is megjelenik. De leginkább most az ITsok között tapasztalok egy ilyet. Egy kicsit úgy érzem, hogy „elszállt velük a ló”³⁵”

A munkaerőpiaci hiánnyal párosul az, hogy a munkavállalók elkötelezettsége egy-egy őket alkalmazó vállalkozás iránt csökken, gyakrabban váltanak, és nehezebb megtartani őket: „Ahogy már említettem most az informatikusoknak szerencsésebb helyzetbe kerültek, megtehetik azt, hogy viszonylag gyakrabban váltanak munkahelyet. Most már ritkán látjuk azt, hogy valaki 7-8 évet eltölt egy munkahelyen. És valahogy úgy érzem, hogy emiatt ebben a szektorban nem is tekintünk rájuk úgy, – mint mondjuk máshol –, hogy ő egy „job-harper”, hogyha ő viszonylag sűrűn vált. Ebbe a szektorba ez jobban belefér.”³⁶”

Sajátos ellentmondásként élük meg az informatikai oktatással professzionálisan foglalkozó szervezetek, hogy ennek ellenére a hiányszakmák listái között az informatikai területek nem kerültek kiemelt pozícióba. Ez ellentmond a különböző álláskereső portálok adatainak, és a mérés módszertan intézményi torzításával magyarázzák. „Alapvetően egy teljesen rossz szakmaszerkezet van, és ezt a szakmaszerkezetet még megfejeleli az MKIK-nak a GVI Kutatóintézetének az adatai, amelynek az előrejelzése szerint 2018-ra 14 fő szoftverfejlesztőre lenne szükség a munkaerőpiacon. Én értem, hogy ez a szám a saját felmérés alapján, kérdőíves módszerrel jött ki, de ez egy torz eredmény, ami a felmérés módszertani sajátosságából fakad. Most ebbe ne menjünk bele – nem rossz volt a mérési eredmény, hanem rossz volt a kérdések megfogalmazása. Mindenesetre az eredmények bekerülnek MFKB ülésekre, ahol döntéseket hoznak. És ez lesz sajnos az a tényanyag, amire épülnek majd a szakmai döntések.”³⁷”

Az informatikai vállalkozások oldaláról ez jelenleg egy gyengébb szűrő mechanizmussal párosul, ami minőségromláshoz és fenntarthatósági problémákhoz vezethet hosszabb és középtávon: „Egyértelműen nagyobb az igény a munkavállalókra, tehát sokkal nagyobb a verseny értük. Ennek millió következményével együtt. Tehát olyan irányba változik piac, hogy sokkal kevésbé van módunk például válogatni. Aminek nyilvánvalóan a munkavállalók örülnek, de ez így versenyképesség szempontjából nem biztos, hogy annyira okos dolog, hiszen egyfajta szelekció kezd kikerülni a rendszerből.”³⁸”

³⁴ IA04, informatikusokat toborzó fejedelmész, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

³⁵ IA04, informatikusokat toborzó fejedelmész, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

³⁶ IA10, junior pozíciókra informatikusokat toborzó HR szakember, 5 év szakmai tapasztalattal

³⁷ IA06, Informatikai szakoktatással foglalkozó szakember, 15 év szakmai tapasztalattal

³⁸ IA11, vezető informatikai szakember egy multinacionális vállalatnál, 20 év szakmai tapasztalattal

Hazánkban az informatikai munkaerőpiacon elsősorban a szoftverfejlesztés szűkebb szakterületén lett akkora a hiány, hogy gyakorlatilag már nem a jelöltek pályáznak nagy tömegben egy-egy állásra, hanem a fejdvaszok keresik meg a dolgozókat ajánlataikkal, az ajánlatok versenyeznek az „igazán jó jelöltekért”: „*Most azért nagyon nehéz találni. És volt egy olyan időszak, amikor jelöltek idézőjelben „küzdöttek”, azért, hogy állást találjanak. Most viszont ott tartunk, hogy mi kell szinte – nem azt mondom, hogy könyörögnünk – , de versengnünk kell a jelöltekért, hogy minket válasszanak a toborzás során..*”³⁹” A betöltetlen álláshelyek magas száma bizonyos szofverfejlesztő cégek esetében a piaci növekedés tényleges gátjává vált: „*Hát folyamatosan bővülünk. Tehát ilyen 50 körüli nyitott pozíciónk az folyamatosan van. Mindig mindent betöltünk, tehát hogy mondjam, még nem tartunk ott, hogy projekteket bukunk, mert nem találunk rá embert, de ez örült nagy erőforrásokat igényel, hogy ez ne így legyen. Tehát megoldjuk, de baj van, egyértelműen baj van.*”⁴⁰”

A szakmacsoport képzéseinek megítélése

Az informatikai OKJ szakmai végzettségek megítélése erősen polarizálódik attól függően, hogy kit kérdezzük meg a szakképzettségek kapcsán: alapvetően három fő csoportba sorolhatjuk a különféle nézőpontokat.

Az *első csoportba* azok tartoznak (munkáltatók HR-szakemberei, magán oktatási cégek, szakmai szervezetek képviselői), akik nagyon kritikusak. Elsősorban a szoftverfejlesztők kapcsán nyilatkoztak arról, hogy szerintük az OKJ szakmai presztízse alacsony, és, hogy a végzetek nem láthatóak a munkaerőpiacon, gyakorlati tudásuk kevés, nem megfelelő ismeretet tanulnak, és képzésük túl hosszú időtartamúak.

A presztízis kapcsán a klasszikus szakképesítés versus egyetemi végzettségi szint szembeállításakor a megkérdezettek szerint az előbbinek nincs igazán tekintélye: „*A szakmai végzettségeknek egyáltalán nincsen presztízse. Az egyeteminek talán valamennyi van. De ahogy egy vállaltvezető nemrégiben megfogalmazta – az egyetemi diploma náluk a felvételi beszélgetésre a beugró előfeltételek része...*”⁴¹” Ez az alacsony presztízis a szakképesítések gyakorlati jellegének megkérdőjelezésével párosult: „*Nagyon kritikus vagyok ebben a tekintetben. Tehát én azt gondolom, hogy ezek nagyon alacsony presztízssű képzések. Teljesen függetlenül ettől a szakmától, tehát legyen ez tényleg, egy kétkezi szakma, legyen ez könnyelő stb... Nagyon kevés olyan képzés van, amely valós gyakorlati tudást ad.*”⁴²”

A szakmai végzettségek tekintetében a frissen megjelent magán képzőintézmények (Code Cool és Redfox) mögé szorúlnak az OKJ végzettségek, egzakt megítélésüket azonban részben gátolja, hogy az OKJ képzéseken alacsony létszámú tanulói populáció vesz csak részt: „*Nyilván jobb lenne, ha az OKJ-s képzések kézzelfogható tudásokat adnának, de én nem látom az OKJ-s képzéseket informatika területén belül létező valaminek jelenleg. Látom, hogy van, de nem látom az embereket. Miért nem látjuk azokat az embereket? Százával veszünk fel minden évben embereket, de ezek valahogy még sincsenek, tehát ennek azért oka van. Tehát most őszintén, egy OKJ-s papír a szemünkben semmivel nem ér többet,*

³⁹ IA04, informatikusokat toborzó fejdvasz, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

⁴⁰ IA11, vezető informatikai szakember egy multinacionális vállalatnál, 20 év szakmai tapasztalattal

⁴¹ IA06, Informatikai szakoktatással foglalkozó szakember, 15 év szakmai tapasztalattal

⁴² IA12, informatikai vezető szakoktató, 25 éves szakmai tapasztalattal

mint egy Green Foxos, vagy egy Code cool-os.⁴³ „Nagyon kevés olyan szoftverfejlesztőt ismerek, aki ténylegesen szoftverfejlesztőként dolgozna és OKJ-s végzettsége van, mert ez jelenleg egy nem működő modell.”⁴⁴

A második csoportba azon HR-esek és fejedelmek tartoznak, akik számára a végzettség kevésbé meghatározó, mert ők elsősorban munkatapasztalat alapján keresnek pozíciókra embereket. *„Nem az számít, hogy milyen a végzettsége, hanem, hogy hány év gyakorlata van az adott területen, és, hogy mennyire keresett az a szakterület. Már egy „junior” is azért 250-300 ezer forintot kér bruttóban. De ha már van gyakorlata, akkor más a helyzet: két-három éves gyakorlattal azért már 350-400 ezer forint alatt már nem nagyon lehet találni jó embert. Ha egy stabilabb, néhány éves gyakorlattal rendelkező IT-s ról beszélünk, akkor az már inkább a 400 és 500 ezer közötti bruttót kategóriát jelenti... Innen indulunk. Innentől kezdve pedig a „seniorabb level”, vagy „architekt level” az már 500-800 ezer közötti bért jelent.⁴⁵”* Egy másik szakember hasonlóképpen nyilatkozik: *„Direktben nagyon kevés a szakképzésben tanulat interjúztattam, de nagyon sok céget ismerek és tudom, hogy nem dolgoznak náluk OKJ-s végzettséggel emberek, de végzettség nélküli fejlesztők dolgoznak náluk, akik egyébként autodidakta, vagy egyéb módon megszerezték ezt a tudást.”⁴⁶*

A harmadik csoportban jól elkülönülten kirajzolódik a szakiskolák nézőpontja. Itt, a feltett kérdésre sajátos logikával válaszolnak – átértelmezve kissé a kérdés hangsúlyát – és általánosságban az informatikus szakma magas presztízst emelik ki a többi szakterülettel összehasonlítva, vagy a végzettek továbbtanulási, elhelyezkedési sikereiről beszélnek. *„Nagyon erős, úgy értem az informatikai szakterületen, erős a presztízse ezeknek a végzettségeknek, mert azt látjuk is akár, hogyha megnézünk egy bármilyen portált, amelyik munkaerő toborzással foglalkozik, vagy egyáltalán állást kínál. Nem akarok most megnevezni egyet se, de ott vannak különböző statisztikák, vannak különböző fizetési igények, lehetőségek, kimutatások és látszik, hogy azért az informatikusokat azért jobban megbecsülik anyagilag is, igazából, ha valaki elhelyezkedik egy vállalatnál, azért hogyha valaki informatikusként dolgozik őt azért a kollegái is elismerik, mert azért szerteágazó tudással bír, főleg egy egyszerű munkavállalóhoz képest, aki csak használja a számítógépet. Szerintem van presztízse ezeknek a szakmáknak.”⁴⁷*

A frissen végzett megítélése vállalati nézőpontból

Amikor a munkavállalók értéke kerül szóba, a megkérdezettek körében jól elkülöníthető a tapasztalt szakemberek (senior munkavállalók, akik legalább 3-4 éves munkatapasztalattal rendelkeznek), és a frissen végzett, pályakezdő, vagy idegen és mostanság divatos szóhasználatnál élve „junior” informatikusok megítélése. Ez az informatika leginkább felfutott szektorában – a szoftverfejlesztés területén működő a projekt-alapúság miatt különösen élesen rajzolódik ki. A HR és fejedelmek munkakörökben dolgozók érdeklődése különösen megnőtt az okos-eszközök elterjedésével a szoftverfejlesztők iránt.

⁴³ IA11, vezető informatikai szakember egy multinacionális vállalatnál, 20 év szakmai tapasztalattal

⁴⁴ IA12, informatikai vezető szakoktató, 25 éves szakmai tapasztalattal

⁴⁵ IA04, informatikusokat toborzó fejedelmek, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

⁴⁶ IA11, vezető informatikai szakember egy multinacionális vállalatnál, 20 év szakmai tapasztalattal

⁴⁷ IA01, informatikai vezető szakoktató, 25 éves szakmai tapasztalattal

A szoftverfejlesztőket is csak abban az esetben tudják azonnal elhelyezni, hogyha „projekt-alapú” szakmai tapasztalattal rendelkeznek. *„És nagyon jellemző az, hogy projektre. Tehát jön a projekt – vegyük fel az embert. Tehát nem azt jelenti, hogy állandóra felveszik szeniorokat (...) inkább projektre le veszik fel, és hosszú projektre, erre nagyon érzékenyek. Ebben van egy kicsi ellentmondás is, mert „Most van a projekt most kell az ember” – de gyorsan (SOS) nem könnyű embert találni. Nincsenek a piacon.”⁴⁸*

A rendszer törékenységet mutatja, hogy általában a frissen végzettekkel legtöbbször „nem tudnak mit kezdeni: „Még több diák jöhetne ki. Csak ugye a juniorokat tanítani kell. És hogyha egy éles projekt van, és oda kell plusz ember, akkor nem lesz ideje a cégnek. Tehát hogy ha nem egy olyan nagy cég, ahol megvan erre már a kialakított struktúra, hogy veszik fel a juniorokat, tanítják, és pár hónap múlva beteszik egy pozícióba. – De mellette mondjuk az éles projektekre is tud felvenni embereket – És nincs idő a továbbképzésekre, akár hogy embert delegáljon rá, vagy anyagiakat. Akkor inkább az szeniorokat keresik.”

A duális szakképzés⁴⁹ rendszere, amely az OKJs végzettségeknek erős gyakorlati jellegét biztosíthatna az informatikai szakterületen, nehezebben működik. Egy két éves iskola-rendszerű képzés esetében ugyanis az első év nyarán még nem rendelkeznek annyi ismerettel a tanulók, hogy a cégek érdemi feladatokkal tudják őket foglalkoztatni, ezért a gyakorlatot legtöbb esetben tanműhelyi keretekben valósítják meg, a második év végén pedig már megkapják a bizonyítványt. (IA01, Informatikai vezető szakoktató, 25 éves szakmai tapasztalattal)

A pályakezdők, vagy juniorok iránt kisebb a jelenlegi piaci struktúra mellett az igény. Ennek többek között az az oka, hogy a betanuláshoz tapasztalt munkatárs segítségére van szükség. A bérek közötti aktuális különbség is markánsan különbözik a tapasztalat függvényében. *„A pályakezdő szakembereket, a „juniorokat” az IT-n belül, ha van csapat, és tudják tanítani, akkor sokféle helyre fel tudják venni. De ehhez kell, hogy legyen egy szenior is a csapatban. Szinte mindenhova, attól függ...”⁵⁰*

Ezt az általánosnak tekinthető képet árnyalja az, hogy vannak olyan nagyobb multinacionális informatikai vállalkozások, akik komoly belső átképző-programokat indítanak a kevésbé tapasztalt munkavállalók (juniorok) számára, saját belső képzési rendszert működtetnek, amelyet „vállalati akadémiáknak” neveznek. *„És hogyha éppen nincsen házon belül megfelelő kompetenciával bíró szakember, akkor mondjuk trénerjük (képezzük) ki saját magunknak. Tehát itt ennél a cégnél, ahol most dolgozom, felismerte már ezt a vezetőség. (...) Nálunk speciálisnak tekinthető, hogy vannak ún. junior programok, amik kifejezetten pályakezdőknek szólnak, de az arány mégis inkább eltolódik a tapasztalattal rendelkezők felé.”⁵¹* Az említett cég junioroknak szóló belső képzését egyfajta betanító programként is értelmezhetjük: *„Ezek a junior programok arról szólnak, hogy olyan pályakezdő informatikusokat vagy szoftverfejlesztés területén kezdőket szólítunk meg, akik valamilyen objektumorientált programnyelvvvel már találkoztak, mondjuk egyetemi keretek között. Vagy*

⁴⁸ IA04, informatikusokat toborzó fejezet, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

⁴⁹ A duális szakképzés sajátosságairól lásd bővebben Vámosi, 2015, 7. és 8. fejezetét.

⁵⁰ IA04, informatikusokat toborzó fejezet, több mint 10 éves szakmai tapasztalattal

⁵¹ IA10, junior pozíciókra informatikusokat toborzó HR szakember, 5 év szakmai tapasztalattal

*esetleg mondjuk hobbi projekten is dolgoztak. De még valódi munkatapasztalatuk ilyen területen nincsen. Tőlünk kapnak egy három hónapos képzést, amelynek során az adott programnyelvbe mélyebben bele tudnak tanulni, amit ugye munkahelyen éles környezetben, projektek keretében jobban tudnak kamatoztatni. Nálunk dolgozó szenior kollégák tartják ezeket a tréningeket.*⁵²

A szoftverfejlesztés szakterületén jelentkező piaci űrben rejlő lehetőséget a magán cégek ismerték fel, azáltal, hogy intenzív, gyakorlatorientált képzési programokat szerveznek egybefüggő hosszabb szakmai gyakorlattal. „Miben más a mi képzésünk az egyetemi, vagy az OKJ-s képzéshez képest? (...) Az OKJ-s képzéstől eltérően nálunk van egy nagyon erős bemeneti szűrés, ahol azt vizsgáljuk, hogy alkalmas lesz-e a diák arra, hogy belőle programozót képezzünk, vagy megtanuljon programozni. Másrészt, nálunk olyan emberek dolgoznak, akik mind 5-8-10 éves iparági tapasztalattal rendelkeznek. Tehát őket konkrétan a szoftverfejlesztési területéről hoztuk el, mindannyian részt vettek nagy nemzetközi projekteknél. Nekik nagyon pontos elképzelésük van arról, hogy egy diákunknak hova kell eljutnia a képzés végére.”⁵³

Ezen cégek által alkalmazott modell közös jellemzője (például a Green Fox vagy Code Cool képző-intézmények is így működnek⁵⁴), hogy az intenzív piaci igényből kifolyólag kizárólag a cégek igényeit veszik figyelembe, és az OKJ-tól alapvetően eltérő képzési tartalommal gondolkodnak, sokkal gyakorlatorientáltabb módon. „Egy létező hiányra reagálnak, nagyon jó srácok dolgoznak bennük, akik ezt csinálják. Az innen kikerültek azonban nem fognak olyan mélységű szakmai ismeretekkel rendelkezni, mint akik 5 évben végigtoltak egy egyetemet, ez teljesen egyértelmű.”⁵⁵

A vállalatok és a szakma is egyetért abban, hogy ez mégis egy járható út, mivel ma az informatikai szoftverfejlesztés területén alacsonyabb szintű ismeretek birtokában, párosulva az eszközök alapos gyakorlati ismeretével, hatékonyan lehet boldogulni. „Ma egy informatikai rendszerben a fejlesztés kész blokkoknak a megfelelő helyre való beírását és paraméterezését jelenti, amelyet jelentős módon grafikus interfacek segítenek. Tehát ma egy kódolónak, egy tesztelőnek, egy informatikai alapszoftver-fejlesztőnek nincsen szüksége azokra a tudásokra, amelyeket régen az informatikai fejlesztőtől elvártak, akkor, amikor a tervezőmatematikus, és a mérnök-informatikus szakmák képzési tartalma kidolgozásra került.”⁵⁶

Összegzés

A fenti elemzés összefoglalásaként kihangsúlyozhatjuk, hogy egy rugalmasabb, a vállalatok képzési igényeire a jelenleginél gyorsabban reagálni tudó szakképzési struktúra bevezetése jelenthetne javulást, és a munkaerőpiaci kereslet hatékony csökkentését, és bizonyos tekintetben a képzési létszámok növelése.

Az interjúsorozat tanulságaként elmondható, hogy jelenlegi helyzet és piaci növekedés, illetve annak gátjaként fellépő munkaerőhiány, jobban foglalkoztatja az ágazat résztvevőit,

⁵² IA10, junior pozíciókra informatikusokat toborzó HR szakember, 5 év szakmai tapasztalattal

⁵³ IA12, informatikai vezető szakoktató, 25 éves szakmai tapasztalattal

⁵⁴ Lásd az http://index.hu/gazdasag/2016/08/01/oktatas_munkaerohiany_it_informatika_programozas_kodolas/

⁵⁵ IA11, vezető informatikai szakember egy multinacionális vállalatnál, 20 év szakmai tapasztalattal

⁵⁶ IA06, Informatikai szakoktatóval foglalkozó szakember, 15 év szakmai tapasztalattal

mint a közép vagy hosszabb távú jövőre való előrettekintés. Prognózisra a szakmakép változással kapcsolatban kevesen vállalkoztak, a megkérdezett interjúalanyok azonban 80%-a hangsúlyozta, hogy szerintük szoftverfejlesztőből lenne igazából leginkább szükség a jövőben is, amiből jelenleg is a legnagyobb a hiány.

A megkérdezett szakértők véleménye és nemzetközi kitekintés alapján részleges projekcióra van lehetőség, amelynek keretében a szoftver ergonomus; az adattudós; az IT kereskedő és az informatika és a jog határterületén dolgozó szakemberek kapcsán fogalmazódtak meg olyan vélemények, hogy ezen munkakörök fontos szerepet játszhatnak majd a jövőben is. A szakmacsoport új szakképesítéseit úgy tűnik, hogy elsősorban egyetemi képzésekre ráépítve, szakirányú továbbképzések, vagy működőképes felsőfokú szakképzések formájában lenne érdemes kialakítani.

Az informatikai szakmacsoporton belül a legdinamikusabban növekvő fejlesztő munkakörök szakmái jelenleg kevésbé látszanak vonzónak, alacsony presztízsűek, a vállalati gyakorlatok megszervezésének nehézségeiből kifolyólag. Amíg a hazai gazdasági ágazatok között az informatika fejlődik a legdinamikusabban, egy ilyen gyorsan változó rendszert különösen nehéz lesz kiszolgálni egy erős adminisztratív háttérrel rendelkező, szakközépsiskolai bázisra épülő képzési háttér segítségével. Rövid- és középtávon a magán szakképzés gátjainak visszaszorítása, az informatika-oktatási piac bizonyos fokú liberalizálása, hosszabb távon pedig a szakmastruktúrában szereplő képzések formai és tartalmi kérdéseinek újragondolása jelenthetne hatékony megoldást.

Irodalom

- 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozat Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája (DOS), 156.p.
- 25/2016. (II. 25.) Korm. rendelete az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről szóló 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendelet módosításáról
- Académie des Sciences (2013): L'enseignement de l'informatique en France -II est urgent de ne plus attendre, Paris, p. 35. http://www.academie-sciences.fr/pdf/rapport/rads_0513.pdf
- Armatas, Christine – Papadopoulos, Theo (2013): Approaches to work-integrated learning and engaging industry in vocational ICT courses: Evaluation of an Australian pilot program, In. International Journal of Training Research, NO 11(1): 56–68.
- Babbie, Earl (2008): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi kiadó, Budapest, 6. kiadás.
- Benkei-Kovács Balázs, Molnár Krisztina, Pongrácz Attila (2015): Európai áttekintés a felsőfokú szakképzés helyzetéről, potenciális fejlesztési modellek azonosításával, Szakképzési Szemle, 31. 2. szám. 43-63.
- Benkei-Kovács, B. (2009): A felsőfokú szakképzés helyzete az oktatási rendszerben Franciaországban és Magyarországon. Iskolakultúra. 19. 5–6. szám. 121–129.
- Bell Research (2015): A hazai informatikus- és IT Mérnök Képzés helyzetének, problémáinak, és gátló tényezőinek vizsgálata, Budapest, 110. p. <http://ivs.hu/oktatas/kutatas-az-informatikus-munkaerohianyrol/>
- Bundesinstitut für Berufsbildung BIBB (2015): Die anerkannten Ausbildungsberufe 2015 (Bekanntmachung des Verzeichnisses der anerkannten Ausbildungsberufe und des Verzeichnisses der zuständigen Stellen), W. Bertelsmann Verlag GmbH & Co., 453.p.
- Cedefop (2010): Skills for green jobs. European Synthesis Report, Luxemburg, European Union. 112. p. ISBN: 978-92-896-0660-8
- Corbin, Juliet – Strauss, Anselm (2015): A kvalitatív kutatás alapjai, L'Harmattan-Sage kiadó, Budapest, 430. p. ISBN 978-963-424-012-2
- Elke Loichinger (2015): Labor force projections up to 2053 for 26 EU countries, by age, sex, and highest level of educational attainment. in. Demographic Research: Volume 32, 443-486.

- European Commission (2011): Eurobarometer Special Survey 369- Attitudes towards vocational education and training. 219. p.
- Groupe Prospective des métiers et qualifications (2014): Les métiers en 2022. Résultats et enseignements, DARES, Paris, 68.p. www.strategie.gouv.fr
- Kirkpatrick, James D. – Kirkpatrick, Wendy K. (2013): Creating a Post-Training Evaluation Plan, American Society for Training & Development, in T+D, 2013 June, 26-28.
- Kirkpatrick, James D. – Kirkpatrick, Wendy K. (2012) The Feds Lead the Way in Making Training Evaluations More Effective, American Society for Training & Development, in T+D, 2012 September, 56-61.
- ManpowerGroup (2016): Talent shortage survey – 2015, Wien, 8. p.
- Ministere du Travail (2016), Rapport sur les besoins et l'offre de formation aux métiers du numérique, Párizs, 97 p.
- Nemzetgazdasági Minisztérium (2011): Új Széchenyi Terv. Budapest, Nemzetgazdasági Minisztérium. http://www.polgarriszemle.hu/app/data/Uj_Szechenyi_Terv.pdf.
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2014a): Nemzeti Infokommunikációs Stratégia: Az infokommunikációs szektor fejlesztési stratégiája (2014-2020), Magyarország Kormánya, Budapest, 9. verzió, 133. p.
- Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (2014b): Zöld könyv az infokommunikációs szektor 2014-2020 közötti fejlesztési irányairól, Kiadja az Infokommunikációért és Fogyasztóvédelemért Felelős Államtitkárság, Budapest, 157. p.
- Patrick, C. J., Peach, D., Pocknee, C., Webb, F., Fletcher, M., & Preto, G. (2008). The WIL (Work Integrated Learning) report: A national scoping study. Australian Learning and Teaching Council Final report. Brisbane, Queensland University of Technology. p. 111.
- Praslova, Ludmila (2010): Adaptation of Kirkpatrick's four level model of training criteria to assessment of learning outcomes and program evaluation in Higher Education, in Educational Assessment, Evaluation and Accountability, NO. 22:215–225
- Rajeev P. -Madan M. S. – Jayarajan K. (2009): Revisiting Kirkpatrick's model -an evaluation of an academic training course, in Current Science, Vol. 96, No. 2: 272-276.
- Rosendale, Joseph A. (2014): Toward worthy performance: a case study on Western Union's training program, in. Performance Improvement, vol. 53, no. 8, September, 39-44.
- Schwab, Klaus (ed.) (2014): The Global Competitiveness Report 2014-2015, Full data edition, World Economic Forum, Genf, 565. p. ISBN-13: 978-92-95044-98-2
- Vámosi Tamás (2015): Tanoncól mesterember, Pécs, Szerzői kiadás, 274. p. ISBN 978-963-12-4090-0

A 21. század digitális munkaerőpiaci kihívásai

A *Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány* támogatásával 2016. évben készült kutatásunk célja, hogy válaszokat keressünk a munkaerőpiac és a digitalizáció közötti összefüggésekre, az új generációk munkaerőpiaci szerepére, az életpályákhoz kapcsolódó tényezőire. (Nemeskéri-Szellő, 2017)

A munkaerőpiac radikális változáson megy keresztül többek között a megállíthatatlan technikai fejlődésnek köszönhetően. A digitalizáció tovább szélesítette a felülszegmentált munkaerőpiacot és annak kompetenciaszükségletét. Hatással van az egyre erőteljesebben jelentkező generációs problémákra is. Azt gondoljuk soha nem volt ilyen mély szakadék az egy munkahelyen dolgozó aktív generációk között. A változás oka egyszerű: az ipari társadalmat fokozatosan felváltotta az információs társadalom, majd a tudásalapú társadalom, amely teljesen átírja az emberek közötti kommunikáció rendjét. Az internet megkönnyíti az információk megszerzését, ugyanakkor megváltoztatja az emberek közötti viszonyok jellegét és soha nem látott generációs konfliktusokat szül. Kutatásunk témája a digitális kompetenciák és munkaerőpiac összefüggéseinek vizsgálata az egész életen át tartó tanulás pályorientációs aspektusaiból. A 21. században a digitális kompetenciával való rendelkezés nemcsak az infokommunikációs technológiákhoz való hozzáférést és azok használatát jelenti, hanem magában foglalja a kapcsolódó és megfelelő ismeretek, készségek és attitűdök birtoklását is. Egy, a teljes Európai Unióra kiterjedő kutatás a digitális befogadásról és készségekről megállapította, hogy az unió népességének közel 47%-ának digitális kompetenciái elégtelenek, és ez magában foglalja azt a 23%-ot, akik semmilyen digitális kompetenciával nem bírnak (Vuorikari, 2013). Kutatásunk a digitális kompetenciákat, a pályorientációt a társadalom, a gazdaság, a foglalkoztatáspolitikai, a munkaerőpiac, az oktatás összefüggéseiben vizsgálja országos szinten és megyei minták alapján.

Abból indultunk ki, hogy az *élethosszig tartó pályorientáció* (Lifelong Guidance, LLG) olyan tevékenységek összessége, amelyek bármilyen korosztályhoz tartozó állampolgárok számára, életük bármely pontján lehetővé teszik, hogy felmérjék képességeiket, kompetenciáikat és érdeklődésüket; hogy ésszerű oktatási, képzési és foglalkoztatási döntéseket hozzanak; valamint, hogy menedzselni tudják egyéni életútjukat a tanulás, munka és egyéb olyan területeken, ahol ezeket a képességeket és kompetenciákat sajátíthatják el vagy használhatják. A *digitális kompetencia* tágabb értelemben úgy írható le, mint az IKT (információs és kommunikációs technológiák) magabiztos, kritikus és kreatív használata a munka, foglalkoztatás, tanulás, pihenés, társadalmi befogadás és/vagy részvétel területén kitűzött célok eléréséhez. A digitális kompetencia transzverzális kulcskompetencia, amely képessé tesz minket más kulcskompetenciák (pl. nyelv, matematika, a tanulás elsajátítása, kulturális tudatosság) elsajátítására (Ferrari, 2013).

Kutatási kérdések, módszertan

Kutatócsoportunk alapvetően *a témakör komplexitását vette alapul*, amelybe beletartozott a digitális kompetenciák helyének és szerepének meghatározása a különböző kompetencia struktúrákban; a kompetenciák társadalmi, gazdasági aspektusai; a munkaerőpiac az életpálya és a digitális kompetenciák összefüggései; a munkaerőpiaci esélyek elősegítése, a tanulás és tudás kérdései, a munkavállalói munkáltatói attitűdök, munkaerőpiac és a digitális kompetenciák várható kölcsönhatásnak előrejelzése.

Feltételezéseink a következők voltak:

- A digitális kompetenciák elsajátításának, fejlesztésének még számos akadályja van, így például a forráshiány, az infrastruktúra, az akadályozó szemlélet.
- A digitális kompetenciák megléte már meghatározó munkaerőpiaci tényező Magyarországon is, azonban jelentős ágazati különbségekkel.
- A digitális kompetenciák korcsoportos megoszlásában generációs különbségek vannak, azonban ez nem törvényszerű.
- A digitális kompetenciák akkor tudják betölteni társadalom – és gazdaságfejlesztő szerepüket, ha az ismeretek, a jártasságok és a készségek szintje rendszerbe ötvöződik.

A kutatási téma és terület összetettebb kutatási megközelítést igényelt, ebből adódóan a módszertan is átfogóbb lényegi vonatkozásokra koncentrált. Jelleget tekintve egyrészt primer (empíria), másrészt szekunder (dokumentum, illetve adatelemzés) módszereket alkalmaztunk. Fontosnak tartottuk *a fogalmi kör vizsgálatát*, mind a pályaorientáció, mind pedig a kompetenciaterületek tekintetében (lásd 1. sz. mellékletet), különösen azért, mert előzetes méréseink alapján a digitális tudás megítélésében, de a tudatos, jól felépített pályaorientáció hatékonyságában számos félreértés volt tapasztalható (Barakonyi, 2016). Mindemellett fontosnak tartottuk a *dokumentumelemzésből* fakadó helyzetkép bemutatást és a jövőformálás lehetőségeinek a feltárását, következtetések levonását.

Az empiriában alkalmazott lekérdezésünk keretében területileg négy különböző adottságú megyét vizsgáltunk: Baranya, Bács-Kiskun, Zala és Somogy. Célcsoportként tanuló/tanintézetek, munkavállalók/munkanélküliek és munkáltatók (ágazati szinten) bevonását terveztük, amelynek keretében sor kerül 450 fő kérdőíves megszólítására, míg ágazati szinten (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, szolgáltatás, oktatás és egészségügy), 50-50, összesen 300 munkáltató. A munkáltatói megkeresésre 304 válasz érkezett, míg az egyéni kérdőíveit 401 fő töltötte ki. A felmérés on-line történt a Google felületén, valószínűségi technikát alkalmazva. Kutatásunkban így értelemszerűen azok vettek részt, akik valamilyen formában elérték ezt az on-line felületet, vagyis akik nem rendelkeznek számítógéppel/számítógépes eléréssel, illetve internettel, azok kimaradtak a felmérésből. Kérdőívünkbe a fentiekén kívül beépítettünk a fenntartható közszolgálati modellhez (OVHR-Modell) kapcsolódó kérdéseket is. Az OVHR-modell az állami, önkormányzati szektor intézményei, szervezetei esetében foglalja rendszerbe azt a négy kulcsterületet (működés, értékek, emberi erőforrások, felelősség), amelyek megfelelő formában történő kezelése, menedzselése elengedhetetlen az adott szervezetek fenntartható(bb) működéséhez. (Nemeskéri-Sebők-Zádori, 2016)

A kérdőívek mellett célunk volt megszólítani olyan személyeket (30 főt), akik a saját területükön szakértők. Az interjúk során arra szerettünk volna választ kapni, hogy a válaszadóink hogyan értékelik a digitális kompetenciák és munkaerőpiac összefüggéseit az egész

életen át tartó tanulás, valamint a pályaorientáció aspektusaiból. Mindemellett célunk volt feltárni, elemezni, értékelni azokat a tényezőket, amelyek a különböző gazdasági ágazatok keretében igényként, munkaerőpiaci elvárásként jelennek meg. Az interjúk a következő alapkérdések köré szerveződtek:

- 1.) Hogyan ítéli meg a digitális kompetenciák helyét és szerepét a különböző kompetencia struktúrákban?
- 2.) Milyenek ítéli meg a digitális kompetenciák fontosságát saját szakterületén?
- 3.) Mennyire ért egyet azzal a feltételezésünkkel, hogy a digitális kompetenciák elsajátításának, fejlesztésének még számos akadály van, így például a forráshiány, az infrastruktúra, a szemlélet?
- 4.) Milyenek látja az közoktatás helyzetét a digitális kompetenciák elsajátításában?
- 5.) A munkaerőpiac, az életpálya és a digitális kompetenciák mennyire függenek össze a mai magyar valóságban?
- 6.) Milyenek ítéli meg a pályaorientációs szolgáltatók felkészültségét a digitális kompetenciák közvetítésében?
- 7.) Törvényszerű-e, hogy a digitális kompetenciák meglétének korcsoportos akadályai vannak? Okoz-e ez feszültséget a mindennapi életben, főképpen a munkahelyen?
- 8.) Mennyire ért egyet azzal, hogy a digitális kompetenciák akkor tudják betölteni tudásalapú társadalmi – gazdasági szerepüket, ha a fejlesztése az egész életen át tartó tanulás (LLL) rendszerében történik.

A válaszadók foglalkozásukat tekintve a következő nagyobb csoportokba tartoztak:

- HR: coach, EURES tanácsadó foglalkozási tanácsadó, fogyatékosügyei referens, HR adminisztrációs referens, pályaorientációs tanácsadó, pszichológus (8 fő)
- IT: informatikai igazgatóhelyettes, projektvezető, rendszerszervező, szoftverfejlesztő, tervező-elemző (5 fő)
- Menedzsment, pénzügy: bróker, marketing ügyintéző, projektmenedzser, ügyvezető igazgató, vezérigazgató (5 fő)
- Oktatás, kutatás, tudomány: adjunktus, könyvtárvezető, könyvtáros (5 fő)
- Egészségügy, mérnök: főorvos, gépészmérnök, onkológus (3 fő)
- Média: sajtófelelős, újságíró (3 fő)

A kutatás főbb eredményei

Az empirikus kutatás és az azt megalapozó dokumentumelemzés egyaránt megerősítette, hogy a 2008. évi monetáris és gazdasági válság után jelentős változások, átrendeződések következtek be a munkaerőpiacon. A globalizációból is adódó gazdasági verseny miatt megnőtt a felülsegmentált munkaerőpiac jelentősége, a korábbi kínálat alapú piacot felváltotta a keresletorientált munkaerőpiac. Az alapkompenciák mellett előtérbe kerültek olyan *horizontális képességek, mint a tanulni tudás, a társadalmi és állampolgári felelősségvállalás, a kezdeményező- és vállalkozókészség, a kulturális tudatosság, az önállóság, valamint a kreativitás.* A munkaerőpiacon a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR) szerinti csoportosítást figyelembe véve a szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások főcsoporthoz tartozó munkavégzésen kívül szinte valamennyi foglalkozás igényel valamilyen szintű digitális ismeret, amely azonban nem azonos a digitális kompetenciákkal.

Az Európai Bizottság Tartalmak, Technológiák és Kommunikációs Hálózatok Főigazgatósága (DG CNECT), a digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő (DESI) mutatói szerint Magyarország 2015. évi országprofilja alapján a 20. helyen áll a 28 uniós tagállam sorában. Az ország elmúlt évben legfőképpen az összekapcsoltság terén tudott előrelépést felmutatni: a vezetékes szélessáv a háztartások 94%-ába eljut, 76%-uknál pedig nagy sebességű a szolgáltatás. A digitális kompetenciák elsajátítást elősegítő eszközök hozzáférése az elmúlt években jelentősen javult, ugyanakkor vizsgálataink szerint az állampolgárok digitális tudása felszínes, sok esetben megragad egy géphasználati szinten, ezáltal alacsony munkaerőpiaci értéket képvisel.

A kutatásba bevont személyek válaszai alapján digitális kompetenciák megszerzésének leggyakoribb módja (56%-ban) az iskola és az önképzés kettősségében rejlik, több mint 20%-ban pedig teljes mértékben az önképzésnek volt köszönhető. Az e-learning, mint korszerű tanulási forma egyelőre nagyon marginálisan jelenik meg. Elgondolkodtató tény, hogy mindössze 9% jelezte az iskolai formális kereteket a tanulás színtereként, ami felveti az informatikai közoktatás elégséges mivoltának kérdését. A megkérdezett munkálattók szerint a közoktatási rendszer digitális kompetenciafejlesztő szerepe csak részben megfelelő, a válaszadók 48%-a vélekedik így. 26%-uk úgy gondolja, hogy a közoktatásban megfelelő munka zajlik e téren. 17% megítélése szerint a közoktatás jó teljesítményt nyújt a digitális kompetencia fejlesztés területén. 9% gondolta úgy, hogy e kérdés tekintetében a nem megfelelő kategóriát választja. Vizsgálataink szerint a közoktatásban alapvető probléma, hogy az IKT rendszerek, a szemléletváltás nehezen épül be a mindennapi oktatási gyakorlatba. A fejlődés biztosítása érdekében több és valósabb tartalmú informatikaoktatást kellene biztosítani mind az általános, mind pedig a középiskolákban, megalapozva a felsőoktatáshoz szükséges tudást. (Nemeskéri-Szellő-Zádori-Barakonyi, 2016a, 2016b).

Digitális kompetenciák pályaaorientációs lehetőségei a munkaerőpiacon 2025-ig

Az Apáczai Napok humán erőforrás-fejlesztési szekció keretében elhangzott előadás a kutatási eredmények közül a digitális kompetenciák és a pályaaorientáció összefüggéseire koncentrált, kapcsolódva a szekció tanácsadói fókuszához. Jelen tanulmány keretében a terjedelmi korlátok miatt szintén a kutatás ezen területét emeljük ki.

Az EUROSTAT a foglalkoztatás várható alakulására is készített előrejelzése alapján a foglalkoztatás-bővülés üteme uniós szinten lelassul 2010 és 2020 között. Az átlagosan csak mintegy 0,3%-os növekedés csak mintegy harmada az ezredfordulótól a globális válság kezdetéig tartó időszakban tapasztalt éves foglalkoztatás-növekedési ütemnek. A foglalkoztatottak száma uniós szinten várhatóan 2022-ben éri el csúcspontját, majd 2060-ig mintegy 15-16 millióval csökken. Az EUROSTAT előreszámítása szerint a foglalkoztatottak száma Magyarországon 2027-ben érheti el a csúcspontját, amikor 4 millió foglalkoztatottal számolnak. Ezt követően 2060-ig 23%-os csökkenés szerepel az előrejelzésben. Ez a folyamat egyértelműen a népesség fogyásával függ össze és nem érinti közvetlenül a foglalkoztatási szint alakulását, ami az egész előrejelzési periódusban emelkedő. Az Unió számítása szerint a hazai foglalkoztatási szint 2020-ig 65%-ra, 2060-ig pedig 67-68%-ra nőhet.

A szakmai életút pályaválasztási szakasza időben mindinkább kitolódott, mivel a későbbi munkavégzéshez szükséges iskolai képzés hosszabbá vált. Fontos az is, hogy a korábbihoz képest lényegesen *összetettebb az életpályára való felkészülés és felkészítés.* Az

oktatás számos reform terepe volt az elmúlt másfél évtizedben, mindemellett a szakképzési struktúra változása közép- és felsőfokon egyaránt csak részlegesen találkozott a munkáltatók igényeivel. Az oktatásban és a foglalkoztatásban érdekelt szereplők közötti együttműködés nem javult, az érdekellentétek nem mérséklődtek, aminek következtében tartósan fennmaradnak és időben hullámzó intenzitással felszínre kerültek a kínálati és keresleti oldal közötti feszültségek. A fiatalok munkába állását segítő intézkedéseknek arra kell irányulniuk, hogy erősödjene az oktatás-szakképzés és a munka világa közötti kapcsolatok, ezáltal elősegítve az iskola-rendszer és a szakképzés különböző szintjeiről kilépő fiatalok számára a munkaerőpiacra való belépést és a változó munkaerőpiaci igényekhez való történő alkalmazkodást (Nemeskéri-Szellő, 2015).

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet kutatása szerint az új (digitális) ipari forradalom jelentős átalakulást hoz a munkaerőpiacon (Nábelek és szerzőtársai, 2016). Ez a váltás véleményük szerint a „*képzettség torzított technológiai váltás*” fogalmával magyarázható meg, amelynek eredményeképpen a képzetlen munkaerő iránti kereslet csökkenésére, és a magasan képzett munkaerő iránti keresletjelentős növekedésére kell számítani. Ugyanakkor ez a tendencia egyes szakmák teljes automatizációja mellett a munkahelyek számának jelentős csökkenését eredményezheti. Becslésük szerint a napjainkban meglévő technológiákat figyelembe véve automatizálással Magyarországon a munkahelyek 12%-a lenne kiváltható.

A technológiai fejlődés eredményeképpen egyes iparágakban nagyon gyorsan átalakul a munkaerőpiac képzettség szerinti összetétele, változik a képzett és képzetlen munkaerő iránti kereslet. A kutatás arra keresett becslést, hogy az automatizálás várható magyarországi hatása a jelenleg foglalkoztatott munkaerő mekkora hányadát érintheti, és mekkora különbségek lesznek egyes megyék, járások között. „Az összes foglalkoztatott között a kiváltható munkahelyek arányának vizsgálata arra mutat, hogy az automatizálás azokat a térségeket fogja erősebben érinteni, ahol a foglalkoztatottsági ráta magasabb. Ezekben a térségekben a felszabaduló munkaerő más munkakörben történő felszívása jelentkezhetsz elsődleges feladatként. Ugyanakkor jellemzően a legkevésbé fejlett járások esetében számolni kell azzal is, hogy az álláskereső meglévő magas aránya mellett az automatizálás, az adott járás munkaerőpiaci szerkezetéből következően a foglalkoztatottság további csökkenéséhez vezethet. Ez pedig azzal jár, hogy ezekben a járásokban a munkanélküliek és közfoglalkoztatottak az automatizáció kibontakozó hatásaival párhuzamosan várhatóan nehezebben tudnak a jövőben elhelyezkedni a versenyszektorban.” (Nábelek és szerzőtársai, 2016).

A *digitális gazdaság és a foglalkoztatás kettőse*, illetve ezek összefüggései meghatározóak lesznek Magyarország gazdasági növekedésében és ennek a növekedésnek a fenntarthatóságában egyaránt. Megnyerhető-e az oktatás és képzési rendszer és a nála sebesebben változó munkaerőpiaci igények versenyfutása, amikor egyre gyakrabban fordul elő, hogy a képzés időpontjában azt sem tudjuk, mire képzünk – hiszen bizonyos munkakörök meglétét még nem is látjuk. „Azaz: az Irinyi Terv horizontján a foglalkoztatáspolitikai küldetése nem csupán a munkahelyteremtés, hanem ezen túlmutatóan a *munkaerő-teremtés* is.” (Marosiné és szerzőtársai)

A *digitális kompetenciák és életpályák pályaaorientációs aspektusait* mindkettő esetében meghatározza az LLL, mint társadalmi elvárás és a rugalmasság, biztonság elve. A

„*rugalmas biztonság*” (flexicurity) nemcsak foglalkoztatási, munkaerőpiaci kategória, hanem megjelenik a korszerű életpálya-tanácsadói, szolgáltatási rendszerben is. A rugalmas biztonság elv alapján a munkahely ipari társadalomban megszokott biztonságát felváltja az átmenetek biztonságának kiépítése. Ilyen átmeneteket jelenthetnek a munkahelyváltások, a pályakorrekció, a munkakörváltás, a vállalkozói és alkalmazotti létformák közötti váltások, és pályaaorientációs szempontból ide lehet sorolni az „iskola” és a munka, vagy az iskolák közötti váltásokat, illetve az iskolán belüli döntési pontokat. Ebben az értelemben a pályaaorientáció fő feladatává a változások elviselésének, megértésének, megfelelő kezelésének biztosítása válik. A munkaerőpiac és egyén interakciójában a pályaterv megfogalmazása, megvalósítása jelentheti azt a fajta rugalmasságot, amelyet a piac elvár. Sajátos formája a tranzicionális munkaerőpiac (TLM, Transitional Labour Markets), ahol az átmenetet különböző garanciák, úgynevezett „*pozitív átmenetek*” biztosítják, amely magában foglalja a munkavállalók alkalmazhatóságába történő további beruházás önmagát erősítő folyamatát.

A tudásalapú társadalom, a tudásalapú jövőkép alapvető fejlesztési formája az informatika, az IKT, és a megszerezhető digitális kompetenciák. Az előrejelzések 2025-ig azt mutatják, hogy az IT-szektor bővülése, fejlődése továbbra is meghatározó lesz. A megfelelő digitális kompetenciával rendelkező pályakezdők elhelyezkedési esélyei alapvetően nőni fognak 2025-ig. Egyrészt demográfiai csökkenésük miatt, másrészt a gazdasági növekedés, a kapcsolódó beruházások következtében. Foglalkoztatás bővüléssel lehet számolni az automatizálás, az informatika, a gépészet, az elektronika területén. Mindemellett a pályakezdők munkaerőpiaci esélyeit növeli az előregedésből adódó munkaerőpótlás (Szellő, 2014). Ugyanakkor minden más szakterületen belül is szükségletté válik a digitális kompetenciák legalább ECDL szintű megléte.

Milyen fejlesztési lehetőségei vannak a pályaaorientációnak a digitális kompetenciák erősítésében?

- A pályaaorientációban résztvevő szervezetekben (iskola, munkaerő-közvetítő, életpálya-tanácsadó, alternatív civil) dolgozó tanácsadók, konzulensek digitális kompetenciáinak megerősítése mellett, korszerű, naprakész IKT pályaismereti tudást kell biztosítani. Általánosan is fejleszteni kell az információkezelés korszerű eszközeinek használatát a pályaaorientációban.
- E szervezetek információs bázisain ki kell alakítani olyan mérési lehetőségeket, ahol biztosítani tudják a kompetencia-alapú pályaaorientációt, pályakorrekciót.
- A pályaaorientációs szervezetek speciális módszertan kidolgozásával és alkalmazásával segíthetik a fogyatékos és egészségkárosodott emberek, fiatalok pályaválasztást. A IKT világa lehetőséget biztosíthat számukra digitális kompetenciáik alkalmazására atipikus formában, távmunkában.
- A szervezetek részt vállalhatnak új, potenciális tartalékokkal rendelkező célcsoportok (beleértve a nem informatikai szakmát megcélzókat is, akik nem informatikai, de digitális munkahelyen szeretnének elhelyezkedni): felsőfokú képzésre fel nem vettek, vagy lemorzsolódottak; nők; informatikai „fehér foltok” kiemelt kezelése: olyan vidéki területeken élők bevonása, ahonnan kevesen jelentkeznek informatikai képzésekre; és a karrierváltók körében (Digitális Munkaerő Program, 2016).

- Fontos feladat lehet az élményalapú pályaeorientáció biztosításával, a jövőkutatás (prognozások) eredményeinek a bemutatásával megalapozni az életpálya különböző szakaszában lévő személy döntését.
- A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat pályaeorientációs lehetőségeinek bővítésével, kialakításra kerülhetnek, a meglévők mellet olyan módszerek, amelyek hozzájárulhatnak az IKT munkaerőpiac fejlesztéséhez. Ilyen lehet például a munkaerőpiaci visszajelző rendszer fejlesztése: a foglalkoztatási adatok összekapcsolása a képzési adatokkal a képzések eredményességének nyomon követhetősége érdekében.

Összegzés

Az elmúlt tizenöt évben a pályaeorientáció területén elért eredmények ellenére, azt tapasztaltuk, hogy a pályaeorientáció, az életpálya tanácsadás nem strukturált, esetleges. Rendszere elsősorban a pályaeorientációban szereplő intézmények (oktatás, munkaügyi szervezet stb.) folyamatos átszervezéséből adódóan sérült. Az egész életen át tartó tanulás (LLL) és az életpálya-tanácsadás (LLG) által megkövetelt új módszerek nehezen épülnek be a napi gyakorlatba. A pályaeorientációhoz és az életpálya-tanácsadáshoz való hozzáférés, valamint eszközrendszerének biztosítása jelentős különbségeket mutat.

A digitális kompetenciák és a pályaeorientáció közötti kapcsolat számos ellentmondással bír. Egyik oldalról elindult egy folyamat, amely a pályaeorientáció IKT fejlesztését célozza, a másik oldalról viszont hiányos maga a tanácsadói tevékenység az informatikai szakmacsoport valós tartalmának bemutatásról, munkaerőpiaci jelentőségéről. Ebből adódóan is tapasztaltuk az e foglalkozások területén jelentkező és lassan már állandósuló munkaerőhiányt. Megoldása szakmai összefogást igényel, amelyben részt vesznek a szakpolitikák (gazdaság, oktatás, foglalkoztatás), munkáltatók, munkavállalók, alternatív tudományos szervezetek. (Nemeskeri-Szello-Zadori-Barakonyi, 2016a)

Bízatóak azok az állami, kormányzati stratégiák, koncepciók, amelyek közös célja, hogy az egész életen át tartó tanulás rendszerének valamennyi elemében megteremtse a foglalkoztathatóság és a munkaerőpiaci versenyképesség szempontjából egyaránt alapkompenciának minősülő digitális készségek fejlesztésének infrastrukturális, tárgyi és személyi feltételeit (vö. Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája, 2016). Összességében ezen a területen is *egy olyan komplex pályaeorientációs rendszerre van szükség*, amely magában foglalja az információk sokaságát, a pályaismeretet, a pályatükröt, a motivációs eszközöket, módszereket, a pályakövetést, a beilleszkedés elősegítését.

Irodalom

Barakonyi E. (2016): *Pályakezdő fiatalok munkaerőpiaci esélyei a Dél-dunántúli régióban 2025-ig kutatási összefoglaló*. In: Zádori Iván (szerk.): *Alternatív munkaerőpiac: fejezetek munkatudományi, munkaerőpiaci kutatásokról 2008–2015*. Pécs: PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

Digitális Munkaerő Program (2016). Megoldási javaslatok az informatikus és digitális szakember hiány kezelésére. Budapest: IVSZ Szövetség a Digitális Gazdaságért.

Ferrari, A. (2013). DIGCOMP: *A digitális kompetencia értelmezésének és fejlesztésének európai keretrendszere*. Report EUR 26035 EN

Marosiné Kuna Zs., Nagy G. M., Nikodémus A., Szendrényi P. (2016). Digitális gazdaság és foglalkoztatás. Összefoglaló a MKT Munkaügyi Szakosztálya és a NGM Gazdaságfejlesztési Államtitkárságának közös rendezvényéről. In: *Munkaügyi Szemle Online*. 2016. június. (2017.01.15) <http://www.munkaugyiszemle.hu/digitalis-gazdasag-es-foglalkoztatás>

- Nábelek F.–Sturcz A., Tóth I. J. (2016). *Az automatizáció munkaerőpiaci hatásai*. Járási munkaerőpiacok automatizációs kitettségének becslése. Budapest: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet.
- Nemeskéri Zs. & Szellő J. (2015). *A munkaerőpiaci környezet alakulása, különös tekintettel, a fiatal diplomások helyzetére*. PTE Diplomás Pályakövető Rendszer tanulmánykötet. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Nemeskéri Zs. & Szellő J. szerk. (2017). *Digitális kompetenciák és a pályaeorientáció munkaerő-piaci összefüggései a 21. században*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Nemeskeri, Zs. - Szello, J. - Zadori, I. – Barakonyi, E. (2016a): *Digital Competencies and Career Orientation in the 21 st Century: Hungarian Labor Market Approach*. REVISTA ROMANA DE STATISTICA 60:(12) pp. 78-92.
- Nemeskeri, Zs. - Szello, J. - Zadori, I. – Barakonyi, E. (2016b): *Digital Competencies and Career Orientation in the 21st Century*. In: Dan CRUCERU (szerk.). Artifex" University of Bucharest: Program of the International Symposium. " Research-Forecast-Decision in the Social -Economic System". Bucharest: Bucharest University of Economic Studies, 2016. pp. 292-309
- Szellő J. szerk. (2014). *Pályakezdő fiatalok munkaerőpiaci esélyei a Dél-dunántúli régióban 2025-ig*. Zárótanulmány, Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Zádori I. - Sebők M. - Nemeskéri Zs. (2016): *Sustainability, HRM and Public Services*. Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás; a Nemzeti Közszolgálati Egyetem közigazgatás-tudományi szakmai folyóirata, 2016:(2) pp. 42-57.
- Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája. A Kormány-előterjesztés melléklete. 2016. június 30. (2016.09.30) www.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf
- Vuorikari, R. (2013). A digitális kompetencia elsajátítása – a 21. századi polgárok előtt álló feladat. (2017.02.20.) http://www.schooleducationgateway.eu/hu/pub/experts/riina_vuorikaribecoming_dig.htm

Developing balanced public life and socialization pattern from gender approach in elementary schools

Introduction

The study investigates the public experience and political attitude of rural educators with a gender-thematic aspect from an interdisciplinary approach. The analysis forms a part of a research studying the female operators of municipal decision making and their ratio with the analysis of quantitative data and interviews of the operators. Inspection of social status of women can be approached from several aspects (e.g.: changes in family and gender roles, labour market and wage inequalities), which involves the gender ratios of decision making positions. The first research results confirm the previous literature statement (Leijenaar 1991:98, Koncz, 2006:134), that is mainly highly qualified women are involved in politics. Thus, it is not surprising that in city councils there are many female educators. It is also known that socialization in school (including the model and thinking provided by the teacher) may have a determining role in the development of the future civil attitude. In public participation it is the qualification acquired by education, the competencies and the socialization patterns that have a major role. (Koncz, 2006). That is how the school and the educators as potential operators of rural public life and as supportive social background are related, which may have an impact on the creation of a balanced public life at the level of municipalities from a gender perspective. From the point of view of ecology of education: *'not only the availability and experience of institutions and organizations but outstanding individual behavioural aspects are necessary to give a boost to the development of communities'* (Forray, 2016). Thus, the investigation of the background and the experience of teachers with double role, namely educator-politician teachers, are important.

Conceptual framework of the research –the gender concept and the interaction of education and decision making

From 1966 the gender perspective has gradually become the part of international standards (UN¹ and EU² documents). In 2010 the European Union has approved its *National Strategy on Gender Equality (2010-2015)*³, in which the increasing number of women in the area of education and training is positively evaluated, however, further interventions has found to be necessary in several other fields. In Hungary a governmental decree (1004/2010) has been established in 2010 on *The National Strategy for Gender Equality*. 6 priorities has been expressed and the 5th concerns the field of education (by *supporting the reduction of gender-related stereotypes*). Gender-related stereotypes are real or hypothetical characters

¹ 1979 CEDAW Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), Fourth World Conference on Women, Beijing 1995

² European Union, The Treaty of Amsterdam 1997 (Ilonszki, 2005, 59-60.).

³ COM(2010) 491

of men and women that explain the differences of the genders and have a role in the maintenance of social inequalities (Rédai, 2010). The social status of men and women is not determined by their actions but their social interactions. It is culture that lends meaning to social gender that is related to place and time (Scott, 2001).

International standards have been developed in order to be able to measure gender equality processes (that is *gender mainstreaming*) (Solt, 2015). Such standard is the *Global Gender Gap Index* measured by the World Economic Forum since 2006 that investigates 4 indicators and 14 variables each and in total to present the gender gap in the area of economics, politics, education and healthcare. The indicator is suitable for the comparison of patterns in countries (Table 1.). The comparison of the gender gap indicators of the Visegrad Group reveals that the results are the best in the educational sub index (EDU) (where the difference is the smallest between genders). Political gender gap sub index (POL) is far behind this. This means the gender equal educational opportunities (such as the ratio of women in higher education) did not bring automatically political gender equality. Hungary is the last among V4 concerning both indicators.

Table 1.: edited based on Global Gender Gap Index

V4 gender gap partial indices 2015			
country	indicator	rank	result
Poland	total ⁴	51	0,715
	EDU	38	1,00
	POL	52	0,213
The Czech Republic	total	81	0,687
	EDU	1	1,00
	POL	83	0,134
Slovakia	total	97	0,676
	EDU	1	1,00
	POL	115	0,087
Hungary	total	99	0,672
	EDU	76	0,991
	POL	139	0,035

The partial index of education (EDU) shows the availability of education and the ratio of men and women in primary, secondary and higher education. In the long run it expresses the capability of the country of creating a gender equal ratio in writing and reading competencies (Global Gender Gap Report 2015). The examined indicators are: gender ratios of those who are (1) able to read, enrolled in (2) primary education, (3) secondary education, (4) higher education in a certain country. Political partial index (POL) investigates: (1) the ratio of women and men in the parliament (2) among ministers (3) gender ratio of those who were Head of Government or Head of State in the past 50 years. Comparing the data of World Economic Forum with Hungarian statistics reveals a 10% stagnant ratio of women in parliamentary politics since the change of regime⁵. Results related to education (which are better compared to V4) are based on the following data in Hungary.

⁴ The 4 consolidated indicators: (1) economic opportunities, (2) participation in education, (3) healthcare and (4) the possession of political positions.

⁵ In municipal decision making in Hungary the ratio of women are higher than this, in 2014 it has reached 30% nationwide in average. (the calculation is based on www.valasztas.hu).

Table 2.: edited based on Hungarian central Statistical Office data (2012)

Population based on qualification and gender, those of appropriate age in percentage, 2011 (%)		
	women	men
completed at least primary education (age group above the age of 15)	93,5	96,9
acquired at least a General Certificate of Secondary Education (age group above the age of 18)	52,1	45,5
completed at least higher education (college/university) (age group above the age of 25)	19,7	18,2

Table 3.: edited based on Hungarian Central Statistical Office data (2012)

Population dispersal based on the highest completed qualification, per age groups and gender, 2011 (%)		
	women	men
18-24 General Certificate of Secondary Education	57	49
18-24 college/university	9	4,3
25-39 General Certificate of Secondary Education	35,8	31,2
25-39 egyetem/főiskola stb	31,8	20,6

Cited data of the Hungarian Central Statistical Office reveal higher qualification among women compared to men nowadays⁶. Effective practice of decision making positions needs exactly adequate qualification and necessary competencies. Although the expansion of women observed in education did not bring along the proportionate participation of women in decision making⁷, education determines the chances of women to possess positions, and widens the competent base.

Previous research studies (Nagy 2005, Koncz 2006, Vámosi 2014, Zádori et. al. 2016) confirm that the disadvantaged situation of women stems from their social status that has a great impact on competencies. Success, power and decisiveness (as the values of a competitive society) are interpreted as characters of men. Competencies of women were linked to household works and childcare for centuries, which do not comply with open competition. Rights of women are often limited by themselves they can hardly say no and seem insecure in public. In the background lays a weak self-confidence, undetermined personality and self-esteem. Also the social environment ensures the reproduction of 'traditional characters of women'. Limitations in career development, wage and salary differences (Vámosi 2013, Nemeskéri et al. 2016) confirm the 'inferior value' of women that most women approve. They cannot look over their mistakes, nor can their surroundings (Koncz, 2006, 156-162). The public opinion in Hungary, with a slow change, still accepts traditional division of roles (Nagy, 2005), in which political position is not necessarily a suitable career for women. Thus, it does not inspire the greater presence of women in public life and the supportive behaviour of the political elite (Koncz, 2006, 293-94).

⁶Due to horizontal segregation in higher education, however, there are differences between university/college departments and faculties.

⁷ Reaching critical mass (Dahlerup, 30% ratio in political decision making processes) may be a result of a long, multi-generational process (Koncz, 2006, 236).

Research results – Qualitative research of public socialization

If we would like to discover gender equality in education then the process of socialization has to be observed that has a great importance in the successfulness of students. ‘*The educational function of school and equality are based on the successfulness of socialization in schools.*’ Nikitscher, 2015, 7) It is important to note the existence of gender stereotypes in education (in its content), because fix gender roles may determine socialization in school even if the school declares not to make any difference between boys and girls. These may have a negative effect due to limiting the choices and development of the students. (Kereszty 2014, 264-67). ‘*Apart from factual knowledge these express several other concepts towards the children, and both the content and the process of transition are influenced by their own socialization attitude, prejudices and everyday problems*’ (Trencsényi, 1988). Thus, the role of educators is of utmost importance and they provide a model for the students,

Based on relevant literature we asked eight former or present teachers in leading positions (Principal, Vice Principal, Head of Institution), in rural schools of the county of Baranya. The ratio of men and women in our sample is equal (4-4 persons), as well as the ratio of educators experienced in local politics and having no public role (4-4 persons). The questions of the interviews were based on the role of socialization in school (including the opportunities to develop an active civil attitude), the role of educational model, and the opinions on politics. In the research a dominant difference between the opinion of teachers with double identity and the socialization patterns of ‘only’ educators was expected.

The interviews have revealed that education to life, forming own opinions, responsible civil attitude and patriotic education were present regarding the role of school in socialization. A minor difference could be observed considering teachers with no public role who emphasized the continuation of socialization in the family and the promotion of adaptation to public standards. In two schools we have learned that a student-council exists. (Both principals were among those respondents who had a mandate in the city council).

An important difference is that in one case the student-council links students into the life of the school, whereas in the other the student representative of the school is linked to the representatives of the local (city) council.

‘They are invited to the city council and have a seat at the table of representatives’ (48-year-old female teacher, former Deputy Mayor)

All questioned teachers thought that the personality of the educator serves as a model for the students of the 21st century and they could name an educator from their personal life to who they could look up back then. Attention should be turned to the facts that 3 out of the 4 teachers with public role named an educational model of double identity, whereas the other 4 respondents remembered ‘only’ credible teachers who had no political role. None of the teachers experienced in local politics consider himself/herself a politician (although two of them used to be Deputy Mayors), which I consider as a main result of the research. This can be partially explained by the fact that their motivation for taking up a public role was based unanimously on a high level and effective representation of interests (of the school).

‘I could not accomplish results as an educator, I needed a public role.’ (48-year-old female teacher, former Deputy Mayor)

'I had no intention to become a politician, but I wanted to take part in decision making.' (75-year-old retired teacher, former Deputy Mayor)

'..I started to use (initiating the renovation of a hall) my political past' (46-year-old female teacher, council representative)

The interviews have undoubtedly revealed that the educator role is stronger than the other, and the life of teachers are determined by mostly school activities.

'I am not a politician, because politics is a very small part of my life' 'I do not emphasize my public role, it does not appear in the teaching staff' (46-year-old female teacher, representative)

'I was not suitable to become a politician. An educator has to be honest, which means failure to a politician.' (75-year-old retired teacher, former Deputy Mayor)

'I'm not a politician, I have a political career because I felt peripheral.' (48-year-old female teacher, former Deputy Mayor)

In another part of the interview we investigated the opinions considering the knowledge and competencies necessary for a successful political career. Related to this first we asked the teachers to list competencies necessary for public life. The answers were various: logical (in 2 cases), negotiating power (in 2 cases), empathic (in 3 cases), education and expertise (in 3 cases), devoted, correct. Following that we presented the 6 basic competencies from the literature⁸, of which we asked for opinions and ranking. The result of the ranking was the following: 7 out of 8 respondents mentioned political view as the last (moreover one of them thought it to be definitely harmful to have one). Regarding that all representative teachers gained a mandate as the representative of a national party this is remarkably interesting. Teachers with a public role pointed out communication skills as the most important, whereas teachers thought the same of intellectual skills. Contacting skills had a middle position (2. and 3. rank). Leading and motivational skills, and also flexibility were equally ranked to the 4. and 5. positions by the respondents.

The last part of the interviews considered the political role of women, and social gender roles and conceits. The greatest difference in opinions of the respondents has been experienced regarding this topic, but this was not related to public roles but to biological gender. Whilst all female teachers thought the role of women in politics important (in higher ratio than the current), among men only one teacher with double identity thought the same. For the reason of greater public participation greater numerical participation in society, representation of different approaches of genders, differences in mentality, and better tone in politics were mentioned.

'Women are important in public life, yes, half of mankind are women.' *'Women have different approaches, different viewpoints and answers.'* *'If a woman appears in the Vatican, one moderates his behaviour.'* (75-year-old retired teacher, former Deputy Mayor)

⁸ National and international literature (Koncz, 2006 and International Labour Office) also cites the principle of Silvester J. published in 2003, based on which the 6 basic competencies of a successful politician are political belief, communicational skills, intellectual skills, connecting skills, leading and motivational skills, flexibility.

'Yes, female politicians are important...they have another kind of viewpoint' (46-year-old female teacher, representative)

'Women have another way of thinking, they can accept more, and observe several aspects at the same time' (58-year-old female teacher with no public role)

'More women should be present in politics but not in all fields, there are some where they are not considered human...it is interesting that women are more sensitive such as in the topic of abortion if a man decides in it.' (51-year-old female teacher with no public role)

In the cases of two male respondents out of the other three the opinion on traditional gender roles were characteristic that also represents the opinion in Hungary from several aspects.

'Politicians are men, women have a greater role in the family...female politicians are not accepted by the society either, the life of female politicians is deteriorated by this role. Leadership is for men, because it requires a whole person. The role of women in childcare is deteriorated.' (51-year-old teacher with no public role)

'Mothers' role in the family is important, society needs strong families, women focus on career and become masculine in politics. Politics could be more gentle if more female politicians were present, but it is not made for them.' (42-year-old teacher, representative)

The third male teacher expressed some kind of uncertainty.

'There could be more women in politics, if they take this up, women do not want this, only those focusing on their career, there are field where it would be beneficial' (53-year-old teacher with no public role)

Summary

Interviews of educators with double role and leading position have revealed that in the opinion of teachers a conscious distance keeping from the conflicting world of politics can be consistently traced. Attention should be turned to such distancing of the leaders of educational institutions, since political role is rejected even by those who had a definite leading public role (Deputy Mayor) throughout several periods and a committed preference of a party. Despite this all principals have found active civil development (or at least patriotic education) important in school socialization that gives hope in the long run. We have found some definitely good examples of teachers admitting (regardless of public role) the importance of strengthening the opinion-former attitude of students (operation of student-council, supporting class 'chairmen') Regarding gender equality focus of the research results are not so promising, because the most of male respondents accept traditional social roles. Although it is positive that female teachers, regardless of public roles, provide a positive, supporting background and model for the students, that may enhance the promotion of equality.

References

BERTA Judit - TÖRÖK Balázs (2015): A szocializáció változó koncepciói. In: Nikitscher (szerk): Az iskola szocializációs szerepe és lehetőségei (pp. 9-20). http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/1505762_az_iskola_szocializacios_szerepe_es_lehetosegei_beliv.pdf (2016. 10. 22.)

- BERTA Judit (2015): Jövőkép és szerepmodellek. In: Nikitscher (szerk): Az iskola szocializációs szerepe és lehetőségei (pp. 80-111). http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/1505762_az_iskola_szocializacios_szerepe_es_lehetosegei_beliv.pdf (2016. 10. 22.)
- DAHLERUP, Drude (1988): From a Small to a Large Minority: Theory of Critical Mass. Scandinavian Political Studies No. 4., (pp. 275–298.) https://tidsskrift.dk/index.php/scandinavian_political_studies/article/view/13010/24817 (2016. 11.02.)
- FORRAY R. Katalin (2016): A művelődési városközpontoktól a tanuló közösségekig *Educatio* 2016/2 <http://folyoiratok.ofi.hu/educatio/a-muvelodesi-varoskozpontoktol-a-tanulo-kozossegekig> (2016.11.02)
- GRÁBICS Ágnes- KASZA Jánosné (szerk.): Nők és férfiak Magyarországon 2012, KSH, Budapest, 2013(pp.47-69)
- ILONSZKI Gabriella (2005): Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esély-egyenlőségi Minisztérium (pp.57–69).
- LEIJENAAR, Monique – NEIMÖLLER, Kees (1991): Equality in Political Participation and Decision Making. A global analyses Nn Tabak (pp. 79-112.1.)
- KERESZTY Orsolya (2014): Nők az oktatásban Magyarországon. In: Juhász Borbála (szerk): A nőtlen évek ára. A nők helyzetének közpolitikai elemzése (pp.259-296.)
- KONCZ Katalin (2006): Nők a politikai hatalomban, Számvetés a rendszerváltástól napjainkig, Tatabánya, é.n.
- NIKITSCHER Péter (2015): A pedagógusok szerepe és lehetőségei az iskolai szocializáció folyamatában. In: Nikitscher (szerk) Az iskola szocializációs szerepe és lehetőségei, (pp.56-80.)
- NAGY Beáta (2005): Nők és férfiak a vezetésben In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk) Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. Szerepváltozások. Budapest: Tárki, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium (pp.52-64).
- NEMESKÉRI Zsolt – SZELLŐ János – ZÁDORI Iván – BARAKONYI Eszter (2016): Digital Competencies and Career Orientation in the 21 st Century: Hungarian Labor Market Approach. *Revista Romana de Statistica*. 60. évf. 2016/4. 78-92.
- RÉDAI Dorottya (2010): Veszélyes ideológiák az óvodában? *EduLine*, 2010. 08.31. [http://eduline.hu/kozoktatasi/2010/8/31/20100830_gender_nemi_sztereotipiakovoda_\(2016.11.02\)](http://eduline.hu/kozoktatasi/2010/8/31/20100830_gender_nemi_sztereotipiakovoda_(2016.11.02))
- SCOTT, Joan Wallach (2001): A társadalmi nem (gender): a történeti elemzés hasznos kategóriája. In Scott (szerk.) Van-e a nőknek történelmük? Budapest (pp.126–160.)
- SOLT Katalin (2015): Genderindexek In: *Prosperitas* Vol. II. 2015/2. (pp 34–45) <http://www.doksi.hu/get.php?lid=21726> (2016.11.02)
- SILVERSTER J. (2014): A Natural Selection, *People Management*, 9 January, (pp.36-39.)
- TRENCSENYI László (1988): Pedagógusszerepek az általános iskolában. Budapest, Akadémiai Kiadó
- VÁMOSI Tamás (2014): Women – nők a munkaerőpiacon és a munka világában. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 148 p.
- VÁMOSI Tamás (2013): Munkaerő-piaci ismeretek. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 280 p.
- ZÁDORI Iván – SEBŐK Marianna – NEMESKÉRI Zsolt (2016): Sustainability, HRM and Public Services. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*. 4. évf. 2. 42-57.
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:HU:PDF> (2016.11.02)
- <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf> (2016.11.02)
- <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/> (2016.11.02)
- www.valasztas.hu (2016.11.02)

A tanulási céllal Ausztriába ingázó magyar gyerekek és szüleik pályaaspirációi és sikernarratívái

Bevezetés

Az osztrák-magyar határ mentén egyre több szülő határoz úgy, hogy gyermeküket nem magyarországi óvodába és iskolába írhatja, hanem vállalva az ezzel járó nehézségeket, mint nyelvi és beilleszkedési nehézségek, az ingázás okozta anyagi terhek stb., inkább az ausztriai óvodáztatás és iskoláztatás mellett döntenek.¹ A szülők a legjobb iskoláztatás választásával arra törekednek, hogy nagyobb esélyt adjanak gyermekeiknek, hogy felnőttként sikeresek legyenek, ezért iskolaválasztásukat a sikeres életpályáról alkotott elképzeléseik is befolyásolják. A siker azonban nem egy objektív kategória, hanem minden ember mást tart sikeres életnek, sikeres szakmai pályafutásnak és eltérő módon képzelik el a sikeres szakmai élethez vezető utat is. A sikeres életpálya – karrier – tehát többféleképpen is értelmezhető.

A siker mind az egyén, mind a társadalom számára fontos, a sikeres karriert pedig három alapvető tényező határozza meg: Az egyik a személyes képességek és a családi erőforrások, a másik a környezet adta lehetőségek, harmadik pedig a szándékok és törekvések, azaz annak a tudatosítása, hogy mit akar elérni az ember, milyen jövővel kapcsolatos vágyai, elképzelései vannak. (LANGER 2008: 11-18) A karrier az egyén életpályáján történt események összessége, és tágabb értelemben nem csak a szakmai élet történései tartoznak hozzá, hanem az életpálya mindennemű történései, mint a házasságkötés, gyermekszületés is a karrier alakítói és építői. A sikeres karrier szempontjából fontos a tudatos karriergondozás, amin keresztül az egyének irányítják és szervezik saját karrierjüket. Ennek első meghatározó pontja az egyén karrieraspirációja és karriermotivációja, mely befolyásolja már az iskolaválasztást is, ami pedig a karrierépítés előkészítő fázisának fontos eleme. Az életpálya célmeghatározás alapján választjuk ki azokat az iskolákat és járjuk végig azokat az iskolafokokat, amivel fel tudunk készülni felnőtt életünkre és életpályánkra. A karrieraspiráció azonban nem csak egyéni elhatározás kérdése, hanem nagymértékben függ egyrészt a történelmi társadalmi környezettől, az egyén korától, nemétől és családi állapotától, a szülők társadalmi-foglalkozási rétegétől, a személyiségvonásoktól, az iskolázottságtól, a megszerzett gyakorlattól és tapasztalattól, másrészt pedig függ a születési hely, és főként a lakóhely jellegétől. (KONCZ 2013: 86-94)

A kutatás módszere és a vizsgálati minta

Az ausztriai óvoda- és iskolaválasztás alapján feltételezhető, hogy a szülők a jobb élethelyzetet gyermekeik számára Ausztriában, esetleg külföldön látják, valamint hogy az ausztriai

¹ Az osztrák-magyar határ mentén tapasztalható tanulási célú ingázást részletesen bemutató írásunk a Tudás-
menedzsment 17. évf. 1. sz./2016. 218-217 oldalán olvasható.

iskolában megszerzett tudás és a magyar munkaerőpiacon is előnyökhöz juttatja a gyermekeiket, amennyiben úgy gondolják, hogy a majdani magyarországi munkavállalás sem kizárt. Felvetődik a kérdés, hogy mennyire lesz kimutatható a gyermekeiket Ausztriában óvodába és iskolába járató szülők esetében, hogy foglalkozásuk alapján magas társadalmi pozíciót töltenek be, vagy maguk is Ausztriában dolgoznak esetleg – alacsonyabb társadalmi presztízsű szakmában –, valamint hogy a jó anyagi helyzet mennyire feltétele az ausztriai iskoláztatásnak. A kutatás során arra kerestük továbbá a választ, hogy milyen pályaaspiráció és sikernarratíva azonosítható a szülőknél és a gyerekeknél, hogyan és melyik országban – Ausztriában vagy Magyarországon – képzelik és tervezik tanulmányaik folytatását és jövőjüket, ezen belül a munkavállalást és a letelepedést.

A kérdések megválaszolására félig strukturált interjút készítettünk olyan családokkal – szülőkkel és iskoláskorú, 10 év feletti gyerekekkel –, amelyekben a szülők az ausztriai óvodáztatás és iskoláztatás mellett döntöttek. A vizsgálatba bevont szülők jellemzői: Életkor tekintetében középkorú szülőkről van szó, a legfiatalabb 30 éves, a legidősebb 63 volt az interjú felvételekor. A szociális helyzetet nézve, bár az anyagi helyzetre vonatkozó kérdések nem tartoztak az interjúhoz, mégis fontosnak tartjuk megemlíteni a vizsgálat szempontjából, hogy a családok jó anyagi helyzetben élnek és a gyerekek jó szociális háttérrel rendelkeznek. A szülők iskolai végzettségét tekintve a legalacsonyabb iskolai végzettség a szakközépiskola volt, a legmagasabb az egyetem, tehát érettségivel minden szülő rendelkezik. A lakóhelyét tekintve a vizsgálatban részt vevő családok 90%-a magyarországi lakhellyel rendelkezik. Az Ausztriában élő családok pedig rendszeresen járnak Magyarországra pl. a nagyszülőkhöz vagy munkavégzés miatt. A foglalkozást tekintve a szülők között vannak alkalmazottak és vállalkozók egyaránt. Ha azt nézzük, hogy hol dolgoznak – Ausztriában vagy Magyarországon – megállapíthatjuk, hogy vannak olyanok, akik Magyarországon dolgoznak és vannak olyanok is, akik Ausztriában, illetve olyanok is, akik mindkét országban folytatnak kereső tevékenységet. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy a családok melyik országban élnek és melyikben vállalnak munkát, megállapíthatjuk, hogy az ausztriai lakhely nem jelenti feltétlenül az ausztriai munkavállalást is, hiszen vannak olyan családok, akik osztrák településen élnek, de Magyarországon dolgoznak a szülők, vagy itt van vállalkozásuk. A magyarországi lakhely pedig nem jelenti az itteni munkavállalást, mivel sokan ingáznak minden nap Ausztriába dolgozni, vagy van mindkét országban is vállalkozásuk.

A vizsgálatba bevont gyermekek jellemzői: Interjút csak a 10 év feletti gyerekekkel készítettünk, mivel az interjú kérdéseire az ez életkor alatti gyerekek a kérdéssor kipróbálása során nem tudtak értékelhető választ adni. Ebből kifolyólag a vizsgálatban részt vett gyerekek életkora 11 és 20 év között volt az interjúfelvételkor. A magyar oktatási-nevelési rendszerben eltöltött időt tekintve a gyerekek egy része már óvodába is Ausztriában járt, ezt követően pedig az elemi oktatást nyújtó Volksschule-t is ott végezték, jelenleg pedig valamelyik középfokú képzést nyújtó iskola tanulói, vagy a 2015/2016-os tanévben érettségiztek. A gyermekek egy másik csoportja óvodába Magyarországon járt, ezen a csoporton belül vannak olyanok, akik csak azután kezdték meg ausztriai tanulmányaikat, hogy az alsó tagozatot szintén Magyarországon befejezték. Az óvoda utáni osztrák iskolai tanulmányok megkezdése és csak az alsó tagozat elvégzése után megkezdett ausztriai iskola között

változatos képet mutat a minta: van, aki második osztály, van, aki harmadik osztály befejezése után ment csak ki osztrák iskolába. A jelenlegi iskolát tekintve, ahova a tanulók járnak, a megkérdezettek a középfokú oktatás alsó vagy felső szintjéhez tartozó valamely oktatási intézményben tanulnak, mely között Neue Mittelschule, allgemeinbildende höhere Schule (gimnázium) és berufsbildende höhere Schule egyaránt megtalálható.

A szülők és gyerekek pályaaspirációi

A vizsgálatban részt vett családok összetételét már a vizsgálati minta bemutatásánál tárgyaltuk részletesen. A szülők munkavállalásának országa és az ausztriai óvodáztatás és iskoláztatás választása között tehát nem volt összefüggés, mivel voltak olyan családok, ahol a szülők Magyarországon dolgoztak, voltak olyanok is, ahol mindketten Ausztriában, de voltak olyanok is, ahol az egyik szülő Magyarországon, a másik pedig Ausztriában dolgozik, illetve olyanok is, akiknek mindkét országban volt vállalkozásuk. A szülők azonban minden esetben rendelkeztek ismeretekkel az ausztriai munkavállalás feltételeiről, a kereseti lehetőségekről és a munkakörülményekről, mivel az osztrák-magyar határ mentén olyan magas számban ingáznak magyarok munkavállalási céllal Ausztriába, hogy mindenkinek a rokonságában, ismeretségi körében van legalább egy Ausztriában dolgozó ember, aki hiteles tájékoztatást tudott adni.

A családok anyagi helyzete és az osztrák óvodáztatás és iskoláztatás választása között olyan mértékű összefüggés volt csak kimutatható, hogy az interjút vállaló családok mindegyike kivétel nélkül jó vagy nagyon jó anyagi körülmények között él. Átlagos vagy rossz anyagi helyzetű családok nem választják az osztrák óvodát és iskolát, még annak ellenére sem, hogy csak az óvodáztatás jelent többletköltséget a szülők számára, mivel az iskoláztatás Ausztriában a magyarok számára is ingyenes, sőt a tankönyvek is. Ennek a háttérben feltételezhetően az áll, hogy mivel a szülők célja minden esetben az, hogy gyermekeik legalább ugyanolyan vagy jobb életszínvonalon éljenek, mint ők, ennek megvalósulására jelenleg nagyobb esélyt látnak Ausztriában az ottani iskoláztatást választó szülők, mint Magyarországon.

Ez a feltételezés igazolódott a szülők pályaaspirációinak vizsgálatánál is. Minden interjúalany úgy nyilatkozott, hogy a későbbi életpálya eldöntését természetesen gyermekére bízta, és nem szeretné ráerőltetni saját elképzeléseit, de már az ausztriai óvodáztatás és iskoláztatás választásával is a céljuk az ottani továbbtanulás és munkavállalás lehetőségének biztosítása volt. A középiskola elvégzését – az érettségi vagy egy szakma megszerzését – a két ország oktatási rendszerének átjárhatósága és a külföldi, lezáratlan alap- és középfokú tanulmányok magyarországi elismertetésének nehézsége miatt mindenképpen Ausztriában képzelik. Nem zárkoznak el a magyarországi felsőoktatási intézményben való továbbtanulástól és munkavállalástól sem, ezt a döntést majd gyermekeikre bízják, de biztosak abban, hogy az ausztriai iskoláztatás során megszerzett magas szintű nyelvtudásukat itthon is kamatoztatni tudják. Mindezek ellenére a szülők válaszaiból kiderült, hogy gyermekük jövőjét elsődlegesen Ausztriában képzelik el. A munkavállalást mindenképpen, a lakhelyet, a mindennapi életet egy részük azonban inkább Magyarországon. A megkérdezettek harmada nyilatkozott úgy, hogy az ausztriai munkahely és a magyarországi lakhely közötti ingázást részesítené előnyben gyermekeik esetében, a többiek ezzel szemben nem csak a munkavállalást, hanem az ausztriai letelepedést preferálnák gyermekeik esetében, melyet a következőképpen indokoltak:

„Ha nagyjából így megy a tanulás, akkor itt szeretnénk ezt a nyolc évet eltölteni és itt továbbtanulni Ausztriában valamilyen felsőoktatási intézményben. Még nem tudjuk, hogy hova, még van addig négy és fél év, de ha így megy, akkor ezt elvégezni és továbbtanulni Ausztriában. Később azt szeretnénk, ha Ausztriában a keleti részen dolgozna. Mi szeretünk itt lenni. Összetartó család vagyunk, lehet, annak annyira nem örülnék, ha kéthavonta lát-nám. Ott kint könnyebben boldogulna. Aki nem azt mondja, az be akarja csapni magát és mást is. Azt akarja az ember, hogy könnyebben boldoguljon ő is és a gyereke is, nem mind-egy, hogy milyen színvonalon él az ember és mennyi pénzt keres ugyanannyi vagy még kevesebb munkával.

„Most szerintem teljesen természetes, hogy ott kint fognak maradni, hogy ha kint végzik el a középiskolát, az egyetemet, akkor kint fognak dolgozni. Gyakorlatilag azt mondom, hogy egy ilyen célja az egész kinti tanulásnak azért volt.”

„Ausztriában képzelem el a jövőjüket. Nem tudnám hazahozni őket. Nem rendelkeznek annyi ismerettel, mint amit itt tanulnak a diákok az általános iskolában. Van egy ismerő-sünk és azt mondta, hogy olyanokat tanulnak harmadik osztályban matematikából Magyar-országon, amit ők hatodikban tanulnak Ausztriában. Sokkal erősebb, de ők azt tanulják kint, amire szükség van az életben. Plusz dolgokat nem tanulnak. Azért tartanak ott, ahol, iskolai szinten. De ez nem is baj. Dolgozni is azt szeretném, ha Ausztriában dolgozna. A fiam tanár akar lenni. Olyan munkát szeretne, ahol sokat fizetnek, és nem kell sokat dol-gozni. Ez a munka Ausztriában egy tanári állás. Ott a nyári szünet az szünet, de ugyanúgy fizetést kapnak. Mivel főiskolai végzettség, sokat fizetnek, nem átlagos fizetést kapnak a tanárok.”

„Maradjon csak ott. Csak Ausztriában. Élni persze élhet itt, meg éljen is a közelünkben, de dolgozni csak kint. Mert jobb a megélhetés, jobb az élet, nyugodtabbak az emberek. Ég és föld. Átmegyünk a határon, mintha egy más világ lenne, Élni lehet itt, csak a pénzt ke-resse ott. Nem azt mondom, hogy egyszerű volt ez a nyolc év, de sok energiát, mindent belefektettünk, de ne azért, hogy utána idejőjjön és százezerért dolgozzon. Egy óvónő száz-ezer forintot keres itt. Kint meg tudjuk, hogy mennyit keresnek. Sokkal többet. Ha már egy-szer ilyen kis okoska, három nyelven beszél, német, angol, magyar, akkor már legyen ér-telme.”

„Mivel nagyon közel vagyunk a határhoz és szinte mindenki autóval jár, a fizetések jobbakk, nekik, mivel eleve kint tanulnak, a lehetőségeik is meglesznek, hogy kint dolgozza-nak. Azt sem bánom, hogyha a határon túl lakik.”

Az ausztriai munkavállalásban gondolkozunk. Ha Magyarországon kezdené ugyanezt a munkát, annak nincs értelme, hogy annyit keressen, amennyi éppen elég fizetni a járulé-kokat meg a számlákat. Ott jobb az életszínvonal, jobb lehetőségek vannak mindenképp. Ugyanazzal a munkával magasabb életszínvonalat tudnak elérni, mint Magyarországon.

„Én szeretném, ha nem jönne haza. Mert nem lehet megélni az itthoni fizetésekből. Szeretem Magyarországot, de vannak dolgok, amikkel nem értek egyet. Ausztriában van egyfajta nyugalom, ami nálunk nincs. Ott sokkal kiegyensúlyozottabb az élet és ezt szeret-ném.”

„Nagyon-nagyon kedvező itt a helyzet, azért valljuk be, hogy ha valaki Magyarorszá-gon rendelkezik egzisztenciával, gyökerekkel és közel a határhoz tud munkát vállalni, há-romszor annyi fizetésért. Azért könnyebb lenne így az élete, főleg akkor, ha az osztrák

egészségügyi rendszert tudja igénybe venni. A szülés vagy egy általános orvosi vizsgálat is kulturáltabb. Úgyhogy remélem, hogy valahol itt találják meg a helyüket Ausztriában.”

Mint ahogyan az a szülők elképzeléseiből is látszik, annak a háttérben, hogy kivétel nélkül mindenki Ausztriában képzelik el gyermekei jövőjét, a magasabb kereseti lehetőség és az ebből adódó magasabb életszínvonal és létbiztonság áll, melyet az alábbi indoklás világít meg a legrészletesebben: „Mivel az érettségijét kint szerzi, visszajönni egyre mace-rásabb, ezért Ausztriában szeretnék, ha továbbtanulna. A jövőjét, két testvérét figyelembe véve, akik már több éve kint dolgoznak és most már kint is élnek, kint képzeljük el. Mi azt nem szeretnénk, ami az osztrákoknál van, hogy van az alapsulijuk meg egy szakmájuk, igaz azzal is lehet több ezer eurót keresni, ha szerencsájuk van. Az osztrákok nem tepernek annyira, nem görcsölnek, nem maximalisták, nem hajtanak arra, hogy mindenáron diplomát szerezzenek, mint nálunk. Egy benzinkutas fizetésből is simán meg lehet élni. Megkapja az is a 13. és a 14. havi fizetését is. Fontos, hogy az ember szeresse, amit csinál és a munkával anyagi biztonságot tudjon teremteni magának. Az anyagi jólétet kint könnyű fizikai munkával is sokkal könnyebben el lehet érni, sokkal stressz-mentesebben, mint itthon. A nagyobbik gyerek itthon 160-180 ezret keresett, ami egy stabil munka volt, de kevés kereset. Amióta kint dolgozik a párjával, tudnak félretenni, kifizették az esküvőjüket, Dominikán voltak nászúton, és azt úgy, hogy ketten együtt 3000 Eurót keresnek, ami kint egy teljesen átlagos fizetés. Ennyihez itthon magas beosztásban, nagy felelősséggel kell munkát végezni, túlórázni. Ők meg leteszik a munkájukat és hazamennek, szombat-vasárnap nem dolgoznak. Nem könnyű nekik, de lehet boldogulni. Megvették a lakást, külön-külön van autójuk. Itthon a Suzukit meg egy robogót tudott felmutatni a 160 ezerből úgy, hogy itthon lakott, de beszállt a rezsibe. Nem tudott félretenni a fizetéséből. Amióta kint élnek, megengedhetnek maguknak ezt-azt, félre tudnak tenni, sokkal nyugodtabban élnek. Megvan a létbiztonságuk, a nyugalmuk, nem félnek, hogy holnap kirúgják őket. És ezt három év alatt érték el, úgy hogy a párja egy fél évig nem dolgozott, és akkor egy keresetből éltek. És a bérük már mostantól emelkedni fog, mert elérték azt a pozíciót, amitől a béremelés automatikus. A lányunknak meg még könnyebb lesz akklimatizálódni külföldön, hiszen már most is közöttük él.”

Bár előfordul, hogy a szülők és gyermekeik pályáaspirációi nem egyeznek meg, esetünkben ilyenekkel nem találkoztunk. Továbbtanulás és munkavállalás tekintetében a gyerekek is az ausztriai folytatást képzelik el maguknak kivétel nélkül, bár 10%-uk nem zárkózott el attól, hogy esetleg Magyarországon vállaljon munkát, ha azzal megfelelő fizetés is jár. Az ő indoklásaik háttérben is egyértelműen a magasabb keresetek, jobb munkakörülmények és magasabb életszínvonal állt. A különbség a szülők és gyermekeik jövőbeli elképzeléseit illetően abban mutatkozott meg, hogy míg a szülők harmada, mivel szeretnék, ha gyermekük a család közelében maradna, az ingázást vagy a határhoz közeli ausztriai lakóhelyet preferálná, addig a gyerekek esetében ez az arány kisebb volt. Csak 9%-uk gondolja úgy, hogy ingázna, a többiek az életüket is már Ausztriában képzelik el. Az ingázást választó gyerekek döntésének háttérben az áll, hogy ők nem érzik jól magukat jelenleg az iskolájukban, így Ausztriában sem, ezért nem szeretnék ott élni, csak dolgozni. Az életüket is Ausztriában elképzelő gyerekek indoklásaiban első helyen állt, hogy mivel már hosszú ideje iskolába is kint járnak, ott szocializálódtak, baráti kapcsolataik is kint vannak, ezért felnőtt életüket is ott tudják elképzelni. Ezen kívül nap, mint nap látják a különbséget

a magyarországi és az ausztriai munkakörülmények és életszínvonal között, és ők inkább az osztrákot választják, ahol ugyanazért a munkáért magasabb bért kaphatnak, ebből magasabb életszínvonalat, jobb életet tudnak majd biztosítani maguk és családjuk számára. Az alábbiakban néhány jellemző elképzelést emelünk ki az interjúkból, amelyek jól mutatják a gyerekek jövőbeli terveit és döntésük hátterét:

„G-be szeretnék tovább menni, utána mérnök szeretnék lenni. Ott talán könnyebb lesz. A kinti emberek ráérnek élni, könnyebben élnek. Emiatt egyre többen mennek ki.”

„Ausztriában szeretnék dolgozni és élni. Ott közelebb lenne a munkahely. Ausztriában több embert ismerek. Barátaim is mind ott vannak.”

„Ausztriában szeretnék dolgozni, csakis Ausztriában. Elmegyek inkább mosogatni, csak az a lényeg, hogy Ausztriában. A pénz miatt. Nem mindegy. Magyarországon mennyit keres egy tanár, meg ott mennyit keres. Egy gimnáziumi tanár itt 150-200 ezer forintot keres talán. Az én osztályfőnököm nettóban keres 4500 eurót. Nem mindegy.”

„Utána kint szeretnék tanítani, ugye a határnál. Viszont lehet, hogy Magyarországon szeretnék inkább élni. Inkább ingáznék. De azt nem tartom elképzelhetőnek, hogy Magyarországon tanítsak. Maximum magántanárként. De iskolában nem. A kereset miatt.”

„Összesen három évem van hátra. Szeretnék továbbtanulni, egyetemre menni, legfőképpen Bécsbe. Utána, azt még nem tudom, de szeretnék még messzebbre jutni, és most nem Magyarországra gondolok. Az életviszonyok, a körülmények, és a színvonal meghatározóak. Hogyha már az iskola után elmennék dolgozni itt Ausztriában, akkor már nagyban különböznek itt például a fizetések is. Sokkal magasabbak, és szerintem az egy fontos tényező. Élni sem hinném, hogy élnék Magyarországon.”

„Grazban szeretnék továbbtanulni, és Ausztriában képezem el az életemet. Mindenképpen Ausztriában, Magyarországon ezzel a szakmával nem is tudnék érvényesülni, a szakszavakat is németül tudom, magyarul nehéz lenne az egész, nem is jutna eszembe magyarul az adott szó. Az ingázásnak nem látom értelmét, mert Magyarországon nem akarok élni, így felesleges az ingázás. Nem tartom elképzelhetőnek, hogy Magyarországon éljek. Egyrészt a fizetés végett, másrészt most is dolgozunk a testvéremmel kint, de szerintem teljesen más a hangulat egy irodában Ausztriában, mint Magyarországon. Az emberek nyugodtabbak, a főnök rendes mindenkivel, emberközpontú. Ha valami nem jön össze, akkor nem jön össze.”

Az ausztriai élet melletti nagyfokú elhatározást mutatja D. elképzelése a jövőjéről: *„Nincs esélye annak, hogy Magyarországon dolgozzak majd, és annak sincs, hogy itt éljek, ha azt akarom, hogy olyan pályafutásom legyen, amit én szeretnék, és annyi fizetéssel, amennyit szeretnék. Ugyanazért a munkáért nem kapok annyit itthon, mint kint. Ingázni sem szeretnék. Most is azt csinálom minden nap az iskolába, és nagyon fárasztó, meg autóval költséges is. Itthon csak addig szeretnék lakni, míg tanulok, utána már kint. Nekem még az állampolgárság váltás is elképzelhető. Igazából rendőr szeretnék lenni, de rendőr csak osztrák állampolgár lehet. Kettős állampolgárság nincs. De ha már hosszú ideje kint élek, akkor elképzelhető, hogy osztrák állampolgár leszek azért, hogy rendőr lehessenek. Attól én még magyar maradok, ezt nem kell tudnia senkinek.”*

Ebből is látszik, hogy még egy olyan szakma iránti elköteleződés, ami magyarok számára Ausztriában nem lehetséges, sem téríti le attól az interjúalanyt, hogy kint dolgozzon

és éljen, és inkább választ egy olyan szakmát, amit kevésbe szeret, de Ausztriában dolgozhat ezzel a szakmával. Mindezt a jobb kereset és magasabb életszínvonal reményében. Végso karricéjja élérése élérékében pedig még az állampolgárság váltástól sem zárkózik el.

Az ausztriai óvodáztatás és iskoláztatást választó szülők és gyerekek sikernarratívái

A vizsgálat a szülők és gyerekek pályaaspirációi mellett kiterjedt arra is, hogy az ausztriai munkavállalással és étellel kapcsolatos terveiket mennyiben befolyásolják sikerről alkotott elképzeléseik és sikeresebbnek tartják-e azokat, akik Ausztriában dolgoznak. A szülők és a gyerekek válaszaik alapján kiderült, hogy ha a sikeres életet általában kellett értelmezniük, akkor a többségük elsődlegesen azt tartja sikeres embernek, aki azzal foglalkozhat élete során, amit csinálni szeret, és ha éléri azt, amit az életében el szeretne érne. Ebből kifolyólag az Ausztriában dolgozó embereket nem tartják eleve sikeresebbnek azoknál, akik Magyarországon dolgoznak. Egyharmaduk azonban már a sikeres élet feltételei közé sorolta a pénzt és a megfelelő anyagi helyzetet is, ők ebből kifolyólag sikeresebbnek tartják az Ausztriában munkavállalókat, mivel meglátásuk szerint arra, hogy valaki azzal foglalkozhasson, amivel szeretne és élérje kitűzött céljait, nagyobb esély van Ausztriában, az ottani magasabb fizetések és jobb életszínvonal miatt. A pénz mértékét illetően jellemzően nem arra utaltak, hogy a gazdagság feltétele a sikernek, hanem hogy nehézségek nélkül, jól tudjanak élni a keresetükből, és a pénz ne legyen akadály a terveik megvalósításának. Hogy hogyan gondolkoznak a pénz jelentőségéről a sikeres életben az következő idézet foglalja össze a legjobban: *„A sikeres ember a boldog ember, aki meg van elégedve magával, azt csinálja, amit szeret és meg is él belőle jól.”*

Az Ausztriában munkát vállalókkal kapcsolatban egy szülő fogalmazta meg, hogy meglátása szerint az ausztriai munkát vállalók esetében nem a sikeresség a fontos, hanem a bátorság. A következő interjú részletet azért tartjuk fontosnak kiemelni, mert a bátorság kapcsán rámutat az ausztriai munkavállalás nehézségeire és árnyoldalára is: *„Nem feltétlen sikeresebbek, hanem inkább bátrabbak. Tehát egy pincérnő itt dolgozva vagy ott dolgozva... Hogy is mondjam? Tehát ha valakinek elég az, amit itt keres és megtalálja a számításait, akkor jó. Tehát a lényeg, hogy ahol boldogabb az ember. De ha van ilyen vágyad belül, hogy kimegyek Ausztriába, mert ott olyan jó a fizetés, akkor menjünk ki. Tehát akkor ne az legyen, hogy azért nem megyek, mert... Akkor meg kell próbálni. És azt gondolom, azért ott sincs kolbászból a kerítés, tehát egy sima állandó munkakörre is sokan pályáznak. A gyárakról nem is beszélve. Felsőbb szinteken pedig azért nagyon szeretik betölteni a pozíciókat, ezt a saját példámon tudom, osztrák munkaerővel. Munkaügyi tanácsadóként dolgoztam kint, részmunkaidős tréner voltam. Nekem is volt üvegplafon, úgy éreztem. Azért csoportot nem adunk neked, hiába volt magasabb fokú végzettségem, mint az osztráknak. Ez nem jelent semmit. Én ezt éreztem. De tudtam, hogy van hova fejlődnöm. Ha kint tanultam volna, anyanyelvi szinten beszélném a németet, akkor inkább kezelték volna partnerként. Ugye én azzal is kezdtem már így diploma után, hogy elkezdtem egy átképzést, tehát jóval kevesebb tudást adó, de a mentalitást meg mégiscsak átadó továbbképzésre mentem, ami egyébként elég drága volt ezzel a tréner dologgal. De utána kezdett munkám lenni, tehát a diplomámat én itt lobogtathattam volna bárkinek, nagyon szívesen adtak sörcesapoló állást.*

A fenti példa is jól mutatja, hogy bár Ausztriában a határ menti régióban és távolabb is szívesen alkalmaznak magyar munkaerőt, de a magyarok számára nem korlátlanok a lehetőségek, mivel sem a képzettségük, sem a nyelvtudásuk nem felel meg teljes mértékben az osztrák elvárásoknak. A külföldi állampolgár mindenképpen kiszolgáltatottabb, mint a hazai, jobban sakkban tartható, gyakran alacsonyabb presztízsű vagy nem szakmájuknak megfelelő munkakörökben alkalmazzák a magyarokat. (HARDI 2005)

A magyar szülők ezt felismerve az ausztriai munkavállalás megkönnyítése érdekében döntöttek emellett, hogy az ausztriai óvodáztatással és iskoláztatással biztosítják a lehetőséget, hogy gyermekeik egyrészt a német nyelvet, és főként a régióban autentikus, és a hétköznapiokban használt regionális dialektust sajátíthassák el, szemben az iskola/tanfolyami keretek között Magyarországon elsajátítható „hochdeutsch”-csal, ezzel is előmozdítva, hogy ne külföldiként, hanem inkább helybéliként tekintsenek a gyerekekre majd a munkakeresés során. Másrészt az Ausztriában szerzett szakma és bármilyen iskolai végzettség elismerése nem igényel semmilyen honosítási eljárást, elfogadtatást, így a nyelvtudás és az osztrák végzettség birtokában nincs akadálya a szülők és a gyerekek pályaaspirációinak megvalósításának, azaz ausztriai munkavállalásnak.

Összegzés

Összegezve az ausztriai óvodáztatást és iskoláztatást választó szülők és iskoláskorú gyermekeik pályaaspirációira és sikernarratívára vonatkozó eredményeket, megállapíthatjuk, hogy a legalább szakközépiskolai érettségivel rendelkező, és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező, családjuk számára jó anyagi körülményeket biztosítani tudó szülők döntenek emellett, hogy gyermekeik ne Magyarországon tanuljanak tovább, hanem valamelyik határ menti osztrák településen. A továbbtanulás és a munkavállalás szempontjából pedig egyértelművé vált, hogy az ausztriai munkavállalás biztosítása motiválta a szülőket ebben a döntésben, ezért a gyermekeik jövőjét a munkavállalás szempontjából is Ausztriában képzelik el. Ugyanez a szándék volt azonosítható a gyerekek esetében is. Az eltérés a szülők és a gyerekek jövőbeli elképzeléseit illetően csak a letelepedés esetében volt: a szülők közül is csak kevesen, a gyerekek közül pedig elenyésző számban szeretnék a magyarországi lakhely és az ausztriai munkahely közötti ingázó életmódot. Az elképzeléseik és ezzel döntésük hátterében mind a szülők mind pedig a gyerekek esetében egyértelműen a jobb kereseti lehetőségek, a jobb munka- és életkörülmények állnak, melynek jelentősége a sikeres életpálya szempontjából a sikernarratíváikban is azonosítható volt.

Az ausztriai óvodáztatás és iskoláztatás egyénre gyakorolt hatása egyértelműen pozitív. Az Ausztriában végzett, szakmát szerzett fiatalok anyanyelvi szintű német nyelvtudásuk és az osztrák munkaerőpiacon elismert végzettségük birtokában megközelítőleg ugyanolyan eséllyel rendelkeznek az ausztriai munkavállalás szempontjából, mint az osztrák munkavállalók, de lehetőségeik mindenképpen nagyobbak a Magyarországon végzett és a német nyelvet nem olyan magas szinten beszélő magyar munkavállalókkal szemben. Szakmai tudásuk és nyelvismeretük pedig egy esetleges magyarországi vagy külföldi, nem Ausztriai munkavállalás esetén is előnyös számukra.

A társadalom szempontjából viszont a tanulási célú ingázásnak a hosszú távú várható következményei kimondottan hátrányosnak. Az interjúk alapján egyértelművé vált, hogy ezekkel a fiatalokkal mint leendő jól képzett munkavállalókkal és adófizető állampolgá-

rokkal Magyarország már nem számolhat, mivel a jó képességekkel, magas szintű nyelvtudással, piacképes szakmával és végzettséggel rendelkező fiatalok célja egyértelműen és kivétel nélkül az ausztriai munkavállalás, és többségük pedig a letelepedést is Ausztriában tervezi.

Irodalom

- Hardi Tamás (2005): *Határon átnyúló ingázás, munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben*. In: Tér és Társadalom 19. évf. 2005/2. 65-81. Forrás: <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/1000/1996> Utolsó megtekintés: 2017. 03. 17.
- Koncz Katalin (2013). *Karriermenedzsment*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem 84-96.
- Langer Katalin (2008): *Karriertervezés – Személyiségmarketing*. Gödöllő, Szent István Egyetemi Kiadó

HUSZ MÁRIA

A hét pecsét

*Az Apokalipszis,
János jelenéseinek aktualitása és a Hatok művészeti csoport*

*Ki nyitja meg a betett könyvet?
Ki szegi meg a töretlen időt?
Lapozza fel hajnaltól-hajnalig
emelve és ledöntve lapjait?
Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
ki merészel közülünk? S ki merészel
a csukott könyv leveles sűrűjében,
ki mer kutatni? S hogy mer puszta kézzel?
És ki nem fél közülünk? Ki ne félne,
midőn szemét az Isten is lehúnyja,
és leborúlnak minden angyalok,
és elsötétül minden kreatúra?
A bárány az, ki nem fél közülünk,
egyedül ő, a bárány, kit megöltek.
Végigkocog az üvegtengeren
és trónra száll. És megnyitja a könyvet.*
Pilinszky János: Introitusz, 1961. december¹

I.

A világ elpusztulásának képzete, a végítélet várása végigkíséri az emberi történelmet. Apokaliptikus időköt élünk – háborúk, terrortámadások, éhínségek, népvándorlások, természeti katasztrófák zilálják szét, árnyékolják be mindennapjainkat. A világvége-várás hisztériája fel-felhorgad, tehetetlenül állunk a természeti csapások, háborúk csapások láttán. Nincs mit csodálkozni azon, hogy a Föld katasztrófájának előjeleit sejtik jó néhányan a technikai civilizáció, a természet és a környezet megőrzésének problematikájával, kulturális integrációkkal küzdő napjainkban.

¹ A vers elemzését ld.: Farkas Edit: Egy versolvasás dinamikusa
http://epa.oszk.hu/00000/00011/00043/pdf/iskolakultura_EPA00011_2000_11_070-074.pdf [2017. 03.19.]

Az idők minden bizonnyal korábban is végzetszerűek voltak, a teológia, az irodalom és a művészet századokon át a végső dolgok bővületében élt. Ám a XX. század második felének információs-kommunikációs-mediális fordulata a drámai történéseket mindenhol azonnal megismerhetővé és átélhetővé, személyessé avatja. A katasztrófákban összpontosuló, egyre áthatóbb történésekben megnyilvánuló, s közeledni látszó végítéletnek nap, mint nap közvetlen részesei, cselekvésre kényszerült alanyai, vagy bénult tanúi vagyunk. A történelemben vetett ember drámájára, az emberi önzésnek és a technológiának kiszolgáltatott természet tragédiájára, a világméretű, permanens válságra és a világ fennmaradását veszélyeztető problémahalmazra művészi megnyilatkozások aktuálisan reflektálnak. Jeles művészeti megmozdulások, nemzetközi kiállítások is szerveződnek az Apokalipszis (és a globális fenntarthatóság) gondolata köré².

Korokon átívelő archetipikus téma az *Apokalipszis, Szent János jelenései*, középkori manuscriptek, reneszánsz fametszetek, monumentális kárpitsorozatok ihletője. Az Újszövetség utolsó könyve mély értelmű látomásokban vetíti előre a világvége történéseit, amely a bűnös emberiség – az írás keletkezése idején az első században a rothadó Római Birodalom – megsemmisülését hozza.

Ahogy *Hubbes László-Attila* fejtegeti az apokaliptikum reprezentációs hagyományainak szimbólumairól és diskurzusairól szóló tanulmányában, az apokaliptikus paradigma az apoklipszist, az eszkatológiát és a messianizmust foglalja magában. A legfőbb közös vonásuk az idők végezetének várása, amelynek eljöttével Isten ítéletet tart az emberek, a népek, a világ fölött, újrateremti a világot, amelyben immár csak az igazak, a kiválasztottak jutnak örök üdvösségre. Ezt a világméretű archetipikus történet-minták, hiedelem-elemek alkotják. Eszerint a világ borzalmas módon elpusztul a közeljövőben, vagy eleve már pokoli állapotban van, többnyire bűnössége vagy romlottsága miatt. „*A világ pusztulását csupán egy maroknyi igaz vagy kiválasztott éli túl, vagy támad fel új életre fizikai vagy erkölcsi értelemben a megtisztított, paradicsomi világban, vagy mennyei túlvilágon. Etikai vonatkozásban az alaptörténet a Jó és a Gonosz egyetemes harca, amelyben megérkezik vagy visszatér a rég várt, megígért nagyhatalmú isteni Szabadító (Messiás), és győzedelmeskedik a gonosz seregei fölött, vagy előrevetíti a végső győzelem reményét, a gonosz pedig véglegesen elpusztul, és a bűnösök (a romlottak, a hitetlenek, a Mások) örökre elkárhoznak. A leghőbb remény a világ megtisztulása a bűntől, a romlottságtól, a gonosztól és a haláltól, és abban az ígéletben való bizalom, hogy eredeti, eszményi, aranykori tökéletességben újjászületve kezdődik újra.*”³ Az első két látomás az emberiséget érő súlyos csapásokat írja le (6-11. fejezet). A következő négy bemutatja az egyház és az Isten-ellenes hatalmak küzdelmét. Fellép az Antikrisztus és megsemmisítéssel fenyegeti Isten népét, azonban a Mindenhatónak három látomásban jelképezett isteni ereje elpusztítja és szövetségeseivel együtt örök kárhozatra veti (12-19. fejezet).

Az apokalipszis témáját olyan rendkívüli alkotók neve fémjelzi, mint *Bosch, Grünewald, Brueghel, Blake, Masereel, Picasso* vagy *Botero*, de idézhetnénk *Deleuze, Virilio, Eliot, SaintSaens, Godard, Coppola* és *Bergman* műveit is. Az irodalom és a művészet története során az apokalipszis-műfaj hasonló formatartalmi modell szerint alakult. „Az

² Ld.: Kárpit 3 Nemzetközi Kiállítás a Pesti Vigadóban, 2017. április 12. - május 28.

³ Dr. Hubbes László Attila (2015): *A Harag napja és a Fenevad haragja*. In Kárpit 3 Konferencia, Apokalipszis vagy globális fenntarthatóság. Budapest, Magyar Kárpitművészek Egyesülete pp. 24-47. (p. 29)

apokaliptikus művek erőteljes jelképiséggel és drámai jelleggel bíró, fokozásra és ellentételezésre épülő spirális vagy keretes szerkezetű kinyilatkoztató-látomásos műalkotások. Tartalmi tekintetben egy krízishelyzetből fakadó, szélsőséges dualizmus által jellemzett eszkatologikus mítosz kivetülései, amelyben sajátos módon fordított és torzított kettősség jelenik meg, és amely szabályos szerkezetű, bár különleges drámában bontakozik ki a krízis (szorongattatás) – katasztrófa (utolsó ítélet) – apokatasztázis (új ég, új föld) minta szerint, és két szinten: egyetemes (makrokozmikus), valamit személyes (mikrokozmikus) szinten játszódik le” –írja Hubbes László.⁴

Az apokaliptikus alkotások funkciója és működése a korai kereszténységtől kezdve hasonló: valamely közösség válságára egy felsőbbrendű tekintély kinyilatkoztatása válaszol. Egy különös transzcendens perspektíva-váltás, és egy feltáró-elrejtő újra-aktualizálási folyamat során a közönséget a történet résztvevőjévé teszi, és beavatja a misztériumba, miatt túlfokozott félelem- és öröm-érzetek váltakozásával elemi megrázkódtatást, sajátos katarzist idéz elő. Ez kiragadja megszokott valóságából a befogadót, és mélyreható, hosszantartó viselkedési és mentális változásokat vált ki benne.

A négy evangélista közül János apostol szimbóluma a sas, melynek szárnyalása, magas röpte és napra figyelő tekintete jól kifejezi János sajátosságait. A negyedik evangéliumban csak úgy szerepel, mint, „a tanítvány, akit Jézus szeretett”. A Patmoszból való János tudatosan építkezett a misztikus hetes számra, amely a teljesség száma és a könyv mélységes voltára utal. A hétpecsétes könyv a jövő titkait tartalmazza. A hét pecsét feltörése, a hét harsona, a hét kehely szilárd felépítést adott a későbbi írásmagyarázóknak, és a művészi megközelítéseknek. A teljes eszkatológiai dráma azzal veszi kezdetét, hogy János egy könyvet lát Isten jobb kezében. Ennek tartalma hét részre van osztva, és mindegyik rész le van pecsételve. A hét pecsét feltörésére nem jelentkezett senki, sem a mennyei lények, sem Énók, Mózes vagy Illés. Az egész teremtett világegyetem beismeri, hogy nemcsak méltatlan, de képtelen Isten örök titkaiba behatolni, bepillantani. Egyedül a Bárány az, aki képes erre. Ő az, aki magán viseli a keresztre feszítés sebeit, mintha leölték volna, ő Isten fia, aki győzött a golgotai kereszten, akkor, amikor látszólag vereséget szenvedett. „*Ott állt a Bárány: olyan volt, mint akit megöltek; hét szarva volt és hét szeme: az Isten hét lelke az, akiket elküldött az egész földre. A Bárány odament, és átvette a könyvet a trónuson ülő jobb kezéből.*” (Jel. 5:6-7)

A pecsétek egyenkénti feltörése indítja be az események lavináját. Az első négy pecsét feltörésekor elszabadul a négy lovas – akiket a későbbiekben a pestis, háború éhínség és halál allegóriáiként értelmeztek. Az ötödik pecsét az igazságért, vagy bosszúért kiáltó szentek és vértanúk sokaságát idézi meg, akik fehér ruhát kapnak és türelemre intik őket. A hatodik pecsét újra csapásokat szabadít a világra (*földrengést, kozmikus kataklizmákat: a nap elfeketését, a hold vérvörössé válik, a csillagok lehullnak, az égbolt összegöngyöldök, mint egy könyvtekercs*) (6,12–16). A hetedik pecsét (8,1–5) bevezeti a harsonák következő hetes sorozatát. Közben négy kardinális angyal jelenik meg a föld négy sarkán, akik feltartóztatják a pusztító világszeleket, hogy ne ártsanak Isten szolgáinak, akiket az angyal homlokukon megjelölt: Izrael 12 törzéből kiválasztott 12 ezer elpecsételtet, összesen 144 ezret (7,1–17).

⁴ Hubbes László (2008) *Látomások a végső dolgok bővületében. Az apokalipszis a vallásos irodalmi műfajtól a művészeti kifejezőmódig*. Marosvásárhely

János jelenéseinek apokaliptikus, eszkatológikus és messianisztikus értelmezései, interpretációi évszázadokat ívelnek át. Az ismét aktualitását nyerő téma és a tematika által megjelölt tartalmi-szakraális forrás a 21. század művészi intencióiban és intuícióiban összetett gondolati rendszerek, többszörös áttételek, egyéni mitológiák, szimbolikus utalások, képi metaforák útján akár alárendelő, elutasító, aktualizáló, újraíró módokon kapcsolódhat az indíttatást adó bibliai nagy elbeszéléshez.

Ebben a vázlatosan felidézett filozófiai, teológiai, ismeretelméleti metszetben kell szemlélünk a „*Jöjj és lásd!*” *A hét pecsét* címmel született festészeti műegyüttest, sajátos keletkezési körülményeit, alkotóit és jellemzőit.

II.

A *HATOK Művészeti Csoport* védjegye szerint 2011. május 18-án (más források szerint 2012-ben) szerveződött egy budaörsi közös kiállításra, amely térség mindannyiuk mentális térképén központi helyet foglal el. Az összetartozás öntudatára ébredést számos közös megmozdulás követte, amelynek vezérgondolata, hogy „*hivatalossággal nem terhelt szövetség*” legyen, amely egyénenként, egyedi vonásokkal ábrázolt válaszokat ad „*a művészet létét tagadó, cinikusan romboló kulturális globalizmusra*”⁵. Művészetük alapját a szürke, egyéniség nélküli, üzleti alapon létrejött válaszok elleni egyfajta tiltakozásban, az önálló karakterek védelmében találják meg. A laza szövetségben dolgozó HATOK tematikus és hiánypótló „ön-felhívásokra” reagálnak, eszmei, stílári és hivatali megkötöttség nélkül, a legteljesebb alkotói szabadságban.

Ezek a témák legtöbbször korunk megterhelő kihívásaihoz, az európai szellemi örökség megalapozta keresztény értékrendszerhez, az emberi lét nagy erkölcsi kérdéseire, a jóra való készséghez kapcsolódnak: a 7 pecsét, a 7 szentség, a Miatyánk 7 kérése és a lélek 7 ajándéka, a 7 erény követése és a 7 főbűn megtagadása. A tematikákra érkező sokszínű egyéni válaszok egyfelől megerősítik az egymás elfogadásán és megbecsülésén alapuló összetartozást, másrészt a befogadó néző számára lehetővé teszik, hogy a változatos művészi megközelítés, hozzáállás élményét összevesse a saját válaszaival.

A társaság vezető és jogi személyiség nélkül működik, létszáma is változó, zömében festők, de van köztük textil-, szobrász- és fotóművész is. Az évek során megvalósított, különös és nagyigényű tematikáik bizonyították az alkotócsoport életrevalóságát, hogy képesek programjukat magalkuvás és elfáradás nélkül véghezvinni. Világképük kissé ironikus irányultságát jelzik sokszor irodalmi idézetekkel is megerősített, archetipusokhoz, vagy toposzokhoz kapcsolódó programjaik. Sorrendben: ANGELUS-DIABOLUS Sopronban, SZÜRREÁLOM Budörsön, LÁTHATATLAN ÁLLOMÁS performance Palkonyán, majd a 7 FŐBŰN, a budapesti Zeneházban, 7 SZÍHÁZI MŰ a Bárkában, SZÜRREÁTOR Nagykovácsiban, ANGYALOD VAN Solymáron, 8 KRITIKA Palkonyán, a 7 FŐBŰN és a 7 ERÉNY Kalocsán, Balatonszemesen, és Sümegen, KELETI NYUGALOM NYUGATON, Budapesten. 2016-ban pedig a 7 PECSÉT jelzi az ösvényt, amelynek még csak most bátorodnak neki igazán. Ehhez hasonló monumentális, reprezentatív munkák alkotásához rendkívüli helyzet szükséges, amilyen például egy művésztelep lehet, és amilyen egy olyan baráti közösség, mint a HATOK.

⁵ HATOK prospektus, é.n.

A *János jelenései*-téma közös ráérzéséből született, a hét pecsét részlet pedig az epizódok egymásutánisága, elkülönülése és szoros összetartozása miatt jól illett a művészárság létmódjához, munkastílusához. A feldolgozott témák és az alkotók sorsolás útján találkoztak. Az egyforma, álló, nyújtott téglalap alakú 110×250 centiméteres lépték meglepő arányaival lenyűgöző murália hatását kelti, egyszerismind megerősíti a sorozatmű-képzetet, amely a középkori Apokaliptikus metszetek és a horribilis narratív-dekoratív egyházi-udvari kárpitok reminiscenciája. Művésztelep-szerű, együttes, koncentrált munka során készültek el a művek 2016-ban.

A képek gondolatébresztő bevezetője kollektív megfogalmazásban: „*A HATOK Művészeti Csoport hét olajfestményből álló sorozatával arra tesz kísérletet, hogy a képzelet erejével jelenítse meg a testhez kötött és a halál pillanatában onnan kiszabaduló lélek utazását. A hét művész más-más érzelmi attitűddel és eszközrendszerrel, ám gondolatiságában mégis homogén módon igyekszik kifürkészni az emberi világrenden túli dimenziót, az út másik oldalát. A szakrális elemekben, bibliai jelképekben bővelkedő kompozíciók egységes üzenetet hordoznak, és arra készítetik a szemlélőt, hogy elgondolkodjon a mindannyiunk fölé tornyosuló örök kérdésein: voltaképpen honnan jövünk és hova tartunk?*”⁶

Gerlóczy Gábor⁷

Igazi közösségi katalizátor. Első mestere nagybátyja, Gerlóczy Gedeon, a Csontváry képek megmentője. 10-14 éves koráig a GYIK műhelyben, Szabados Árpádnál ismerkedett meg a képzőművészeti technikákkal és az alkotási folyamattal. A középiskola elvégzése után kiállítás-rendezőként, majd tárgy-restaurátorként dolgozott budapesti múzeumokban. 1991-ben, máig működő céget alapított, festmény és képkeret restaurálással foglalkozik. 1993-ban megalapította a Végállomás Galériát, fiatal művészek számára nyújtva kiállítási lehetőséget. A galéria egy általuk megmentett és felújított műemlék épületben működött nagy sikerrel, jelentős sajtó nyilvánosságot kapva. Jelenleg szerzi második mesterszakos diplomáját a pécsi egyetemen. Neki jutott az első pecsét „feltörése”.

*Első pecsét*⁸

„*És látám, és ímé egy fehér ló, és a rajta ülőnél íj vala; és adaték néki korona; és kijöve győzve, és hogy győzzön.*” (Jel. 6: 2)

⁶ Személyes közlés

⁷ Gerlóczy Gáborról: <http://www.sumegart-canada.hu/fenykepek/idoszakos-kiallitasok/gerloczy-gabor-kiallitas/> [2017. 03.16.]

⁸ Gerlóczy Gábor: „Első pecsét” Az apokalipszis lovasa, 110×250 cm, olaj, vászon, aranyfüst applikáció, 2016.

A fehér lovon ülő, kifeszített íjat tartó megkoronázott lovas, mint szimbólum, az üdvösség evangéliumának diadalútjára utal. A ló fehér színe a hit tisztaságát jelképezi abban a korszakban. Gerlóczy interpretációjában a kérdés: Élet a halál után, vagy halál az élet után? A kép központi alakja látszólag az Antikrisztust jeleníti meg, az isteni csapások egyik kulcsfiguráját. Üvöltő, időtől-tértől eltávolított, szinte lebegő, torz, androgün, lovagló alakja jelzi, hogy a teremtett isteni mű még nem érett meg az aranykorra. Az emberiség még képtelen a teremtés titkaiba bepillantani, ahogy még Mózesnek és Illésnek sem sikerült. A figura a jó és a gonosz egyszemélyűségét, a jelenkor és a túlvilág egylénységét érzékelteti. Az androgün megjelenítődés a lét két pólusát, az istentől való elszakadást, és az üdvösség funkcióját hivatott jelképezni. A lovas fején látható korona a kétes győzelem, a testén átfúródott nyíl – amely a kép arany metszés tengelyére esik –, a krisztusi áldozat szimbóluma. Lovagló testtartása jelzi a földi élet bizonytalanságát. A sakkbábu ló figura a jelen materiális világot, a földi életet átható játszmákat szimbolizálja, hangsúlyos mérete a jelen talmi világunk megjelenítődése. Fönt egy finoman érzékelhető bőségszaru ontja kincset.

A kép arany háttére a klasszikus aranykor képzetét kelti. A homogén színhasználat, a kompozíció, a gyűrött arany háttér, és a megjelenített, félelmet és viszolygást keltő formák diszsonanciája nyugtalanságot kelt, kérdéseket tesz fel és válaszokat inspirál. Az Első pecsét mítikus derengése, az alig-emberi lény beteges kacagása megindítja a vészjósló folyamatot.

Páczelt Andrea⁹

Textiltervező művész, aki elhivatottan gyakorolja a tanármesterséget. Az anyagokkal való kísérletezés, nyitottság, játék, a formák, a színek kreatív szemlélete jellemzi. „Ne csak nézzünk, de lássunk is” – mondja. Ahogy érzékeljük a körülöttünk lévő világot, az életet, az maga a csoda, annak megannyi apró pillanatával, amely megérint minket. Egy-egy ilyen kiemelt pillanat pedig ünnep, melynek öröme, tisztelete ott van mindnyájunkban, amikor létrehozunk valamit, amikor alkotunk. Ars poeticáját egy Szabó István idézettel vallja: „A világból kiemelt kép ünnepélyes pillanat, amely örökre megállítja a futó árnyékot...”

Második pecsét¹⁰

*És mikor a második pecsétet felnyitotta,
hallám, hogy a második lelkes állat ezt mondá: Jöjj és lásd.
És előjőve egy másik, vörös ló, és aki azon üle, megadaték annak, hogy a békessé-
get elvegye a földről, és hogy az emberek egymást öljék;
és adaték annak egy nagy kard. (Jel. 6: 3-4)*

⁹ Páczelt Andreáról: <http://www.forrai.hu/node/190> [2017. 03.18.]

¹⁰ Páczelt Andrea: „Második pecsét” akril - tábla kollázs, 110×250 cm

A történelmi magyarázat szerint a vörös ló az evangélium tisztaságának elsötétülését jelenti. A keresztény egyház államvallássá lett, és a császárok érdekében részt vett a háborúkban. A zsidó és pogány vallásokat, ha szükséges volt, akár erőszakkal is elnyomták.

Páczelt Andrea a körülöttünk lévő, teremtett világegyetem örök körforgásán, ezerszínű arcán, az Élet – Halál kettősségének folytonos színeváltozásain tűnődve törekedett megfogalmazni a gondolatot, mely a kezdetektől jelenünk és benne az Ember esendőségére, múlandóságára, ám teljes létében nagyszerűségére, a Jóval és a Rosszal vívott, örök csatájára hívja fel a figyelmet. A képen az Embernek ezt a nemes harcát jeleníti meg, melyben – ellentétben az Apokalipszis vörös lovasai cselekedeteinek következményeivel – végezetül mégis az Ember győz! Itt nem sikerül a „Sötét Erők” akarata, hogy elvegyék a Békességet a földről és örökre letaszítsák az Embert a mélybe – benne az Igaz Hittel. A „Vörös Lovasok” ebben a végső harcban aláhullnak, mellyel azt kívánja hirdetni a Művész, hogy mindenkor érdemes küzdeni, kiállni a jóért, az igazunkért, a nemes célokért, egymásért. A képen mindezt a drámaiságot legerőteljesebben kifejező színekkel: a mélységet a Pokol tüzével átható, koromfekete-vörös tónusátmenetekkel, míg a feltámadás és a Purgatórium tüzét a lángoló, égő

vörösek erőteljes izzásával érzékeltette. Mintha az „Apokalipszis véres Kardja” minden pillanatban ott lebegne a fejünk felett, állandó kétségeink, a dolgok feletti vívódásaink közepette. Ekkor arannyá változik a háttér, fokozatosan és jelképesen megnyitva a mennyek kapuját, ahol béke honol és fényesség. A tiszta lélek hazatér, bebocsátást és feloldozást nyer.

Az ősi szimmetrián alapuló és statikus, zárt képkompozíció – atavisztikus szimmetriával és könyörtelen energiáival – ezt a drámát ragadja meg. A művész patetikus interpretációjában: „*azt az Ünneppillanatot, amikor a Lélekharang finom rezgéseinek, Szívünk Hangjának – folyton forgó, időtlen időkerekeinek lüktetésében is – az Ember örök küldetésének nemes célját, a Teremtő által kijelölt, méltó útját keresi. A mindenséget átható és legnagyobb erők – a hit és a szeretet – által vezérelve hirdetem, hogy ezek mentén bízván, mindig megtaláljuk ezt az utat!*”¹¹

A Második pecsét vörös lova azonnal duplikálódik, lángot vet, lesújt a kard.

Gaszner Ildikó¹²

Porcelánfestészetet tanult, nyolc éven át épületmodellezőként dolgozott majd egy ideig a Pannónia Rajzfilmstúdióban alkotott. Munkáinak többsége olaj- és akril festmény. Különböző grafikai tervek, illusztrációk, dekorációk készítésével foglalkozik, valamint sokszorosított grafikai eljárásokat is alkalmaz kiadványszerkesztésben.

¹¹ Páczelt Andrea személyes közlése.

¹² Gaszner Ildikóról: <http://www.jaszigaleria.hu/?app=artist&sublayout=show&id=29>; <http://gasznerildiko-festmenyek.webnode.hu/fenykepgaleria/#dsc-1110-jpg>; [2017. 03.19.]

*Harmadik pecsét*¹³

*És mikor felnyitotta a harmadik pecsétet, hallám,
 hogy a harmadik lelkes állat mondá: Jöjj és lásd.
 Látám azért, és imé egy fekete ló; és annak, aki azon üle, egy mérleg vala kezében.
 És hallék a négy lelkes állat közt szózatot, amely ezt mondja vala:
 A búzának mércéje egy dénár, és az árpának három mércéje egy dénár;
 de a bort és az olajt ne bántsát. (Jel. 6: 5-6)*

A fekete ló a sötétségnek, a bukásnak és a halálnak a jelképe. A tévtanok és a pogány eszmék abban az időben már beszivárogtak a keresztény egyház berkeibe; az istentiszteletek egyszerűségét rituális ceremóniák, a külsőség, a liturgia váltotta fel. A szöveg szimbolikája szerint a mérleg az emberi jellem megmérője. Az árpa és búza árának megállapítása éhínségre utal. Az olaj a Szentlélek jelképe is, a bor pedig Krisztus véréé. Az élet kenyereben való éhség dacára, mindig volt bor és olaj, azaz Krisztus minden időben táplálta hozzá hű tanúit.

Gaszner Ildikó értelmezésében a Harmadik pecsét a titkok titka, az enyészet és az ellentmondást nem tűrő parancs ütközése, a „meghalunk, mégis örökké élünk” – dilemmája. A jelenések harmadik pecsétjének feltörését követő, éhínséget és pusztulást ábrázoló kép tárul elénk. Az üszkös romok feletti horizonton, a leszakadó égboltozat alatti színpadon ünnepélyes haláltáncot járó apró alakok mintha Ingmar Bergman filmvásznáról léptek volna elő, s a magas égen feltűnik a sötétséget és halált jelképező fekete ló. A pasztózosan festett, baljósan fekete hangulatú képet markáns kereszt alakzat szakítja hosszában ketté, rajta dekoratívan elhelyezett, fölülről lefutó, ontológiai szerepű betűk: „Ki nyitja meg a betett könyvet?” – Pilinszky János szavai. Bár az Élet Könyve számunkra titok, ha hisszük, hogy énünk egyszer majd leveti a test korlátait és átlép egy másik dimenzióba, akkor mindennél jobban szeretnénk megismerni az odavezető utat is. A kompozíciót horizontálisan is széthasítja-repeszti, szinte elmosza az olaj és a bor vörös-narancssárga folyama, utalván arra, hogy a művész egyéni, mentális élményű mitológiájában semmilyen emberi erő vagy hatalom, hanem csakis a Szentlélek világossága (az olaj) és Krisztus vére (a bor) által válhatunk egykor a bűnös, pusztulásba tartó világban az isteni kegyelem és irgalom csatornájává.

Somogyi Ferenc¹⁴

Világa a plasztika. A Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában érettségizett. Fejlődésére fontos hatást gyakorolt a hajósi művészeti tábor. A MAFILM-nél dolgozott szobrászként. Később a Wei Wu Wei együttes énekeseként vált ismertté. Szobrászként legszíveseb-

¹³ Gaszner Ildikó: „A harmadik pecsét”, 110×250 cm, olaj, vászon, 2016

¹⁴ Somogyi Ferencről: <https://utimorzsak.blogspot.hu/2016/05/somogyi-ferenc-szobrasz.html> ; [2017. 03.20.] <http://artportal.hu/lexikon/muveszek/somogyi-ferenc-7076>

ben fával dolgozik. Sajátos humorú, játékos, finoman groteszk formavilágú szobrokat, színes síkdomborműveket alkot. „*Mindent szeretek, amiben a pillanatnyi érzéseimet, vágyaimat és gondolataimat tudom kifejezni a világról*”. Kecesség, báj, pajkosság, kacérkodás, tündérien groteszk humor az övé. Független művész, mindene a mozgás, az átváltozás, a talányosság.

*Negyedik pecsét*¹⁵

„*És mikor felnyitotta a negyedik pecsétet, hallám a negyedik lelkes állat szavát, amely ezt mondja vala: Jöjj és lásd.*

És látám, és imé egy sárga színű ló; és aki rajta üle, annak a neve halál, és a pokol követi vala azt; és adaték azoknak hatalom a földnek negyedrészen, hogy öljenek fegyverrel és éhséggel és halállal és a földnek fenevadai által.” (Jel. 6: 7-8)

A negyedik pecsét felnyitása irtózatot kelt. A sárga szín, görög eredetiben chloros szó sárgászöldet, fakót, vagy halálszínt jelent. Az Apokalipszis negyedik lovasa egy rettentő jóslat megtestesülése; az emberiségre sújtó kegyetlen végzet. A történelmi értelmezés szerint a negyedik lovas elhozza a halált minden formájában. Tömegesen ragadja el az embereket, és a pokol kapuja mindig nyitva áll, hogy elnyelje őket. Ám Isten a földnek csak negyedrészt engedi sújtani. Az öletés – karddal, éhínséggel és döghalállal, és a föld vadállatai által – az egykorú mártírok kínhalálára emlékeztet.

Somogyi Ferenc újszerű, plasztikus módon alkotta meg ezt a víziót. Negyedik pecsétje a tömeges kihalás világvége-plasztikája. A bibliai téma számára az elemi borzalmak érzéki-érzelmi kifejezésének alkalma volt. Az egységes nagy méret (250×110 cm) izgalmas lehetőséget adott ahhoz, hogy bátran használjon különböző anyagokat a kompozícióhoz. A félelmetesen szuggesztív megjelenítéshez a nézőpontot nem a megszokott perspektívába állította be, hanem fölre kerekedve mindennek, a magasból, mintegy a Mennyből lenézve ábrázolja a jelene-tet. Ebből a nézőpontból a durva, szennyezett Földön vágató tébolyult halállovas mintha ránk zuhanna, nagy, lebegő köpenye fehér halállal terít be mindent, amin átgázol. Három dögmadar kíséri őt; a háború, az éhínség és a járványok. A nyársra tűzött koponya maga a pokolra került emberiség. Az anyaföld durva felületét egy speciális festékes ragasztóval összekevert textília adja, a ló és lovas elszáradt faágakból, a madarak hulladék kartonpapírból, illetve szalma és aranyfüst darabokból kelnek életre. A Halál eltorzult fejét elhasznált festékes rongyából alakította ki. A ló és ember koponya hársfából faragott, laposan tömegszerű. Így állnak össze a természet adta anyagok és a kézzel munkált részek egységes domborművévé képpé ezen az Apokaliptikus vízión.

¹⁵ Somogyi Ferenc: „Negyedik pecsét” vegyes technika, 110×250 cm

Molnár-Göb Zoltán¹⁶

1987-ben belsőépítészként diplomázott az Iparművészeti Főiskolán. A társművészetek között is szívesen kalandozott, hiszen saját bevallása szerint: „*Belsőépítészeti munkáimmal párhuzamosan és folyamatosan műveltem néhány társművészetet is.*” A festészet, a grafika és az ólomüveg-tervezés mellett a szobrászat és a kerámia is foglalkoztatja. A legexpresszívabb alkotó, az Ötödik pecsét borzalmas jóslatait irtózatos erővel jeleníti meg.

*Ötödik pecsét*¹⁷

És mikor felnyitotta az ötödik pecsétet, látám az oltár alatt azoknak lelkeit, akik megölettek az Istennek beszédéért és a bizonyágtételért, amelyet kaptak. És kiáltának nagy szóval, mondván: Uram, te szent és igaz, meddig nem ítélsz még, és nem állasz bosszút a mi vérünkért azokon, akik a földön laknak? Akkor adatának azoknak egyenként fehér ruhák; és mondaték nekik, hogy még egy kevés ideig nyugodjanak, amíg beteljesedik mind az ő szolgatársaiknak, mind az ő atyjuk fiainak száma, akiknek meg kell öletniök, amint ők is megölettek. (Jel. 6: 9-11)

A lelkeknek az Úrhoz intézett bosszúra szomjas kiáltása itt metafora. Az igaz lelkek a hűség és tisztaság ruháiba öltöztettek. A végleges istenítélet még késik, mert a mártírok száma még nem teljes (a késleltetés a feszültség poétikai fokozásának egyik dramaturgiai eszköze). Az utolsó idő eseményei még bizonyára sok hívő életét követelni fogják áldozatul.¹⁸

Molnár-Göb Zoltánra az ötödik pecsétben megjelenő kép az Istenhez, az Úrhoz való könyörgés végtelen kétségbeesése nem szimbolikusan, de teljes fizikai valóságában hatott, mint egy olyan helyzeté, amelyben a totális bizonytalanság az úr. A kínjukban üvöltők fehér inges hármasa és a két, árnyékban lévő, beletörődő alak stiláris megoldása eltér egymástól. A tisztító tűz és a felmagasztosulás expresszív formai megoldásai, a képmező vízszintes megosztása vizuálisan is megerősíti a látomás üzenetét. Ezt az elementáris víziót diszharmonikus színekkel, irreális fényekkel, nyitott kompozícióval, kifutó formákkal valósította meg. Hagyta, hogy szóljon, kiáltson, hasson a düh és kétségbeesés képe, kivetkőzve önmagunkból és feladva, megadva, átadva önmagunkat.

Ez a jelenet volt a művész szuggesztív látomása kezdettől. „Egy megdermedt pillanat, amelynek sem eleje sem vége nincsen, amelyben megreked a lélek, és szinte az örökkévalósága is megszűnik létezni. Mint amikor egy teljesen ingermentes fehérség vesz körül, mindenütt homály, magadat látod (a magad, mint valóság megtapasztalása, érzékelése megmarad, mint ellenpont) de semmi mást, sem alattad sem feletted, sem előtted sem mögötted

¹⁶ Molnár-Göb Zoltánról: <http://www.budaorsiinfo.hu/blog/2013/04/16/budaorsi-anziksz-molnar-gob-zoltan-kiallitasa-budaorson/> [2017. 03.19.]

¹⁷ Molnár-Göb Zoltán: „Ötödik pecsét” akril-vászon, kollázs, 110×250 cm

¹⁸ Hét pecsét: [https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9t_pecs%C3%A9t_\(Biblia\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9t_pecs%C3%A9t_(Biblia)) [2017. 03.10.]

nincs más, csak részletek és dimenziók nélküli semmi, ahol megsemmisül a lét. A semmi és a valami közt lebegsz, és érzed mind a kettőt, de meghatározhatatlan vagy, felfoghatatlan kérdések és borzalmas válaszok közt állsz sodródva. A lelkek dühödtek, kínokkal telítettek és egyre inkább összeroskadnak a teher alatt. A hűség és az igaz lét nem elég, a totális megsemmisüléssel nyerhetsz valódi szabadságot. Az érzés, ez a csoda pedig az, hogy az ember – bár holt (igaz, ez a valódi léte) – talál kapaszkodót, de az mindenképp egy távoli jövő a megrekedtségben.”¹⁹

Vladár Csaba²⁰

Képzőművész és művészetterapeuta. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán végzett 1988-ban, mesterei: Kokas Ignác, Dienes Gábor. 1986-ban elnyerte a Glatz Oszkár Alapítvány díját. Tanulmányútjai során bejárta egész Európát. Magántanítványoknak oktat rajzot és festészetet, restaurálással, művészeti- és reklám-produkciós munkákkal foglalkozik, arculatot, díszletet és látványképet tervez színházi és filmprodukciókhoz, festészeti és művészetterápiás táborokat tart.

Hatodik pecsét²¹

„Azután látám, mikor a hatodik pecsétet felnyitotta, és ímé nagy földindulás lőn, és a nap feketévé lőn mint a szőrzsák, és a hold egészen olyan lőn, mint a vér; És az ég csillagai a földre hullának, miképpen a fügefafa hullatja éretlen gyümölcsseit, mikor nagy szél rázza.” – (Jel. 6: 12-13)

A hatodik pecsét feltörése jelzi és nyitja meg az Úr nagy napja előtti jelek sorozatát. Ez a földrengés maga az istenítélet. A sötétséget is a végidők egyik jele gyanánt sorolja fel az elbeszélés, akár a csillaghullást.

„És az ég eltakarodék, mint mikor a papírtekercset összegöngyölitik; és minden hegy és sziget helyéből elmozdították. És a földnek királyai és a fejedelmek és a gazdagok és a vezérek és a hatalmasak, és minden szolga és minden szabad, elrejték magukat a barlangokba és a hegyeknek kőszikláiba; És mondának a hegyeknek és a kőszikláknak: Essetek mi reánk és rejtsetek el minket annak színe előtt, aki a királyi székből ül, és a Bárány haragjától: Mert eljött az ő haragjának ama nagy napja; és ki állhat meg? ” – (Jel. 6: 14-17)

Mielőtt még a hetedik pecsétet felnyitná a Bárány, feltárul, hogyan menti meg az Úr az emberek nagy tömegét, a föld történelmének lezárulása előtt.

„Ezek után láték négy angyalt állani a földnek négy szegletén, a földnek négy szelét tartva, hogy szél ne fújjon a földre, se a tengerre, se semmi élőfára. És láték más angyalt feljönni napkelet felől, akinek kezében vala az élő Istennek pecséte; és nagy szóval kiálta a négy angyalnak, akiknek adatott, hogy ártsan a

¹⁹ Molnár-Göb Zoltán személyes közlése.

²⁰ Vladár Csabáról: <http://artportal.hu/lexikon/muveszek/vladar-csaba-6883> [2017. 03.19.]

²¹ Vladár Csaba: „Hatodik pecsét” akril-vászon, kollázs, 110×250 cm

földnek és a tengernek, Ezt mondván: Ne ártsatok se a földnek, se a tengernek, se a fáknak addig, míg meg nem pecsételjük a mi Istenünk szolgálait az ő homlokukon. És hallám a megpecsételtek számát: Száznegyvennégyezer, az Izrael fiainak minden nemzetségéből elpecsételve.” (Jel. 7:1)

A szelek háborúk jelképei. A szelek szabadon eresztése pedig a Bárány haragjának megnyilatkozása, melyet újra jövetelét megelőzően, csapások valóságában bocsát a megtéretlen emberiségre. Azonban a végső csapások előtt Isten elpecsételi minden választott gyermekét²².

Vladár Csaba Hatodik pecsétjén a dimenziók és a valóságsíkok multiplikálódnak, a képmező szinte felrobban, mikor „a nap feketévé lőn...” A festmény hűen interpretálja a bibliai szöveget. Olajvászon technikával, a rendelkezésre álló terület maximális kihasználásával, központi és súlyozottan szimmetrikus elrendezéssel él. Több nézőpont és képsík alkalmazásával kísérli meg a narráció elvonatkoztatott követését. Alul, egy domborműves, kőfaragott, kortalan "pogány-múzeum" klasszikus római épülete, melynek tetején ellenfényben az az életnagyságú, „eredeti” ember arcú bárka látható, amely a hatodik pecsét leírásában annak a 144 ezer embernek ad „otthont”, akik Isten kegyelméből életüket megtarthatva megigazulhattak. Mögöttük, felettük egy ókori pergamentekercs – festmény a festményben –, ahol a világrengető földrengést követően a föld kihűlt vasmagja, mérgező gázok kíséretében tör a felszínre. Felette az elvakító fehér csillag fényében a látomás négy angyala, felettük irányító vezérlettel az apokalipszis lova és lovasa, felettük a vérvörös hold és a „szénfekete szőrzsákká” váló nap plasztikus textil applikációja. A visszahajló tekerecs hátát csak most láthatjuk, rajta a növényi organizmusból „felírt” Élet feliratot.

A művész számára érezhetően megterhelő lehetett a mai művészeti közélet körülményei közt a *hatodik pecsét* metaforákkal különösen terhelt, bonyodalmas szövegének átlényegítése. Így vall erről a munkáról: „*Megpróbáltam azokat a számomra mindig is aranykornak nevezett időket megidézni, amikor a Befogadó és a Szellemisség, az Olvasó és az Ige között a festőknek még ihletett közvetítőkként – kihagyhatatlan és hűséges médiumokként – kellett állnunk. Gyertyájukat »7 végén égetve«, minden áron, annak magasztos céljából cselekedtek, hogy a művek egyszer megkerülhetetlen entitássá válhassanak, amikor az a lényeg, hogy valami már szükségszerűen létezik, és nem az, hogy mikor, milyen módon, stílusban, és meddig.*”²³

Vladár Krisztina²⁴

A Pécsi Tudományegyetem festőművész szakának végzős hallgatója, mestere *Nyilas Márta*. A festészet mellett többféle képzőművészeti tevékenységet folytat, mint pl. grafika, kollázs, montázs, fotózás, animáció és fényfestészet. Hitvallása: „A színek és a vonalak új,

²² Hét pecsét: [https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9t_pecs%C3%A9t_\(Biblia\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9t_pecs%C3%A9t_(Biblia)) [2017. 03. 09.]

²³ Vladár Csaba személyes közlése.

²⁴ Vladár Krisztináról: <http://1680.ro/entry/vladar-krisztina-festomuvesz> [2017. 03.19.]

ősi tiszta természetükben rezegnek az agyunkban és a gerincünkben. És most, hogy nem hasonlítanak többé azokhoz a színekhez és vonalakhoz, amelyeket a szemünk látnak: megmutatják nekünk a formákban rejlő nagy titkokat.” (Csáth Géza).

*Hetedik pecsét*²⁵

*„És mikor felnyitotta a hetedik pecsétet,
lőn nagy csendesség a mennyben, mintegy fél óráig.
És látám azt a hét angyalt, aki az Isten előtt áll;
és adaték nekik hét trombita.” (Jel. 8: 1-2)*

A legmegrázóbb a hetedik pecsét feltörése. A görbe szarvból készült trombita (sófár) a háborúkat jelezte. Most viszont Isten viszi véghez a büntető ítéleteket természeti csapások, vagy emberi eszközök útján.

*„És jöve egy másik angyal, és megállta az oltárnál, arany tömjénezőt tartva;
és adaték annak sok tömjén, hogy tegye minden szenteknek könyörgéseire az
arany oltárra, amely a királyi szék előtt vala. És felméne a tömjén füstje a szentek
könyörgéseivel az angyal kezéből az Isten elébe.” (Jel. 8: 3-4)*

Egy angyal közreműködésével elkezdődik az engesztelés az igazak bűneiért.

*„Azután vevé az angyal a tömjénezőt;
és megtölté azt az oltárnak tüzeivel, és leveté a földre;
és lőnek mennydörgések és szózatok és villámlások és földindulás.
És a hét angyal, akinél a hét trombita vala, készül a trombitálásához.” (Jel. 8: 5-6)*

A kegyelem ideje lezárult, Isten haragjának kitörése elkezdődik, a föld történelme a befejező csapásokkal véget ér.

Hogyan lehet a csendet megfesteni? Inkább a vihar előtti csendet? Azét a viharét, ami nagy pusztítást fog hozni? De előtte még béke és csend honol. Vladár Krisztinát a látomásnak ez a bevezető szakasza foglalkoztatta. Hetedik pecsétje látomásos anti-akvarell. A hagyományos festészeti technikákkal készült festményhez akrilt, bronz- és aranyport használt. A lazúrosan megfestett festékfoltok a légiesség és könnyedség hatását keltik. Olyan égi jelenséget mutat meg az alkotás, amely misztikus színeivel előidéz, hogy valami hatalmas készül. Valami kavargó és sistereg, de még egyelőre puha és békés formában mutatkozik meg. A művész interpretálásában: „Csendbuborék. Folyton ez a szó visszhangzott a fejemben, amikor készítettem a művet. Egy olyan védett hanghely, amely nagyon képlékeny és bármikor kipukkadhat, megsérülhet. Viszont amíg ott van, jó benne lenni. Az alakok és árnyak szellemként igyekeznek efelé a jelenség felé szállni, biztonságba

²⁵ Vladár Krisztina: „Hetedik pecsét” akril-vászon, kollázs, 110×250 cm

*helyezni magukat, de nem tudhatják, hogy vajmi keveset ér a végső ítélet hajnalán ez a buborék. Csak látszatvédelem. Az angyalok a kép alján már sorakoznak harsonáikkal. Ők tudják, amit az árnyalakok még nem is sejthetnek.”*²⁶ A kép három síkon idézi meg a látványt. Lent, a föld síkján áttetsző körvonalakkal jelzett angyali figurák munkálkodnak. Az égi szféra a középtérben, hátrahúzódva, vakító fehérséggel fókuszálódik, ide igyekeznek a suhanó szellemalakok, átkötve a két dimenziót. A magasban, a néző felé haladva, rettenetes szürke-fekete, kavargó viharfelhők gyülekeznek, nincs menekvés, beteljesedett.

Irodalom

- Farkas Edit: *Egy versolvasás dinamikusa*. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00043/pdf/iskolakultura_EPA00011_2000_11_070-074.pdf [2017. 03.19.]
- Gaszner Ildikóról: <http://www.jaszigaleria.hu/?app=artist&sublayout=show&id=29> ;
<http://gasznerildiko-festmenyek.webnode.hu/fenykepgaleria/#dsc-1110-jpg>
- Gerlóczy Gáborról: <http://www.sumegart-canada.hu/fenykepek/idoszakos-kiallitasok/gerloczy-gabor-kiallitas/>
- HATOK prospektus, é.n.
- Hét pecsét: [https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9t_pecs%C3%A9t_\(Biblia\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9t_pecs%C3%A9t_(Biblia))
- Hubbes László (2008) *Látomások a végső dolgok büvöletében. Az apokalipszis a vallásos irodalmi műfajtól a művészeti kifejezőmódig*. Marosvásárhely
- Hubbes László Attila (2015): *A Harag napja és a Fenevad haragja*. In.: Kárpit 3 Konferencia, Apokalipszis vagy globális fenntarthatóság. Budapest, Magyar Kárpitművészek Egyesülete pp. 24-47. (p. 29)
- Molnár-Göb Zoltánról: <http://www.budaorsiinfo.hu/blog/2013/04/16/budaorsi-anziksz-molnar-gob-zoltan-kiallitas-budaorson/>
- Páczelt Andreáról: <http://www.forrai.hu/node/190>
- Somogyi Ferencről: <https://utimorzsak.blogspot.hu/2016/05/somogyi-ferenc-szobrasz.html> ;
<http://artportal.hu/lexikon/muveszek/somogyi-ferenc-7076>
- Vladár Csabáról: <http://artportal.hu/lexikon/muveszek/vladar-csaba-6883>
- Vladár Krisztináról: <http://1680.ro/entry/vladar-krisztina-festomuvesz>

²⁶ Vladár Krisztina személyes közlése.

OROSZI SÁNDOR

Egy humanista tudós a történelem és politika csapdjájában

E meghatározhatatlan műfajú írás Abay (Neubauer) Gyula akadémiai levelező tag, dékán, tanszékvezető, de elsősorban tudós és oktató emléke, tevékenysége előtt kíván tisztelni születésének 125. évfordulója alkalmából. Minden volt és jelenlegi egyetemi polgár elismerését fejezik ki e sorok az európai műveltségű, mélységesen humanista egyéniség előtt, aki egy lépésnyit sem távolodott el a független tudós számára a becsület által kijelölt ösvényről, nem engedett karrierje érdekében a politika nyomásának, csábításának. Nagyra értékeljük Abay (Neubauer) Gyula akaraterejét, felkészültségét, hihetetlen memóriáját, emberi tartását, aki a váci börtönben, minden forrásanyag felhasználása nélkül öntötte formába régi elképzelését, az örök gazdaságtan rendszerét. Életének, munkásságának fordulópontjai a Pécsi Tudományegyetem, illetve tágabban a magyar társadalom vázlatos leírásává állnak össze.¹

*

Neubauer Gyula (1891-1978) 1909-ben állami szolgálatba lépett, majd 1910-től munkavégzés mellett jogtudományi tanulmányokat folytatott. 1913 decemberében az államtudományok doktorává avatták, a következő év augusztusában bevonult a császári és királyi 3. számú tiroli császárivadásvezredbe. 1914. decemberi sebesülését követően – többszöri felülvizsgálat után – 1918. február végén elbocsátották a fegyveres erők kötelékéből.

Első publikációja a breslauer Nord und Süd 1918. áprilisi számában jelent meg „Der Zukunftsstaat” címen. Ez az írás doktori értekezése egy részére épült.

„A határhaszon-elmélet bírálattól”

a „Le a sztálini magyar alkotmánnyal” című „Szabad Dunántúl” cikkig

Érdeklődése határozottan gazdasági irányba fordult, több éves kutatást követően 1927-ben készült el *A határhaszonelmélet bírálata* című kiemelkedő munkája (Danubia, Pécs 1927. 166. old.). A könyv alapján 1928. június 25-én a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem a közgazdaságtan magántanárává habilitálta.

¹ A Pécsi Tudományegyetem jogelődjének, a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem kiemelkedő személyiségének, Abay (Neubauer) Gyulának a váci börtönben írt könyve, az „Oeconomia Aeterna” 2016 decemberében jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. E sorokkal a tragikus sorsú tudósra emlékezünk, s rá kívánjuk irányítani figyelmet a rendkívüli körülmények között keletkezett mű – szerzője meggyőződése szerint az örökkévalóságnak szóló – gondolataira.

Szeretném megfogalmazni sejtésemet a tanulmány címében szereplő „bírálat” kifejezést illetően: ez a szó valószínűleg Neubauer Gyula távlati elképzelésében érlelődő *Oeconomia Aeterna* majdani kidolgozásának tervére utal.

Az 1890-es években megmutatkozott, miként H. Lehmann írta a határhaszon-elmélet történetével és elemzésével foglalkozó könyvében, hogy a határhaszon-elmélet „további fejlődésre már nem képes.” (Lehmann, H. 1971) Bő harminc oldallal hátrébb megállapította: A „*határhaszon-elmélet már csak az egész közgazdaságtudomány egy területének, nevezetesen a fogyasztási cikkek kereslete elméletének magyarázatánál használható.*” (Lehmann, H. 1971) Hasonló F. Jonas véleménye: Wieser „*Theorie der Gesellschaftlichen Wirtschaft*” címen, 1914-ben megjelent – egyébként a határhaszon-elmélet alapvető tételrendszerét alig érintő – könyvével kapcsolatosan, amelyet „*a szűkebb értelemben vett szubjektív iskola hattyúdalának*” (Jonas, F. 1964) tekintett.

A szakirodalomban uralkodó felfogás alapján szinte érthetetlen Neubauer Gyula téma-választása, amelynek indokaira vonatkozó sejtéseinket, feltételezéseinket csak a bő két évtizeddel későbbi történések látszanak igazolni.

1927-től a szakmai közélet nagyon aktív szereplőjévé vált, terjedelmesebb tanulmányai jelentek meg, továbbá előadásokkal szerepelt a Magyar Közgazdasági Társaság fórumain. Az 1929/30-as tanévet állami ösztöndíjasként Berlinben töltötte, majd a következő év londoni tanulmányokkal telt el. Ez a két esztendő kitűnő alkalmat teremtett számára az európai tudományos vérkeringésbe történő bekapcsolódásra, amely lehetőségeket sikerült is kihasználnia. Külföldi ajánlásra 1933-ban tagja lett a chicagói The Econometric Society-nek, a londoni Royal Economic Society-nek, illetve az Institut International Sociologie-nak. (A Magyar Statisztikai Társaságba csak egy esztendővel később nyert felvételt.)

1936-ban a Szent István Akadémia tagjai sorába léphetett. Két év múlva nyilvános rendkívüli egyetemi tanári címet kapott. (Megjegyzendő, hogy mindvégig a Magyar Királyi Dohányjövédéki Központban dolgozott, 1942-től miniszteri tanácsosként.)

A Magyar Tudományos Akadémia 1939-ben választotta levelező tagjául, székfoglalóját 1940. június 10-én tartotta.

Neubauer Gyulát nem csak a hazai, hanem az európai tudományos életben is tisztelet övezte, ennek ellenére jól csengő, ismert családnevét, magyar identitását hangsúlyozandó, 1943-ban belügyminisztériumi hozzájárulással Abayra magyarosította.

1944 júliusában egyetemi nyilvános rendes tanárrá nevezték ki a Jog- és Államtudományi Kar Közgazdaságtan és Statisztika tanszékére. Az őszi szemeszter a háborús események miatt hat hétre korlátozódott. Az 1945-ben az USA-ba távozott Surányi-Unger Tivadar helyett ő tartotta a Közgazdaságtan kurzust, emellett ellátta a tanszékvezetői feladatokat is². Faluhelyi professzor halálát követően átvette a Kisebbségi Intézet vezetését a Nemzetiségi Szemle folyóirat szerkesztésével egy időben. Hivatali teendői mellett nagyon aktívan részt vett a különböző fórumok által szervezett vitákon. Feladatai egyre növekedtek, 1946-tól dékánként, majd prodékánként tevékenykedett.

² Engedtessek meg, hogy utaljak e dolgozat megírásának személyes motívumára! Abay (Neubauer) Gyula hajdani, a hetvenes évektől a Közgazdaságtudományi Kar szervezetébe integrálódott tanszékén kezdtem oktatói pályafutásomat, az ott töltött harmadfél évtizedből közel húsz esztendeig irányítottam is a szervezeti egység munkáját.

1946-ig Abay (Neubauer) Gyula pályája töretlenül ívelt felfelé, ezt követően azonban sajnos az ő életében is elérkezett a „fordulat éve”. 1948 szeptemberében a The Econometric Society hágai konferenciájának előadói (tervezett előadását General equilibrium and economic planning címen várta a fórum) között jegyezték, de a kiutazáshoz már nem kapta meg az útlevelet. Még az év novemberében kényszernyugdíjazták.

Később a zöldhatáron keresztül távozott, és néhány havi külföldi tartózkodása folyamán megjelent egy tanulmánya a Zeitschrift für Nationalökonomie 1949. évfolyamában.

Miután hazatért, az őt ért atrocitások sűrűsödtek, a MTA megfosztotta szavazati jogától. 1951-ben elutasították a doktori fokozat megszerzésére irányuló kérelmét (holott témaként egyik kedves kutatási területét, a marxi antinómia megoldását jelölte meg).

Korlátozott ellátmánya szükségessé tette, hogy munkát vállaljon (statisztikusként, könyvelőként dolgozott).

1956 szeptemberében – a körülmények ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, hogy meglepetésre – kiutazhatott az International Economic Association I. Közgazdasági Világkongresszusára, melynek kiadványában megjelent Lundberg előadásához kapcsolódó hozzászólása. Újabb tanulmányát tette közzé a Zeitschrift für Nationalökonomie, „Die Lösung der Marxschen Antinomien: die Auflösung der marxistischen Theorie” címmel.

1956-ban bekapcsolódott a forradalom pécsi eseményeibe, a Nemzeti Tanács tagjává választották, jogállamisággal kapcsolatos véleményét kifejtette a „*Le a sztálini magyar alkotmánnyal*” című cikkében, amely a Szabad Dunántúl november 1.-i számában jelent meg.

A hatalom példát statuált: az első fokon kirótt négy éves börtönbüntetést a másodfok megtoldotta még további két esztendővel. Várható volt az Akadémia „harcos” lépése is, mellyel 1958. október 17-én ténylegesen kizárta tagjai sorából. Már az is különleges kedvezménynek tekinthető, hogy gondolatait – minden forrásmunka használata nélkül – papírra vethette. Így született meg az *Oeconomia Aeterna*, amelynek kiadására azonban évtizedeket kellett várni.

Az 1980-as években már lengedeztek a változások szelei. Az MTA 1989. május 8-i, 149. rendes közgyűlése rehabilitálta – a tudomány más kiemelkedő személyiségeivel együtt – Abay (Neubauer) Gyulát, akadémiai tagságát posztumusz folyamatosnak nyilvánította. Megindult a Heller-iskola világhírű tagjai műveinek újólagos (gyakran reprint) kiadása, de ez sajnos nem érintette Abay (Neubauer) Gyula munkásságát. (Akadémiai székfoglalójának teljes szövege ugyan 1998-ban – először! – napvilágot látott, unokája, Barcza Tibor szerkesztésében, a költségeket azonban a család viselte!)

A Pécsi Tudományegyetem 2001-ben az *Oeconomia Aeterna* kiadásával törlesztette a vele szemben felhalmozódott nyomasztó adósság egy részét. (A könyv a pécsi közgazdász-képzés megindulásának 30. évfordulója alkalmából jelent meg.) Méltó elismerést, jóvátételt azonban csak az Akadémiai Kiadó gondozásában 2016-ban kiadott, a (közgazdász)társadalom széles körei számára elérhető újabb kiadás jelent.

Az „*Oeconomia Aeterna*” egyes szerzőkön, irányzatokon felülemelkedő tételrendszere

Abay (Neubauer) Gyula váci börtönben írt művének címe örök, változatlan gazdaságtanra utal, amely független a különböző korok uralkodó politikai rendszereitől, társadalmi-gazdasági viszonyaitól. A közgazdaságtudomány fejlődése szempontjából szerinte azoknak az

összefüggéseknek a felismerése, megfogalmazása fontos, amelyek minden korszakban érvényesek. Lényegében ő is, mint sokan mások, „értékmentes” közgazdaságtant kívánt kidolgozni. *„A közgazdaságtan fejlődésének az elmúlt mintegy száz esztendő során- s különösképp a második világháború óta – az egyik legfeltűnőbb vonása az a következetes törekvés volt, hogy lehátsanak róla minden politikai, szociológiai és erkölcsi összefüggést.”* – írta az Angliában alkotó Balogh Tamás 1982-ben, majd hozzáfűzte: *„Az így visszamaradó desztillátum állítólag értékmentes (wertfrei) vagyis objektív elméleti képződmény...”* (Balogh T. 1994.)

„Sémánk minden szakaszát egy jellegzetes névhez szeretnők kapcsolni... ezt pontosan az első szakasszal nem tudjuk megtenni. A második szakaszt méltán köthetjük egyszerre Marx és Walras nevéhez... A harmadik a Kondratyev-féle szakasz... Végül a negyedik ugyanígy Cassel szakasza, az aranytermelés emelkedésének és az aranyárak változatlanóságának vizsgálatáért. Ha az első szakasznak egy nevet akarnánk mégis adni, megfontolhatjuk, hogy illessük Heller Farkas nevével...” (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 314. o.)

A közgazdaságtan egyes, relatíve önálló fejezeteit korszakos jelentőségű gondolkodók „örökérvényűen” dolgozták ki, állapította meg. Az adott rész – mint Abay (Neubauer) Gyula szavaiból következik – alapvetően ehhez az alkotóhoz köthető, de mások is megfogalmaztak – gyakran teljesen más problémakört elemezve – ehhez az ismeretrendszerhez logikusan illeszkedő, a már kialakult elméleti vázzal szerves kapcsolatot mutató tételeket. A professzor nem kisebb célt tűzött maga elé, minthogy homogén egységet teremtsen az egyes tudományterületeken belül, átemelje a „kompatibilis” összefüggéseket, megvalósítsa a fejezetek koherenciáját.

Művében – meggyőződésem szerint – az aeternális jelleg magasabb fokozatának elérését is el kívánta érni Abay (Neubauer) Gyula. Felvállalta a már belső összhangot tükröző részek integrálását, a tudomány egészének hierarchikus felépítését, azaz egységes teória kialakítását. Kimondatlanul szinte – mai szóhasználattal – a közgazdaságtan fő áramának politikamentes kialakítását képzelte el.

Munkája közben figyelmet fordított a tudományos tételek „tesztelésére”, valósággal való összevetésére. Nem polemizálni akart – ezért is mert hozzákezdeni „könyvtár” nélkül a benne régóta érlelődő ismeretrendszer leírásához –, hanem szintetizálni, rendszert teremteni.

A fogságban papírra vetett gondolatai szerves folytatását képezik a habilitációja alapjául szolgáló, díjazott könyvének. Törekedett a bécsi iskola képviselőinek (Wieser, Böhm-Bawerk) álláspontja közötti árnyalati eltérések bemutatása mellett az összhang kiemelésére, a másik két határhaszon-iskola platformjával történő egyeztetésre. Abay (Neubauer) Gyula kitér a többféle fogyasztási cikkből összetevődő készlet együttes értékének alakulására, számolva azzal a lehetőséggel is, hogy a volumenében növekvő készlet összértéke süllyedhet is. A leírtakat egyértelműen tükrözi következő gondolata: *„Az 1930. évi felismeréseimből pedig felhasználom Jevons-nak egy felvetett, de elhanyagolt észrevételét... amit magasabbrendű készletfogalmammal egybevetve nemcsak a magam gondolatmenetének hibáit küszöbölhetem ki, hanem a Wieser és Böhm-Bawerk gondolatmenetének hibáit is, és egyúttal közös nevezőre tudom hozni az elméletet és gyakorlatot is. Magyarázatomat a rendszeres szükségletkielégítés folytonossági tanának nevezem el, continuity law of ordinary satisfactions, hogy Jevons terminológiáját használjam fel.”* (Abay (Neubauer)

Gyula i. m. 169. o.) Ezzel kilép a határhaszon-elmélet logikai kereteiből, és a marxi használati érték fogalmát újraértelmezve komplex, aeternális haszonelméletet alkot, amelynek középpontjában a fogyasztó áll.

A fogyasztás, hasznosság elméleti elemzése mellett kitér annak egy gyakorlati dimenziójára is. 1958-ban az ökológusok még nem vizsgálták a Föld eltartási kapacitását, az ökológiai lábnyom problémáját (a kategóriát Rees vezette be az 1960-as években). Abay (Neubauer) professzor, érintve ezt a kérdést, mai mércével mérve is kitűnő előrejelzést adott: *„földünk összes népessége a mainak még több mint a háromszorosát is elérhetné.”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 55. o.) (A korabeli lélekszám a professzor memóriájában „tárolt” adatok szerint 2737 millió főt tett ki, az ENSZ 2015-ös visszatekintő elemzése erre az évre 2 909 millió főről ad számot.)

Már érzékelt a jóléti állam kifejlődésének lehetőségét. Rámutatott arra, hogy *„... a jóléti állam, a welfare state divatját éljük, s ha ez egyáltalán valósággá lesz, abban nagy része van annak, hogy a széles néprétegek az államra egyre nagyobb befolyást nyernek.”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 70. o.) Az utóbbi évtizedekben ellentétes folyamatok játszódhatnak le, a jóléti állam intézménye a legtöbb régióban visszaszorult, illetve a BRICS-országokban érdemben ki sem fejlődött. A prekariátus kialakulásával, a szélső jövedelmi decilisek közötti hányados dinamikus növekedésével erősödik a feltétel nélküli alapjövedelem követelése. Abay (Neubauer) Gyula csírájában észlelte a jelenséget, erre következtethetünk abból, hogy Carr 1942-ben, Londonban megjelent könyvével kapcsolatosan *„egy abszolút létminimum feltétlen biztosításának általános programját”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 66. o.), mint a szegény rétegek célkitűzését veti fel.

A termelés elmélete, az egyes részterületek kibocsátása, illetve a produktuma iránt más szektorokból megnyilvánuló kereslet a Quesnay Tableau économique-jától induló, Smitthen, Walrason áthaladó íve Abay (Neubauer) Gyula teóriájában egységes, homogén egészzé áll össze. Ez az ív magában foglalja a marxi újratermelési elméletet is. Nem fukarkodik a Marx teljesítményét illető dicsérettel: *„Marxnak az egyszerű és bővített újratermelésről adott leírása valósággal gyönyörű; szemléletes, helyes és tanulságos...”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 121. o.)

Hasonló szemléletmód jelentős európai szerzőknél is felfedezhető, példaként gondoljunk J. Robinson soraira! *„Ha egyáltalán van valami kis remény is a közgazdaságtan fejlődésére – írta elkeseredetten –, annak a Marx által felvetett problémák megoldásánál alkalmazott akadémiai módszerekben kell rejlenie.”* (Robinson, J. 1964)

Abay (Neubauer) Gyula életútja alapján nyilvánvaló, hogy Marxszal kapcsolatos elismerő-méltató gondolatai nem a börtön testi-lelki nyomorító hatásával kapcsolatosak. Ezt egyértelműen bizonyítja a már említett, a Zeitschrift für Nationalökonomie XVI. kötetében – még a büntetés megkezdése előtt – megjelent egy tanulmánya, valamint, hogy a „marxista-leninista” szerzők műveiből mások gondolatait nem használta fel az Oeconomia Aeterna építőköveiként.

Az összeilleszthetőség, az elméleti rokonság alapját a zárt rendszer jellegzetességei képezik. Az orvostudomány talán legjelentősebb – más tudományok, így a közgazdaságtan fejlődésére óriási befolyást gyakorló – felfedezése William Harvey nevéhez fűződik, aki 1616-ban gyökeresen átalakította a tudomány vérkeringésről vallott nézeteit. Felfedezte, hogy a szív pumpálja a homogén vért a szervezetben, táplálva a létfontosságú szerveket. A

körfogás a testben, mint zárt rendszerben megy végbe. Ebből a szemléletből kiindulva „*a fiziokraták természettudományt igyekeztek a politikai gazdaságtanból csinálni.*” (Mátyás A. 1963) A termékáramlást Quesnay számokkal is illusztrálta, elsősorban az 1766-os „*Formule du Tableau Economique*”-ben.

A politikai célkitűzéseiben a fiziokraták törekvéseivel szöges ellentétben álló marxi teória ugyanúgy zárt rendszerre épül, annak „működtetése” alapján vonja le következtetéseit. A rendszer zártsága még nagyobb fontosságot kapott Marx teóriájában azt bizonyítandó, hogy minden jövedelemnek a munka a forrása. Hasonlóan a fiziokrata modellből indult ki Walras, az Általános Egyensúlyelmélet teóriájának megalapozója is (megjegyzendő, hogy Marx alapművének, A tőkének a megjelenése mindössze pár évvel előzte meg Walras könyvének kiadását. Nagyon érdekes E. Beinhocker kritikus megállapítása: „Tudtukon kívül és a legjobb szándék mellett a késői tizenkilencedik századi közgazdászok egy sor olyan gondolatot vettek kölcsön a fizikából, melyek a gazdaságot – alapvetően helytelenül – zárt egyensúlyi rendszernek minősítették.” Ehhez a gondolatához még hozzáfűzi: „*Megközelítésük meghatározta napjaink hagyományos gazdaságtanának kereteit.*” (Beinhocker, E. 2006)

Az *Öconomia Aeterna*-ban Abay (Neubauer) Gyula is hasonló módszerekkel elemezte a termékáramlást, mint Quesnay, Marx és Walras. Számára is rendkívül szimpatikus volt a közgazdaságtan zárt rendszerként való felfogása. Az általa konstruált „csereegyenletek” lényegében a Walras-törvényre épülnek, mely szerint a gazdaság egészében a túlkereslet nagysága zérus. Feltehetőleg ez az alapállás az előidézője a keynesi forradalommal szembeni tartózkodásának, ugyanis Keynes éppen a gazdaság keresletkorlátos jellegével magyarázta, hogy az akár hosszú ideig is a félpangás állapotában működhet.

Hangsúlyozandó, hogy az elméleti hasonlatosság Abay (Neubauer) professzor szerint a „marxista-leninista” írások közül kizárólag Marx művei esetében mutatható ki. Erre utal véleménye a szocialista közgazdasági irodalomról: „*Még a legújabb orosz Filozófiai Lexikon tömör fogalmi meghatározásai sem adnak a szocializmus és kommunizmus viszonyáról többet, mint amennyit már Saint-Simon tanított, és ehhez az 1954. évi orosz politikai gazdaságtani tankönyvnek sincs érdemleges hozzátennivalója.*” (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 52. o.) Feltehetőleg hasonló megnyilvánulásai is szerepet kaptak korai nyugdíjazásában.

Nem csak a határhaszon-elméletek és a marxi hasznosságfelfogás, illetve az újratermelési arányok kialakulásának rokon vonásaira mutatott rá. Kiemelte – J. B. Say nyomán – a három tényező szerepét a hasznosság, közvetve az érték létrehozásában, sőt, a társadalmi fejlődés szakaszolásában is. „*A három termelési tényező tana most már a gazdaságtörténet öt szakaszának teljes értékű megalapozásához további fenntartások nélkül felhasználhatóvá válik.*” (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 50. o.) Figyelmeztet ugyanakkor, hogy a tényezők termelésben betöltött funkciója nem szükségszerű meghatározója a jövedelemelosztás területén kialakuló arányoknak.

Bár a csökkentett nyugdíj kiegészítéseként könyvelői tevékenységet kellett vállalnia, ennek ellenére is távol állt tőle a számviteli költségfelfogás. „*A költség tulajdonképpen minden esetben a Davenport-féle opportunity cost-tal azonos, vagyis elszalasztott alkalmas, figyelmen kívül hagyott más felhasználási lehetőségek értéke.*” (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 103. o.)

Kiemelte a Böhm-Bawerk féle termelési kerülőutak és a Marshall teóriájában szerepet játszó várakozás (waiting) rokon vonásait, lényegében mindkét elméletben az időtényező került előtérbe. Ezen alapul a kamat, mint költség gazdasági funkciója. *„Mihelyt azonban a kamatszámítás jogosultságát elismerjük, márpedig az időkülönbséget gazdasági értékét nehéz kétségbe vonni, abban a pillanatban megszűnik a munkabérszámítás egyeduralma s az értékkepletnek, a költségszámításnak a kamat a munkabérral egyenrangú tényezőjévé válik, még hogyha a munkabér mennyiségi túlsúlyát meg is tartja.”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 113. o.)

Abay (Neubauer) Gyula elismerte Kondratyev hozzájárulását a közgazdasági elmélet fejlődéséhez, az általa felismert ciklusok megjelenését a termelés hullámmozgásában. (Engedtessek meg egy személyes megjegyzés: e sorok írója 1971-ben végzett a Budapesti Corvinus Egyetem jogelődjén, de a képzési időszak alatt Kondratyev neve, munkássága említésre sem került. Hasonlóan „bánt” a tekintélyes orosz közgazdával Stefan Heretik is, aki a „Modern polgári közgazdaságtan elméleti alapjai” című, 1973-ban megjelent könyvében még a névmutatóban sem szerepeltette.) Abay (Neubauer) professzor Schumpeter gondolatait, téziseit ugyancsak beépítette művébe.

Érdekes és tanulságos Abay (Neubauer) Gyula elemzése a Marshall-segélyről. *„...Amerika visszatehermentes segélyként bocsátotta árufeleslegeit Európa rendelkezésére. Amerika ezeket eladni, Európa pedig megvenni nem tudta volna. ... Az állam pedig ... ugyanúgy vette meg és használta el azokat a termékeket, akár a háború költségei terhére a hadijavakat. Európának pedig megszűnt az áruínsége, meggyorsult háború utáni újjáépítése és újra fizetőképes vevővé válhatott a piacon.”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 224. o.)

Abay (Neubauer) Gyulának a közgazdaságtan fő fejlődési irányjaival kapcsolatos prognózisait nem igazolták a megfogalmazódó, érlelődő, majd visszaszoruló világháború utáni teóriák. Sokan ezt a domináns szerepet szerző társadalmi-gazdasági csoportok szerepére vezetik vissza. Közéjük tartozik Stiglitz, J. E. is: *„Úgy tűnik, a globalizáció jelenlegi formájában a nemzeti elitnek régi diktatúráját a nemzetközi pénzvilág új diktatúrája váltja föl.”* (Stiglitz, J. E. (2002) *Ennek ellenére úgy vélte, hogy „Egy világkormány körvonalai bontakoznak ki a távoli jövő ködéből....”* (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 323. o.)

A közgazdaságtannak a gyökerekhez történő visszakanyarodása E. Beinhocker szerint a további fejlődés szükségszerű mozzanata, a közgazdaságtudomány rezilienciájának, valamint nyílt rendszerré alakításának feltétele lenne. Ehhez muníciót adhat az a sok gondolat, amelyet a klasszikus és a kortárs szerzők műveinek elemzése során Abay (Neubauer) Gyula leírt könyvében.

Az Oeconomia Aeterna a szerző által a büntetés megkezdése előtt elérhető szakirodalomnak igényes, alapos áttekintése, feldolgozása, a gondolatok egységes keretbe foglalása. Az azóta eltelt időszakban megjelent publikációk – még ha érintik is ezeket a témákat – többnyire csak átvett, közvetett hivatkozásokra alapoznak. Abay (Neubauer) Gyula könyvének elmélyült tanulmányozása visszarepíti az olvasókat, kutatókat ebbe a szellemiségbe, felkínálva a lehetőséget az eddig relatíve háttérben maradt összefüggések figyelembe vételére, gondolatvilágukba történő beépítésére.

Abay (Neubauer) Gyula széttört életpályája romjain írt művét a társadalmi haladásról vallott humanista felfogásának hangsúlyozásával zárja: *„... a haladás mindig csak emberi haladás, az ember haladása ismeretlen cél felé. Értelmetlen a célfetisizmus és az embernek*

egy titokzatos célelcloch előtt való feláldozása.” (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 322. o.) „Tragikus az a szeretet, amely gyűlöletből fakad és tragikus az a szeretet is, amelyből gyűlölet fakadhat. Az integrális humanizmus nem ismerhet el mást, csak szeretetből szeretet. Ez a Hegel-Marx-féle dialektika diadala, a tézis, antitézis, szintézis jegyében.” (Abay (Neubauer) Gy. i. m. 324. o.)

Hivatkozások

Abay (Neubauer) Gyula (2016): *Oeconomia Aeterna*; Akadémiai Kiadó 314. o; 169. o; 55. o; 70. o; 66. o; 121. o; 52. o; 50. o; 103. o; 113. o; 224. o; 323. o; 322. o; 324. o.

Balogh Tamás (1994) *Mit ér a hagyományos közgazdaságtan?* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,

Beinhocker, Eric (2006): *The Origin of Wealth: Evolution, Complexity and the Radical Remaking of Economics*,

Jonas, F. (1964): *Das Selbstverständnis der ökonomischen Theorie*; Berlin,

Lehmann, H. (1971): *Határhaszon-elmélet*; Kossuth Könyvkiadó,

Mátyás Antal (1963): *A polgári közgazdaságtan története*; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,

Robinson, J. .”(1964) *Kalecky and Keynes. Problems of Economic Dynamics and Planning*; Warsaw,

Stiglitz, J. E. (2002): *Globalisation and Its Discontents*, W. W Norton&Company New York.

SZIGETHY EMMA

Velünk élő hagyományok – mindennapra

A kulturális örökség és összetettsége

Abból a célból, hogy a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének törvényi feltételeit megteremtse, az Országgyűlés megalkotta a Kulturális Örökség Védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényt, ami a régészeti örökség, a műemléki értékek és a kulturális javak széles körét érinti.

Ebben a megközelítésben a kulturális javak közé tartoznak: az élettelen- és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.

Népi kultúra – nemzeti kultúra – nemzeti identitás, és alakulásuk/alakításuk folyamata – ezek olyan összefüggések, amelyek immár három évszázada jelen a magyar tudományos- és politikai közbeszédben¹. A nemzeti kultúra különböző értelmezéseiben és lehetséges közvetítésében a nemzet-felfogások eltérő politikai- és társadalmi felfogásai is tükröződnek. A globalizálódás a kérdést és a vele kapcsolatos nemzeti kulturális felelősséget sokban befolyásolja. A kulturális örökség értéket képviselő emlékeinek fenntartása, megőrzése és tovább örökítése minden nemzedék elsődrendű kötelessége.

A néphagyományok, népszokások, a népi kultúra megőrzése megkerülhetetlen és halaszthatatlan feladat, hiszen hatványozottan ki van téve az eltűnés veszélyének. Napjainkban minden közösség szembesül azzal a kérdéssel, hogyan őrizheti meg kulturális arculatát, önazonosságát. A kulturális örökség megőrzésének szándéka az utóbbi évtizedekben mind több területre terjedt ki, az örökség fogalma árnyaltabbá vált, az állami, közösségi feladtvállalás erősödött, amit a kormány szintű intézkedések is befolyásolnak². Erősek a réteg-, a regionális meg a helyi kulturális kezdeményezések, maradandó értékek születnek, mint követhető ez a bányászatban az 1989 után újra kibontakozott Borbála-tisztelet és a múlt emlékei megőrzése terén³. Mindezek mellett – a gazdag tényanyagot terjedelmi okokból redukálva – megállapítjuk, hogy a nemzeti kultúra megőrzése, megerősítése és napi szinten

¹ Barna Gábor (2011) Népi kultúra – nemzeti kultúra – nemzeti identitás. A népi kultúra szerepe a nemzeti kultúra és a magyar identitás megszerkesztésében. Kultúra és identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus plenáris előadásai. Debrecen, 2006. augusztus 22–26. Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság. Budapest. 61-86.

² Gál Tibor, Kiss Adrien (2011) A kulturális sokszínűség. Szolgáltatás-menedzsment. Eger. Eszterházy Károly Főiskola.

³ vö. BKL Bányászat idevonatkozó beszámolóit vagy a Pécsi Bányászattörténeti Alapítvány tevékenységét: 15 éves a Pécsi Bányászattörténeti Alapítvány. BKL Bányászat. 2017.1.2-39.

tartása érdekében a rádió közvetített ismeretek befolyása nélkülözhetetlen. Történeti példa erre – hogy csak ezekre hivatkozunk – a mindennapi déli harangszó és a mindennapi kalendárium közvetítésének alakulása.

Rádió a nemzeti identitás megtartásában

Magyarországon az 1888. évi 31. tc. mondta ki, hogy a villamosság útján való írás-, hír-, kép- és hangközvetítés állami monopólium. 1894-ben megalakítják a Telefonhírmondó Rt.-t. A trianoni magyar, immár önálló állam nemzetpolitikájának egyik kifejezése volt az önálló rádió megteremtésének ügye. 1924-ben *amatőrrádiós-láz tört ki Budapesten*. Rendelet jelenik meg a rádiókészülékek bejelentésére, március 15-én Apponyi Albert beszédet intéz a „mélyen tisztelt láthatatlan közönség”-hez. 1924-ben kezdi meg kísérleti üzemét a csepeli 250 W-os adó. A közvetítés a Posta Kísérleti Állomáson, egy bútorszállító kocsiból folyik. A műsorban többek között elszámolnak 100-ig, majd vissza, utána felolvassák a telefonkönyv díjszabási táblázatát. Detektoros vevők terjednek.

A rádióra kiírt koncessziós pályázatot 1925-ben a Telefonhírmondó Rt. nyerte el, így ezután műsorai beolvadtak a rádióéba. Az újonnan létrejött Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt a Magyar Távirati Iroda (MTI) érdekeltségi körébe tartozott, amelynek része volt a rádió hivatalos hetilapja, a Rádióélet is. 1925-ben kezdődtek a kísérleti adások. A bemondó, Magyar Imre: „Halló, halló, itt a magyarországi Rádióhírmondó 2 kW-os leadó-állomása az 565 m-es hullámhosszon” mondattal köszönti a hallgatókat.

A rádió első elnöke Kozma Miklós – egyben az MTI elnöke – volt. Működése ideje alatt igyekezett a rádiót függetlennek tartani a politikai propagandától. Tanító, nevelő és szórakoztató funkciót kívánt a rádióknak, akárcsak a BBC első igazgatója, Lord Reith, de mindemellett a független nemzeti ideológiát is szolgálta. Ezen az alapon igényes komolyzenét és jazzt is sugárzott a politikailag is elvárt cigányzene és magyarnóta mellett. A műsorkészítés és a műsorok tartalmi, formai- és időbeni alakulása ez időtől folytonos viták és egyeztetések folyamata, ami a mindig fontos rádió közvetítő, befolyásoló funkciójából adódik.

Idézünk a rádió hivatalos megnyitásakor, 1925. december 1-én elmondott beszédekből: *„Ezzel bevonult a magyar művelődés rendszerébe egy új, jelentős tényező, amely nagy feladatokra hivatott, egyrészt népünk oktatása és kulturális emelkedése terén, másrészt a magyar műveltségnek, kivált a magyar zenének és általában a magyar névnek a külföldön való megismertetése terén. Midőn, mint a m. kir. Postának vezérigazgatója, ezennel szívből s hazafias örömmel üdvözlöm a magyar rádió-vevőkészülékek közönségét, mint mindazokat, akik hallgatják a mi szolgáltatásainkat, egyúttal a Mindenható áldását kérem a magyar broadcasting intézményére és annak jövő fejlődésére.”* (Demény Károly államtitkár, a Magyar Királyi Posta vezérigazgatója). *„Fogadalmat teszek arra, hogy minden üzleti szempontot háttérbe szorítva, tisztán csak a magyar kultúra szempontjait szem előtt tartva fogjuk ezt a fegyvert kezelni...”* (Kozma Miklós miniszteri tanácsos megnyitóbeszédéből).

A rádió kezdettől igyekezett a nemzeti gondolatot, eszmevilágot, a történelmi eseményeket, a tapasztalatokon épülő, a tudományok fejlődésével bővülő népi ismereteket, mint a magyar kultúra sajátos elemeit is közvetíteni. Így születtek és születnek emlékeztető méltó műsorok, sorozatok, amelyek máig meghatározók.

A sok történés közül egyik első, a déli harangszó bekerülése a rádió műsorfolyamába, két vonatkozásban is érdekes. A déli harangszó közvetítése egyrészt összefüggött a nándorfehérvári (Belgrád) csatában aratott győzelemre emlékezéssel, másrészt kapcsolódik egy, a pontos időt igénylő magánjavaslathoz.

A nándorfehérvári csata

Az Európa felé törő török hadak elleni küzdelem tudatosítására III. Kallixtusz pápa 1456. június 29-én kelt Imabullájában (Cum hiis superioribus annis) írta elő az egész egyházra a déli harangszót. Célja az volt, hogy a muszlimoknál naponta ötször imára hívó müezzin kiáltásához hasonlóan a keresztényeket is imára szólítsa a magyarországi kereszties sereg törökök elleni győzelméért. A hír akkorra ért Magyarországra, amikor a vár melletti csatában, 1456. július 22-én Hunyadi János vezetésével legyőzték a törököket. Ezzel majd hetven évre megállították a törökök további európai terjeszkedését és Magyarország meghódítására irányuló próbálkozását. Ma általánosan elfogadott, hogy a déli harangszó az egész keresztény világban azóta a nándorfehérvári diadalra emlékeztet, mert III. Kallixtusz pápa a déli harangszóval szerette volna megköszönni és kimutatni a győzelem jelentőségét a keresztény világnak. A harangszó elrendelése azonban már a döntő ütközet előtt megtörtént, de a lényeg nem változott: a déli harangszó így megerősítve a küzdelem emlékére szokásként maradt meg a keresztény világban. A mindennapos déli harangozás először Magyarországon lett szokássá és később innen terjedt át az európai keresztény országokra. Magyarországon a legtöbb protestáns templomban is harangoznak délben.

A pontos idő

A Magyar Rádióban 1928. április 1-jén, tizenkét órakor hallhatták először a déli harangszót. Egy visszaemlékezés⁴ ezt írja: „A déli harangszó. 1928. április 1., 12 órakor megkondukt az első „déli harangszó” a rádióban. Kevesen tudják, kinek volt az ötlete ez a szívet melengető, kedves mozzanat, amely nélkül ma a rádiót el sem tudnánk képzelni. Monoron, a Kossuth Lajos-utcában, dr. Borzsák József tanár agyában fogamzott meg a gondolat. Gyermekkorában a vasúti állomás szomszédságában lakott és az állomás jelzőharangja után igazította az egész család az órát. Ez a jelzőharang délben is megszólalt, s édesapja gyakran kérdezte a gyerekektől: „szignált már?” Amikor a rádió délben bemondta a pontos időt, eszébe jutott, mennyivel szebb volna, ha ehelyett a harang szólalna meg a rádióban. A gondolat nem hagyta nyugodni, végül leült és levelet írt régi barátjának, nyolc éven át a Lónyay-utcai ref. gimnáziumba, volt iskolatársának, Szóts Ernőnek, ismertetve tervét és választ kérve. Pár héttel később, 1928. március 23-án hozta meg Monorra a posta Szóts választát:

„Kedves Jóska!

Február 5-én kelt szíves soraidra értesítelek, hogy az abban foglalt javaslatodat megfontolás tárgyává tettük és ennek következtében április 1-től kezdődőleg a déli műsort a következőképpen fogjuk adni: 11 óra 45 perckor pontos időjelzés, hírek, közgazdaság. 12 órakor: Déli harangszó az egyetem-téri templomból, utána zene. Az egyetem-téri templom harangozását vettük azért, mert technikailag könnyebben lebonyolítható, tudniillik oda

⁴ A 10 éves Magyar Rádió, 1925 – 1935. Szerk.K. Halász Gyula. Magyar Királyi Posta-Magyar Telefon Hírmondó-Rádió Rt. Budapest. 1935. 20.

már vannak vonalaink. Amidőn jó és egészséges javaslatodért hálás köszönetet mondok és ilyeneket a jövőben is szívesen veszek, fogadd stb. ...”.

A déli harangszó és kerete, műsorszerkesztésbe illesztése az elmúlt évtizedekben nem egyszer végletes helyzetek közé került. Megszüntetés és módosítás egyaránt szerepelnek az eseménydús évek során. A déli harangszó újabb történetéhez kapcsolódik az az immár majd két évtizedes történet, amely dr. Agárdi Péter egyetemi tanár (PTE) egy megnyilatkozásához fűződött. A Magyar Rádió műsorával kapcsolatban a Magyar Nemzet a rádió kuratórium üléséről beszámolva, ismertette Agárdi Péter megnyilatkozását, aki a lap szerint a déli harangszóhoz csatlakozó magyarázatok elvetését javasolta. 2002. szeptember 2-án Agárdi Péter azonban „hazugságnak és rágalomnak” tartja, azt, ami a Magyar Nemzet aznapi számában megjelent, „mivel ő nem felhívásként, hanem kérdés formájában vetette fel a kuratórium pénteki ülésén, hogy meddig sugározza a Magyar Rádió a Déli harangszót követő történeti ismertetőt”. A hír pillanatok alatt heves reakciókat keltett, a Magyar Rádió elnöksége közölte, nem kívánja megváltoztatni a Déli harangszót. A testület azután foglalt állást a kérdésben, hogy több történelmi egyház vezetője tiltakozott az elképzelés miatt.⁵

Magyarországon a déli harangszó a média része⁶. A Magyar Rádió déli harang-szava rövid helymagyarázattal minden nap máshonnan szól. A magyar média a déli harangszóval a történelmi folyamatosságot, a Kárpát-medence élő kapcsolatát dokumentálja.

A rádió és a nemzeti kultúra fenntartása

A multikulturalitás idején is fontos tényező a nemzeti sajátosságok megőrzése. Egyaránt áll ez a nagy múlttal rendelkező és a saját identitást most kialakító nemzetekre. Magyarország hagyományos értékei egyben európai értékek, megőrzésük a kontinens érdeke is.

A rádió feladata és jelentősége közismert, ennél fogva hagyománymegtartó és fenntartó funkciója jelentős.

Kalendárium az év jeles napjaira

A magyar népi kultúra legismertebb jellegzetességei a látványos népviselet, a sajátos magyar néptánc, népdal és népzene, a gazdag hímzés és fazekasművészet, a sokszínű mese- és mondavilág. Hagyomány alatt általában az elődök örökségéből azokat a cselekvéseket, dolgokat értjük, amelyeket nemzedékről nemzedékre változatlan formában tesznek és készítenek az adott társadalom tagjai szociokulturális öröklés (beleszületik az egyén az adott társadalomba és tovább viszi ősei hagyományait) alapján. A hagyományok az adott társadalom értékrendjét, világszemléletét tükrözik. A hagyományok nem mindig racionálisak, sokszor nem állják ki a tudomány próbáját.

A népszokások a kultúra hagyományozódásának spontán formái, az a keret, melyben a népesség ünnepe és hétköznapija lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód, amelynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyománynak. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet,

⁵ MTI 19:48. https://www.gondola.hu/cikkek/13003-MSZP_Szotar__Folytatjuk_%3D_Megszuntetjuk_.html. Letöltve:2017.03.3.

⁶ A Petőfi Rádióban a budapesti Kálvin téri református templom 1980-ban megrepedt harangja szól (amely három közül a legnagyobb volt az első világháborúig). A Magyar Televízióban 1994-től 2011-ig a Mátyás-templom Szent Károly-harangja szólt; azóta a harang változatlan, csak új képekkel. Az újra forgatáshoz hozzájárult az, hogy 2010-ben a harangot felújították, a templom hiányzó harangjainak újra öntése keretében. Előtte, az 1990-es évek elején a pankaszi harangláb harangjának felvételét sugározták.

költészet, színjátszás, mítosz és mágia. Európa népeinél, és így hazánkban is, az élet legfontosabb területein már évszázadok, néhol évezredek óta a közösségi viselkedésmódot írott törvények szabályozzák. A népszokások érvénye az élet olyan területein maradtak meg, amelyek a közösség számára életbevágóan fontosak voltak. A közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát, a család rendjét, a kis közösség erkölcsét és illemét, a lakóhelyen belüli elrendezést mindig is a szokások szabták meg. A közösség belső törvényei erősebbnek bizonyulnak, mint a rendeletek, a közösség szertartásos ünnepei továbbra is megmaradtak a régi formában. Hasonlóan ellenállóak voltak bizonyos mágikus erejűnek tartott rítusok, amelyek az élet legfontosabb területeire irányultak: a születésre, halálra vagy a termés sorsára. Az idevonatkozó praktikákat titokban, minden tilalom ellenére is gyakorolták vagy emlegették.

A népszokások, hagyományok jelentős része a naptári évhez fűződik. Az évszakok változásához, a napfordulókhoz, a mezőgazdasági munka egyes fázisaihoz, állami- és egyházi ünnepekhez, életkorokhoz egyaránt meghatározott rítusok fűződnek. E rítusok néha egyetlen napra korlátozódnak, máskor azonban ciklusokat ívelnek át: így beszélhetünk pl. tél-középi, kora tavaszi, májusi-pünkösdi szokássorozatról.

A naptári évhez fűződő szokások változatos, különböző történeti korokban jöttek létre. A szokást gyakorlóknak csak ritkán van fogalmuk e történeti rétegződésről. A naptárreformok is sok változást okoztak az egyes szokások időpontjában. Így lehetséges, hogy hazánkban, éppúgy, mint más európai népeknél, bizonyos évkezdő szokások időpontja december 13. (Luca napja) és január 6. (Vízkereszt) közt ingadozhat.

A kultúra népi örökségét 34 éves Magyar Rádió-s pályafutásom során rendszeres feltárással kutattam, rögzítettem. Szinte majd minden múzeumban, kiállító teremben készítettem riportokat, interjúkat néprajzkutatókkal, alkotó művészekkel, kiállítás-szervezőkkel az éppen aktuális ünnepek, jeles napok hagyományairól, de sokszor tudósítottam a megnyitőről is. A munka során könyvtárakban kutattam az Érdy-kódextől az aktuális tudományos anyagokig, hogy rendszerezett alappal kezdhessem meg sorozatomat a Magyar Rádióban. Küldetés és felelősség volt, amikor 1993-ban saját szerkesztésben először hallhatták jegyzeteimet a Magyar Rádió hallgatói. Tíz évig, 2003-ig az akkori Kossuth adó Napközben című szolgáltató magazin műsorban, és a szombat reggeli Krónikában volt hallható a Heti kalendárium jegyzetem. Mondanivalóm lényege az éppen aktuális hét jeles napjaihoz kapcsolódó ünnepek, néphagyományok, népszokások közzététele volt olyan szerkesztésben és stílusban, hogy az mindenki számára – iskolai végzettségtől függetlenül – érthető és élvezetes legyen.

A szellemi kulturális örökség hagyományos és élő egyszerre, folyamatosan újraalkotott és továbbadott. A szellemi kulturális tevékenység nem statikus, hanem generációról generációra öröklődik és létezik tovább. A szellemi kulturális örökség a közösségben él, annak tagjai az örökség gyakorlói és hordozói, egyben ők a megőrzés letéteményesei is. A magyar

múlt, a jeles napok, a szokások ma is az érdeklődés középpontjában állnak. Sokféle megnyilvánulással találkozunk, pl. a Hagyományok Háza rendszeresen összefoglalja a kínálat egy részét⁷, a tudomány és oktatás hasonlóan értékeli⁸.

A rádió műsorszerkezetének ki- és megválasztása, stratégiai- és aktuális vonatkozásainak kezelése nem kis feladat. A magyar népi kultúra, az említett sokféle kulturális érték közvetítése azonban létérdek. Ezért lenne kívánatos a Déli harangszóhoz hasonlóan ismét egy állandóan jelentkező olyan adás, amelyben az adott időszakra, jeles napokra jutó ismeretek újra a hallgatóság elé kerülnének, ezáltal is tudatosítva és megerősítve a magyar nemzeti identitást.

⁷ A Hagyományok Háza sajtófigyelő 2017. http://www.hagyomanyokhaza.hu/right_links/sajto/Le-toltve:2017.03.3.

⁸ Bihari Nagy Éva (2015) Hagyományismeret, népismeret, innováció. Tanulmányok a levelező- és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért – bölcsész tudományok Debreceni Egyetem Tanárképzési Központ. Debreceni Egyetemi Kiadó. Szaktárnet sorozat 7.5 -26.

KÖNYV–KÖNYVTÁR

MÉNES ANDRÁS

A magyar vezetésfejlesztés
a feltörekvő gazdaságok vezetése között

A 21. század turbulens változásaiban kitüntetett a vezetés alakulása, minősége, amiről az Alexandre Ardichvili és Khalil M. Dirani szerkesztésében megjelent *Leadership Development in Emerging Market Economies – Vezetésfejlesztés a feltörekvő piacgazdaságokban* című kötetben¹ olvashatunk.

A témában minden világrész érintett, szerepelnek a BRICs államok (I. fejezet), Ázsia (II. fejezet), Afrika majd a Közel-Kelet (III. fejezet). Kelet-Európából (IV. fejezet), a lengyel és magyar vezetésfejlesztést ismerhetjük meg. A magyar vezetésfejlesztést a nagy nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező dr. Cseh Mária (George Washington University) és a hazai HR, HRM, OD továbbfejlesztését, dinamizálását megteremtő úttörő egyetemek szakértői, dr. Csillag Sára (Corvinus Egyetem) valamint dr. Krisztián Béla és dr. Nemeskéri Zsolt (Pécsi Tudományegyetem) mutatják be². Az egységes szempontok szerint alkotott és orientáló irodalmakat felsoroló tizenhét tanulmány egyedi értékelésére terjedelmi okokból nem térhetünk ki, azok jól tükrözik sokféle megközelítést, az alapvető kérdésekben is eltérő nézőpontokat, amelyek így együtt továbbgondolásra ösztönzik az olvasót mind az eddigi vezetési konstrukciók, mind pedig a körvonalazható kihívások dolgában.

A kötet a Palgrave Macmillan in association with the International Economic Association kiadásában, Marion Marinov és Svetla Marinova szerkesztésében a Palgrave Studies of Internacionalization in Emerging Market sorozatában jelent meg.

A tanulmányok

1. *Alexandre Ardichvili, Khalil M. Dirani: Vezetésfejlesztés a feltörekvő piacgazdaságokban.*

I. fejezet. A BRICs országok.

João Paulo Bittencourt, Silvia Pereira de Castro Casa Nova: A Gerdau vállalat 'Vasemberei'. Egy sajátos vezetésfejlesztés. Esettanulmány Brazíliából.

Alexandre Ardichvili, Elena K. Zavyalova: Vezetésfejlesztés az Orosz Föderációban.

Meera Alagaraja, Denise M. Cumberland, Ann Herd: Vezetésfejlesztési modellek és gyakorlat Indiában, szakirodalmi áttekintés.

¹ Ardichvil Alexandre, Dirani Khalil: *Leadership Development in Emerging Market Economies*. 321 p. New York: Palgrave Macmillan in association with the International Economic Association.

² Maria Cseh, Sára Csillag, Zsolt Nemeskéri, Béla Krisztián (2017) *The Shadows of the Past and the Hopes of the Future: A Road Toward a Comprehensive Leadership Development in Hungary*. In: Ardichvil Alexandre, Dirani Khalil: *Leadership Development in Emerging Market Economies*. New York: Palgrave Macmillan in association with the International Economic Association. pp. 297-312.

Jessica Li, Yarong Wang, Feng Wu: Vezetés és vezetésfejlesztés Kínában.

Robert M. Yawson: Vezetésfejlesztés Dél-Afrikában.

II. fejezet. Ázsia.

K. Peter Kuchinke: A vezetési kapacitás fejlesztése az indonéz felsőoktatásban.

Victoria Jonathan, Hana Hamidi: Szervezeti vezetésfejlesztés Malajziában: a jelenlegi gyakorlat, kihívások és a jövő lehetőségei.

Chiraprapha Tan Akaraborworn, Dawisa Sritanyarat: Vezetésfejlesztés Thaiföldön.

Loi Anh Nguyen, Lam Dao, Anh Hong Nguyen: Vezetésfejlesztés Vietnámban.

Seung Won Yoon, Jegoo Shin, Sungjun Kim, Dae Seok Chai: Hatékony vezetés és vezetésfejlesztés Dél-Koreában. Tanulságok két nagy konglomerátum esetében.

III. fejezet. Afrika és a Közel-kelet.

Emmanuel Osafo, Robert M. Yawson: Vezetésfejlesztés Ghánában - egy régi koncepció újraértékelve.

Machuma Helen A. Muyia, Fredrick Muyia Nafukho: Vezetésfejlesztés az alakuló-társadalmakban kenyai szemmel.

Khalil M. Dirani, Christine Silva Hamie, Hayfaa Tlaiss: Vezetés Szaud-Arábiában: egy sokoldalú jelenség.

Ahmet Coşkun, Mesut Akdere: A vezetésfejlesztés kutatása Törökországban - a technológiai és innovációs következmények.

IV. fejezet. Kelet-Európa.

Andrzej Róžański: Vezetésfejlesztés a lengyel gazdaságban az átalakulás folyamatában, válogatott témák tanulmánya.

Maria Cseh, Sára Csillag, Zsolt Nemeskéri, Béla Krisztián: A múlt árnyai és a jövő reményei - úton az átfogó vezetésfejlesztés felé Magyarországon. A fejezet bemutatja a különböző ágazatok vezetésfejlesztési helyzetét Magyarországon, tárgyalja a vezetésfejlesztés irányvonalait és azok gyakorlatra és kutatásra kifejtett hatásait, majd a jövőbeli kutatás és gyakorlat irányítását célzó integratív keret ismertetésével fejezi be.

A hazai szervezet- és vezetésfejlesztés története a Dobák Miklós vezette OTKA kutatás eredményeképpen gazdagodott, de koránt sem tekinthető befejezettnek. E rövid értékelés tovább gazdagítja e körről szerezhető ismereteinket.

A 20. század utolsó évtizedeiben a globalizáció, az új információs és kommunikációs technológiák terjedése, az új típusú regionalizáció és a transznacionális vállalatok fokozott térnyerése alapvetően változtatják meg a vállalatok mozgásterét, beavatkozási lehetőségeit. A 21. század első évtizede, a pénzügyi és gazdasági világválság, annak következményei újabb kihívások elé állítják az üzleti sikeresség érdekében aktívan fellépni szándékozó államokat és vállalatokat. Mindez olyan környezeti átalakulás idején, amelynek következményei egyelőre beláthatatlanok. Mindezen tényezők, valamint az egyes országok eltérő gazdasági stratégiái hatására mind a médiában és politikában, mind pedig tudományos téren az érdeklődés középpontjában tartja a vezetés szerepét. A 21. századi sikeres vezetésnek helyt kell állnia a gazdasági átalakulás (a tudásgazdaság élre törése), az adott gazdaságpolitika átalakulása (egyre mélyebb globális beágyazódás és demokratizálódás, ugyanakkor a nemzeti tendenciák előretörése), az ismeretelméleti változások (a fenntartható fejlődés kiterjesztése) és az ökológiai korlátok (környezeti igazságosság figyelembevétele) befolyásolta feltételeinek.

A szervezés- és vezetéstudomány érzékenyen, rendszerelven foglalkozik a sikeres vezetés feltételeivel, történetével, amihez a nemzetközi együttműködés is lehetőséget nyújt. Az összehasonlító szervezés- és vezetéstudomány szellemében jelent meg Alexandre Ardichvili és Khalil M. Dirani szerkesztésében a *Leadership Development in Emerging Market Economies - Vezetésfejlesztés a feltörekvő piacgazdaságokban* című kötet³. A világgazdaság átrendeződése szemünk előtt történik és ebben a régi gazdaságok és az új, kibontakozó gazdaságok menedzsmentje a sok hasonló vezetési sajátosság mellett elkülöníthető másságot mutat. A szerkesztők igényességét tükrözi, hogy orientálva az olvasót, külön fejezetekbe rendezte a jól választott sokrétű anyagot, ezzel is érzékeltetve a tartalom stratégiai és aktuális jelentőségét.

A szaktanácsadás szakszerűsége

Időszerű alkotás kerül a hazai fejlesztésekben érdekeltek kezébe. A hazai emberierőforrás szakirodalomban *Poór József* egyetemi tanár személye innovációs tényező: évtizedek óta szervezője olyan menedzsment kiadványoknak, amikben mint alkotó szerző, széleskörű elméleti és gyakorlati szakértői kört foglalkoztatva dolgozza fel a kiterjedt ismeretköröket.

A Menedzsment-tanácsadási kézikönyv 2016 kötet⁴ létrejötté *Poór József* egyetemi tanár többévtizedes szervező és tudományos tevékenységének újabb eredménye. Főszerkesztőként alapos válogatással igyekezett a tanácsadással összefüggő szerteágazó ismereteket, tapasztalatokat rendszerbe foglalva újra közreadni.

Szakértői ajánlásokkal – *Bárdos Andrea* szervezetfejlesztési vezető, Bonafarm Csoport, *Czakó Erzsébet* egyetemi tanár, igazgató, Budapest Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar, Vállalatgazdaságtan Intézet, *Lengyel Imre*, az MTA doktora, Akadémiai Díjas egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, *Michelin, Aaron* ügyvezető igazgató, Enersense International Oy – kerül kézbe az Akadémiai Kiadó gondozta vaskos kötet, amely a tanácsadói tudásokat integrálja.

Ismert, hogy a tanácsadói tudásrendszer folyamatos bővülésének és differenciálódásának vagyunk részesei. A tudás természetének behatóbb vizsgálata a tanácsadói tevékenységre is kiterjed, befolyásolva a tudástranszfert. Új tevékenységi körök jelentek meg: a tudásmenedzsment, információmenedzsment, a vállalaton belüli és külső információs források felkutatása (information resources management). Korábban (ez a technikailag és gazdaságilag legfejlettebb országokban főleg a hetvenes évekre tehető) az információs társadalom jelszavának jegyében a tanácsadók az információk bőséges és gazdaságok megszerzése, szétosztása, tárolása és a szelekciós technikák alkalmazásával igyekeztek eredményességüket fenntartani. A nyolcvanas évektől intenzív vizsgálatok központjába került az információk tudássá szerveződésének, egyszersmind mérésének témája, mára a tanácsadás

³ Ardichvil Alexandre, Dirani Khalil: *Leadership Development in Emerging Market Economies*. 321 p. New York: Palgrave Macmillan in association with the International Economic Association.

⁴ Poór József: *Menedzsment-tanácsadási kézikönyv. Innováció, megújulás, fenntarthatóság*. Akadémiai Kiadó, Budapest 2016.

sikerének egyik feltétele a vállalati kreativitás megnövelésére is irányuló módozatok felkutatása.⁵

A szervezetszociológia is közreműködött a vállalati szintű tudás és a szervezeti tanulás tanulmányozásának fellendítésében. Európában is nagy figyelmet keltett annak idején *Ikujiro Nonaka és Hirotaka Takeuchi* könyve, mely a kreativitást ösztönző tudásmenedzsment japán tapasztalatait mutatta be. Fokozatosan kiterjedt a már széleskörűen elismert evolúciós sor: Tanácsadás: Adatok – információk – tudások – „bölcesség”, cselekvés, kreativitás. A sor összetartozást és egymásraépülést jelöl, de nem feltétlenül időrendi értelemben. Arra utal, hogy a puszta adat még nem információ és arra is, hogy a „tudástársadalom” is „információs társadalom”. A japán ipari felemelkedés egyes szerzők szerinti titka, hogy megtanulták, miképp lehet a hallgatag tudást (tacit knowledge) explicitté konvertálni. Hasonló folyamat történik a tanácsadásban is ahol a társadalomtudományok hozzájárulásait igénybe véve, a kognícióelméletek átvétele történik, olyan kiegészítésekkel és adaptív módosításokkal, melyek nélkülözhetetlenek a globális és nemzeti tanácsadás számára.

Terjedelmi okokból csak a tartalomra koncentrálna, a Menedzsment-tanácsadási kézikönyv 2016 ismeretköre: I. Alapok (1-7. fejezetek, 1. Tanácsadás alapjai, 2. Tanácsadás piaca, a tanácsadás szereplői, 3. Tanácsadás folyamata, 4. Tanácsadás pszichológiája, 5. Tanácsadás menedzselése, 6. Professzionális tanácsadás marketingje, 7. Tanácsadók képzése és minősítése). II. Ismertebb szolgáltatások (8-17. fejezetek, 8. Stratégiai tanácsadás, 9. Projektmenedzsment tanácsadás, 10. Üzleti folyamatokhoz kapcsolódó tanácsadás, 11. Szervezeti tanácsadás, 12. Változásmenedzsment tanácsadás, 13. Informatikai tanácsadás, 14. Pénzügyi tanácsadás, 15. Uniós és pályázati tanácsadás, 16. HR tanácsadás, 17. Minőségügyi tanácsadás). III. Funkcionális szakterületek és módszertani szolgáltatások (18-23. fejezetek, 18. Coaching, 19. Vezetésfejlesztés, 20. Value Management – Value Engineering, 21. Tudásmenedzsment, 22. Válságmenedzsment-beavatkozások, 23. Kommunikáció menedzsment-átanácsadás). IV. Rokon, új- és határterületek (24-28. fejezetek, 24. Regionális és klasztertanácsadás, 25. Karrier és munkaerőpiaci tanácsadás, 26. KKV és start-up tanácsadás, 27. Tanácsadás a közigazgatásban, 28. Mezőgazdasági szaktanácsadás). V. A jövő (29. fejezet) A jövő – quo vadis konzultánsok?, VI. Esettanulmányok (1-12 eset), és Melléklet.

A gazdaság társadalmi beépítettsége és a munkamegosztás egyaránt kívánja, hogy a menedzsment tanácsadás érdemi kitekintést kapjon vagy maga tegyen érte, hogy más területi tanácsadásai (pl. pedagógiai, oktatási, kulturális, stb.) bekerüljenek a tanácsadói ismeretkörbe. A szerzők változatos stílusa, a gondolatébresztő kérdéscsoportok, a fejezetek választott irodalma, az aktualitás és a stratégiai vonások egyaránt értékei a műnek. A kereskedelmi egyezményekkel keretbe foglalt kapcsolatok, az új gazdasági érdekszövetségek (pl. a BRICS országok nehézségeik ellenére), a globális vállalatok tanácsadás-szükségletei a tanácsadás tudományos hátterét igénylik, melyet a jövő tendenciáit taglaló rész érint. A hazai tanácsadás rendszerében található felkészültség – mint ezt a kötet is tükrözi – biztató a jövőre nézve.

⁵ Ennek alkalmazásait lásd még Zádori Iván-Nemeskéri Zsolt: *A tudásmenedzsment térségi eszközei*. Tudásmenedzsment. 17. 1. 17-35., illetve Zádori Iván-Sebők Marianna-Nemeskéri Zsolt: *Sustainability, HRM and Public Services*. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 4. évf. 2. 42-57.

Új beszerzések

a PTE KPVK Könyvtár- és Információtudományi Tanszék Könyvtárában

(Pécsi Képzési Központ)

2017. januártól

3rd global report on adult learning and education : the impact of adult learning and education on health and well-being; employment and the labour market; and social, civic and community life. - Hamburg : UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2016. 154 p.

Action learning, leadership and organizational development in public services . - London ; New York : Routledge, 2008., 226 p., (Routledge studies in human resource management ; 14.)

ALIDOU, Hassana; GLANZ, Christine eds.: Action research to improve youth and adult literacy : empowering learners in a multilingual world. - Hamburg : UNESCO Institute for Lifelong Learning, cop. 2015., 220 p.,

BILLINGTON, Josie: Is literature healthy?. - Oxford : Oxford University Press, 2016., 145 p. (The literary agenda)

Building sustainable learning cities : 2nd International Conference on Learning Cities : 28-30 September, 2015, Mexico City. - Hamburg : UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2016., 74 p.

CORRADI , Consuelo; EVANS, Norman, Aune Valk ed. by: Recognising experiential learning: practices in european universities. - [Tartu] : Tartu University Press, cop. 2006., 242 p.

D'Amico, Nicola: Storia e storie della scuola italiana : dalle origini ai giorni nostri. - Bologna : Zanichelli, cop. 2010., 800 p.

D. BROWN, Steven ; W. LENT, Robert ed.: Career development and counseling : putting theory and research to work 2. ed. - Hoboken : Wiley, cop. 2013., 708 p.

DOBOSYNÉ ANTAL Anna, KOVÁCS Dezső (szerk.): Hollókö öröksége. - Budapest : ICOMOS M. Nemz. Biz., 2013., 282 p.

DUVEKOT, Ruud: Leren Waarden : een studie van EVC en gepersonaliseerd leren : samenvatting, stellingen, FTS. - Houten : Centre for Lifelong Learning Services, 2016., 39 p., (Serie CL3S ; 3.)

FERLING József: A nagy public relations receptkönyv. - [Pécs] : Ferling, 2016., 120 p.,

GREENE, Anne Marie: Diversity management in the UK : organizational and stakeholder experiences. - New York ; London : Routledge, 2009., 261 p. ISBN:

HANEMANN, Ulrike: The evolution and impact of literacy campaigns and programmes, 2000-2014. - Hamburg : UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015., 107 p.

HARVEY, Carol P.: Understanding and managing diversity : readings, cases and exercises . - Boston [etc.] : Pearson, cop. 2015., 6. ed. 414 p.

Impact report ... : education for everybody, worldwide, lifelong. - Bonn : DVV International, [cop. 2016-]

Internationales Jahrbuch der Erwachsenenbildung = International Yearbook of Adult Education / Hrg. von Joachim H. Knoll ; Ed. Board: Lalage Bown [et al.]. Köln ; Weimar : Böhlau , 2016.

KARIKÓ Sándor (szerk.): Az ifjúság globális térben. - Szeged : Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2016., 211 p.,

KLARSELD, Alain [et al.]: Research handbook of international and comparative perspectives on diversity management. - Cheltenham ; Northampton : Elgar, cop. 2016., 346 p.

KOLTAY Tibor [et al.]: Research 2.0 and the future of information literacy. - Cambridge : Chandos, cop. 2016., 180 p., (Chandos advances in information series)

LAKNER Szilvia: A felnőttképzési módszerek jelentősége és kihívásai az emberi erőforrás fejlesztési gyakorlatban. - Pécs : Lartco Consulting Kft., 2016., 159 p.,

LENGYEL Imre, NAGY Benedek (szerk.): Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása. - Szeged : JATEPress, 2016., 421 p.

ELFERT, Maren [ed.:] Towards an open learning world : 50 years UNESCO Institute for Education. - Hamburg : UNESCO Institute for Education, cop. 2002., 103 p. Tárgyszavak: Oktatásügy Lifelong learning Felnőttoktatás Továbbképzés

Menedzsment-tanácsadási kézikönyv : innováció, megújulás, fenntarthatóság / szerk. Poór József. 4. bőv., átd. kiad.- Budapest : Akad. K., cop. 2016., 863 p., (Menedzsment szakkönyvtár, 2061-6430)

MOON, Jennifer A.: Reflection in learning and professional development : theory & practice. - Abingdon ; New York : Routledge, 1999., 229 p.

ÖZBILGIN, Mustafa: Global diversity management : an evidence-based approach . - London ; New York : Palgrave Macmillan, 2015., 303 p.

PATTON, Wendy: Career development and systems theory : connecting theory and practice . - Rotterdam : Sense, cop. 2014., 476 p. (Career development series ; 6.)

POLYÁK Petra: "A hallgatóknak meg kell lenni" : a felsőoktatási beiskolázás és felvételi rendszere az első ötéves terv idején. - Pécs : PTE Egy. Lvt., 2016., 147 p. (Egyetem és társadalom / PTE Egyetemi Levéltár, 2498-7778 ; 1.)

RIDDERSTRALE, J. - NORDSTRÖM, K.A: Karaoke kapitalizmus Budapest : KJK-Kerszöv, 2004., 348 p.

SAMBROOK, Sally; STEWART, Jim (szerk.): Human resource development in the public sector : the case of health and social care. - London ; New York : Routledge, 2007., 426 p.

SENSES-OZYURT, Saba; KLEIN, Sándor; NEMESKÉRI, Zsolt (szerk.): Educating for democratic governance and global citizenship. - San Diego : World Council for Curriculum and Instruction, 2016., 523 p.

SCHREIBER, Horst: Nationalsozialismus und Faschismus in Tirol und Südtirol : Opfer, Täter, Gegner ; mit einem Beitrag von Gerald Steinacher und Philipp Trafojer. - Innsbruck ; Wien ; Bozen : StudienVerlag, cop. 2008., 448 p., (Tiroler Studien zu Geschichte und Politik ; Bd. 8.)

SMITH, Eliot R.: Szociálpszichológia. - Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2016., 873 p.

UNGVÁRI Tamás: A Zuckerberg-galaxis : az én Facebookom. - Budapest : Scolar, 2016. 204, [3] p.

YANG, Jin: Recognition, validation and accreditation of non-formal and informal learning in UNESCO member states. - Hamburg : UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015. 67 p.

VET Data Report Germany, 2015 : facts and analyses accompanying the Federal report on vocational education and training : selected findings. - Bonn : Bundesinstitut für Berufsbildung, cop. 2016., 103 p

VINCE, Russ: Rethinking strategic learning. - London ; New York : Routledge, [2010?], 174 p. (Routledge studies in human resource development ; 11.)

Workplace learning : concepts, measurement, and application / ed. by Marianne Van Woerkom, Rob Poell. - New York ; London : Routledge, 2010., 259 p. (Routledge studies in human resource development ; 17.)

a PTE KPVK Könyvtárában (Szekszárdi Képzési Központ)

12 próbaérettségi történelemből : középszint, írásbeli : a 2017-től érvényes érettségi követelményrendszer alapján / [... írták: Bádonyiné Nagy Ilona, Rákos Magdolna, Rechtenwald Kristóf]. - Szeged : Maxim Kvk., [2017]. - 319, [1] p.

A Baranyai-dombság turistakalauza / [író és szerk.] Biki Endre Gábor. - [Pécs] : [Mecsek Egyesület], 2016. - 153, [6] p.

A bemeneti kompetenciák vizsgálata pedagógusjelölt hallgatók körében / [írta] Kocsis Mihály ; [közread. a] Pécsi Tudományegyetem. - Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2015. - 251 p.

A büntetés története / Lewis Lyons ; [ford. Erdős Zsolt]. - Budapest : Magyar Könyvklub, c2005. - 192 p.(Nagy történetek)

A hónap műtárgya : időszaki kiállítások a Wosinsky Mór Megyei Múzeumban, 2008-2016 / [szerk. K. Németh András] ; [szöveg: Balázs Kovács Sándor et al.]. - [Szekszárd] : [Wosinsky Mór Megyei Múzeum], [2017]. - 106, [2] p.(A Wosinsky Mór Múzeum kiállításai, 4.)

A jog szociálpszichológiája : a hiányzó láncszem / szerk. Hunyady György, Berkics Mihály ; [Hunyady György et al.]. - Budapest : ELTE Eötvös, 2015. - 434 p.

A magyar szakképzés kórrajza : ellentmondások és lehetőségek feltárása a Dél-dunántúli Régió esetében / Garai Péter ; [kiad. a] Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány. - Kaposvár : Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány, 2009. - 303 p.

A mi világunk 3. : környezetismeret-munkafüzet a 3. évfolyam számára / Mester Miklós ; [ill. ... Eszes Hajnal]. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. - 72 p. : ill., főként színes ; 29 cm

A mi világunk 3. : környezetismeret -tankönyv a 3. évfolyam számára / Mester Miklós ; [ill. ... Eszes Hajnal]. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. - 104 p.

A mi világunk 4. : környezetismeret munkafüzet a 4. évfolyam számára / Mester Miklós ; [ill. ... Létai Márton, Morvay Petra]. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. - 71 p.

- A mi világunk 4. : környezetismeret-tankönyv a 4. évfolyam számára / Mester Miklósné ; [ill. ... Morvay Petra]. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. - 128 p.
- A mozgás mint személyiségfejlesztő tényező / Hamar Pál szerk. ; [Hamar Pál et al.] ; [lektorálta: Bábosik István]. - Budapest : Eötvös József Kvk., 2016. - 192 p.
- A munkahelyi egészség és biztonság alapjai / Koch Mária ; [közread. a] Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal. - Budapest : NSZFH, 2016. - 127 p.
- A Nap szerepe a társadalom életében : tanulmánykötet / szerk. Antal Z. László ; [közread. az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont]. - Budapest : Argumentum, 2016. - 316 p.
- A néprajz és a népművészet alapjai / Sándor Ildikó ; [közread. a] Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal. - 1. kiad.. - Budapest : Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal, 2014. - 188 p.
- A Shackleton-moddell : Déli-sarki expedíció mint vezetélmélet / Margot Morrell, Stephanie Capparell ; [Alexandra Shackleton előszavával] ; [ford. Garamvölgyi Andrea]. - Budapest : HVG Kiadó, 2008. - 302 p. (HVG könyvek)
- A teremtő idő : polgári kori egyesületek Dunaföldváron / Lukácsi Pál ; [kiad. Dunaföldvár Város Önkormányzata]. - Dunaföldvár : Önkormányzat, 2016. - 115 p. : ill., részben színes ; 23 cm
- Agresszió, öngyilkosság, addikció / szerk. Gerevich József és Bácskai Erika ; [Gerevich József et al.]. - Budapest : Noran Libro, 2017. - 285 p.
- Alkotás és kibontakozás : a Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata / Antalfai Márta. - [Budapest] : Lélekben Otthon Közhasznú Alapítvány, 2016. - 326 p.
- Álmok álmodója és más írások / Asbóth János. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. - 360 p. (Nemzeti könyvtár. Magyar írók, 57.)
- Az egészségturizmus fókuszai : jegyzet / Könyves Erika, Müller Anetta, Ködmön József ; [közread. a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar]. - [Debrecen] : Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013. - 249 p.
- Az esélyegyenlőségtől a Taigetoszig? : fogyatékoságtudományi eredmények a "másik oldal" megértéséhez / szerk. Könczei György, Hernádi Ilona ; [Hernádi Ilona et al.]. - Budapest : L'Harmattan, 2016. - 214 p.
- Az óvó néni így csinálja! : a 200 legötletesebb saját készítésű játék, hogy mókás legyen a fejlesztés / Nótinné Csikós Marianna. - 1. kiad.. - Budapest : Neteducatio Kft., 2016. - 230 p.
- Bál a havason : erdélyi írók antológiája / vál. Pozsgai Zsolt. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. - 320 p. (Nemzeti könyvtár. Magyar írók, 62.)
- Balassi-tükör avagy Balassi Bálint válogatott versei és viszontagságai / ... vál., bev. Fábri Péter. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. (Nemzeti könyvtár. Magyar hősök, 56.)
- Baranya megye tájházai, emlékházai, népi épületei / Simányi Frigyes. - Budapest : Romanika, 2016. - 168 p. (A Szent Korona öröksége = Erbe der Heiligen Krone = Heritage of the Holy Crown, 24.)
- Békéscsabáról gyerekeknek, dióhéjban : képeskönyv fejtörőkkel kisiskolásoknak / [írta és rajzolta] Berényi Nagy Péter. - 4. kiad.. - Békéscsaba : A-Team Reklámügynökség Kft., 2016. - 47, [1] p.

- Biológia 7. : életközösségek, rendszerezés : a 7. évfolyam számára / Asztalos Gyuláné, Paál Tamásné. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2015. - 208 p.
- Biológia 8. / Nagyné Horváth Emília ; [a rajzokat kész. Takács Dorottya]. - 16. kiad.. - Celldömölk : Apáczai, 2013. - 95 p.
- Biológia 8. : az általános iskolák 8. évfolyama számára / Victor András, Kovács István ; [átd. Victor András] ; [az ábrákat rajz. Gőczey Ildikó et al.]. - 1., jav. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2015. - 150, [2] p. (Natura)
- Biológia 8. : munkafüzet / Nagyné Horváth Emília ; [rajzokat kész. Simon István, Takács Dorottya]. - 18. kiad.. - Celldömölk : Apáczai Kiadó, 2013. - 51, [1] p.
- Bölcsődevezetők kézikönyve : vezetési, gazdasági és szakmai ismeretek / projektvezető-szerkesztő: Jávorka Gabriella ; [kiad. a Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.]. - Budapest : Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft., 2014-.
- Civilizáció : a Nyugat és a többiek / Niall Ferguson ; [ford. Gebula Judit]. - 2. kiad.. - Budapest : Scolar, 2016. - 452 p.
- DIFER programcsomag : diagnosztikus fejlődésvizsgáló rendszer 4-8 évesek számára / [szerzők: Nagy József et al.]. - 2., bőv., átdolg. kiad.. - [Szeged] : Mozaik, [2016].
- Digitalizáció és új média : trendek, stratégiák, illusztrációk / Fehér Katalin. - 1. magyar nyelvű kiad.. - Budapest : Akadémiai K., 2016. - 251 p. (Marketing szakkönyvtár)
- Egzotikus piacokon : botanikai kalauz a trópusi haszonnövényekhez / Fráter Erzsébet ; [fotók: Fráter Erzsébet, Kósa Géza, Fráter Szabolcs]. - Budapest : Scolar, cop. 2016. - 183 p.
- Egyedülálló szülők könyve / Nagy Anna. - Budapest : Európa Kvk., 2015. - 466, [3] p.
- Érettségi mintafeladatsorok fizikából : 10 írásbeli középszintű feladatsor : [a 2017-től érvényes érettségi követelményrendszer alapján] / [... írta Mező Tamás, Molnár Miklós]. - 1. kiad.. - Szeged : Maxim Kvk., [2017]. - 159 p.
- Érettségi mintafeladatsorok magyar nyelv és irodalomból : 12 írásbeli középszintű feladatsor : [a 2017-től érvényes érettségi követelményrendszer alapján] / [a könyvet írta Brenyóné Malustyik Zsuzsanna, Jankay Éva]. - 1. kiad.. - Szeged : Maxim Kvk., [2017]. - 239 p.
- Értékközpontú gazdálkodás Natura 2000 területeken / [írta] Haraszthy László ; [közread. a] Pro Vértes Természetvédelmi Közalapítvány. - [Csákvár] : Pro Vértes Természetvédelmi Közalapítvány, 2013. - 90, [2] p.
- Ezeregy nagy titok : Melchior Hefele elfeledett architektúrái / Balló László ; Hajdu Gyöngyi 'teljes Rottenstein' - fordításával. - Vasszilvágy : Magyar Nyugat Kvk., 2016. - 299 p.
- Földrajz 7. : tankönyv a 7. évfolyam számára / Szentirmainé Brecksok Mária. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2015. - 213, [3] p.
- Földrajz 8. : Kelet-Európa, Közép-Európa és Magyarország földrajza / Szentirmainé Brecksok Mária ; [a térképeket rajz. Szentirmai László]. - 11., átdolg. kiad.. - Celldömölk : Apáczai, 2013. - 127 p.
- Földvári tabló : életrajzok és arcképek Dunaföldvár múltjából és jelenéből / [szerk. Raffainé Kókány Judit] ; [kiad. Berze-Nagy Ilona Városi Könyvtár]. - [Dunaföldvár] : [Berze-Nagy Ilona Városi Könyvtár], [2009]-.
- Fürdők és fürdőhelyek a Dunántúlon : gyógy, termál, wellness, élmény / [írta Boda László ...]. - Szombathely : B.K.L. Kiadó, 2016. - [208] p. (Hazai úticélok turisztikai könyvsorozat)

- Gastronomy and culture / [ed. Katalin Csobán, Erika Könyves] ; [publ. ... Faculty of Economics, University of Debrecen ...]. - [Debrecen] : University of Debrecen, [2015]. - 159 p.
- Gyakorlati protokoll : hoszteszeknek, rendezvényszervezőknek / Kepes Ágnes, Sille István. - 1. magyar nyelvű kiad.. - Budapest : Akadémiai K., 2015. - 280 p.
- Gyermekkori diabétesz : tanácsok diabétesz szakápolóknak, szülőknek és gyermekeiknek / Békefi Dezső. - 2., bőv. kiad.. - [Budapest] : SpringMed, 2017. - 206 p. (SpringMed betegtájékoztató könyvek. Diabetológia)
- Háborús évek, 1941-1945 : légiesemények és harcok Tolna megyében / Tálosi Zoltán ; [szerk.: K. Németh András]. - 2., bőv. kiad.. - Szekszárd : Wosinsky Mór Megyei Múzeum, 2016. - 605 p.
- Hangterápia kézikönyv : a hangterápia egészségügyi és spirituális vonatkozásai / Bálint Györgyi. - Kecskemét : G50 K., 2017. - 143 p.
- Hogyan érjünk el 466 pontot az érettségim / Varga Bence. - [Budapest] : Goodrisk Kft., cop. 2017. - 304 p.
- Honfoglalás és megtelepedés / szerk. Sudár Balázs, Petkes Zsolt ; [... szerzői: Árvai Máttyás et al.] ; [képek: Árvai Máttyás et al.] ; [graf.: Boldog Zoltán] ; [térk.: Nagy Béla]. - [Budapest] : Helikon : MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport, cop. 2016. - 172, [1] p. (Magyar őstörténet / MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport ; 4.)
- Honnan hová? : egyénre szabott fejlesztés az óvodában : útmutatóval, játéktárral / [készült ... Balogné Pálfi Anett et al. közreműködésével]. - [Nyíregyháza] : Novum , 2014. - 87, [25] p. (Novum szakkönyvek)
- Hős fiúk / Rákosi Viktor ; Mühlbeck Károly rajzaival. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. - 219 p. (Nemzeti könyvtár. Magyar írók, 63.)
- Hungary inside and out : Your playful guide to Hungary! : [puzzles and riddles sprinkled with curiosities] : [A1] / by Bálint Kodaj and Gabriella Kiss. - Budapest : Klett, [2014]. - 127 p.
- Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés / Lányiné Engelmayer Ágnes ; [lektorálta Buda Béla]. - 2., átdolg., bőv. kiad.. - Budapest : Medicina Kvk. , 2017. - 430 p.
- Játék a mozgás? : a mindennapi mozgásfejlesztés lehetőségei az óvodában / Víg Istvánné, Fraisz Ferencné, Pereg Györgyi. - [Nyíregyháza] : Novum Kvkklub, 2014. - 79 p. (Novum szakkönyvek)
- Játékos nevelés / Lawrence J. Cohen ; [ford. Károlyi Juli]. - [Budapest] : Kulcslyuk, cop. 2015. - 419 p.
- Játsszunk okosan! : tematikus játéktár : a gyermekek egyéni képességeinek fejlesztéséhez / [kész. Budapest Főváros, XIII. Kerületi Önkormányzat Egyesített Óvodájának nevelőtestülete] ; [szerk. Bozsik Rozália Luca] ; [ill. Elek Livia, Tényi Katalin]. - [Nyíregyháza] : Novum Kvkklub, [2016]. - 143, [1] p. (Novum szakkönyvek)
- JESZ 20 : húszéves a Janus Egyetemi Színház / [fel. szerk. Mikuli János] ; [közread. a Pécsi Tudományegyetem]. - [Pécs] : Pécsi Tudományegyetem, 2016. - 399 p. : ill. ; 21 cm
- Johnny Bunk kalandjai : 6 hasznos tanács, hogy megtaláld a neked való munkát / Daniel H. Pink ; [rajz. Rob Ten Pas] ; [ford. Bayer Antal]. - Budapest : HVG Kvk., 2011. - [162] p. (HVG könyvek)
- József Attila, 1905-1937 / N. Horváth Béla. - Horpács : Mikszáth K., [2000]. - 155 p. (Életmű-kalauz, 4.)

- Kárpát-medencei történeti családnévatlasz / Vörös Ferenc. - Dunaszerdahely : Kalligram Polgári Társulás ; Budapest : Pesti Kalligram ; Pozsony : Kalligram, 2017. - 562 p.
- Kéktúra III. : az Írott-kőtől Szekszárdig : Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kéktúra : turista-kalauz / ... kész., szerk. Berki Zoltán, Kovács Attila Gyula ; ... szerzői: Berki Zoltán [et al.]. - Budapest : Cartographia, cop. 2017. - 175 p. (Turistakalauz-sorozat)
- Látogatókból vevőt : avagy hogyan építs egyszerű módszerekkel bevételtermelő gépezetet / Gál Kristóf. - [Budapest] : Klikkmarketing BT, cop. 2016. - 150 p. : ill. ; 21 cm (Klikkmarketing könyvsorozat ; 3.)
- Lean szemlélet : a veszteségmentes, jól működő vállalat alapja / James P. Womack, Daniel T. Jones ; [ford. Darnyik Judit]. - Budapest : HVG, 2009. - 426 p. (HVG könyvek)
- Machiavellizmus : a megtévesztés pszichológiája / Bereczkei Tamás. - Budapest : Typotex, cop. 2016. - 267 p. (Test és lélek,)
- Magas-Tátra túrakalauz / Nagy Árpád ; [a térképvázlatokat kész. Fábíán Levente]. - Budapest : Kornétás K., cop. 2016. - 336 p.
- Magyar nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek / [szöveg:] Vida Péter. - Debrecen : TKK, [2016]. - 62, [2] p.
- Magyar népi hímzések : hímzőiskola : tankönyv / [vál. és szerk. Petrás Anna]. - Budapest : Budapesti Művelődési Központ, 1993. -
- Magyar nyelv és kommunikáció 5. : munkafüzet / [tananyagfejlesztő: Baloghné Biró Mária, Valaczka András]. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2014. - 79, [1] p.
- Magyar nyelv és kommunikáció 5. : tankönyv / [tananyagfejlesztő: Baloghné Biró Mária, Baranyai Katalin]. - 1. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2014. - 136 p.
- Magyarország borvidékei [Kartográfiai dokumentum] : [tematikus országtérkép, borvidékek, pincesorok] / kész. Corvina Kiadó Kft.. - Budapest : Corvina Kiadó, 2016. - 1 térkl. (Corvina térképek)
- Marketingtervezés / Keszei Tamara, Gyulavári Tamás. - 1. magyar nyelvű kiad. - Budapest : Akadémiai K., 2016. - 197 p. (Marketing szakkönyvtár)
- Meseválogatás csíki gyerekek tollából / [szerk., ill.: Bartha Nóra]. - Csíkcsicsó : Élő Emlékezet Egyesület, 2015. - 69 p.
- Mi a baj a médiával? : az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században / Robert W. McChesney ; [ford. ... magyarázó jegyzetekkel ellátta Kincsei Attila] ; [... utószavát írta Nyakas Levente]. - Budapest : Complex, 2012. - 322 p.
- Mint oldott kéve / Sárközi György. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. - 2 db : ill. ; 28 cm
- Mit kleinen Schritten zum Glück / [texte: Kurt Hörtenhuber] ; [ill. Günter Bender]. - 3. Aufl.. - Ried im Innkreis : werteART, [2016]. - [53] p. (Oups ; Band 16.)
- Napló, 1974-1991 / Karinthy Ferenc. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. - 460 p. (Nemzeti könyvtár. Magyar írók, 59.)
- Natúrázzunk! : Natura 2000 kézikönyv ökoiskola-pedagógusoknak : Dél-Dunántúl régió / [kiad. az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet] ; [szerk. Haraszthy László et al.]. - 1. kiad. változatlan utánn.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, cop. 2016. - 80 p.

- Natúrázzunk! : Natura 2000 kézikönyv zöld óvodapedagógusoknak : Dél-Dunántúl régió / [kiad. az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet]. - Utány.. - Budapest : Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, cop. 2016. - 82 p.
- Nemzetállamok és kisebbségek : történelem és identitás Közép-Európában / Arday Lajos. - Budapest : L'Harmattan, 2016. - 468 p.
- Oups vom Planeten der Herzen / [texte: Kurt Hörtenhuber] ; [ill.: Conny Wolf]. - 13. Aufl.. - Ried im Innkreis : werteART , [2016]. - [53] p. (Oups ; Band 1.)
- Ökológiai lábnyom és fenntarthatatlanság / szerk. Horváth Balázs ; [Bencsik Norbert et al.]. - [Budapest] : L'Harmattan, 2016. - 303 p.
- Őstörténetünk ösvényein : utódainknak, elődeinkről / Bárdi László. - [Pécs] : Pro Pannonia, 2016. - 159 p. (Pannónia könyvek)
- Pécsi Tanuló Város-Régió Fórum : jó gyakorlatok / [... szerzői Adorján Rita et al.] ; [szerk. Németh Balázs] ; [kiad. a Pécsi Tudományegyetem]. - Pécs : Pécsi Tudományegyetem, cop. 2015. - 183 p.
- Pécsi Tanuló Város-Régió Fórum : tanulmányok, elemzések / [... szerzői Bajusz Klára et al.] ; [szerk. Németh Balázs] ; [kiad. a Pécsi Tudományegyetem]. - Pécs : Pécsi Tudományegyetem, cop. 2015. - 178 p.
- Peter Bursch's Weihnachtsliederbuch : die schönsten und populärsten Weihnachtslieder / Peter Bursch. - Bonn : Voggenreiter , 2016. - 168 p. : ill., főként kotta
- Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején / szerk. Koltay András, Török Bernát. - Budapest : Complex, cop. 2014. - 647 p.
- Sámánok régen és ma / Hoppál Mihály. - Átd., bőv. kiad.. - [Budapest] : Szenczár : Helikon, 2016. - 250 p.
- Sokszínű irodalom 5 / Posta István, Pető Györgyi ; [rajz. Márffy János]. - 1. kiad.. - Szeged : Mozaik, 2013. - 241, [2] p.
- Sokszínű irodalom 5 / Posta István, Pető Györgyi ; [rajz. Márffy János]. - 3., változatlan kiad.. - Szeged : Mozaik, 2015. - 241, [2] p.
- Sokszínű irodalom 6 / Posta István, Pető Györgyi ; [rajzok Márffy János]. - Szeged : Mozaik, 2014. - 249 p.
- Sokszínű irodalom 6 / Posta István, Pető Györgyi ; [rajzok Márffy János]. - 2., változatlan kiad.. - Szeged : Mozaik , 2015. - 249, [2] p.
- Sokszínű irodalom 7 : tankönyv / Posta István, Pető Györgyi ; [rajzok Márffy János]. - 4., változatlan kiad.. - Szeged : Mozaik K., 2013. - 205, [2] p.
- Sokszínű irodalom 8 : tankönyv / Posta István, Pető Györgyi. - 3., változatlan kiad.. - Szeged : Mozaik, 2013. - 277, [2] p.
- Sokszínű magyar nyelv 5 / Lénárd Judit, Bernáth Magdolna, Patonainé Kökényesi Katalin ; [ill. Molnár Mónika]. - 1. kiad.. - Szeged : Mozaik, 2013. - 183 p.
- Sokszínű magyar nyelv 5 : munkafüzet / Lénárd Judit, Bernáth Magdolna, Patonainé Kökényesi Katalin ; [ill. Molnár Mónika]. - 2., változatlan kiad.. - Szeged : Mozaik, 2014. - 87 p.
- Sokszínű magyar nyelv 7 / Lénárd Judit, Bernáth Magdolna, Patonainé Kökényesi Katalin ; [ill. Molnár Mónika]. - Szeged : Mozaik, 2013. - 135 p.
- Sokszínű magyar nyelv 7 / Lénárd Judit, Bernáth Magdolna, Patonainé Kökényesi Katalin. - 3. kiad.. - Szeged : Mozaik, 2015. - 135 p.

- Spielend Noten lernen! nyomtatott kotta : Notenlehre und Rhythmik für Kinder - spielerisch vermittelt / Dino Müller. - 2. Aufl.. - [Seon] : Passage Music Publishing, [2016] ([Budapest]). - 74 p.
- Süssünk-főzzünk együtt, táplálkozunk egészségesen! : módszertani kézikönyv gyermekek, szülők és pedagógusok számára / [kész., szerk.] Körmöci Katalin ; [lektor: Perlai Rezsóné]. - [Budapest] : Sprint Kft. , [2017]. - 84 p. : ill., színes ; 30 cm (Óvodai nevelés : óvodapedagógiai könyvsorozat, 10.)
- Számviteli ismeretek - érthetően, szórakoztatóan / Laáb Ágnes. - Budapest : Wolters Kluwer, 2016. - 311 p.
- Szászország : útikönyv : 30 térkép, 400 fénykép : [német keleti tartományok] : [kultúra és természet] / Kedves Ágnes [et al.] ; [fényképek: ... Csatári Ákos et al.] ; [tképek: Marton Jenő, Pesti Kornél, Vasziljev Pjotr]. - Budapest : Hibernia, [2016]. - 191 p. (Utazzunk együtt!)
- Színes érettségi tételek biológiából : középszint - szóbeli : [a 2017-től érvényes érettségi követelményrendszer alapján] / [szerzők: Juhász Katalin, Vargáné Lengyel Adrien] ; [ill. Falcione Sarolta]. - Szeged : Maxim Kvk., [2017]. - 199 p.
- Szociálpolitika : fejlődés, formák, összehasonlítások / Tomka Béla. - Budapest : Osiris, 2015. - 249 p.
- Szülőföldünk : hon- és népismeret : tankönyv 5. évfolyam / Baksa Brigitta ; [... ill. Kurdi István]. - 1. kiad.. - Budapest : Nemzedékek Tudása Tankvk., 2013. - 152 p.
- Táv szerelem/táv szeretet : életformák a globális korszakban / Ulrich Beck, Elisabeth Beck-Gernsheim ; [szerk. ... Jancsák Csaba] ; [ford. G. Klement Ildikó]. - Szeged : Belvedere Meridionale, 2016. - 213 p. (Ifjúsági korszakváltás,)
- Természetismeret 5. : tankönyv az 5. évfolyam számára / Horváth Miklós, Molnár László, Szentirmainé Brecksok Mária. - 13., átdolg. kiad.. - Celldömölk : Apáczai K. , 2013. - 214, [1] p.
- Természetismeret 6. : tankönyv a 6. évfolyam számára / Horváth Miklós, Molnár László, Szentirmainé Brecksok Mária. - 2. kiad.. - Budapest : Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2015. - 235, [4] p.
- Történelem 5 : az emberiség története a középkorig / Horváth Andrea, Horváth Levente Attila ; [rajz. Márffy János]. - 1. kiad.. - Mozaik ; Szeged, 2013. - 195 p.
- Történelem 6 : a kora újkortól a polgári átalakulásig / Horváth Andrea [et al.] ; [a rajzokat kész. Márffy János]. - 1. kiad.. - Szeged : Mozaik Kiadó, 2014. - 183 p.
- Történelem 7 : az újkor története / Horváth Levente Attila, Kövér Lajos, Pelyach István ; [a rajzokat készítette Márffy János]. - 5., változatlan kiad.. - Szeged : Mozaik, 2010. - 191 p.
- Történelem 7 : az újkor története / Horváth Levente Attila, Kövér Lajos, Pelyach István ; [a rajzokat kész. Márffy János]. - 8. kiad.. - Szeged : Mozaik, 2013. - 191 p.
- Történelem 8 : a huszadik század története ; állampolgári ismeretek / Bencsik Péter, Horváth Levente Attila ; [a rajzokat kész. Márffy János]. - 4., jav. kiad.. - Szeged : Mozaik, 2010. - 199 p.
- Történelem 8 : a huszadik század története ; állampolgári ismeretek / Bencsik Péter, Horváth Levente Attila. - 7., változatlan kiadás. - Szeged : Mozaik, 2013. - 199 p.
- 79 p. Új német - magyar olvasmányos kulturális szótár esszé / Ódor László. - 2., bőv. szerzői kiad.. - [S.l.] : Szerző, cop. 2016. - 778 p.

- Új utakon a nehezen kezelhető gyermekekhez : a szeretet és az elfogadás könyve / [szerző: Terényi Andrea]. - [Budapest] : Sprint, [2016]. - 143 p. (Óvodai nevelés : óvodapedagógiai könyvsorozat, 9.)
- Út az ökoiskola felé : módszertani segédanyag és útmutató leendő ökoiskoláknak / [szerk. Könczey Réka, Szabó Mária, Varga Attila] ; [szerzők Tóthné Timár-Geng Csilla et al.]. - 2. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. - 80 p.
- Ünnepelj velünk! : ovis ünnepek / Vadadi Adrienn ; Pásztohy Panka rajzaival. - [Budapest] : Pozsonyi Pagony, 2015. - 108, [3] p.
- Válogatott művek / Székely János ; ... vál., jegyzetekkel ell. Verebes István. - Budapest : Magyar Közlöny Lap- és Kvk., 2016. - 375 p. (Nemzeti könyvtár. Magyar írók, 58.)
- Vált(ak)ozó olvasatok Johann Friedrich Herbart pedagógiájának hazai recepciójában / Bicsák Zsanett Ágnes. - Budapest : Gondolat, 2016. - 288 p.
- Várak, kastélyok, templomok : történelmi és örökségturisztikai folyóirat / fel. szerk. ... Kósa Pál. - Pécs : Talma K., 2005-
- Velence : [biztos tippek] / Walter M. Weiss ; [ford. Blaschik Éva]. - Budapest : Corvina, cop. 2017. - 140 p. (Marco Polo)
- Volt egyszer egy légvédelmi tüzérezred... : Dunaföldvár, 1956 : [Dr. Tóth Miklós visszaemlékezése] / [szerk. Nagy Gáborné] ; [szerzők: Tóth Miklós et al.]. - Dunaföldvár : Nagy Gáborné, 2016. - 121 p.
- Zalakaros / [szerk. Halász Imre] ; [...összefoglalókat ford. Tanai Miklós] ; [fotók Berentés Tamás, Gyulai Ferenc, Kerecsényi Edit ...] ; [rajz Hajnal István, Kerecsényi Edit, Takács Zsuzsanna] ; [A hagyományok és ünnepek a mai Zalakaroson c. részt Novák Ferenc, az óvodáról szóló részt Novák Ferencné írta]. - Zalakaros : Zalakaros Város Önkormányzata, 2000. - 447 p.
- Zöld Óvoda leszünk! : módszertani segédanyag és útmutató Zöld Óvoda címpályázatra készülő óvodapedagógusoknak / [szerk. Könczey Réka et al.] ; [szerzők Bihariné Krekó Ilona et al.]. - 2. kiad.. - Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016.

Abstract

ÁGNES SAÁGHY: Optimization of rural development decisions - MIS system. The domestic research and practice of rural and regional development has accumulated enormous amounts of data that can be managed with IT systems for optimum use. Personal responsibility remains valid and valid, but in the preparation of decisions, IT plays a key role. 10. p.

BALÁZS GYULA PÁL: The labour market of our country has reacted quite inflexibly to the changes in supply and demand during the last decade. Facts and reasons supporting the need for transit employment projects from the economic, demographic and labour market side and its widespread presence have been known ever since the regime changed. The transit employment program is a complex activity and its aim is to provide a training-developing-service and employment unit through which participants may be provided more chances to find employment considering their options and problems. The significance of the programs is justified primarily by the following factors: the depressive areas of the country, the undeveloped infrastructure of different regions and areas, segregation, unfavorable demographic trends, unfavorable employment structure, the presence of the ethnicity above the national average, low employment rate of women, the very low number of labour reserves, the disharmony of the demand and supply of the labour market – the companies do not find properly trained, relevant labour force with professional experience in the labour market. 21. p.

ZSOLT NEMESKÉRI: China declared its four provinces as special economic zones (SEZ) in 1979. The role of spatial entities, regions endowed with special powers is not unique in the economic history of China. The declaration of SEZs in 1979 is not without previous examples: in earlier historical eras this kind of special powers were also granted to ensure continuity in trade relations, enhance competitiveness, foster modernization and the convergence of the underdeveloped territories, to reduce regional differences. In the present study I give a brief overview on Chinese foreign trade relations and examine the role of territories with special economic powers in Chinese economic development. I would like to recommend the article in honor of Dr. Mihály Kocsis whose example showed me how important proper scientific research and strict ethical standards are. 33. p.

ZOLTÁN HUSZÁR: Pesti Hírlap and Somogy County (1841–1844). Lajos Kossuth was a preeminent figure of the so-called „Reform Era” of Hungary in the 19th century. He was the first editor-in-chief of Pesti Hírlap between 1841–1844. The newspaper, published twice per week, informed its readers via novel techniques (e.g. editorials, reports from the countryside, etc.) not only about the most important events regarding Hungary, the Habsburg Empire, Europe and the World, but also about everyday life. Kossuth’s Pesti Hírlap was the locomotive of reform-ideas and of the embourgeoisement in Hungary. The study summarizes the above aspects, also with respect to Somogy County. 43

IVÁN ZÁDORI: Economic Development Paths of the Islands of the English Channel: Parallels and Challenges. This paper presents the main dimensions of past and present challenges of the islands of the English Channel. Although the examined islands have very similar environmental, social and economic features, the past and present economic and social situation, the diversity and different economic development paths of these islands are mainly determined by the size, the geographical location and the intensity of the earlier territorial control of the United Kingdom and France. Keywords: English Channel, islands, economic development, diversification. 57. p.

BÉLA MIHÁLYJLOVICS: Chances of Romani in Education. This study draws attention to the learning inequalities of Romani children at school, and therefore to methods, how these inequalities could be reduced even in young adulthood. Due to the consequences of the regime changed in 1990, the level of education in Romani families is lower. There used to be more attempts in the Hungarian education system to offer opportunities even for young adult Romani who were absent from school in their childhood. Experiments where adult education leads older students to get a profession or to take a school leaving exam are not supported anymore. 67. p.

PÉTER VÁRNAGY: In my paper I would like to call your attention to a few events and facts which highlight the importance of the relationship between scouting and sports (physical education) at the beginning of the 20th century (1912–1932). 72. p.

CLAUDIA K. FARKAS: In Italy during Mussolini’s dictatorship the educational policy revolved around an odd axis: the school was pervaded by fascist ideology and through education the children were indoctrinated with fascist ideas. From the middle of the 1920s the government closed down the German schools in South Tyrol and at the end of the 30s it expelled Jews from the state-owned education. The article reveals the consideration of the fascist government which defined the provisions and analyses how the involved communities responded to the educational discrimination. The article answers the researcher’s questions with the method of synthesizing analysis, using laws on education and memoirs as primary sources, and secondary sources in Italian

and German. In summary it can be stated that the creation of „own school systems” (Catacombs schools and Jewish schools) was both a compulsion and self-defense spontaneous mechanism of the communities, and the schools reported dignified answer to the deprivation of rights. 76. p.

BALÁZS BENKEI-KOVÁCS: Empirical Analysis of the Hungarian Vocational Education in the Field of Informatics. The study gives an overview on the actual situation of vocational informatics education in Hungary. The analysis is built both on statistical and empirical data, and tries to give a comprehensive picture, presenting a short comparative analysis of the international practices, the needs of the labour market, as well as the portfolio of the vocational qualifications of the ITC sector. The investigation for the empirical research (12 interviews) was carried out between May and July 2016. 87. p.

JUDIT CSEH– DÓRA EGERVÁRI– JUDIT BERNADETT HORVÁTH– BALÁZS PANKÁSZ: With the support of the „Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány” (=Together for Future Workplaces Fund) our 2016 research aims were focusing on finding answers for the relation of labor market and digitalization, the labor market situation of the new generation and the factors regarding professional career. The labor market goes through a radical change among others due to the unstoppable technical development. Digitalization expanded the over-segmented labor market and its competency needs even more. It also has an impact on the more strongly occurring generation problems. From our point of view the gap has never been so deep among active generations who are working at the same place. The cause behind the change is simple: The industrial society had been gradually replaced by the information society, which has been followed by the knowledge-based society that entirely alters interpersonal communication. Internet facilitates the acquirement of information, however it changes the nature of relationships and induces never seen generational problems. Current study represents the main findings of our digital competency research. 103. p.

SZILVIA MEHRING-TÓTH: The study presents the opinions of educators on the role of public socialization in school in the 21st century with a *gender-thematic* aspect from an interdisciplinary approach. The basic principle was that school is the second most important socialization context, the first is family. On one hand this is because the person and the thinking of the educator provide a model for the students. On the other hand qualification, competencies and socialization patterns acquired by education form the development of civil attitude. Due to this the experience and background of educators with double role, namely educator-politician teachers, have a great importance. The analysis starts with a brief introduction of the theoretical background (*gender studies*). From 1966 the principle of *gender mainstreaming* has an increasing role in the standards (in contracts, statements) of international organizations (UN, EU) and countries. The development of the gender gap has been measured since 2006 mainly in the area of education and politics. (2015, *Global Gender Gap*, in 145 countries). An overview of 2015 partial index results of Hungary, Slovakia, the Czech Republic, and Poland is provided. Following the quantitative data, relations of school, qualification, and participation in decision making are analysed, then the qualitative results of the research are presented. Our research question revealed the type of civil pattern and attitude occurring through socialization in school settings in rural, small cities nowadays. From the aspect of the gender approach this is important because women with adequate competencies do not take up a public leading role in a negative background. In our opinion schools and educators may have an important role in creating a balanced public life. All respondents (8 persons) are teachers in leading positions (Principal, Vice Principal, or Head of Department) in different elementary schools of the county of Baranya. To preserve the heterogeneity of the sample women and men (4-4 persons), and educators experienced in *local politics* and having no public role (4-4 persons) were questioned equally. From our results public experience and the current political attitude of rural educators can be traced. Keywords: equal opportunities, socialization in school, gender roles, public life pattern. 111. p.

JUDIT LANGERNÉ BUCHWALD – MUIITY GYÖRGY: The Carrier Motives and the Success Narratives of Children and their Parents who Commute to Austria to Learn. Near the Austrian-Hungarian border more and more parents make the decision not to send their children to Hungarian kindergartens or schools, they rather send their children to Austrian kindergartens and schools, taking the disadvantages coming from this, such as language barriers and problems adapting to the society. By choosing the best schooling the parents want their children to be successful as grownups, therefore their choices are influenced by their visions of a successful carrier. From the parents’ decisions on sending their children to Austrian kindergartens or schools it is assumable that the parents picture a better life for their children in Austria and if they picture their children working in Hungary they conceive that the knowledge which can be gained in Austrian schools may provide a great benefit for their children in the Hungarian labour market. In the interviews of the research made with children and their parents who study in Austria we examined the carrier motives and success narratives of the parents and their children. We also revealed that in which country – Austria or Hungary – do they picture the continuance of their studies and future. 118. p.

MÁRIA HUSZ: The Seven Seals. The Apocalypse, the actuality of the Book of Revelation and the art group “Hatok” (Sixes). The hysteria of apocalyptic expectations has been amplifying since the beginning of history

and from time to time in our days as well. Natural disasters and wars are leading many presume the indicia of the crack of doom. Artistic manifestations reflect currently to the whole problem threatening the survival of the world. The last book of the New Testament predicts profound visions of doomsday happenings. The seven members of the art group "Hatok" (Sixes) created a series of monumental panel pictures on the Seven stamps theme. 127. p.

SÁNDOR OROSZI: A Humanist Scholar in the trap of History and Politics. The paper reveals the broken carrier and scientific work of Gyula Abay (Neubauer) who was the dean, department chair and prominent teacher of the Hungarian Royal Elisabeth University of Pécs which was the predecessor of the University of Pécs. The internationally recognised scholar took part in the events of the 1956 Revolution in Pécs and he was badly punished due to his short newspaper article. He was allowed to write up his synthetic work, *Oeconomia Aeterna* in the prison of Vác without using any kind of scientific literature. 141. p.

EMMA SZIGETHY: Radio Calendar for Notable Days of the Year. The author presents those programs of the Hungarian Radio which are about historical events or the most well-known features of the Hungarian folk culture. 149. p.

ANDRÁS MÉNES: The author gives an exposé of the book entitled „Menedzsment tanácsadás” (Management Counseling) written by József Poór. In this way the author wishes to express his gratitude and thanks for Professor Poór for supporting him as thesis co-supervisor and „master”. 155. p.

Szerzőink

BENKEI KOVÁCS BALÁZS dr., PhD, egyetemi adjunktus az ELTE PPK Felnőttképzés-kutatói és Tudásmenedzsment Intézet munkatársa, kutatási területe a szak- és felnőttképzési rendszer vizsgálata, különös tekintettel annak fejlesztési lehetőségeire. Munkásságát egy monográfia és több mint 30 tudományos tanulmány, folyóiratcikk szerzősége fémjelzi. (benkeikovacs.balazs@ppk.elte.hu)

CLAUDIA. K. FARKAS dr, habil. egyetemi docens, PTE KPVK.

CSEH JUDIT dr., PhD, a PTE KPVK adjunktusa, a kar munkatudományi kutatócsoportjának tagja, a munkavállalási tanácsadó és a személyügyi szervező szakirányú továbbképzések szakfelelőse.

EGERVÁRI DÓRA dr., PhD, a PTE KPVK adjunktusa. 2015-ben szerzett tudományos fokozatot az ELTE Bölcsészettudományi Karán irodalomtudomány/könyvtártudomány területen. Kutatási témái az információs műveltség fejlesztése, az online tanulási környezet és digitális tartalomfejlesztés lehetőségei.

HORVÁTH JUDIT BERNADETT egyetemi tanársegéd, PTE KPVK, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Intézet. PhD tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori iskolájában végzi.

HUSZ MÁRIA dr. habil., CSc. a PTE KPVK Kultúra-, Könyvtár- és Társadalomtudományi intézetének egyetemi docense. Az ELTE-n magyar nyelv és irodalom, esztétika és népművelés szakok után posztgraduális turizmuszakértői diplomát szerzett a nizzai egyetemen. Két monográfia és számos tanulmány szerzője, galériavezető. Kutatási területei a modern és a kortárs művészet esztétikai és társadalmi kontextusai, a kulturális mediáció, a kulturális örökség elmélete és társadalmi hasznosítása, mentális, és kulturális struktúrák az örökségturizmus területén.

HUSZÁR ZOLTÁN, dr., habil. PhD (szül. 1960) történész, muzeológus, egyetemi docens, intézetigazgató – PTE KPVK Kultúra-, Könyvtár- és Társadalomtudományi Intézet. 1983-2006 között különböző pécsi, ill. baranyai múzeumi szervezetben dolgozott, 1998-2006 között a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága / Janus Pannonius Múzeum megyei múzeumigazgatója volt. 1991-től meghívott előadóként, 2006-tól főállású oktatóként tevékenykedik a JPTE / PTE BTK-n, a FEEK-en, ill. a KPVK-n. Kutatási területei: művelődés-, oktatás- és neveléstörténet, ill. múzeumtörténet.

KLEIN ÁGNES dr. habil PhD, mb. intézetigazgató, Ilyés Gyula Pedagógusképző Intézet.

LANGERNÉ BUCHWALD JUDIT PhD, egyetemi adjunktus, a Pannon Egyetem Neveléstudományi Intézetének munkatársa. Kutatási területe az alternatív pedagógia és alternatív oktatás szűkebb és tágabb értelemben.

MEHRING-TÓTH SZILVIA a Pécsi Tudományegyetem Demográfiai és Szociológiai Doktori Iskolájának doktorandusza. Kutatási területe a nők helyi önkormányzati képviselőként való részvétele a rendszerváltás után. (mehringtoth.szilvia@gmail.com)

MÉNES ANDRÁS személyügyi szervező és okl. humánszervező diplomát Pécsen kapott, MBA-diplomát Debrecenben. A PhD-fokozatot Gödöllőn szerezte meg. Kutatási területe a teljesítményértékelés.

MIHÁLYJLOVICS BÉLA a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságon dolgozik. 2015-ben szerzet abszolutóriumot, PhD-kutatásának témája: Cigány telepen élők lehetőségei az oktatásban.

NEMESKÉRI ZSOLT dr. habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, nemeskeri.zsolt@kpvk.pte.hu

OROSZI SÁNDOR dr., egyetemi tanár, a közgazdaságtudomány habilitált kandidátusa, a PTE professor emeritusa, a Kaposvári Egyetem egyetemi tanára.

PANKÁSZ BALÁZS doktorjelölt, a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar egyetemi tanársegédje az Ergonómia és Munkapszichológia Intézeti Tanszéken. PhD-tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskolájában végzi, a 2014-ben szerzett abszolutóriumot nevelésszociológia szakirányon.

PÁL BALÁZS GYULA, PhD-hallgató, PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola.

SAÁGHY ÁGNES ELAM, egyetemi oktató a Metropolitan Egyetemen, doktorandusz (PTE Földtudományi Doktori Iskola). Egyik kutatási területe a területfejlesztés és emberi erőforrás kapcsolata, a menedzsment tanácsadás szakértői háttérének rendszerelvű megteremtése és tudatos alkalmazása, a prémiummenedzsment körében történő dinamikus marketing érvényesítése.

SZIGETHY EMMA dr., PhD, igazgató. Szakterületei: újságíró, média, kommunikáció, protokoll, életmód, BA személyügyi szervező, MS humánszervező, felnőttképzési-, kommunikáció- és munkaügyi szakértő, tanácsadó, munkajogi, életmód/életviteli tanácsadó. Az Életmód Klub alapító vezetője. a Kulturális Életmód Szalon alapítója, (e-mail: mastudio@t-email.hu)

VAMOSI TAMÁS dr. habil, PhD. a PTE KPVK Felnőttképzési Központjának vezetője. Tíz éve tölt be tanácsadói szerepkört a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara mellett, részt vett a Dél-dunántúli régió ill. Baranya megye szakképzés-fejlesztési stratégiáinak összeállításában (2004, 2006, 2008, 2012, 2015). Szakmai vezetője a kamara Felnőttképzők Klubjának, tagja a Magyar Szakképzési Társaságnak és meghívott tagja az MTA Pedagógiai Bizottság Andragógiai Albizottságának. Az EDU Szakképzés és Környezetpedagógiai elektronikus folyóirat szerkesztőségi tagja. Számos hazai és nemzetközi kutatási projekt vezetője, résztvevője.

VÁRNAGY PÉTER dr. habil., tanszékvezető egyetemi docens, PTE KPVK Kultúra-, Könyvtár- és Társadalomtudományi Intézet, Kultúraelméleti és -történeti Tanszék. Kutatásának elsődleges területe: a kultúrára és az oktatásra ható normarendszerek vizsgálata; a kulturális és oktatási tevékenységek magyarországi és európai szabályozási háttere, fejlesztésének lehetőségei.

ZÁDORI IVÁN dr., PhD, okleveles közgazdász, okleveles humán szervező, egyetemi adjunktus, a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karának külügyi és kapcsolati dékánhelyettese.